This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at http://books.google.com/

Dette er en digital kopi af en bog, der har været bevaret i generationer på bibliotekshylder, før den omhyggeligt er scannet af Google som del af et projekt, der går ud på at gøre verdens bøger tilgængelige online.

Den har overlevet længe nok til, at ophavsretten er udløbet, og til at bogen er blevet offentlig ejendom. En offentligt ejet bog er en bog, der aldrig har været underlagt copyright, eller hvor de juridiske copyrightvilkår er udløbet. Om en bog er offentlig ejendom varierer fra land til land. Bøger, der er offentlig ejendom, er vores indblik i fortiden og repræsenterer en rigdom af historie, kultur og viden, der ofte er vanskelig at opdage.

Mærker, kommentarer og andre marginalnoter, der er vises i det oprindelige bind, vises i denne fil - en påmindelse om denne bogs lange rejse fra udgiver til et bibliotek og endelig til dig.

Retningslinjer for anvendelse

Google er stolte over at indgå partnerskaber med biblioteker om at digitalisere offentligt ejede materialer og gøre dem bredt tilgængelige. Offentligt ejede bøger tilhører alle og vi er blot deres vogtere. Selvom dette arbejde er kostbart, så har vi taget skridt i retning af at forhindre misbrug fra kommerciel side, herunder placering af tekniske begrænsninger på automatiserede forespørgsler for fortsat at kunne tilvejebringe denne kilde.

Vi beder dig også om følgende:

- Anvend kun disse filer til ikke-kommercielt brug
  Vi designede Google Bogsøgning til enkeltpersoner, og vi beder dig om at bruge disse filer til personlige, ikke-kommercielle formål.
- Undlad at bruge automatiserede forespørgsler
  Undlad at sende automatiserede søgninger af nogen som helst art til Googles system. Hvis du foretager undersøgelse af maskinoversættelse, optisk tegngenkendelse eller andre områder, hvor adgangen til store mængder tekst er nyttig, bør du kontakte os. Vi opmuntrer til anvendelse af offentligt ejede materialer til disse formål, og kan måske hjælpe.
- Bevar tilegnelse
  Det Google-"vandmærke" du ser på hver fil er en vigtig måde at fortælle mennesker om dette projekt og hjælpe dem med at finde yderligere materialer ved brug af Google Bogsøgning. Lad være med at fjerne det.
- Overhold reglerne
  Uanset hvad du bruger, skal du huske, at du er ansvarlig for at sikre, at det du gør er lovligt. Antag ikke, at bare fordi vi tror, at en bog er offentlig ejendom for brugere i USA, at værket også er offentlig ejendom for brugere i andre lande. Om en bog stadig er underlagt copyright varierer fra land til land, og vi kan ikke tilbyde vejledning i, om en bestemt anvendelse af en bog er tilladt. Antag ikke at en bogs tilstedeværelse i Google Bogsøgning betyder, at den kan bruges på enhver måde overalt i verden. Erstatningspligten for krænkelse af copyright kan være ganske alvorlig.

Om Google Bogsøgning

Det er Googles mission at organisere alverdens oplysninger for at gøre dem almindeligt tilgængelige og nyttige. Google Bogsøgning hjælper læsere med at opdage alverdens bøger, samtidig med at det hjælper forfattere og udgivere med at nå nye målgrupper. Du kan søge gennem hele teksten i denne bog på internettet på `http://books.google.com`

WIDENER
HN Q7XY B

Econ P 213.1

HARVARD COLLEGE
LIBRARY

BOUGHT FROM THE

AMEY RICHMOND SHELDON
FUND

Econ P 213.1

HARVARD COLLEGE
LIBRARY

VE RI TAS

BOUGHT FROM THE

AMEY RICHMOND SHELDON
FUND

Nationaløkonomisk Tidsskrift.

Tidsskrift

for

Samfundsspørgsmaal, Økonomi og Handel.

Udgivet af

Dr. **Will. Scharling, Aleksis Petersen-Studnitz**
og **Harald Westergaard.**

Redaktør:

Aleksis Petersen-Studnitz.

Ny Række: Andet Bind.
Den samlede Rækkes to og tyvende Bind.

Kjøbenhavn.
Forretningsfører: Aleksis Petersen-Studnitz.
Trykt hos Nielsen & Lydiche.
1884.

Fcan T 213.1

HARVARD COLLEGE LIBRARY
BOUGHT FROM THE
AMEY RICHMOND SHELDON
FUND
Mar 17, 1936

Indhold.

Første Hefte.

Side

Lovforslaget om billig Alderdomforsørgelse. Af Direktør Tvermoes .... 1.
Forhandling i Nationaløkonomisk Forening om Alderdomsforsørgelsen .... 25.
Om Indløsning af de reelle Apothekerprivilegier. Af Prof. Dr. Will. Scharling .... 38.
Bidrag til Vagabonderings-Spørgsmaalet. Af Aleksis Petersen-Studnitz .... 60.
Forskjellige Meddelelser: Tager Norges Befolkning af? Skandinaverne i Amerika. Statsøkonomisk Forening i Kristiania .... 91.
Ny dansk Literatur: Green: Fonds og Aktier; Hjorth: Varelexikon .... 96.
Ny norsk Literatur: Hertzberg: Professor Schweigaard; Berner: om Kjønsdannelsen .... 98.
Ny udenlandsk Literatur (Umpfenbach: Altersversorgung; Assecuranz-Jahrbuch; List: nation. System; Bebel: die Frau; Troll-Borostyáni: im freien Reich; Moritz Wirth: Bismarck, Wagner, Rodbertus; I. H. v. Thünen; Deutschlands Industrie u. Handel 1882; Laveleye: le socialisme contemporain) .... 105.

Andet Hefte.

Pengevæsenet i de Forenede Stater. Af Ministerresident C. St. A. Bille .... 113.
Sundets Betydning for Norden. Af Folkethingsmand F. Bajer .... 139.
Nationaløkonomisk Forening (Forhandling om Sundets Betydning) .... 156.
Om de reelle Apothekerbevillinger. Af Grosserer Th. Gjessing 158.
Mindre Meddelelser (Den svenske Bankkommission. Den svenske nationaløkonomiske Forening. Dødeligheden i Sverig. Amerikansk Svine-Statistik) .... 181.
Ny udenlandsk Literatur (Die Nation; Seelhorst: Australien; Seelhorst: die deutsche Waare) .... 190.

Tredje Hefte.

Side

Priskuranternes Betydning. Et Bidrag til Belysning af Arbejderspørgsmaalet. Af cand. polit. J. Schovelin .... 193.
Lidt om Apothekerforholdene. Af Apotheker Hempel (Frijsenborg Ap.)........ 218.
Om Lovligheden af Forbrugsforeninger for Apothekervarer. Af Højesteretsadvokat Dr. jur. Hindenburg.......... 224.
Replik i Apothekerspørgsmaalet. Af Grosserer Th. Gjessing.......... 227.
«Statistikens Historie». (Af Dr. V. John). Anm. af Docent Harald Westergaard.......... 237.
Statistiske Résumés II. Den udenrigske Vareomsætning. Af Aleksis Petersen-Studnitz.......... 249.

Fjerde Hefte.

Militærudgifterne paa Finansloven. Af Aleksis Petersen-Studnitz.......... 273.
Dansk Arbejderbank. Af Docent Harald Westergaard.. 319.
Th. Sørensen: De økonomiske Forhold og Dødeligheden. Anm. af H. Westergaard.......... 330.
Vort Valutaforraad.......... 334.
Tysklands Jernbaner.......... 335.

Femte Hefte.

Det formaalstjenligste Apotheksystem. Af Folketingsmand Fr. Bajer.......... 337.
«Om Ægtefællers formueretlige Ligestillelse». Anm. ved F. W. 362.
De sidste Aars Bygge- og Boligforhold i Kjøbenhavn. Af Kontorchef Rubin.......... 369.
Nationaløkonomisk Forening (Diskussion om Kbhvns. Byggeforhold).......... 383.
Prostitutionen og de veneriske Sygdomme. Bemærkninger til «Foreningen mod Lovbeskyttelse for Usædelighed.» Af Aleksis Petersen-Studnitz.......... 386.
Den ny tyske Aktielov.......... 410.
Den ny tyske «Unfallversicherungsgesetz».......... 415.

Sjette Hefte.

Svarer Stigningen i Toldindtægterne til Landets økonomiske Situation? Af Etatsraad Nationalbankdir. Levy...... 417.
Nationaløkonomisk Forening (Diskusion om vor økonomiske Situation.......... 428.
Revolutions-Regeringens Program. Eft. Taine.......... 434.
Ny udenlandsk Literatur (Neumann-Spallart: Uebersichten; Ratzinger: Geschichte der kirchlichen Armenpflege; Bittmann: Rübenzuckerindustrie; Boehnke-Reich: der Kaffee; Endemann: Lotterie; Pacher: Finanznoth in Oesterreich 476.
Mindre Meddelelser. (De svenske Befalingshaveres Femaarsberettelser; Fideikommisgodser i Sverig; Rovdyr i Sverig) 481.

Lovforslaget om billig Alderdomsforsørgelse.

Foredrag i Nationaløkonomisk Forening.

Af

G. F. Tvermoes,
Direktør for Landbygningernes Brandforsikring og for Assuranceselskabet „Danmark“.

Naar jeg paa Opfordring har paataget mig i Nationaløkonomisk Forening at indlede en Diskussion om det af Regeringen fremlagte Forslag til Lov om en Anstalt for billige Alderdomsforsørgelser, er det med fuld Bevidsthed om, at jeg til at udføre dette Hverv tilfredstillende savner en væsenlig Betingelse, det grundige Kjendskab til Nationaløkonomien og dens videnskabelige Grundsætninger og Methoder. Jeg maa indskrænke mig til at se paa Sagen, saaledes som den i den praktiske Administration opdragne Mand maa hjælpe sig i en Sag, hvor han paa Forhaand savner nogle af de nødvendige Forudsætninger; det vil sige: jeg vil fremdrage de Synspunkter, som Sagen frembyder for den praktiske Mand, og rejse de Spørgsmaal, som maa søges besvarede af den mere indgaaende Indsigt, inden jeg og den store Mængde kunne indlade os paa at have en bestemt Mening. Hvad jeg udtaler udover rent

positive Oplysninger, maa altsaa ikke betragtes som Postulater, men kun som Diskussionsæmner.

Først skal jeg da bemærke, at jeg i Øjeblikket i og for sig lægger mindre Vægt paa, om forskjellige Enkeltheder i Forslaget maa anses for mer eller mindre heldige, eller om Lovforslaget i det Hele er mer eller mindre heldigt redigeret. Hovedvægten lægger jeg paa, at Regeringen i dette Forslag bryder en helt ny Bane, at Regeringen — om end foreløbig under visse og betydelige Indskrænkninger — udtaler som sin Anskuelse, at Staten af sin Formue skal give positive Tilskud til sine Borgeres Alderdomsforsørgelse, uden at disse derfor skulle lide Skaar i deres borgerlige Rettigheder; vel er Statens Tilskud hertil foreløbigen indskrænket til 2 Mill. Kr., men Lovforslagets Motiver forudsætte, at Staten vil gaa videre i samme Retning, og Finansministeren har jo efter Bladenes Referater udtalt, at, hvis Tanken viser sig rigtig, kan der senere blive Spørgsmaal om endog meget store Beløb; det forudsættes altsaa, at Staten i Tiden kan betragte det som sin berettigede Opgave at anvende endog store Beløb af de gjennem Skatter og Afgifter indkommende Indtægter for at forsørge Landets gamle Borgere. Der kunde være skrevet tommetykke Bøger af lærde Folk og Masser af Avisartikler om det Rigtige i denne Tanke, uden at den derfor i vor Levetid vilde rykke sin Realisation et Hanefjed nærmere; men naar en Regering gjør Tanken til sin og frembærer den i et Lovforslag, er den med et Slag bleven aktuel og vil meget vanskeligt kunne slaas ihjel igjen; ja, jeg tror endog, at, selv om man ved at forkaste det foreliggende Lovforslag foreløbig kan udsætte Tankens praktiske Gjennemførelse,

vil man kun meget vanskelig kunne hindre, at den uafbrudt dukker op igjen, ene og alene fordi den éngang har været frembaaret af en Regering. Det er Tidens mest brændende Spørgsmaal, der røres ved, og undlader man nu at tage det under Debat hos os, kunne vi maaske senere blive nødt til at behandle det under langt ugunstigere Forhold; thi det kan neppe være Tvivl underkastet, at der er langt større Forudsætning for en lidenskabsløs Forhandling paa et Tidspunkt, hvor det er Staten, der gjør et Tilbud, som efter Tidens øjeblikkelige Tankesæt maa betragtes som en Begunstigelse, end hvis den udsættes til et Tidspunkt, hvor de mindre heldigt stillede Samfundslag under en uklar Erindring om og uklar Forstaaelse af et tidligere Tilbud begynde at opstille ubillige Fordringer; og at Fordringerne, naar de fremkomme som saadanne, ville blive ubillige eller i hvert Fald uopfyldelige, er der neppe Tvivl om, da den store Mængde kun vanskeligt vil kunne bedømme sine egne Fordringers Rækkevidde.

Grundtanken i Lovforslaget er, at den ubemidlede Mand eller Kvinde sættes istand til ved sit 55de Aar at naa en Alderdomsforsørgelse af 200 Kr. ved at Staten betaler $^1/_3$ af, hvad denne Alderdomsforsørgelse koster, imod at han eller hun selv betaler $^2/_3$ igjennem Indskud, der erlægges fra det 18de eller senest fra det 45de Aar og forrentes med 4 $^0/_0$ (nøjagtigt 2 $^0/_0$ halvaarlig), og hertil vil Staten foreløbig stille en Kapital af 2 Mill. til Disposition. Dør Vedkommende inden det 55de Aar, betales Indskuddene tilbage med 4 $^0/_0$ Rente og Rentes Rente. Der forlanges dernæst, at Interessenten ved sin Indtrædelse skal opgive

a) i hvor lang Tid og til hvilke Terminer han vil gjøre Indskud og

b) disses Størrelse, idet han dog ikke er forpligtet til at fastsætte dem til ligestore Beløb.

Hvorvidt denne Fordring er mer eller mindre hensigtsmæssig, skal jeg foreløbig forbigaa; jeg gaar ud fra den som noget Givet, og jeg ser ogsaa bort fra, at Forsørgelsen i visse Tilfælde kan stige til 300 Kr.

De Spørgsmaal, der først maa ønskes belyste, ere: hvad koster Livrenten, og hvad Indflydelse faar Indtrædelsesalderen paa Indskuddets Størrelse, samt hvilken Indflydelse faar den større eller mindre Aarrække, hvori Indskuddene gjøres?

I denne Henseende kan bemærkes, at, hvad en Livrente paa 200 Kr. ved det 55de Aar skulde koste, rettelig burde gjøres afhængig af Dødeligheden blandt de Klasser, der ville benytte Anstalten, men den kjender man jo ikke, og man maa derfor, eller i hvert Fald kan man ved en almindelig Betragtning af Anstalten foreløbig holde sig til de Dødelighedstavler, der benyttes i Statens Livsforsikringsanstalt, uagtet man vel paa Forhaand kan være temmelig vis paa, at de ikke ville stemme med de indtrædende Forhold, hvis Anstalten vinder Indgang i den arbejdende Klasse; efter disse Tavler kan en Livrente paa 200 Kr. ansættes

for en 55aarig Mand til 2276 Kr.
og — — Kvinde - 2524 —

heraf skal der ved Interessenternes 55de Aar være opsparet $^2/_3$ gjennem egne Indskud, altsaa

for Mand c. 1517 Kr.
— Kvinde 1683 —

og Staten skal altsaa tilskyde, men først ved Vedkommendes 55de Aar

for Mand c. 759 Kr.
— Kvinde 841 —

og diskonteret tilbage til Indtrædelsesdagen bliver disse Tilskuds Værdi

for 18aarig Mand c. 178 Kr.
— Kvinde c. 197 —
for 45aarig Mand 513 Kr.
— Kvinde 568 —

Disse sidste Tal repræsentere altsaa den Gave, som Staten ved Interessentens Indtrædelse i det 18de eller 45de Aar skænker under Forudsætning af, at han opfylder sine Forpligtelser og oplever sit 55de Aar; men allerede heraf vil man kunne se, at det Tilskud, som Indtrædelse i den unge Alder giver Ret til, kun er ringe sammenlignet med det, som Indtrædelse i en højere Alder, giver Ret til.

Naar jeg for Simpelheds Skyld forudsætter, at Indskuddene skulle erlægges ved Aarets Begyndelse, og at de forrentes med 4 $^0/_0$ pCt. aarlig, blive deres omtrentlige Størrelse for forskjellige Indtrædelsesaldere følgende:

	Mand							Kvinde						
Indtrædelsesalder	18 Aar	20 Aar	25 Aar	30 Aar	35 Aar	40 Aar	45 Aar	18 Aar	20 Aar	25 Aar	30 Aar	35 Aar	40 Aar	45 Aar
	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.
Aarlig Betaling indtil det 55de Aar	18	20	26	35	49	73	122	19	22	29	39	54	81	135
Aarlig Betaling i 10 Aar		46	55	67	82	100	122		51	62	75	91	111	135
Kapitalindskud ved Indtrædelsen	355	384	468	569	692	842	1025	394	427	519	631	768	935	1137

Det faktiske Forhold er altsaa det, at for disse Indskud opnaar en Mand ved sit 55de Aar 2276 Kr. og en Kvinde 2524 Kr.; det ligger derfor nær at spørge, hvad Rente han faar af sine Penge, og dertil maa svares, at det er meget forskjelligt efter den valgte Betalingsmaade; en 18aarig Mand faar kun ubetydeligt over 6 % Rente, en 45aarig Mand, der gjør et Kapitalindskud af 1025 Kr. faar $8^1/_4$ % Rente af sine Penge, og gjør han et aarligt Indskud af 122 Kr., faar han over 13 %.

Naar der dernæst spørges om, for hvormange Interessenter et Tilskud af 2 Mill. kan slaa til, er det klart, at det først og fremmest afhænger af, hvor hurtig en Indgang Anstalten faar i Befolkningen; om Tilgangen bliver saa stor, at de 2 Mill. blive fuldt optagne strax i det første Aar, eller om den vil udstrække sig over flere Aar; i sidste Tilfælde ville jo de Dele af de 2 Mill., som ikke blive optagne i det første Aar, voxe med deres egne Renter og Renters Rente og derigjennem tilstede Muligheden af et noget større Antal Interessenter. For Overblikkets Skyld vil det være bedst at gaa ud fra, at de 2 Mill. blive fuldt optagne i det første Aar. Dernæst kommer det an paa, i hvad Alder de indtrædende Interessenter ere; i denne Henseende vil det være tilstrækkeligt at betragte de tvende Yderpunkter for Indtrædelsen, 18 og 45 Aars Alderen. Hvis de Indtrædende ere lutter 18aarige, ville de 2 Mill. kunne betale Indskuddene for 11,200 Mænd eller 10,200 Kvinder ved deres 55de Aar; ere de Indtrædende lutter 45aarige, ville de strække til for 3900 Mænd eller 3500 Kvinder; men her maa nu vel bemærkes, at det jo ikke er alle de Indtrædende,

der faa Andel i Statens Tilskud, men kun dem af disse, der opleve deres 55de Aar; der kan altsaa indtræde betydeligt flere, og hvormange, det afhænger af, hvor hurtigt eller langsomt de dø ud. Her maa altsaa tages Hensyn til Dødeligheden, og dette vil mest passende kunne ske ved at gaa ud fra den sidste Folketælling, da den vistnok vil udtrykke de sande Forhold nærmere end Livsforsikringsanstaltens Tabeller. Gjør man den Forudsætning, at Forholdet imellem Befolkningsmængden i de forskjellige Aldersklasser holder sig nogenlunde uforandret, vil man i Antallet af Levende i de forskjellige Aldere have et Billede af, hvorledes Befolkningen efterhaanden dør bort med den voxende Alder. Forudsætningen er vel ikke rigtig, da Befolkningstilvæxten har Indflydelse paa Aldersgrupperingen: men, naar vi som her kun betragte Sagen i store Træk, ville vi ad denne Vej faa fuldstændig tilstrækkelig nøjagtige Resultater.

Folketællingen viser

for Alder	Antal Mænd	Antal Kvinder
18 Aar	c. 17,700	c. 17,800
45 —	10,800	11,100
55 —	8,800	9,000

Gaar man ud fra, at disse Tal repræsentere den Regel, hvorefter Befolkningen dør, vil der kunne indtræde

af	udelukkende	18aarige	c. 22,100	Mænd	eller c. 20,000	Kvinder
og	—	45aarige	c. 4,800	—	eller c. 4,300	—

Det Antal Interessenter, som Kassen kan optage, ligger altsaa imellem 4300 og 22,100, og af disse vil et Antal imellem 3500 og 11,200 komme til Livrentehævning.

Hvor længe det vil vare, inden de 2 Mill. ville blive tagne fuldt i Beslag, afhænger naturligvis dernæst af det Forhold, hvori Antallet af de Interessenter, som kunne optages, staar til det Antal Individer i Befolkningen, der har Evne til at indgaa paa Anstaltens Betingelser. I Lovforslagets Anmærkninger siges vel, at der kun sigtes paa Personer henhørende til den ubemidlede Klasse, men i og for sig giver det Enhver Retten til at indtræde, og det er ganske naturligt, da Lovforslaget i sin nuværende Form umuligt kan gjøre Adskillelse imellem Bemidlede og Ubemidlede og heller ikke burde kunne gjøre det, da der jo ingen Sikkerhed haves for, at en i Øjeblikket bemidlet Mand ikke vil være en fattig Mand, naar han bliver 55 Aar; men dertil kommer endnu, at Udtrykket «ubemidlede Klasser» er et noget ubestemt Begreb. Hvis man vil henregne en Formand eller en særlig flink Haandværkssvend, der sammen med sin Kone tjener 1600 Kr., til de ubemidlede Klasser, maa man sikkert ogsaa medtage Bestillingsmanden med en Indtægt af 2 til 3000 Kr., thi som vore sociale Forhold nu engang ere — og vi maa gaa ud fra de bestaaende Forhold — og naar der henses til, hvad det koster ham at leve, er det rimeligt at antage, at han i Regelen vil være fattigere end denne Haandværkssvend eller Formand. Kunne vi ikke udelukke Bestillingsmanden med 2 à 3000 Kr. Indtægt, kunne vi heller ikke udelukke Gaardmanden, hvis Gjennemsnitsindtægt dog vistnok falder under 3000 Kr., og dette vil have stor Betydning; thi der er vistnok Ingen, der kan drage saa stor Nytte af Lovforslagets Anstalt som Gaardmanden, naar han blot rigtig forstaar Sagen. Begynder han

i sit 45de Aar at sætte 122 Kr. aarligt ind, vil han, som berørt for lidt siden, faa over 13 % af sine Penge, hvis han oplever sit 55de Aar, og dør han forinden, faar han 4 % ligesom i mange andre Sparekasser. Uden at vove Nogetsomhelst vil han altsaa, hvis han lever, kunne opnaa en Aftægt saa billig, at der ikke kan tænkes nogen anden Maade, hvorpaa han kan faa den billigere; han vil derhos med samme Fordel kunne benytte Anstalten for sin Hustru; Gaardmanden vil med andre Ord ved paa en enestaaende billig Maade at erhverve en Livrente paa 200 Kr. kunne skabe sig en af Gaardens nye Ejer uafhængig Stilling, naar han gaar paa Aftægt, istedetfor at gaa ind paa de usle Aftægtsforhold, som han nu hyppigt maa finde sig i for at kunne sætte sine Børn i Vej.

Embedsmanden, den bedre stillede Bestillingsmand og rimeligvis ikke ganske faa mindre Kjøbmænd, med andre Ord den ubemidlede Del, af det, man hos os med et mindre heldigt Ord kalder den dannede Klasse, ville benytte Anstalten som Alderdomsforsørgelse for deres Døtre. I disse Klasser have Døtrene jo den Skjæbne at faa en Opdragelse, der kun gjør dem lidet skikkede til Livets Kamp; blive de ikke gifte, skulle de tjene Brødet som Lærerinder, Husbestyrerinder eller ved Syning og Broderi, og, naar de blive gamle, er deres Lod meget ofte sørgelig; de kæmpe i den højere Alder ofte en haardere Kamp for Livet end den pjalteklædte Fattigdom. Jeg antager, at de fleste af os kjende flere saadanne Exempler paa gamle trængende Damer, og tænk blot, hvad 200 Kr. om Aaret vil være for dem, naar de blive 55 Aar og altsaa have naaet den Alder, hvor man ikke gjerne paa Arbejdsmarkedet indlader sig med dem, saalænge yngre

Kræfter kunne faas; 200 Kr. om Aaret ville for disse være en sand Velsignelse. Kan en Fader skrabe 394 Kr. sammen ved Pigebarnets 18de Aar, vil han kunne sikre hende de 200 Kr.; kan han blot naa den halve Sum, vil han kunne lære hende, at hun af den Løn, hun tjener, maanedlig maa sætte 2 Kr. ind i Anstalten fra sit 20de til 30te Aar, (Nytten heraf vil hun let bringes til at forstaa, langt lettere end f. Ex. en Tjenestepige). Et lille Beløb til Indsættelse i denne Anstalt kunde være en udmærket Konfirmationsforæring af en mere velhavende Onkel eller Tante. Mange Fædre af den saakaldte bemidlede Klasse ville gjøre Indskud for deres Døtre, da de kunne afse Beløbet og erkjende ikke at kunne vide, hvad Fremtiden vil bringe Børnene.

Jeg er forberedt paa, at der maaske vil blive bemærket, at det egenlig ikke er disse Klasser, som Lovforslaget tænker paa, og at det navnlig ikke tænker paa, at Forældre skulle benytte det som Alderdomsforsørgelse for Døtre. Hertil vil jeg svare, at dette vistnok er rigtigt, og i den første Begyndelse vil denne Opfattelse nok afholde nogle, fordi det maaske ikke vil blive betragtet som «fint» i den saakaldte dannede Klasse; men det vil snart glemmes. Man vil betragte Anstalten som et lille Vallø eller Vemmetofte, og kan den formuende Del af de højere Rangklasser være bekjendt at indskrive deres Døtre i disse, kunne vi Andre ogsaa være bekjendt at indskrive vore Døtre i Lovforslagets Anstalt. Jeg vedkjender mig, at, hvis Lovforslaget gaar igjennem, vil jeg ikke blot ikke genere mig for at gjøre Indskud for mine Døtre ved deres 18de Aar, men jeg vil anse det for min ligefremme Pligt.

Alt i Alt tror jeg, at hvis Anstaltens Indretning bliver rigtigt opfattet, ville de 2 Mill. i meget kort Tid blive optagne af Samfundsklasser, for hvilke de opstillede Indskudsvilkaar ikke blot ere af mindre Betydning, men maaske endogsaa fordelagtige; thi, naar de vide, at de have Baandet til at betale paa de bestemte Tider, ville de kunne rette sig derefter, ja jeg tror endog, at de ligefrem ville betragte det som en Fordel, at de have Baandet paa sig. Navnlig vil det gaa hurtigt, hvis Gaardmændene gribe Anstalten, thi som bemærket ville henved 5000 45aarige Gaardmænd eller det halve Antal med Koner være tilstrækkelige til at optage det hele Beløb. Saalænge Statens Tilskud er begrænset til 2 Mill., vil der altsaa neppe kunne fremkomme nogetsomhelst praktisk Bevis — hverken for eller imod med Hensyn til hvorvidt en Anstalt som den paatænkte kan faa nogen Betydning for Smaakaarsfolk i dette Ords strængere Betydning.

Jeg tror derfor, at det vilde have været heldigt, om Regeringen istedetfor simpelt hen at foreslaa et Tilskud af 2 Mill. af Statens Midler med Udsigt til en senere Forøgelse af dette Beløb, havde formuleret det som et Tilskud af det i Statens Livsforsikringsanstalt fremkomne Overskud. Jeg skal indrømme, at en saadan Redaktionsforandring i og for sig ikke vil have stor reel Betydning, da Staten jo har Ret til ved Lov at inddrage dette Overskud i sin Kassebeholdning, men naar det fremtraadte for den almene Bevidsthed, at der foreløbig kun var Tale om at anvende en Del af Livsforsikringsanstaltens Overskud til Fordel for nogenlunde de samme Klasser, som have frembragt Overskuddet, og med den Bitanke derigjennem at gjøre et Forsøg paa

at finde en Vej, hvorefter man kunde hjælpe Smaafolk, kunde det dog være muligt, at de lavere Lag med den Billighedsfølelse, som Arbejdsklassen maa erkjendes hidtil at have været gjennemtrængt af hos os, uden Vrede ville se paa, at de 2 Mill. maaske slet ikke kommer den egenlige Arbejdsklasse til Del; men nu er det engang ikke sket, og saa kan det ikke nytte, at dvæle derved; og at det ikke er sket, ligger vistnok ganske naturligt i, at de uafhængigt Stillede ikke have noget rigtigt Begreb om, hvor stor en Vægt der i den dannede Middelklasse lægges paa en fast Indtægt af 200 Kr.

Men det, at den foreløbig foreslaaede Ordning ikke kan give noget Bevis for eller imod, bliver jo ikke det Afgjørende; thi der er jo ikke Tvivl om, at Enhver maa anse det for ønskeligt, om det skulde blive muligt ved fremtidige Udvidelser at faa Anstalten til at omfatte alle eller i hvert Fald den største Del af de mere ubemidlede Klasser. Jeg skal derfor gaa over til at gjøre det Tankeexperiment, at hele Befolkningen indtraadte i Anstalten, og vise, hvorledes Forholdene da vilde stille sig.

For at lette Oversigten skal jeg dele Betragtningen. Lader os først antage, at det bliver vedtaget, at første Gang iaar og saa fremdeles hvert Aar skulle alle de Individer, der fylde 18 Aar, indtræde i en Anstalt under Lovforslagets Forudsætninger for at opnaa en Livrente paa 200 Kr. ved deres fyldte 55 Aar. Efter sidste Folketælling er der her i Landet af 18aarige

17,700 Mænd
og 17,800 Kvinder,

af disse kan der, som allerede foran nævnt, antages at være i Live ved det 55de Aar

omtrent 8,800 Mænd
9,000 Kvinder,

og for hver af disse skal Staten gjøre et Tilskud, som vil kunne afgjøres ved at der strax indbetales c. $3^1/_3$ Mill. Kr., og dette vil gjentage sig hvert Aar. Om 37 Aar vil der saa med Renter og Rentes Rente være opsamlet i Anstalten

gjennem Statens aarlige Tilskud af $3^1/_3$ Mill..........	c. 285 Mill.
— Interessenternes egne aarlige Indskud (under Hensyn til, at Indskuddet med Renter tilbagebetales, naar en Interessent dør inden det 55de Aar)	c. 490 —
tils.	775 Mill.

og Formuen vil endnu i nogle Aar voxe yderligere.

Men nu skulle jo ogsaa i det mindste de, der iaar ere mellem 19 og 45 Aar have Adgang til Anstalten; for dem maatte Staten strax tilskyde 165 Mill. eller hvis den foretrækker at udstrække Betalingen over en længere Aarrække, f. Ex. 26 Aar, c. $10^1/_2$ Mill. Kr. om Aaret i 26 Aar, og naar der hertil kommer Interessenternes eget Indskud, vil det være klart, at Anstaltens Kapitaler ville voxe endog betydeligt over 1000 Mill.; hvormeget har jeg ikke regnet ud, men jeg antager, at det vil blive c. 1300 Mill. Kr.

Man kunde maaske tro, at Grunden til, at de opsamlede Beløb ville blive saa store, maatte søges i, at ogsaa alle Landets bemidlede Klasser ere tagne med; men at dette ikke forholder sig saaledes, vil være klart, naar jeg oplyser, at efter Prof. Scharlings og Falbe Hansens «Danmarks Statistik» var der kun c. 140,000

---

*) Statens Tilskud vilde altsaa blive i 26 Aar $13^1/_2$ Mill. og derefter $3^1/_2$ Mill. aarlig.

gjennemføre en saadan Beslutning. Kommer han fra et fattigt Hjem, trænger han, saasnart han selv tjener Noget, til at blive udspist; man kan hundrede Gange paastaa, at det er urigtigt, saa vil han alligevel i flere Aar bruge forholdsvis meget til Mad og Drikke, og det er ikke blot for Nydelsens Skyld, men fordi Naturen kræver det; hvorledes vilde det ellers være muligt, at vore smaa spinkle 16aarige Fattigmændsbørn i Løbet af et Par Aar for en Tid kunne udvikles til kraftige og arbejdsføre Skikkelser. Kan han undvære lidt, gaar det til Forældrene og de smaa Sødskende, og, naar han bliver 22 Aar, skal han være Soldat. Det maa absolut staa som en Umulighed for en saadan ung Mand at kunne binde sig til bestemte Indskud, og saa opgiver han det aldeles; kunde han derimod gaa hen med en Krone og sætte den i Sparekassen, vilde det vel være muligt, at man kunde lære ham at tage saa sparsomt som muligt til sin Spareskilling, for at der om muligt kan blive Noget tilbage til de gamle Dage, men i hvert Fald er det hans Pligt først at tænke paa Nutiden og at spare for at kunne sætte Foden under eget Bord; før det mest Nødtørftige hertil er samlet, kan og bør han ikke direkte tænke paa Alderdommen. En Tjenestepige kunde maaske nok gjøre nogle Indskud i sin yngre Alder; men det ligger dog nærmere for hende at spare til et Udstyr; saa kan hun lettere faa sig en Mand. Jeg mener altsaa, at hvis en Alderdomsforsørgelse, støttet paa egne Indskud, skal kunne gjennemføres for den arbejdende Klasse, maa Arbejderen kunne komme med sine Indskud ligesom i en Sparekasse. Dernæst forekommer det mig, at Statens Tilskud burde

være procentvis stigende efter Tiden, hvori de indbetalte Beløb have henstaaet urørte i Kassen; thi der er dog noget Ubilligt i, at en Mand, der gjør faste Indskud, fra sit 18de Aar, kun faar lidt over 6 %, medens den, der først begynder i sit 45de Aar, faar 13 %; i hvert Fald skal dette Forhold da ikke opmuntre Arbejderen til at begynde tidligt. Jeg vil snarere finde, at det ligger nærmere for den fornuftigt tænkende Arbejder at sige til sig selv, at det vil være urimeligt af ham i sine unge Dage at tænke paa sin Alderdomsforsørgelse, naar han har dobbelt Fordel af at opsætte dette til sit 45de Aar; til den Tid kan han desuden haabe at have Børnene fra Haanden og derigjennem at naa en forøget Evne til at ofre Noget paa sin egen Alderdomsforsørgelse; ja Børnene kunne maaske endog hjælpe ham dertil. Men, ere disse Betragtninger rigtige, er det øjensynligt, at Arbejderen vil være bedst tjent med, at Anstalten først og fremmest virker som en ganske almindelig Sparekasse, hvor han kan indsætte og udtage sine Penge, og Staten vil kunne opmuntre ham til ikke at tære mere end højst nødvendigt paa sin Spareskilling ved efter nærmere bestemte Regler at tilbyde de Beløb, der forblive indestaaende urørte, Fordele, som stige med Tiden, hvori de forblive urørte. Jeg kan ikke anse det for rigtigt at berøve Arbejderen Muligheden af i et givet Øjeblik at kunne disponere over et af ham selv opsparet Beløb, da hans hele Velfærd maaske kan komme til at bero paa at have Raadighed over et mindre Beløb, og i Praxis vil og maa Nutidens Krav altid staa over Fremtidens.

Jeg anser det for umuligt, at nogen væsenlig Del selv af de bedst stillede Arbejdere ville kunne ind-

gaa paa faste Indskud for en længere Aarrække, naar der ikke tilvejebringes passende Mellemled imellem dem og Anstalten. I tidligere Tid fandt Arbejderen en Bistand i de existerende Lav, der jo virkede baade som Syge- og Understøttelseskasser, og der maatte tænkes paa, om der ikke kunde findes Former for noget lignende Indretninger, der kunde tjene som Mellemled og som maaske tillige paa anden Maade kunde støtte Arbejderen i Kampen imod Kapitalens Overmagt. Som Forholdene have udviklet sig, maa vi indrømme, at den arbejdende Klasses Stilling ser sørgelig ud: Paa Grund af de forbedrede sanitære Forhold voxer Befolkningen og Konkurrencen bliver større og større. Dampmaskinen har tilvejebragt Forhold, som vore Forældre ikke drømte om; den større Intensitet i Arbejdet frembringer større Kapital; Kapitalerne konkurrere indbyrdes; den større Kapital og Industri knuser og absorberer den mindre, og Arbejderen synker mere og mere ned til at blive et viljeløst Hjul i det hele Maskineri; ganske vist kan han nu kjøbe visse Fornødenheder for Priser, som man tidligere ikke drømte om, men tidligere kjendte han ikke disse Fornødenheder, og derfor savnede han dem ikke, men nu savner han Midler til at kjøbe dem. Foranlediger Kapitalen Overproduktion, maa Daglønnen sættes ned; beskjæftiger en Fabrik 1000 Arbejdere, vil en Nedsættelse af 20 Øre paa Daglønnen i et Aar udgjøre 60,000 Kr. for Fabriken og denne kan være nødsaget til enten at forlange en saadan Nedsættelse eller at stoppe. I begge Tilfælde maa Arbejderen bukke under, og selv kan han ikke gjøre Modstand; men det ligger i Naturens Orden, at Arbejdslønnen dog ikke kan gaa ned under, hvad der udfordres

til Sulteføde. Det, som det kommer an paa, er altsaa at tvinge Kapitalen til altid at holde Daglønnen mindst noget over Sulteføden, og det vilde kunne ske, hvis der fandtes organiserede Mellemled eller Gildelag, som enhver Arbejder enten efter Lov eller Sædvane var forpligtet til at indtræde i, og til hvilken han maatte afgive en vis lille Del af sin Dagløn; saadanne Associationer maatte Kapitalen og Arbejdsgiveren bøje sig for, og Afgiften til dem maatte der i Praxis altid tages Hensyn til ved Daglønnens Ansættelse. Var der kun Tale om, at saadanne Associationer alene skulde være Mellemled imellem Arbejdsgiveren og Arbejderen, kunde man theoretisk vel lige saa godt ved Lov paalægge Arbejdsgiveren at svare et vist Beløb for hver Arbejder, han beskjæftiger, eller Husbonden et vist Beløb for hvert Tyende han holder, men det vilde dog altid have sine Vanskeligheder at opkræve disse Afgifter, og desuden skulde saadanne Associationer ogsaa sætte sig til Formaal at støtte Arbejderen paa andre Omraader. For mig og mange andre af det praktiske Livs Mænd stiller det sig som en Nødvendighed, at man nu, da det sociale Spørgsmaal faktisk er rejst hos os i praktisk Form, maa forlange Associationsspørgsmaalet indgaaende drøftet og behandlet af den tekniske Indsigt; først, naar der fra denne Side foreligger nogle praktiske Resultater eller Forslag til praktiske Indretninger, ville vi kunne begynde at skimte, i hvad Retning vi skulle vende vore Tanker. For ikke at blive misforstaaet, skal jeg dog endnu tilføje, at, hvorvel jeg mener, at Arbejderen maa beskyttes mod Dampmaskinens og Kapitalens Magt, anser jeg i Virkeligheden begge disse for i højere Forstand at have været en stor Lykke for Arbejderen

under Befolkningens stigende Tilvæxt; thi Landbrugets Benyttelse af Arbejdskraft synes jo at forblive temmelig konstant, og kunde Kapitalen og Industrien ikke beskjæftige Overskuddet af Befolkningen, maatte dette Overskud enten udvandre eller dø af Sult.

Efter denne lille Digression skal jeg vende tilbage til Spørgsmaalet om en Anstalt til Alderdomsforsørgelse for hele Landet. Jeg antager vel, at man igjennem organiserede Mellemled vilde kunne faa direkte Indskud af en meget stor Del af Befolkningen, men langtfra alle ville kunne komme ind under disse, og for dem, hvem dette gjælder, maatte da f. Ex. Kommunerne overtage Forpligtelserne, men det vilde let føre til, at mange i Virkeligheden vilde faa en helt gratis Alderdomsforsørgelse.

Imod en Alderdomsforsørgelsesanstalt for hele Landet gjennem Opsparing af Indskud fra Ungdommen kan altsaa anføres:

at den vil give Anledning til en vistnok uheldig Kapitalkoncentration;

at den ikke udelukker eller kan udelukke de bedre Stillede og derhos byder disse de største Fordele;

at det vil være forbundet med store Vanskeligheder og tildels vil være umuligt at faa det direkte Indskud fra hele Arbejdsklassen.

Det ligger derfor nær at spørge, om der ikke kan findes helt andre Former end de i det foreliggende Lovforslag angivne for at skaffe Landets gamle Borgere en Alderdomsforsørgelse, og Former, hvorunder det er muligt at gjennemføre, at Forsørgelsen indskrænkes til de virkeligt Trængende. Man maa jo erkjende, at ethvert Individ har et mer eller mindre berettiget Krav

paa i den højere Alder at faa det til Livets Ophold mest Nødtørftige, og Grundloven anerkjender jo ogsaa dette; Samfundet maa paa sin Side forlange — saaledes som ogsaa Lovforslaget opstiller som Grundtanke —, at hver enkelt Arbejder selv skal bidrage til at naa dette Maal, men det maa støtte og staa ham bi i at kunne opfylde denne Pligt; Samfundet eller Statsmagten maa tilvejebringe saadanne Forhold, at Kapitalen i sin Konkurrence ikke gjør det umuligt for ham at betale sin Andel. Det eneste praktiske Middel, som jeg med mit populære Syn paa Sagen kan faa Øje for, er den indirekte Beskatning; skulde man ikke ved at lægge indirekte Skatter paa de store Brugsartikler kunne tilvejebringe de Beløb, der behøves for at give de trængende Gamle en Forsørgelse, saa vilde Opgaven være **umulig**; men den maa være **mulig**, thi det Offenlige har jo allerede Forpligtelsen til at yde Fattigforsørgelsen, og Spørgsmaalet bliver jo kun, hvormeget vil der behøves for, at Fattigforsørgelsen for den værdige Trængendes Vedkommende kan gaa over til en noget større, om jeg saa maa sige, Legatforsørgelse, hvorunder han bevarer sine borgerlige Rettigheder ubeskaarne. Vanskeligheden ved i Øjeblikket at føre denne Tanke videre er, at man først gjennem nærmere Undersøgelser kan naa til en Anskuelse om, hvor store Beløb, der vil kunne blive Tale om; men der kan altid dog anføres saa meget, at man kan begrunde Ønskeligheden af en Undersøgelse.

Efter Folketællingen er der her i Landet c. 274,000 Mennesker over 55 Aar; at give hver af disse 200 Kr. vilde medføre en aarlig Udgift af c. 55 Mill., altsaa et

ligefrem umuligt Beløb, men det er der heller ikke Tale om, thi der skulde jo kun være Tale om de virkeligt Trængende; det er naturligvis noget vanskeligt at præcisere dette Begreb, som et Tankeexperiment vil jeg dertil regne dem, som ikke paa anden Maade, uden en Hjælp af 200 Kr., kunne bringe deres samlede Indtægt op til 300 Kr., og med denne eller en lignende Forudsætning vil Forholdet vistnok stille sig helt anderledes. Vel udgjøre Smaakaarsfolkene den langt overvejende Del af Befolkningen, men det indbyrdes Forhold imellem de forskjellige Aldersklasser er meget forskjellig, og, som allerede før bemærket, er Dødeligheden, naar man kommer over Middelalderen, langt større i Arbejdsklassen end hos den mere velstaaende Del af Befolkningen; med den Forudsætning jeg har gjort, antager jeg, at man næppe vilde komme til en aarlig Udgift af 20 til 25 Millioner om Aaret og maaske endog meget mindre, men det maatte nærmere undersøges; der kunde jo være Spørgsmaal, om ikke Kommunerne kunde overtage noget af denne Udgift, da deres Fattigbyrde upaatvivlelig vilde blive lettet betydeligt, og Sagen kom altsaa til at dreje sig om, hvorvidt den Del af de 20—25 Mill., som Staten skulde udrede, kunde fremkomme gjennem indirekte Skatter uden at tilsidesætte Statens Tarv paa andre Omraader.

Alle disse Spørgsmaal behøve imidlertid en Undersøgelse og det forekommer mig at kunne være en smuk Opgave for Nationaløkonomisk Forening at tage denne Undersøgelse i sin Haand, ihvorvel den vil fordre megen Tid og meget Arbejde; vi have jo den fornødne Dygtighed til Ledelsen af saadanne Arbejder, og vi

Andre kunne jo besørge hver sin Del af Detaillen, men vi maa være Mange om det.

Det, som Arbejdet skulde rettes paa, er

at undersøge de pekuniære Forhold, hvorunder vort Lands Befolkning over 55 Aar leve, og da Antallet kun er 274,000, er Opgaven overkommelig;

at samle og bearbejde de Oplysninger, der vistnok tildels alt haves, om Dødelighedsforholdene i de forskjellige Samfundslag, samt at tilvejebringe yderligere Oplysninger;

paa ét Sted at samle, hvad der vides om Fortidens Lavs og Gilders Virksomhed i Retning af at understøtte sine Medlemmer, og endelig at prøve paa at udarbejde nye Former for Syge- og Understøttelseskasser.

Vort Lands Lidenhed vil tillade os at foretage en saadan Undersøgelse, som vilde være umulig i større Lande, og vi ville upaatvivlelig være istand til at tilvejebringe et godt Materiale til Belysning af Arbejder-Spørgsmaalet.

Først naar saadanne mere indgaaende, men dog indenfor Rimelighedens Grænser liggende Undersøgelser af Forholdene ere tilvejebragte, vil man kunne danne sig nogen virkelig Mening om, hvorledes man rettelig skal gjennemføre Tanken om at understøtte de værdigt Trængende i deres Alderdom, uden at Understøttelsen bliver til Fattighjælp.

Efter min Mening er man altsaa i Virkeligheden ikke tilstrækkeligt forberedt til at begynde med en Foranstaltning, som nødvendigvis under den ene eller den anden Form vil bidrage til at rejse det sociale Spørgsmaal under en akut Form, men paa den anden Side tror jeg heller ikke, at Faren afværges ved, at Lovfor-

slaget f. Ex. rent ud blev forkastet; Tanken vil altid dukke op igjen, efter at den er vakt af Regeringen, og jeg vil derfor finde det ret rimeligt, at Alle, der efter deres Følelse mene, at Staten bør understøtte sine gamle Borgere uden at berøve dem deres borgerlige Rettigheder, maa gribe det foreliggende Lovforslag; de kunne altid beholde den Bagtanke: «have vi faaet Fingeren, skulle vi nok senere faa hele Haanden». Det vilde næsten være heroisk, om Gaardmændene ikke med begge Hænder vilde gribe dette Lovforslag.

Forhandlingen om Alderdomsforsørgelses-Forslaget

i Nationaløkonomisk Forening d. 22. Januar 1884.

Efter Direktør Tvermoes's foran aftrykte Indledningsforedrag aabnedes Forhandlingerne, idet Dirigenten, Handelsbankdirektør Levy gav Ordet til Nationaløkonomisk Forenings Formand,

Etatsraad, Nationalbankdirektør **Levy:** Den ærede Indleder af Diskussionen har med Rette paavist, hvorledes der ved Lovforslaget vilde blive brudt en helt ny Bane. Det fortjener at fremhæves, at den Opgave, som Lovforslaget søger at løse, hidtil ikke har fundet nogen Indgang i de større Republiker, saasom Amerika, Frankrig eller Schweiz, skjønt Arbejderpartiet der har en ganske anden Indflydelse end i andre Samfund, men Spørgsmaalet om Opgavens Løsning er opstaaet i en monarkisk Stat, nemlig Tyskland, hvor Regeringen har forberedt en Lov om Arbejdernes Alderdomsforsørgelse med Statstilskud. Uagtet Ideen herom er udgaaet fra den almægtige Rigskansler, er Sagen dog endnu ikke kommen frem for Lovgivningsmagten, men vel omdebatteret i det Uendelige, pro et contra, og i den den tyske Rigsdag nu forelagte Lov om Arbejdernes Forsikring mod Ulykkestilfælde har man maattet opgive Tanken om Statstilskud. Det er først i Danmark at en Lov om Alderdomsforsørgelse for Arbejdere med Statstilskud foreligger for Lovgivningsmagten.

Taleren maatte erklære sig for en bestemt Modstander af Statssocialismen, thi saaledes maatte han betegne en Lov, der indrømmede Arbejderen direkte Tilskud fra Statskassen. Herved skabte man en ny privilegeret Samfundsklasse, medens tidligere alle Bestræbelser ere gaaede ud paa at afskaffe personlige Forrettigheder. Naar man først er inde paa denne Vej, hvor er da Grænsen? Havde Arbejderen da ikke samme Krav paa Statstilskud, naar det skortede paa Arbejde, eller naar han under Udførelsen af sit Arbejde mistede sin Førlighed og i andre lignende Tilfælde. Der var en Side af Spørgsmaalet om Statssocialismen, som Taleren særligt og længe havde overvejet, nemlig: hvorledes vil det private Initiativ stille sig i human Retning ligeoverfor Arbejderklassen, naar Staten direkte vil varetage dens Interesser under Livets Tilskikkelser? Han troede, at dette, hvorved netop de forskjellige Klasser komme i Berøring med hinanden, maatte i høj Grad svækkes og at den hele filantropiske Bestræbelse, der er seregen for vor Tid og ikke mindst udpræget i Danmark, vilde hensygne. Han troede, at baade paa Pengemidlerne og paa de personlige Kræfter, hvorpaa denne Bestræbelse i saa høj Grad lagde Beslag, vilde det da skorte. Han tvivlede om, at i saa Fald en Forening som den, der for nogle Aar siden er oprettet til Fordel for Tyendeklassen, der lægger Beslag paa c. 100 Personers Arbejde, vilde være kommen i Stand, eller at Burmeister & Wains bekjendte Understøttelseskasse for Arbejdere vilde være bleven stiftet. Endvidere hæmmer Statssocialismen den Individet iboende Trang til Selvstændighed og Uafhængighed, naar dette tror at have Krav paa Statens umiddelbare Understøttelse. Hvilke Børn gaa vel Livet lettest igjennem, — de, der under deres Skolegang samvittighedsfuldt og uden Paavirkning og Paamindelser af egen Drift udføre deres Arbejde, eller de, man stadig skal paavirke og hjælpe før de blive færdige? Statssocialisme kan derhos ikke gjennemføres uden saadanne Skattereformer, der ifølge deres Væsen hindre Opsamlingen af Kapital, den nødvendige Betingelse for enhver forøget Efterspørgsel

efter Arbejde. Det er en af Socialismens allerstørste Vildfarelser at betragte Kapitalen som Arbejderens Fjende; den er tværtimod en Nødvendighed for hans Existens, om det end maa indrømmes, at Kapitalisten maaske stundom ved Anvendelsen af sin Kapital i Favør af sine Medarbejdere kan være noget snæverhjærtet. Lovforslagets Tanke er jo den: ved at hjælpe Arbejderen til en Alderdomsrente at gjøre det muligt for ham at undgaa at komme under Fattigvæsenet; men denne Institution kan dog ikke undværes, og mange Arbejdere, selv i Besiddelse af en Alderdomsrente, ville dels paa Grund af Rentens Lidenhed, dels paa Grund af deres aandelige og fysiske Tilstand trænge til Fattigvæsenets Bistand. Hvormange, tror den ærede Forsamling, at der t. Ex. af Almindeligt Hospitals 1400 Lemmer vilde kunne undvære Fattigvæsenets Forsorg, selv om de havde en Livrente af 1 à 200 Kroner? Taleren skulde villig indrømme, at Fattigvæsenet, under sin nuværende Organisation i mange Tilfælde virkede med en altfor haard og kold Haand, og at det var ubilligt, at Sygehjælp eller anden ren midlertidig Hjælp skulde berøve Individet dets politiske Rettigheder. Lad os derfor hellere sætte Kommunerne i Stand til at gjøre Livet mindre haardt for den Trængende. Hertil udfordres imidlertid store Midler, som dog ikke ville være saa vanskelige, i alt Fald under mindre bevægede politiske Forhold, at skaffe til Veje. Det vilde være naturligt, om Staten forhøjede Brændevinsafgiften betydeligt og indførte en Ølskat, og af disse Midler anviste Kommunerne en vis Del. Endvidere er det ikke andet end billigt, at Bygningsafgiften for Statens Vedkommende slaas fast til en bestemt Sum og at dens aarlige Tilvæxt tilfalder Kommunen. Det var paa ingen Maade Talerens Mening, at man skulde lade Arbejderen sejle sin egen Sø. Der er endnu Meget at gjøre for ham baade ved det private Initiativ og ved Lovgivningens Medvirksomhed, saaledes som det t. Ex. er sket ved Fabrikloven. Særligt vilde ogsaa her i Landet en Forsikringslov imod Ulykkestilfælde

under Arbejdet være ønskelig, og en saadan lader sig udføre uden Statstilskud.

Ogsaa set fra et rent finansielt Standpunkt maatte Taleren være imod Loven, da han fandt det ubilligt og uklogt, om Nutiden paalagde Efterkommerne Byrder, hvis Omfang, som Indlederen har gjort opmærksom paa, ingen Nulevende kan bedømme. Fik Loven ingen praktisk Anvendelse, da havde den ikkun vakt Krav, som ikke vilde eller ikke kunde fyldestgjøres, og fik den først Indgang, da vilde man umuligt kunne blive staaende ved et saa ringe Tilskud som de 2 Millioner, Loven foreløbigt stiller i Udsigt.

Efter disse almindelige Bemærkninger vilde der ikke være Anledning for Taleren til videre at beskjæftige sig med Loven, hvis han ikke vidste, at ikke faa Medborgere sympathiserede med den, og naar han ikke som Formand i Burmeister & Wains Understøttelsesforening ligefra dens Oprettelse havde haft en god Lejlighed til at beskjæftige sig med saadanne Forhold, som Loven omhandler. Han skulde derfor med Tilsidesættelse af sine egne Anskuelser om Principet dvæle ved enkelte af de i Loven indeholdte Bestemmelser, idet han udelukkende tog Hensyn til dennes Anvendelse paa Arbejderklassen; thi det er jo for denne at den skulde gives, ikke for de Bedrestillede i Samfundet.

Taleren maatte da spørge: hvorledes skal Lovens § 5 forstaas? Er det Meningen, saaledes som Motiverne synes at antyde, at de sukcessivt gjorte Indskud ikkun ville blive tilbagebetalte i Dødstilfælde, men ikke kunne fordres tilbagebetalte efter Interessentens Forgodtbefindende? (Ja, ja). Saa var altsaa Talerens Opfattelse rigtig, men da vilde Loven forblive et dødt Bogstav. Hvem i denne Forsamling vilde vel tilraade en flink Mand af Arbejderklassen at indskyde sine Sparepenge i en Anstalt, der vel vilde støtte ham i Alderdommen, men som paa den anden Side ikke vilde udlevere ham hans Midler, naar han maaske ved Hjælp af dem kunde skabe sig en selvstændig Stilling!

Det maa jo erindres, at lykkeligvis opnaa mangfoldige Arbejdere og Svende selvstændige Stillinger, men hertil udfordres naturligvis, at de have nogle Midler at raade over. I den for et Par Aar siden oprettede Kasse for Tyendets Alderdomsforsørgelse har man ogsaa fundet det fornødent at bestemme, at de gjorte Indskud med Renter, men ikke Selskabets Tilskud, ville blive de Vedkommende tilbagebetalt i Tilfælde af Giftermaal, Opnaaelsen af selvstændig Virksomhed o. s. v. Taleren troede ej heller, at Arbejdernes Kaar var saaledes, at de med nogen Grad af Regelmæssighed kunde indskyde i en saadan Kasse; den aarlige Præmie var jo ikke saa ganske ringe i Forhold til disses Fortjeneneste. Det var først ved Direktør Tvermoes's Oplysninger — thi Lovforslaget eller dets Motiver indeholdt jo Intet om Tarifens Størrelse — at man fik at vide, hvad Præmien vilde være i de forskjellige Aldre, saaledes c. 35 Kroner i en Alder af 30 Aar. Det var denne Alder, man snarest maatte paaregne som den sandsynlige, hvori en Mand vilde tænke paa at indtræde i en slig Kasse, men ikke 18 Aars Alderen, for hvilken Præmien kun er 18 Kroner aarlig. Man kunde vist uden Fare love den 18aarige Arbejder, der vilde indskrive sig i en Alderdomsforsørgelsesanstalt, at rejse ham et Monument. Evnen til regelmæssige Indskud vilde idelig forstyrres for Arbejderen ved Værnepligt, Sygdom, Arbejdsløshed, Giftermaal, Hustruens Barselseng. Lovkoncipisten maa aabenbart snarere have haft sine Tanker henvendt paa Bestillingsmænd, med deres mere regelmæssige Livsvilkaar, end paa Arbejdernes Forhold.

Efter Loven skal Interessenten være indtraadt inden Udløbet af sit 45de Aar og Renten bliver aktuel med det 55de Aar. Taleren vilde finde det mere hensigtsmæssigt først at ville lade denne begynde med det 60de Aar; derved vilde Præmien blive en Del lavere, hvorimod det 55de Aar for Kvindens Vedkommende maatte anses for passende. Men Arbejderen burde kunne indtræde som Interessent lige indtil den Tid, da Renten vilde blive aktuel. Det maatte være Staten ligegyldigt, hvadenten Arbejderen indkjøber

sig ved Hjælp af aarlige Præmier eller ved en Kapital én Gang for alle, og Staten burde det være uvedkommende, hvad enten Arbejderen indkjøber sig ved Hjælp af egne sammensparede Midler, eller han ved Andres Omsorg sættes i Stand til at indtræde i Anstalten. Saaledes som Loven er affattet, vil f. Ex. det store Antal af Interessenter, som Burmeister & Wains Understøttelseskasse omfatter, faktisk være udelukkede fra at kunne nyde Godt af det Tilskud, Staten stiller i Udsigt. Burmeister & Wains Fabriker tilstaar nemlig sine Arbejdere aarlige Understøttelser uden Bidrag fra disses Side enten i Tilfælde af Svagelighed eller Alderdom, altsaa i Reglen efter det 45de Aar; hvorfor skulde disse da ikke kunne indkjøbes i Statens billige Alderdomsforsørgelse, hvorved deres aarlige Indtægt vilde blive forøget med 50 pCt.? Eller hvorfor skulde et gammelt Tyende ikke have Krav paa Statstilskuddet, naar dets Herskab vilde sikre dets Alderdom ved Indkjøb i Statsanstalten?

Den ærede Indleder havde paavist, hvilken Sandsynlighed der er for, at Loven vilde komme Andre til Gode end netop Arbejderklassen. Dette maatte let kunne forebygges ved at lade Kommunen være Mellemmand ved Sagens Ordning eller ved at fordre en Attest fra denne om den Vedkommendes personlige Forhold. — Ifølge Lovens § 3 fordres ikkun Forsørgelsesberettigelse i Kongeriget for at kunne indtræde i Anstalten; denne Bestemmelse fandt Taleren altfor liberal. Der er ingen Anledning til at tilstaa svenske og tyske Arbejdere Statshjælp efter et femaarigt Ophold i en Kommune, hvorved de jo allerede blive forsørgelsesberettigede. Loven burde indskrænke sig til at omfatte Arbejdere, fødte i Kongeriget, eller saadanne, som have erhvervet Indfødsret.

Selv om man altsaa vilde have en Anstalt med Statstilskud, maatte Lovudkastet ordnes i flere væsenlige Henseender, naar det skulde blive til Nytte for den arbejdende Klasse, men for sit Vedkommende vilde Taleren altid bekæmpe Principet om Statstilskud paa det omhandlede Omraade.

Aleksis Petersen-Studnitz indtog en ganske anden Stilling end Etatsr. Levy til Statstilskudsprincipet, — det »statssocialistiske« Princip, som det sædvanligvis, men mindre rigtigt, kaldtes. Han mente, at Statstilskudet havde sin Berettigelse, — forudsat at Lovforslagets Grundfejl — den aabne Adgang for Alle til den projekterede Alderdomsforsørgelsesanstalt — blev rettet. Med denne Grundfejl vilde, som paavist af Tvermoes, Anstalten være en komplet Umulighed. En Begrænsning maatte indføres, saaledes at Anstalten kun kom til at staa aaben for dem, som den virkelig var bestemt for, Arbejderklassen. Selvfølgelig vilde det være yderst vanskeligt at drage en nøjagtig Grænse; men selv om der end maatte kunne indvendes noget imod en hvilkensomhelst Begrænsning, maatte der dog, naar der skulde komme noget ud af Lovforslaget, gjøres et Forsøg i denne Retning. Naar nu den nævnte Fejl var bleven rettet, opstod Spørgsmaalet: hvorledes begrundes Statshjælpen? Af de allerfleste Talere i Rigsdagen var — uden Hensyn til Partistandpunkt — Statstilskudsprincipet blevet billiget; men nogen Motivering var ikke bleven givet. Og dog drejede det sig her: for det Første om at indføre et nyt Princip (thi Statstilskudet til Alderdomsforsørgelsen kunde ikke paralleliseres med den offenlige Fattigunderstøttelse, der var ledsaget af Indskrænkninger i borgerlige Rettigheder, og som var begrundet dels i Humanitets-, dels i Politi-Hensyn); for det Andet om at bryde med det rene Selvhjælpsprincip, der baade var et klart, let forstaaeligt Princip, og som foruden at tale til Forstanden ogsaa talte til vor Følelse ved sin Appel til egen Kraft, Selvstændighed, Uafhængighed, Selvansvarlighed. Naar man vilde forlade det hidtil fulgte, saa klare og let forstaaelige Princip, maatte man give Grunde. Talerens Motivering var denne: Staten staar i Gjæld til Arbejderne; ved at give Tilskud til Arbejdernes Alderdomsforsørgelse betaler Staten noget af paa denne Gjæld. Denne Gjæld kunde ses enten almindeligt-socialt eller specielt-fiskalt. I første Henseende mindede Taleren om hin alvorlige Tanke, som Saint-Simon

havde udtalt under Form af et noget bizart Spørgsmaal, — denne alvorlige Tanke: at Samfundet har sat højt til Vejrs paa den sociale Stige Mænd, som det har mange Byrder, men kun forholdsvis liden Nytte af, medens dygtige Arbejdere, uden hvilke Samfundet ikke vilde kunne existere, have faaet anvist Pladsen nederst paa Stigen. Men vilde man ikke se Sagen i Belysning af det bestaaende Misforhold mellem social Udmærkelse og økonomisk Betydning, kunde man ogsaa nøje sig med at se den fra et rent fiskalt Synspunkt. De Penge, der indflød i Statskassen fra Arbejderen, stod i et ganske anderledes trykkende Forhold til de paagjældende Skatteyderes Evne end det Forhold, hvori de Bedrestilledes Skatter stod til deres Skatteevne. Var der hertillands en vis mathematisk Ligelighed i Skattebyrdens Fordeling, saa var denne mathematiske Ligelighed faktisk (d. v. s. naar Skatteevnen toges til Maalestok) ensbetydende med en stor Ulighed. Arbejderne havde ligefrem Krav paa at der blev rettet paa den imod dem udviste Uretfærdighed. Dette kunde for en Del ske derved, at der ydedes Tilskud til deres Alderdomsforsørgelse, — Tilskud af Midler, der væsenlig hidrørte fra de begunstigede Klasser. Da nu den af Livrenteanstalten opsamlede Kapital skyldtes for høje Præmier fra Personer, der for Størstedelen tilhørte Klasser, der i Sammenligning med Arbejderklassen vare begunstigede, talte denne Omstændighed netop for at benytte en Kapital som Livrenteanstaltens som Tilskud til Arbejderne. Andre Grunde talte vel derimod, navnlig den at Kapitalen ligeoverfor en saa stor Opgave som Arbejdernes Alderdomsforsørgelse ikke vilde række langt. Forsaavidt var Taleren altsaa imod den nævnte Anvendelse; han havde kun ønsket at konstatere, at de herimod af enkelte Blade anførte Argumenter, netop var de Grunde, der talte derfor. Tilskudet til Arbejdernes Alderdomsforsørgelse maatte jo komme fra andre Klasser end Arbejderklassen selv, hvis der skulde være nogen Mening i det. Fra sit Standpunkt maatte Taleren da anbefale, at Staten skaffede sig de Midler, som Tilskudet nødvendiggjorde, gjennem ny Skatter, som Arve-

skat og progressiv Indkomstskat, d. v. s. Skatter, der i Modsætning til de nubestaaende, som forholdsvis stærkest trykke de mindre Velstillede, toges fra de Bedrestillede. Naturligvis vilde der mod saadanne Skatter blive indvendt at de vilde »forhindre Kapitalopsamlingen«; — ja de vilde hindre Opdyngning af Kapitaler paa enkelte Hænder, men denne Virkning vilde jo netop være en heldig Virkning.

Direktør **Ph. Schou** havde hverken lært noget af den førte Diskussion eller følt sig tiltalt af den foregaaende Talers Foredrag, der prækede en Ret for Arbejderne, fordi de i social og fiskal Henseende skulde være blevne uretfærdigt behandlede. Det var ham lidet tiltalende at høre den Anskuelse, at Staten stod i Gjæld til Arbejderne, og at Statstilskudet var at betragte som en Afbetaling herpaa. Vare Arbejderne blevne forurettede ved den bestaaende Skattelovgivning, vilde det jo være langt naturligere at rette denne. I den foregaaende Talers Hentydninger til den Nytte, Samfundet havde af de tusinde fornemste Mænd og af de tusinde dygtigste Arbejdere, mente han at se, at den foregaaende Taler ikke anerkjendte Betydningen af Aandens, men kun af Haandens Arbejde. Paa den anden Side kunde han heller ikke slutte sig til Etatsraad Levys Fordømmelse af Statssocialismen. De ny Tider krævede, at man beskjæftigede sig med Arbejderspørgsmaalet. Staten skulde vel ikke af egne Midler gjøre Tilskud til Alderdomsforsørgelsen; men den skulde organisere den hele Sag, aabne en let Adgang til Alderdomsforsørgelse, og opmuntre hertil. Fra Kommunerne skulde Hjælpen til Arbejderne komme. Endvidere burde Arbejdsgiverne føle sig forpligtede til at bidrage til at sikre deres hæderlige Arbejderes Alderdom. Flere Aktieselskaber (navnlig Burmeister & Wain) virkede allerede godt i denne Retning, men der burde fra de private Arbejdsgiveres Side gjøres endnu mere, end hvad der hidtil var udrettet, og Industriforeningen og Fællesrepræsentationen burde tilskynde dem dertil. Som Organisator af Alderdomsforsørgelsen vilde Staten kunne hjælpe væsenlig. 55 Aar burde være Aldersgrænsen, dog saaledes at hvis

Arbejderen ved Sygdom e. L. allerede tidligere kom i Trang skulde Livrenten ogsaa kunne begynde tidligere.

Aleksis Petersen-Studnitz skulde ikke have noget imod om man omordnede Skatteforholdene m. m. saaledes, at Arbejdernes nuværende Krav paa en Erstatning gjennem Statstilskud faldt bort; — men da en saadan Omordning aabenbart ikke vilde blive fuldbyrdet i nogen overskuelig Fremtid, fandt han det rettest at benytte den Lejlighed, der nu maaske vilde byde sig til, til gjennem Statstilskud til Arbejdernes Alderdomsforsørgelse at bøde noget paa den bestaaende Uret.

Han fandt det besynderligt, at Schou kunde misforstaa Taleren i den Grad at tro at en Mand, der havde det Arbejde, som Taleren havde, skulde ville underkjende det aandelige Arbejdes Værdi. Han anerkjendte selvfølgelig fuldt ud Værdien af dette Arbejde og indrømmede meget beredvillig, at der fandtes mange udmærkede Aandsarbejdere ogsaa blandt Mændene paa Samfundsstigens øverste Trin. Dog vilde vel alle ærlige Mænd tilstaa, at i de Klasser, han havde hentydet til, repræsenterede Aandsarbejderne kun en forholdsvis lille Procent.

Docent **Westergaard** udtalte, at det efter de foregaaende Talere og navnlig efter Direktør Tvermoes' Udvikling maatte være Alle klart, at Lovforslaget havde en overordenlig stor Mængde Vanskeligheder at kæmpe imod. Selv om Lovforslaget havde været mere omhyggelig udarbejdet og Motiverne fyldigere, eller det havde sluttet sig nærmere til de tidligere fremkomne Forslag, vilde der dog være Vanskeligheder nok tilbage. Han mindede om, at man i Tyskland var gaaet en helt anden Vej; Alderdomsforsørgelsen var den fjerneste Opgave, og man havde under Forhandlingerne om den langt lettere Opgave, Skadeforsikringen, af Forslaget herom udskilt nogle mindre vigtige Bestemmelser om Sygekasserne og gjort dem alene til Lov. Istedetfor at tumle med en Opgave, hvorom ingen kunde blive enige, burde man maaske ogsaa i Danmark give sig af med smaa Opgaver, hvor man lettere kunde vente Enig-

hed, og hvor man kunde gjøre noget godt ved at hjælpe Arbejderne til Selvhjælp. Der var her i Landet c. 100,000 Mennesker, der vare Medlemmer af Syge- og Begravelseskasser. Mange af disse Kasser vare utvivlsomt yderlig slette, men deres Tilstedeværelse vidnede dog om, at der var en stærk Bestræbelse hos Arbejderen efter at associere sig, og denne Bestræbelse kunde nok fortjene at støttes.

Med Hensyn til Indlederens Forslag om, at Nationaløkonomisk Forening skulde foranstalte en Undersøgelse til Grundlag for videre Forhandlinger om Alderdomsforsørgelsesspørgsmaalet, udtalte Taleren, at der næppe var nogen Mulighed for, at Foreningen kunde gjøre dette, alene af pekuniære Grunde, men der var sikkert blandt Medlemmerne Adskillige, deriblandt Kontorchef Rubin og Taleren selv, der vilde paatage sig Arbejde i saa Henseende. Vi kunde nok trænge til at faa adskillige Spørgsmaal oplyste. Vi vidste i Virkeligheden overordenlig lidt om, hvad der var den ældre Arbejders Skjæbne; vi vidste ikke, hvorledes han fik Forsørgelse, hvad han behøvede for at leve og hvad Løn han opnaaede, om Arbejderen ofte blev underholdt paa sine gamle Dage af sine Børn, eller om han kom under Fattigforsørgelse, og vi kjendte kun meget lidt til Dødeligheden i Arbejderklassen. Vi vidste kun, at den var betydelig større end i Middelklassen, og de Undersøgelser, som Dr. Sørensen i Hobro for Tiden anstillede, gav meget interessante Bidrag til Belysning heraf; men man trængte til langt mere detaillerede Oplysninger end en Enkeltmand kunde overkomme at tilvejebringe.

Kontorchef **Rubin** maatte overfor Direktør Schou, der ikke havde følt sig tilfredsstillet af Diskussionen, undskylde dennes Spredthed, med at Lovforslagets saa godt som fuldstændige Mangel paa Motivering medførte, at Sagen her maatte tages op baade i al Almindelighed og i Detailspørgsmaalene. — Han ansaa iøvrigt ikke Forslaget for «socialistisk» i dette Ords tekniske Forstand, fordi der hertil vilde udfordres, at der var optaget Tvangsbestemmelser i det, og at Forslaget skulde være «statssocialistisk» var en

endnu uheldigere Betegnelsesmaade, da Modsætningen til Statssocialisme maatte være Privatsocialisme — altsaa Socialisme uden Statens Indgriben — hvad der jo var meningsløst. At Lovforslaget betegnedes som statssocialistisk, var altsaa kun forvirrende og burde hverken lokke eller skræmme til den Stilling, man vilde indtage overfor det. Det forekom Taleren, at man nu var i Færd med at oprette en Institution til Fordel for den fjerde Stand paa samme Maade som man for nogle Generationer siden havde gjort det ved Oprettelsen af Sparekasserne. Om den nye Alderdomsforsørgelsesinstitution vilde gjøre Landet samme Gavn som Sparekasseinstitutionen, var saare tvivlsomt; derimod var det utvivlsomt, at den vilde faa det tilfælles med Sparekasserne, at man fingerede at være i Besiddelse af Anstalter til direkte Fremme af fjerde Stands Vel, men som fjerde Stand kun vilde faa meget liden Nytte af. — Af de Oplysninger, Taleren savnede i Motiverne, skulde ogsaa han særlig beklage Manglen af en Alderstarif. Naar man f. Ex. havde set af Forslagets Motiver, hvad man nu havde faaet oplyst af Indlederen, at det aarlige Kontingent ved 30 Aars Alderen vilde blive 35 Kroner — altsaa omtrent svarende til Aarsbidrag til 2 Sygekasser — var dette noget helt Andet end kun at lære Bidraget ved 18 Aars Alderen at kjende. Ved denne Alder var det jo nemlig en ren Fiktion at vente, at Nogen skulde indtræde. Man burde i saa Henseende se hen til, i hvad Alder f. E. Sygekassemedlemmerne indtraadte, idet man jo dog kunde sige selv, at Ingen vilde — og vistnok heller ikke burde — indtræde tidligere i en Fremtids- end i Nutidsforsikring. — Taleren antog ikke, at nærværende Spørgsmaal om Arbejdernes Alderdomsforsørgelse vilde blive løst, uden at Tvangsmomentet kom ind. I denne Form havde jo Sagen alt tidligere været til Forhandling i Nationaløkonomisk Forening; det var jo ogsaa den Form, hvorhen den tyske sociale Rigspolitik stilede. Maaske vilde man nødsages til ved Tvang at hidskaffe Bidragene til Kassen saavel fra Arbejderen som fra Arbejdsgiverne. Statens Bidrag kunde jo saa

tænkes givet — som tidligere bragt paa Bane af vore nationaløkonomiske Professorer — ud af Brændevinsafgiften, der passende kunde deles mellem Kommunerne, for at disse kunde faa Interesse af Sagen, og Arbejderne, der saaledes selv fik umiddelbar Del i og godt af den Brændevinsafgift, det dog unægtelig navnlig var dem, der maatte erlægges. Nogen Lighed vilde jo denne sidste Fremgangsmaade have med det Bismarckske Forslag om Hidskaffelse af Penge til sociale Formaal ved Tobaksmonopolet.

Etatsraad **Juel** bemærkede, ligesom Rubin, overfor Schou, at den her i Foreningen førte Forhandling om Alderdomsforsørgelsesforslaget havde været endnu lærerigere end den paa Rigsdagen førte, hvad jo ogsaa var naturligt, eftersom vi her befandt os i den nationaløkonomiske Videnskabs Hovedkvarter. Det havde interesseret ham, at dette af Finansministeren vistnok med Omhu og Interesse udarbejdede Forslag her i Nationaløkonomisk Forening var blevet endnu skarpere kritiseret end paa Rigsdagen. Taleren imødegik Etatsr. Levys Bemærkninger om Statshjælpsprincipet; han var for dette Princip, og udtalte sin Anerkjendelse af, at Regeringen havde nedlagt dette Princip i Lovforslaget. Regeringen var gaaet over Rubicon ved at godkjende dette Princip, og derfor takkede han den; men Lovforslaget egnede sig ganske vist ikke til at gjennemføres. Overfor Schou bemærkede han, at det næppe vilde være rigtigt at paalægge Kommunerne større Byrder; de havde alt nok. Fattigvæsenet forvaltede de paa en ingenlunde heldig Maade, og det vilde være langt bedre, om Staten overtog Forsørgelsen. For Løsningen af Opgaven om en Arbejder-Alderdomsforsørgelse havde et lille Land som Danmark i det Hele lettere Betingelser end de fleste andre Lande.

Efter kortere Repliker af Etatsr. **Levy** og Direktør **Tvermoes** sluttede Forhandlingerne.

Om Indløsning af de reelle Apothekerprivilegier.

Et Brev.

Af

Dr. **Will. Scharling.**

S. T.

Hr. Apotheker Jacobsen!

De har ved gjentagne Henvendelser anmodet mig om, i Anledning af den i «Ugeskrift for Læger» førte Diskussion om Indløsning af de bestaaende reelle, salgbare Apothekerprivilegier, at udtale min Opfattelse af denne Sag, særlig af Sagens økonomiske Side, navnlig Muligheden af at følge samme Vej her i Landet, som man har fulgt i Sverige, at indløse dem gjennem en hertil oprettet Amortisationsfond, eller af at finde andre, mere hensigtssvarende Former for en Indløsning. Som jeg strax har tilladt mig at bemærke overfor Dem, er jeg for Tiden — og vil i den nærmeste Fremtid være — saa stærkt optagen af andre Arbejder, at det er mig umuligt at underkaste det rejste Spørgsmaal i dets Helhed en dybere gaaende, mere omfattende Undersøgelse. Ligesom jeg derfor ser mig nødsaget til at indskrænke mit Svar til at angaa den Side af Sagen, De særlig har ønsket en Udtalelse om fra mig, den eventuelle øko-

nomiske Ordning, saaledes maa jeg i det Hele taget holde mig til de almindelig bekjendte, offenlig foreliggende Fakta vedrørende den omhandlede Sag og ser mig ikke i Stand til at fremskaffe nye Oplysninger eller anstille særlige Undersøgelser over de Apothekervæsenet vedrørende Forhold, hvorpaa en endelig Dom om Nødvendigheden og Betimeligheden af en Omordning maa bygges.

Jeg maa da navnlig bemærke, at jeg ikke anser mig selv for kompetent til at udtale en egenlig Dom over, hvorvidt den nu bestaaende Tilstand medfører saadanne Ulemper, at en Ophævelse af de reelle Apothekerprivilegier er en uafviselig Fordring, saa lidt som over, hvilken Ordning der i og for sig maa anses for den heldigste. Naar jeg derfor i det Følgende gaar ud fra, at det vil være ønskeligt, at en Ophævelse — selvfølgelig imod fuld Erstatning — af de nævnte Privilegier finder Sted, og finder Sted jo før jo heller, og at dette vil være i de Paagjældendes egen Interesse, sker det med alt fornødent Forbehold med Hensyn til, at jeg ikke i Øjeblikket har — og heller ikke har Lejlighed til at forskaffe mig — tilstrækkeligt Kjendskab til de mere specielle Forhold, som ere tilstede paa dette Omraade. Jeg skal dog strax tilføje, at jeg for mit Vedkommende ikke lægger nogen særlig Vægt paa det Argument, der for Mange synes at være en Hovedsag, at en Ophævelse af de reelle Privilegier skulde kunne medføre en væsenlig Nedsættelse af de nugjældende Priser paa Medicin og Apothekervarer. For mig er det en Hovedsag, at Medicinen er virkelig *god* og at man kan være fuldkommen sikker paa en reel Behandling i saa Henseende — og i denne Retning tror jeg ikke,

at den nuværende Ordning giver nogen Anledning til Klage. Selvfølgelig mener jeg, at Medicinen bør leveres Patienterne til saa billig en Pris, som det er muligt — og jeg antager, skjønt jeg ikke har nogen begrundet Dom herom, at særlig den Medicin, som leveres de ubemidlede Klasser igjennem Sygekasser, netop kun dækker Omkostningerne; men ligesom jeg ikke ser nogen Grund til, at Medicin skulde leveres til en Pris, der er lavere end dens Værdi, og anser det for tvivlsomt, om det virkelig vilde være en Fordel for Samfundet, om dette kunde ske, saaledes tror jeg, at man gjør sig skyldig i en Illusion, naar man tror, at de reelle Privilegiers Ophævelse vilde bevirke, at Medicinen blev væsenlig billigere, end den nu er. Det turde nemlig være indlysende, at Privilegiernes Ophævelse imod en Erstatning, der skal forrentes og amortiseres, ikke i og for sig indeholder noget Moment, der skulde kunne bevirke, at Medicinen skulde kunne leveres billigere. Dette maatte altsaa blive Virkningen af et andet Moment, nemlig den større Konkurrence, som kunde ventes at ville indtræde derefter ved nye Apothekers Oprettelse. Om det nu end ganske vist tør antages, at en forøget Konkurrence vil virke i denne Retning, saa maa det dog ikke tabes af Sigte, at der er endog temmelig snævre Grænser for den Virkning, som Konkurrencen imellem Detailhandlere kan øve, — og der er saa meget mere Grund til at fremhæve dette, som man kun altfor hyppigt i saa Henseende gjør sig skyldig i en Misforstaaelse af Konkurrencens Betydning. Det forholder sig nemlig vel saaledes, at en forøget Konkurrence gjør de Handlende mere tilbøjelige til at vise Publikum større Imødekommen, bl. A. ogsaa ved en Nedsættelse af Priserne;

men paa den anden Side maa det vel erindres, at den med det Samme, saasnart en vis Grænse er naaet, formindsker Evnen til at gjøre Indrømmelser. Jo større Afsætningskreds og jo større Omsætning en Handlende har, desto billigere kan han sælge hver enkelt Vare, og jo mere hin indsnævres og denne formindskes, desto vanskeligere bliver det at gjøre Prisen billig, thi desto større bliver det Beløb, hvormed de faste Udgifter, der paahvile Forretningen — derunder det nødvendige Underhold til den Handlende selv og hans uundværlige Assistenter —, falde paa hvert enkelt Salg. Og det maa erindres, at Medicin i det Hele ikke hører til de Varer, hvoraf der kan forventes en saa meget større Afsætning, som Prisen bliver billigere. Allerede nu gives der vistnok — skjønt jeg ikke tør udtale nogen bestemt Mening herom — Apotheker, hvis Omsætning netop kun leverer et passende Underhold for Besidderen som Overskud; dersom man da, hvad jeg anser for rigtigt og ønskeligt, fastholder en fælles Medicinaltaxt for hele Landet, indser jeg ikke, hvorledes en forøget Konkurrence paa de Steder, hvor nu Afsætningskredsen er urimelig stor, vil kunne føre til væsenlig lavere Taxter, naar der faktisk gives Apotheker, som netop kun bestaa ved de nugjældende Taxter. Den større Konkurrence vil formindske den særdeles store Fortjeneste, som nogle Apotheker nu have, og give et passende Udkomme til et større Antal end nu — men for det store Publikum har denne Side af Sagen aabenbart mindre Interesse.

Naar jeg tiltrods for denne Anskuelse om den Virkning, de reelle Privilegiers Ophævelse vil kunne øve paa Medicinens Pris, kan anse det for ønskeligt, at de indløses, er det, fordi jeg tror, at de i andre Retninger

medføre ikke uvæsenlige Ulemper saa vel for det store Publikum som ogsaa for Apothekerstanden i dens Helhed og endelig for Ihændehaverne selv. Hovedulempen for Publikum er den, at Hensynet til de store Summer, hvormed disse Apothekerbevillinger ofte ere betalte, maa gjøre en human Administration betænkelig ved at give Koncession til nye Apotheker, hvortil der er en i og for sig uafviselig Trang, men som vilde gjøre et ret betydeligt Skaar i den saa dyrt kjøbte Ejendoms Værdi. At dette Hensyn i ikke faa Tilfælde har gjort sig gjældende, tør vel anses for notorisk, og at det fremdeles vil hindre Anlæget af Apotheker paa Steder, hvor man længselsfuldt venter paa dem, er sandsynligt. Men paa den anden Side tør den Mulighed ikke tabes af Sigte, at dette en skjøn Dag, naar man mindst venter det, kan forandre sig ganske; thi Apothekerne have ikke faaet noget Brev paa, at vi til alle Tider ville have Justitsministre, der ere lige saa humane og hensynstagende overfor dem, som de hidtilværende, og det kan meget vel tænkes, at der — endog i et i det Hele konservativt Ministerium — kan komme en paa dette Omraade mere radikal Minister, der ikke mener at behøve at tage Hensyn til de Kjøbesummer, som Ihændehaverne af reelle Privilegier selv frivillig ere gaaede ind paa at erlægge, men mener, at det maa blive deres egen Sag, om de have overvurderet den Gjenstand, de have kjøbt, ligesom i andre Tilfælde, hvor en Ejendomskjøber har spekuleret galt. Det lader sig derfor ikke nægte, at disse Privilegier ere en noget usikker Ejendomsgjenstand; ligesom den Ejendom, hvor Apotheket er beliggende, er udsat for den samme Værdinedgang paa Grund af forandrede Konjunkturer, som kan ramme enhver fast

Ejendom — og en Gjentagelse af, hvad der i saa Henseende skete i og efter 1857, er langtfra umulig —, saaledes kan særlig Apothekerprivilegiet ved Oprettelsen af nye Apotheker, hvoraf der jo efterhaanden er opstaaet ikke saa faa, undergaa betydelige Værdiforandringer. Jeg ser derfor ikke rettere, end at de nuværende Indehavere af disse Privilegier i det Hele taget vilde have al Grund til at være tilfredse med en Ordning, hvorved de fuldt ud — thi dette bør fastholdes — fik deres Privilegiers nuværende Værdi udbetalt; tabe de end herved Udsigten til en yderligere Stigning af deres Værdi, saa undgaa de paa den anden Side Risikoen for, at de kunne synke i Værdi — og det er vistnok et Spørgsmaal, om ikke denne Risiko mere end opvejer hin Udsigt. For Apothekerstanden i dens Helhed endelig er det ganske sikkert en Ulempe, at de i sig selv bedste og mest indbringende Apotheker kun ere tilgængelige for Farmaceuter, der ere i Besiddelse af Formue, og at dette let kan virke til at holde dygtige Kræfter borte fra denne Næringsvej, er indlysende.

Det forekommer mig saaledes — endskjønt jeg, som sagt, ikke tillægger mig nogen særlig Kompetence til at bedømme denne Del af Sagen og kun bygger min Formening paa de anførte, almindelige Betragtninger —, at det vilde være i alle Parters Interesse, om der kunde finde en Indløsning af de reelle Apothekerprivilegier Sted, og jeg vender mig da til det Spørgsmaal, hvorom De særlig har æsket min Mening: hvorledes en saadan Indløsning hensigtsmæssigst vil kunne iværksættes. Dette Spørgsmaals Besvarelse beroer dog atter noget paa, hvilken Ordning man vil gaa over til. Her synes da

at frembyde sig tre Alternativer: enten kan man gjøre Apothekerbedriften til fri Næring, saaledes som Tilfældet er i forskjellige andre Lande — eller ogsaa kan man, som det bl. A. er blevet foreslaaet af Folkethingsmand Fr. Bajer i «Ugeskrift for Læger», gjøre Apothekerne til fast lønnede Statsembedsmænd — eller ogsaa følge den samme Vej, som man hertillands har fulgt siden 1842, og betragte Handel med Medicin som en bunden Næring, hvorpaa der i hvert enkelt Tilfælde meddeles dertil kvalificerede Personer Koncession, et personligt, livsvarigt Privilegium. For mig er der ikke Skygge af Tvivl om, at det er den sidste Vej, man bør vælge, endskjønt jeg ingenlunde er blind for de Vanskeligheder i enkelte Retninger, som i Tidens Løb maaske ville vise sig at være forbundne med denne Ordning. At give Apothekernæring fuldstændig fri er efter min Overbevisning den sletteste Ordning af alle, og det ganske vist Lidet, jeg kjender til Forholdene paa de Steder, hvor denne Ordning forefindes, har ikke bidraget til at gjøre den mere tiltrækkende for mig. At man ikke har Spor af Garanti for, at man faar virkelig god Medicin, er det Visse ved Sagen; om Medicinen til Gjengjæld bliver billigere, er vistnok højst problematisk, og jeg er langt mere tilbøjelig til at tro, at en paalidelig Sammenligning med vore egne Forhold snarest vilde udvise det Modsatte.

Den af Hr. Bajer foreslaaede Ordning har ganske vist Fortrin fremfor den nys berørte; men i sig selv forekommer den mig dog højst uheldig, og det vilde efter min Formening afgjort være en Forandring til det Slettere, om man vilde udløse Apothekerprivilegierne for at ansætte Statsembedsmænd istedet. Thi derom

kan der vist næppe være Tvivl, at i saa Fald Lønningerne vilde blive fastsatte efter det samme Lavmaal, som alle andre Embedslønninger, og at Apothekerstillingen efter Forholdets Natur ikke vilde komme til at rangere blandt de højere Embeder; kunde Apothekerne blive lønnede som t. Ex. Overretsassessorer, maatte det vel være al Ære værd, og hvor slette disses Kaar ere i Sammenligning med de fleste Apothekeres, turde være noksom bekjendt. Med andre Ord: istedenfor at Apothekerne nu høre til den uafhængige og selvstændige Borgerklasse og i det Hele indtage en temmelig høj Rang i denne, vilde de komme til at indtage en ikke særlig anselig Plads i Embedsmændenes Række, og istedetfor et godt og rigeligt Udkomme vilde der vente dem trykkende Kaar og Næringssorger. Men at dette vilde virke tilbage paa de Elementer, hvoraf Klassen faar Tilgang, er indlysende; medens Dommerembederne dog paa Grund af Stillingens Anselighed og relative Uafhængighed samt det Interessante i Virksomheden til Trods for de lave og utilstrækkelige Lønninger formaar at drage dygtige Kræfter til sig, vilde der ikke være Nogetsomhelst, der kunde lokke dygtige Kræfter til en karrigt lønnet, uselvstændig Apothekerbestilling. Men, som fremhævet under den førte Diskussion, har det sin store Betydning for Samfundet i det Hele, at Apothekerne ere dygtige Folk med Interesse for deres Virksomhed, med Lyst til at lade denne følge med Tiden og holde den paa Højde med Udviklingen andetsteds, med Evne til at gjøre endog forholdsvis kostbare Experimenter og Undersøgelser. Man maa kjende overmaade lidt til vor Embedsstands Stilling, dersom man tror, at der vilde blive givet lønnede Stats-Apothekere carte-blanche til at an-

stille slige Experimenter; man behøver bare at se, hvor vanskeligt det kan være selv for saadanne Institutter som polyteknisk Læreanstalt og Universitetets kemiske Laboratorium at faa de fornødne Bevillinger paa Finansloven til deres Experimenter og hvorledes der stundom maa kjæmpes for at faa det fornødne Honorar til uundværlige Assistenter, for at vide, at statslønnede Apothekere vilde have alt Andet end Frihed til paa egen Haand at foretage Experimenter, der koste noget — for ikke at tale om, at Uviljen imod en Minister eller en politisk Spænding som den nuværende vil være i Stand til at forhindre alle Bevillinger i slige Øjemed. Nej, er fri Apothekernæring den sletteste Ordning, saa er ganske sikkert statslønnede Apothekere den næstsletteste, og jeg for mit Vedkommende foretrækker i hvert Fald at blive ved det Bestaaende fremfor at afløse de nuværende selvstændige Apothekere med mere eller mindre slet lønnede Statsembedsmænd.

Hermed er dog Tanken om en Indløsning af Apothekerprivilegierne fra Statens Side ikke helt afvist; der vilde formentlig Intet være til Hinder for, at Staten erhvervede samtlige Apotheker for derefter at bortforpagte dem mod en bestemt aarlig Afgift, ved hvis Fastsættelse der da kunde tages alt muligt Hensyn til Nødvendigheden af at indskrænke den hidtilværende Afsætningskreds ved Oprettelsen af nye Apotheker. Hvad der taler imod en saadan Ordning, som iøvrigt kunde have Adskilligt for sig, er nærmest finansielle Hensyn. Det vilde blive en meget betydelig Sum, vistnok (jfr. nedenfor) mindst 10 Millioner, som Staten vilde blive nødt til at udbetale, og der er al Udsigt til, at det kun vilde blive en daarlig Rente, Staten vilde faa af denne Sum, da

der fra forskjellige Sider idelig vilde blive øvet en stærk Pression for at faa Prisen paa Apothekervarer nedsat, naar Apothekerne først vare komne i Statens Haand. I hvert Fald er det meget vanskeligt at forudse, hvorledes Forholdene i saa Henseende vilde udvikle sig og hvilke finansielle Resultater denne betydelige Operation vilde have. Spørgsmaalet bliver da, om der, naar man ikke vil lade Statskassen indløse de reelle Apothekerprivilegier, gives nogen anden Vej, ad hvilken de kunne blive indløste mod fuld Erstatning til de nuværende Ihændehavere.

En saadan Udvej har man fundet i Sverige, og den maa siges at være baade sindrig og hensigtssvarende. Det er den, at lade de fremtidige Besiddere af de paagjældende Apotheker indløse Privilegierne ved at amortisere disses Værdi igjennem en længere Aarrække, altsaa ud af den fremtidige løbende Indtægt, samtidig med, at de nuværende Besiddere strax fuldt ud faa Betaling for Privilegiernes øjeblikkelige Værdi. Denne dobbelte Opgave er løst ved at danne, saa at sige, en Kreditforening af de fremtidige Besiddere og paa deres forenede Kredit rejse de til Indløsningen fornødne Summer ved Laan, nemlig ved Udstedelsen af Hypothekobligationer, som sælges paa Laanemarkedet og forrentes og amortiseres ved aarlige Bidrag af de nye Besiddere af Apothekerne — hvad de nuværende Besiddere have Fortrinsret til at blive. Den nærmere Ordning er jo nemlig følgende:

Samtidig med Kundgjørelse af 9. Septbr. 1873, som bestemmer, at Retten til at sælge — eller paa anden Maade overdrage til Andre — Apothekerprivilegier skal ophøre ved Udgangen af Aar 1920, er der givet kgl. Sanktion paa Statuter for en «Amorteringsfond for

Apothekerprivilegier». Interessenter i denne skulde alle de Ejere af reelle Apothekerprivilegier blive, der inden Udgangen af 1874 begjærte disse indløste, for saa vidt den Ansættelse af Privilegiets Værdi (inklusive det hele Apotheksinventarium m. v.), som ledsagede denne Begjæring, godkjendtes af Taxationskommissionen (nämnden), eller Vedkommende ikke inden en Maaned protesterede imod en eventuel Nedsættelse af Værdien fra Kommissionens Side. Saasnart der saaledes var anmeldt Interessenter for mindst 1 Mill. Kr., skulde Amorteringsfonden begynde sin Virksomhed og organiseres under en Bestyrelse, af hvis 5 Medlemmer Interessenterne skulde vælge de 4, medens Kongen tilforordnede det femte Medlem. Bestyrelsen skulde drage Omsorg för, at der i hvert Distrikt beskikkedes et «nämnd» af 3 Medlemmer (en Læge, en Apotheker og et Medlem af Bestyrelsen) til at vurdere de anmeldte Interessenters Privilegier. For det godkjendte Beløb skulde Amorteringsfondens Bestyrelse optage Laan imod Udstedelse af amortisable Hypothekobligationer, for hvilke Interessenterne hæfte solidarisk (ganske som i en Kreditforening); i den Orden, hvori de Paagjældende havde anmeldt sig som Interessenter, vare de da, saa langt de disponible Midler strakte, berettigede til at erholde den godkjendte Værdi fuldt udbetalt. Obligationerne skulde forrentes og amortiseres i Løbet af c. 45 Aar (inden Udg. af 1920), altsaa mod 1 % aarlig Amortisation udover Renten; Rente og Amortisation samt Admortisationsomkostninger maatte ikke overstige 7 pCt. p. A.

Af de c. 120 Apotheker med reelle Privilegier, som fandtes i Sverige, havde alt i Begyndelsen af April 1874 90 anmeldt sig som Interessenter med en opgiven

Værdi af c. 5,8 Mill. Kr. For 40 Apothekers Vedkommende blev den opgivne Værdi godkjendt; for de øvrige fandt en Nedsættelse Sted med omtr. 16 % i Gjennemsnit; 7 af disse toge da deres Anmeldelse tilbage. For de definitive Interessenters Vedkommende var da den samlede Indløsningssum kun c. 7 % lavere end den af dem selv opgivne Værdi. Inden Udgangen af 1874 vare 84 Privilegier indløste med 5,072,000 Kr.; hertil kom inden Maj 1875 endnu 10 Privilegier til et samlet Beløb af 779,000 Kr. De fornødne Midler til Indløsningen erholdt Bestyrelsen ved en Overenskomst med Skandinaviska kredit-aktie-bolaget, hvorefter den blev berettiget til at udstede Obligationer indtil 7 Mill. Kr., hvoraf Interessenterne selv havde forbeholdt sig at modtage $1\frac{1}{2}$ Mill. i Betaling; kredit-aktie-bolaget skulde strax overtage 1 Mill. til pari Kurs og paatage sig at realisere Resten efterhaanden, som det behøvedes, for Amorteringsfondens Regning mod $\frac{1}{2}$ pCt. Provision. Obligationerne skulde være 5 % Rente bærende; Interessenterne kom saaledes til at svare en aarlig Afgift til Fonden af c. $6\frac{1}{2}$ %, hvilken Afgift selvfølgelig ikke blot paahviler den nuværende, men ogsaa fremtidige Besiddere, indtil Indløsningssummen er amortiseret. Dog er det bestemt, at, forsaavidt der maatte blive givet Tilladelse til Anlæg af et nyt Apothek i samme By, skal det med det samme fastsættes, hvor stor en Del af Afgiften der skal gaa over paa dette nye Apothek.

Overfor denne Ordning kunde man maaske ved første Øjekast være tilbøjelig til at rejse den Indvending, at det jo altsaa er Apothekerne selv, hvem det paalægges at amortisere deres egne Privilegier. Uagtet det ikke er mig bekjendt, at denne Indvending er bleven

fremsat, anser jeg det dog ikke for overflødigt udtryktrykkelig at bemærke, at en saadan Opfattelse vilde bero paa en fuldstændig Misforstaaelse. Idet Indehaveren af et reelt Privilegium har faaet dettes fulde Værdi udbetalt, har han selvfølgelig ikke mere nogetsomhelst Krav at gjøre gjældende — ikke en Smule mere, end om han havde solgt sit Apothek til en Anden. Forholdet er ganske analogt hermed — blot med den Forskjel, at han fremdeles beholder den Ejendom, hvori Apotheket er anbragt, og altsaa ikke er udelukket fra at nyde Godt af den Værdiforøgelse, som denne ved gunstige Konjunkturer maatte kunne faa. Derhos medfører denne Ordning det yderligere Beneficium for ham, at han til Trods for Indløsningen (Salget) af Privilegiet fremdeles beholder Ret til at drive Apothekernæring som hidtil; men dersom han bestemmer sig hertil, er det en Selvfølge, at han maa overtage de Byrder og Forpligtelser, som skulde paahvile den nye Besidder. Forholdet bliver paa det Nærmeste ganske det samme, som om en Apotheker solgte sit Apothek og derefter selv overtog Driften i Forpagtning af den nye Ejer. Det vil ogsaa ses, at den Byrde, som kommer til at paahvile ham til Forrentning og Amortisation af Indløsningssummen, næppe vil blive saa væsenlig større end den, der alt i Forvejen paahvilede ham til Forrentning — og eventuelt Amortisation — af den i Apotheket indestaaende Kapital, hvad der navnlig vil fremtræde klart i de Tilfælde, hvor Apothekeren har maattet forskaffe sig denne ved Laan. I sin Helhed forekommer det mig saaledes, at Privilegiehaveren vil blive vel stillet ved denne Ordning: han beholder den Ejendom, hvori Apotheket er anbragt, og dermed Chancerne for

en Forøgelse af dennes Værdi ved tiltagende Bebyggelse, — han faar hele Privilegiets Værdi kontant udbetalt — og kan desuagtet vedblive at drive sin Apothekernæring som hidtil med en forholdsvis ringe Forøgelse af den ham til Kapitalens Forrentning paahvilende Byrde, der selvfølgelig langt opvejes af den Rente, han faar af Indløsningssummen; Alt, hvad han gaar glip af, er Udsigten til en Forøgelse af Privilegiets Værdi ved Befolkningens Tiltagen og den derved stigende Afsætning — men paa den anden Side slipper han ogsaa for den Risiko, at se dets Værdi betydeligt formindsket ved nye konkurrerende Apothekers Oprettelse, og det tør vistnok, som før berørt, anses for rimeligt, at denne Risiko mere end opvejer Chancen for en Værdiforøgelse. Dertil kommer endnu, at det yderligere Tab, som han i saa Fald umiddelbart lider ved det nye Apotheks Indgreb i hans Afsætningskreds, nu dog bliver for en Del erstattet derved, at en Del af den ham til Forrentning og Amortisation af Indløsningssummen paalagte Byrde bliver overført paa det nye Apothek — thi Bestemmelsen bør vistnok her ikke indskrænkes til nyt Apothek i samme Stad, men gjælde nyt Apothek i samme Distrikt —, medens han under den nuværende Ordning aldeles ingen Erstatning faar for den formindskede Afsætningskreds.

Lige saa lidt Betydning forekommer det mig, at den Indvending har, som virkelig er bleven rejst, at det er ubilligt, at hele Byrden ved Privilegiernes Indløsning kommer til at paahvile — ikke Samfundet, i hvis Interesse den sker, men — de fremtidige Besiddere af Apotheker. Det er nemlig klart, at disse i og for sig ikke have nogetsomhelst Retskrav paa at erholde det personlige Privilegium, hvorom der nu kun bliver

Tale, og at det maa være deres egen Sag at afgjøre, om det kan svare Regning for dem at overtage Apotheket med den samme paalagte Byrde — ganske som de nu maa afgjøre, om de kunne staa sig ved at kjøbe det reelle Privilegium og paatage sig den Byrde, som Kjøbesummens Forrentning paalægger dem. Man kan ganske sikkert gaa ud fra, at det dog altid bliver et Privilegium at erholde Tilladelse til at overtage et saadant Apothek med en god Afsætning — nok saa stort i Almindelighed, som at erholde Tilladelse til at anlægge et nyt, der først skal skabe sig sin Afsætningskreds —, og det bedste Bevis herfor vil findes i den Omstændighed, at de hidtilværende Besiddere utvivlsomt som Regel ville fortsætte Næringen ogsaa efter Indløsningen, for saa vidt denne ikke netop kommer til til at træde istedenfor et paatænkt Salg.

Efter alt det Anførte tror jeg at turde udtale, at, saafremt man overhovedet maatte finde det rigtigt at søge de reelle Apothekerbevillinger ophævede, for at Administrationen kunde staa mere fri overfor Spørgsmaalet om Landets behørige Forsyning med Apotheker, og saafremt man mener Tiden kommen til at gjøre Skridt i denne Retning, vil den hensigtsmæssigste og for de Paagjældende mest hensynsfulde Vej være den, som man har fulgt i Sverige. Spørgsmaalet bliver da nærmest kun det, om Indløsningen lader sig lige saa let gjennemføre her som der, og om der ikke maatte være Anledning til enkelte Modifikationer, navnlig i Retning af, at Staten, i Betragtning af den Interesse, som en heldig Ordning af disse Forhold har for Samfundet, knnde træde noget mere hjælpende til, end Tilfældet har været i Sverige.

Vende vi os da til Betragtningen af de særlige danske Forhold, bemærkes først Følgende angaaende de faktiske Forhold: Der findes, saa vidt mig bekjendt, 85 Apotheker med reelt Privilegium; i Henhold til Resolution 23. Decbr. 1842 var der dernæst (s. Min. Tid. B. S. 13 for 1872) fra 1843 indtil d. 8. Jan. 1872 uddelt 34 personlige Apothekerprivilegier, og der er, saa vidt vides, siden da yderligere uddelt 15. Medregnes endvidere 11 Hjælpeapotheker, findes der altsaa i Alt her i Landet 145 Apotheker; i Gjennemsnit findes der da 1 Apothek for hver 4,8 □ M., men man kan, — da de 19 Apotheker findes i Kjøbenhavn—Frederiksberg — snarere sige, at der i Gjennemsnit kommer godt og vel 5 □ M. paa hvert Apothek. I Forhold til Befolkningen findes der omtrent 1 Apothek for hver 14,000 Indb. Uagtet Antallet af Apotheker — selv om Hjælpeapothekerne holdes ude af Betragtning — efter det Anførte i de sidste 40 Aar er tiltaget godt og vel i samme Forhold som Befolkningen — fra 85 i 1843 er Antallet indtil 1883 voxet med 49, altsaa c. 58 pCt., medens Befolkningen fra 1840—80 er voxet med c. 54 pCt. —, tør det næppe nægtes, at der vedblivende er Trang til flere Apotheker, og der er næppe nogen Tvivl om, at de reelle Privilegiers Ophævelse vilde gjøre Tilfredsstillelsen af denne Trang og derhos en ligeligere Fordeling af Apothekerne lettere.

Hvor stort et Beløb kan der regnes at ville medgaa til Privilegiernes Indløsning? Herpaa er det naturligvis meget vanskeligt paa Forhaand og uden specielt Kjendskab til de enkelte Apothekers Omsætningsforhold at give noget Svar. Som ovenfor anført indløste man i Sverige 84 Privilegier med c. 5 Mill. Kr. — altsaa i

Gjennemsnit c. 60,000 Kr. for hvert; men det vilde vistnok være urigtigt at gaa ud fra, at vore 85 Apotheker kunde indløses for det samme Beløb. For 10 Apotheker, der ere blevne solgte i 1883, har den samlede Salgssum ifølge Aviserne udgjort c. 1,7 Mill. Kr., altsaa i Gjennemsnit 170,000 Kr. for hvert. Heri er imidlertid selve Ejendommene, hvori Apothekerne fandtes, medindbefattede. Et egenligt Grundlag for Beregningen af selve Privilegiernes Værdi er saaledes ikke herved givet; men man tør dog herefter gaa ud fra, at Privilegiernes gjennemsnitlige Værdi hertillands snarere maa sættes til 120,000 end til 60,000 Kr., — maaske endog højere. Med et rundt Tal maatte herefter de 85 Privilegiers samlede Værdi anslaas til ca. 10 Mill. Kr. Andetsteds har jeg imidlertid set Privilegiernes Værdi anslaaet til omtrent det Femdobbelte af den aarlige Omsætning; da denne for de 85 Apotheker opgives til ca. $2^3/_4$ Mill. Kr., vilde Værdien endog blive 13 à 14 Mill. Kr.

Dersom altsaa Indløsningen skulde iværksættes ved Udstedelsen af Hypothekobligationer, kunde da hele dette Beløb udstedes paa én Gang og altsaa — hvad der sikkert vilde være det Heldigste — Indløsningen af samtlige Privilegier ske paa én Gang, eller vilde det være nødvendigt at udstrække Indløsningen over flere Aar? Naar henses til, at der i de senere Aar kommer aarlig omtrent for 20 Mill. Kr. paa Markedet af Kreditforenings- og Hypothekbanksobligationer, samt til den Lethed, hvormed ved Siden heraf extraordinære større Beløb endog under ikke særligt gunstige Forhold — t. Ex. i 1876 de af Kjøbenhavns Kommune udbudte $4^1/_2$ Mill. Kr. — ere blevne anbragte, betvivler jeg

ikke, at det nok vilde kunne lade sig gjøre paa én Gang at udstede et Beløb af ca. 10 Mill. Kr. i Hypotheksobligationer i det her omhandlede Øjemed, især da det tør antages, at Privilegiehaverne her ligesom i Sverige vilde være tilbøjelige til at modtage en Del af deres Tilgodehavende umiddelbart i Obligationer; men det kan dog ikke nægtes, at et saa stort Udbud paa én Gang let vilde trykke Kursen, medens det netop er af Vigtighed, at de kunne afsættes til pari-Kurs, da der jo ellers maa udstedes et Beløb, som overstiger Indløsningssummen, ligesom det kun er under denne Forudsætning, at Privilegiehaverne kunne ventes at ville modtage en Del af Obligationerne istedenfor kontant Betaling. Paa dette Punkt kunde derfor vistnok Statskassen, i Betragtning af den Interesse, den hele Reforms Gjennemførelse maa præsumeres at have for Samfundet, da der ellers ikke vilde være Grund til at fremme den, træde hjælpende til i to Retninger. For det Første kunde den med lige saa god Føje som overfor Husmandskreditforeningerne og utvivlsomt uden Spor af Risiko indrømme en Rentegaranti for Obligationerne: da det staar i dens Magt at bestemme, at de fremtidige Besiddere fortabe deres rent personlige Privilegium, saafremt de ikke i rette Tid erlægge det pligtige Bidrag til Amortisationsfonden, og da de paagjældende Apothekers reelle Evne til at udrede dette tør anses for utvivlsom, som det strax vil blive paavist, er der næppe nogensomhelst Fare for, at Garantien nogensinde skulde blive virksom. Men dernæst kunde der maaske ogsaa være Anledning for Staten til at lette Indløsningens Gjennemførelse paa én Gang ved at overtage en vis

Del af Obligationerne t. Ex. $^1/_4$, hvad den med Lethed vilde kunne gjøre, da det kun vilde omtrent svare til den aarlige Forøgelse, Kassebeholdningen i de senere Aar plejer at modtage. Antages det da, at Privilegiehaverne, ligesom det skete i Sverig, vilde selv modtage en Fjerdedel af Obligationerne, vilde det ganske sikkert næppe falde vanskeligt at faa et eller flere Bankinstituter til at overtage den resterende Halvdel af Beløbet. For at dette kunde ske til pari-Kurs, maatte Obligationerne vel bære 4$^1/_2$ pCt. Rente; at de med denne Rente og Statens Garanti vilde opnaa pari-Kurs, er der — forudsat at Emissionen ikke kom til at foregaa paa et særlig uheldigt Tidspunkt — næppe Grund til at betvivle, naar man henser til de nuværende Kurser paa tilsvarende Papirer. (Idag den 5. Jan. 1884 noteres de af Staten garanterede *4 pCt.* Husmandskreditforenings-Obligationer til 96$^1/_2$ à 97, den ugaranterede 4de Serie af de 4$^1/_2$ pCt. Rente bærende vest- og sønderjydske Kreditforenings-Obligationer til 99$^3/_4$ à 100).

Der kan dernæst spørges, om de, der overtage Apothekerne efter Indløsningen — det være sig nu de tidligere Indehavere af Privilegiet, der fortsætte Bedriften, eller Andre — ville være i Stand til at bære de af Indløsningen følgende Byrder uden at trykkes for stærkt deraf. Herom nærer jeg ingen Tvivl; thi i Virkeligheden ville disse Byrder ikke blive væsenlig højere end de, der nu komme til at paahvile Kjøberne af Apotheker med reelt Privilegium. Forskjellen vil, naar Obligationerne kunne udstedes som 4$^1/_2$ pCt. Rente bærende og Amortisation og Administration kræver 1 pCt. aarlig af det oprindelige Beløb, næppe blive mere

end omtr. $^1/_2$ pCt. af den Del af Kjøbesummen, der repræsenterer Privilegiet, da denne vel maa siges at udgjøre den sidste Del af Kjøbesummen, for hvilken der næppe kan regnes mindre end 5 pCt. Rente. At Omsætningen skulde kunne bære denne halve — eller om det endog var en hel — pro Cent af Privilegiets Værdi, vil der ordenligvis ingen Tvivl kunne være om, — saa meget mindre, som jo Oprettelsen af et nyt Apothek, der gjør Skaar i den tidligere Afsætningskreds, vil medføre, at en forholdsmæssig Del af Byrden overføres paa dette. Privilegiets Forrentning og Amortisation kommer saaledes stadig til at hvile paa den samme Omsætningskreds, hvor mange Apotheker, der saa oprettes. Men ogsaa paa dette Punkt forekommer det mig dog, at Staten kunde skaffe dem, der overtage de indløste Apotheker, en yderligere Lettelse ved at paalægge ogsaa dem, der fremtidig overtage de alt oprettede Apotheker med personligt Privilegium, en passende Afgift til Amortisationsfonden. Det Spørgsmaal paatrænger sig nemlig ogsaa uden denne Sammenhæng, om der ikke foreløbig vil være Grund til at kræve en Afgift af de efter 1843 oprettede Apotheker, naar den ved dem dannede Næring med den hele Kundekreds gaar over til en ny Besidder. Det gjælder jo overalt i Detailhandelen, at et ældre Firma med en god Kundekreds har en vis Værdi, som ligefrem betales ved Overdragelse til en ny Besidder, uagtet denne jo aldeles ikke har noget Brev paa, at Kunderne ville blive ved den solgte Forretning; det maa da saa meget mere gjælde om en monopoliseret Næring, som Apothekernæring altid bliver for et vist Distrikt. Den tidligere Indehaver af Bedriften er her

imidlertid uberettiget til at afkræve Eftermanden nogen Betaling for den Afsætningskreds, som den nye Apotheker uden videre kan paaregne at tage i Arv efter ham; det synes da ret naturligt, at Staten, som uddeler Privilegierne, tager en rimelig Betaling for den sikre Omsætning, som den saaledes giver Tilladelse til uden videre at overtage. Det vil sikkert erkjendes, at der er en ikke saa lille Forskjel paa at erholde Privilegium til at oprette et Apothek, hvor den hele Omsætning først skal skabes, og paa at erholde Privilegium paa at overtage et alt oprettet Apothek — eller den hidtil til dette knyttede Apothekerbedrift — med en sikker og god Afsætning. Til helt at forære Vedkommende denne Værdi er der næppe tilstrækkelig Grund. Erkjendes dette, vil det da vistnok findes ret rimeligt, om de, der fremtidig overtage alt oprettede Apotheker med personligt Privilegium lige saa vel som de, der overtage Apotheker med indløst reelt Privilegium, yde deres Bidrag til en Indløsning, der har havt til Øjemed at tilvejebringe en hensigtsmæssig Ordning af Apothekerforholdene i deres Helhed, thi de ere i Virkeligheden ens stillede overfor disse Bestræbelser. Sker dette, vil det ganske sikkert være muligt at foretage Indløsningen saaledes, at der aldeles ikke paalægges dem, der overtage de indløste Privilegier, en større Byrde, end der vilde komme til at paahvile dem, saafremt de havde erhvervet Apotheket med samt det reelle Privilegium ved Kjøb, og den hele Forandring vil da kunne foregaa paa en for alle Parter saa lempelig Maade, at den næppe vil kunne fremkalde Betænkelighed.

Da jeg antager, at det har været Deres Ønske, idet De æskede min Mening om de her berørte Spørgsmaal, at denne maatte komme offenlig frem, skal jeg imødekomme dette præsumerede Ønske ved at offenliggjøre nærværende Brev i dets Helhed i Nationaløkonomisk Tidsskrift.

Deres osv.

Bidrag til Vagabonderings-Spørgsmaalet.

Af

Aleksis Petersen-Studnitz.

Haandværkssvende-Vandringen er Et, og Vagabondagen noget Andet; men det Første gaar faktisk let over til at blive det Sidste, og en bestemt Grænse mellem de to Ting lader sig ofte ikke drage. I vor Afhandling «Hvad danske Industridrivende forlange af Staten» (Nationaløkonomisk Tidsskrift XX) omtalte vi i et særligt Afsnit dels de danske Haandværkeres Bestræbelser for at bringe Orden i Haandværkssvende-Vandringen, dels de af adskillige danske Politimestre vedtagne Resolutioner vedrørende Vagabonderingen. Det var to væsenligt forskjellige Synspunkter, vi her havde at gjøre med — Haandværker-Synspunktet og Politi-Synspunktet; men Sagen kan ses fra endnu andre Synspunkter, som vi skulle erfare i det Følgende — f. Ex. ogsaa fra «den indre Missions». Og naar vi i nysnævnte Afhandling udelukkende holdt os til Danmark, skulle vi nu paa de følgende Blade se paa Noget af det, der er kommet frem i andre Lande. Vi ville dog ikke her dvæle videre ved de fremkomne Forslag om Forandringer i de respektive Landes Love; vi ville holde os til det, der har

en mere almindelig Betydning, og ville særligt dvæle ved nogle Forholdsregler, der alt ere komne til praktisk Udførelse.

* * *

I Frankrig er det navnlig siden den tysk-franske Krig, at man har følt Vagabondagen som en Landeplage. Som det eneste virksomme Middel herimod anbefaler man ofte Deportation paa Livstid — «transportation», som man kalder det. Vel at mærke skulde dette Middel kun anvendes mod dem, der gjentagne Gange ere blevne straffede for Løsgængeri og Betleri. Naar en Mand, saaledes ræsonnerer man, gjentagne Gange forgæves er bleven straffet for den nævnte Forseelse, saa er sikkert Vagabonderingen bleven en rodfæstet Vane hos ham; sædvanlige Straffe ere da virkningsløse, og der maa gribes til overordenlige Forholdsregler. Lad os sende saadanne Folk bort til en eller anden Koloni! Interneres skulle de ikke, ejheller skal der paalægges dem Tvangsarbejde. Saasnart de ere blevne transporterede over til Kolonien, skulle de overlades til sig selv paa samme Maade som de frivillige Kolonister, kun med den Forskjel, at der maa føres Polititilsyn med dem for at forhindre deres Undvigelse. Men Deportationen maatte være paa Livstid! Der vilde ikke være nogen Mening i at lade de Deporterede vende tilbage efter en vis Tids Forløb. De vilde jo komme tilbage blottede for Subsistensmidler og vilde ganske naturligt tvinges ind i deres gamle Spor. Desuden vilde de i Kolonien ikke arbejde ordenligt paa at skaffe sig en ny Existens, naar de bestandigt havde deres Tilbagevenden til Moderlandet i Tankerne. De-

portationen af Vagabonder vilde være en Velgjerning for Samfundet, og dette vilde være fuldt berettiget til at benytte et saa radikalt Middel. Thi Samfundet kan ikke være forpligtet til at bevare i sin Midte Individer, der gjøre Rebellion mod den sociale og økonomiske Orden, og som forlange at leve paa deres Medborgeres Bekostning uden selv at bidrage Nogetsomhelst til det almene Vel.

Saaledes Alfred Lagrésille i sin Bog «du vagabondage et de la transportation», Nancy, 1881 (citeret efter K. Brauns nedenfor anførte Skrift). Hans Ræsonnementer passe selvfølgelig ikke paa Lande, der mangle Kolonialbesiddelser eller Besiddelser, hvortil Deportationen passende kunde dirigeres; men det har dog altid sin Interesse at se, hvorledes man i Frankrig tænker sig Vagabondagen ryddet af Vejen.

Ogsaa i England anbefales Deportationen. Overhovedet beskjæftiger man sig ogsaa i England meget med Vagabonderingsspørgsmaalet. Den engelske Howard-Association, hvis Opgave det er at granske de bedste Midler til at forhindre og straffe Forbrydelser, har saaledes nylig offenliggjort en Kommissions-Beretning, der fører Titlen: «Vagrancy and mendicany, a report based on a general inquiry instituted by the committee of the Howard-Association.»

Der er vel næppe noget civiliseret Land, der ikke har Spørgsmaalet for, men af fremmede Lande skulle vi her dog kun nævne Tyskland, og det af disse Grunde: der er intet Land, hvor der er indsamlet et saa stort Materiale til Belysning af Spørgsmaalet som i Tyskland, og de «vandrende Svendes» Forhold i Tyskland ere i det Store og Hele paa det Allernøjeste be-

slægtede med de tilsvarende Forhold i Danmark. Dertil kommer: man har i Tyskland ikke blot diskuteret Spørgsmaalet, man har ogsaa handlet, og der er i den sidste Tid blevet gjennemført til Bekæmpning af Vagabonduvæsenet forskjellige Foretagender, som det kan interessere Tidsskriftets Læsere at høre lidt Nærmere om.

* * *

Først Diskussionen.

Diskussionen er bleven ført i Avisartikler og Tidsskriftartikler og Bøger. Vi nævne længere fremme Titlerne paa endel Bøger fra det sidste Par Aar, som ere komne os i Hænde. Men Diskussionen er ogsaa bleven ført i offenlige Forsamling, paa Nationaløkonomernes Møder, i Forsamlinger af Politimænd og af Industridrivende, paa Kongresser for Fattigpleje og Velgjørenhedsvæsen, i de lovgivende Forsamlinger.

I det preussiske Deputeretkammer bragte Grev Posadowski Spørgsmaalet frem d. 28. Novbr. 1882. En Række af Tysklands bekjendteste Politikere tog Del i Forhandlingen. Man kan ikke sige, at Resultatet af Forhandlingerne var en Enighed om, at Ondets Rod maa søges i den mangelfulde Lovgivning. Hvad særligt Straffeloven angaar, benyttes den (som det ogsaa fremhæves i flere af de nedenfor anførte Skrifter) ingenlunde fuldt ud, og saalænge dette ikke er Tilfældet, savner man Ret til at betegne Straffebestemmelserne som værende for slappe. Indenrigsministeren, Hr. v. Puttkamer, ønskede en Forøgelse af Gensdarmerne; men ganske sikkert vil dette Middel langt fra forslaa til at faa Bugt med Ondet. Det maa gribes langt dybere an. Windthorst, den tidligere hannoveranske Justitsminister,

saa en Hovedaarsag til Ondet i en formentlig tilstedeværende «Overbefolkning», der skal være Skyld i, at der findes saa mange erhvervsløse Mennesker. Men K. Braun minder ligeoverfor denne Paastand om, at Thomas Morus for 3 à 400 Aar siden i en lærd Afhandling søgte at bevise, at der allerede da herskede en saadan Overbefolkning i England, at det ikke kunde blive ved at gaa saaledes i ti Aar: Folk vilde æde hverandre op. Imidlertid er den engelske Befolkning siden da voxet til det Sexdobbelte, og Folk æder endnu ikke hverandre; tværtimod leve de bedre end paa Morus's Tid; thi er Befolkningen voxet til det Sexdobbelte, saa er Produktionen og Velstanden voxet til langt, langt mere end det Sexdobbelte, og i alle andre Lande med nogen Kultur ser man ligesom i England, at Produktionen med den økonomiske Udvikling voxer efter en større Maalestok end Befolkningen. Men Windthorst tror nu paa Overbefolkning, og anbefaler som Middel mod den Indskrænkninger i den Lethed til at indgaa Ægteskab, som den bestaaende Lovgivning sanktionerer; — Historien viser imidlertid, hvad saadanne Indskrænkninger, der i tidligere Tider vare velkjendte, føre til: ikke færre Børn, men flere uægte. Endog i de kirkepolitiske Stridigheder vil Windthorst se en Aarsag til den store Vagabondage, — uagtet en saadan ogsaa findes i Stater uden «Kulturkamp». I Mangel paa Religiøsitet og Disciplin, i Liberalisme og Socialisme vil han ogsaa finde Aarsager. Frihr. v. Schorlemer-Alst finder ligeledes i Nutidens Mangel paa Disciplin en Hovedaarsag, — og det bedste Middel synes ham at være at byde Vagabonderne Velkommen med en dygtig Dragt Prygl. «Ja det lyder grusomt», hedder det

i et af de os foreliggende Skrifter (Dr. J. Post, Arbeit statt Almosen. Bremen, C. W. Roussel), «men det er dog et Udtryk for den mest hengivende Interesse, naar vi sige: det er oftest gavnligere at give en ubekjendt Tigger en korporlig Revselse end en Almisse». Meget sandt, — kun har det i Praxis sine Vanskeligheder at benytte dette Middel. Ogsaa andre Talere raabte paa «Prygl, Prygl og atter Prygl!» — uden dog at have store Udsigter til at faa deres Bøn opfyldt. Af forskjellige Talere henvistes der ogsaa til de opløsende Virkninger, der maatte følge af at, Lavene afskaffedes; — de glemte kun, at i Lavstiden florerede Vagabondagen saa lystigt som vel muligt, ja blev under den endog bragt i System.

* * *

Af Skrifter fra den nyeste Tid til Belysning af Spørgsmaalet nævne vi:

Et i det berlinske nationaløkonomiske Selskab holdt Foredrag har Dr. Karl Braun offenliggjort under Titlen «Die Vagabundenfrage» (Berlin 1883, Verlag von Leonhard Simion, 35 S.) i Hefte 36 af de af det nævnte Selskab udgivne «Volkswirthschaftliche Zeitfragen». Karl Braun opstiller følgende Definition: «En Vagabond er et Menneske, der under det Paaskud, at han søger Arbejde, med Flid, Omhu, Frækhed og List gaar af Vejen for Arbejdet». Han betragter denne Definition som økonomisk mere træffende end den juridiske, hvorefter en Vagabond er et for Subsistensmidler og Erhverv blottet omstrejfende Menneske. Han berører Midlerne imod Vagabondagen, — denne absolut uøkonomiske Landeplage, der er «en Planteskole for Tiggeri,

for Rov, for Tyve og Hælere. Thi alt dette grænser jo tæt op til hinanden. Allerede Tiggeriet lægger jo, naar det udøves med en vis Energi, en vis moralsk Tvang paa den, hos hvem der tigges; navnlig naar det drives af flere Personer i Fællesskab, grænser det tæt op til Pengeafpresning, Tvang og Rov. Og ud af Vagabondagen udvikler der sig let Røverbander; thi naar man ikke med det Gode sætter sin Vilje igjennem, plejer man at gaa over til Tvangsmidler. Det bliver da en Art Rekvisitionsvæsen i Fredstid.» Braun dvæler i sit Foredrag forøvrigt særligt ved de tyske parlamentarisk-dogmatiske Kontroverser om Vagabondagen.

Samme Forfatter har i «Vierteljahrschrift für Volkswirtschaft und Kulturgeschichte» offenliggjort en historisk Skitse om Vagabondagen i Tyskland. Han viser her, at Vagabondagen periodisk stiger og falder, og paaviser særligt, at den i Tyskland i tidligere Aarhundreder grasserede langt værre end nu, ja han mener at kunne hævde, at den overhovedet tager stedse mere af, efterhaanden som Kulturudviklingen stiger, saaledes dog at forstaa, at der indenfor den nedadgaaende Bevægelse, der i det Store og Hele kan konstateres fra Aarhundrede til Aarhundrede, findes bølgeformige Bevægelser op og ned. Historien viser fremdeles, at forskjellige Begivenheder og Forhold, saasom økonomiske Kriser, Dyrtidsaar, visse gjennemgribende Forandringer i Lovgivningen, store politiske og religiøse Bevægelser, Krige osv., have Tendens til at give Vagabondagen større Omfang, — den store Vagabondage efter Trediveaarskrigen, Syvaarskrigen, de napoleonske Krige. I Frankrig erkjendes det ogsaa, at Krigen i 1871 øvede sin Indflydelse paa den stigende Vagabondage.

Ogsaa andre af de af det berlinske nationaløkonomiske Selskab udgivne «Volkswirthschaftliche Zeitfragen» berøre Vagabonderingsspørgsmaalet, saaledes navnlig flere Afhandlinger af A. Lammers, især «Die Bettelplage» (anmeldt i Nationaløkonomisk Tidsskrift XIV, 374 fg.) og det sidstudkomne Hefte (Hefte 40) af nævnte »Zeitfragen», der er betitlet «Armenbeschäftigung» (31 Sider), og som indeholder en interessant Oversigt over endel af de i de senere Tider paa forskjellige Steder gjorte Bestræbelser for ligeoverfor Indrømmelsen af Fattigunderstøttelse at hævde Fordringen paa en vis Arbejdsydelse.

Særlig ved Forholdene i Sachsen dvæler «Amtshauptmann» von Zahn i sin Afhandling: «Die Vagabondennoth und die innere Mission» (Dresden & Leipzig, Comm.verl. d. Buchh. d. Vereinshauses, 1881, 36 S.). Af nogen sachsisk Vagabond-Statistik uddrager han den Slutning, at den i de sidste c. ti Aar saa stærkt stegne Vagabondage har den økonomiske Krise i Midten og sidste Halvdel af Halvfjerdserne til Hovedaarsag, at den «med andre Ord maa betragtes som et Tegn paa en Forarming af Folket». Han nægter imidlertid ikke, at ogsaa andre Aarsager kunne have været medvirkende, saasom: større Udbredelse af materialistiske Livsanskuelser i Befolkningens lavere Lag, Næringsfriheden, Friheden til frit at vælge sit Opholdssted, Ophævelsen af Pastvang, Bortfaldet af Vandrebøger og andre af Liberalismens Bedrifter, Gründersvindlens uheldige moralske Virkninger osv. Af Lovgivningen kunde der vel gjøres Adskilligt for at bøde paa Ondet (Forf. ønsker Indskrænkning af Vandrefriheden), men Forf. tror ikke, at Lovgivningsmagten i længere Tid vil bringe Noget i

Stand, og han henviser derfor til Selvhjælpen, f. Ex. til Foreninger mod Tiggeri ved Dørene og ganske særligt til det württembergske Naturalforplejningssystem. Hvad angaar den indre Mission, der ikke raader over Tvangsmidler, og hvis Magtmiddel kun er den kristelige Kjærlighed, saa vil den ganske vist i det Store og Hele være ligesaa magtesløs overfor Vagabonderingen som overfor Forbrydelserne i Almindelighed; men i enkelte Retninger vil den kunne virke: arbejde for en kristelig Børneopdragelse, for Fængselsselskaber, for Asyler, for Maadeholdsbevægelsen, for Oprettelsen af kristelige Gjæstehjem osv. Navnlig bør det være en Hovedopgave at se at skille de bedre Elementer ud fra de slette i Vagabondbefolkningen, og se at føre hine tilbage til et ordenligt Liv; i denne Retning skulde der navnlig arbejdes ved de kristelige Gjæstehjem. Ogsaa bør den indre Mission erkjende det som sin Opgave at støtte Bestræbelserne imod den planløse Almissegivning: den bør oplyse Publikum om, at det er en Vildfarelse at mene, at det skulde være stemmende med kristelig Barmhjertighed uden Forskjel at give Almisse til alle Vagabonder, ogsaa til saadanne, der kun søge Almissse for at faa Midler til Brændevinsdrik. «Værer barmhjertige» betyder ikke: «understøt de Dovne!», men: «øver Barmhjertighed med Tugt». Her gjælder det at opdrage Publikum, og her har den indre Mission en stor Arbejdsmark for sig.

I andet forøgede Oplag foreligger: «Die Vagabundenfrage. Erörtert von Pastor H. Stursberg in Düsseldorf . , . Düsseldorf, in Comm. von L. Voss & Co. 1882». Det er en videre Udførelse af et Foredrag, som Pastor Stursberg, den bekjendte Fængselspræst og

Agent for det Rhinsk-Westfalske Fængselselskab, holdt paa det nævnte Selskabs Generalforsamling i Düsseldorf i Juli 1882. Et meget betydeligt Materiale er her bearbejdet. Afhandlingen (c. 80 Sider stor) indeholder en Mængde Statistik, en Mængde meget interessante Data vedrørende Vagabonderingen i Tyskland, og bør ikke forblive upaaagtet af hvem, der beskjæftiger sig med denne Sag.

I samme Bog findes endnu et Par Foredrag indførte: det ene af Gehejmeraad Lützen om de i Hannover gjorte Erfaringer med Hensyn til «Selvhjælp og Statshjælp ved Bekæmpningen af Vagabonderingen», det andet af Grubedirektør Knops om, hvad en i Siegen bestaaende Fattigunderstøttelsesforening har udrettet i Kampen mod Vagabonderingen.

Den første Halvdel af «Staatsanwalt» P. Chuchuls Skrift «Zum Kampf gegen Landstreicher und Bettler. Kassel, G. H. Wigand, 1881» (48 S.) har navnlig Interesse for Jurister og Politimænd. Støttende sig til egne Erfaringer udvikler Forfatteren her, hvad Staten gjennem sin Strafferetspleje kan og bør gjøre for at bekæmpe Vagabonderingen. I sit Skrifts anden Halvdel udvikler han, hvorledes de Privates Foreningsbestræbelser imod Tiggeriet formentligt bedst organiseres. Skriftet er affattet med tyske Forhold for Øje, men kan ogsaa udenfor Tyskland læses med Nytte.

Ligeledes en Jurists Betragtninger byder Amtmand A. de la Chevallerie os i sit Skrift «Zur Bekämpfung der Bettelei und Vagabondage» (Münster i W., H. Schöningh, 1882, 48 S.) Kritik af de hidtil benyttede Midler og Anbefaling af ny kraftigere Forholdsregler.

Paa den Kongres, som den tyske Forening for Fattigpleje og Velgjørenhed afholdt i Darmstadt i Oktober 1882, fremlagde Landraad Dr. R. Elvers sin Betænkning »Zur Vagabondenfrage» (Berlin, Fr. Kortkampf, 59 S.). I tolv Theses formulerede Dr. Elvers sine Betragtninger. Han forlangte ny Straffebestemmelser, i det Hele ny Lovbestemmelser, særlig visse Indskrænkninger i Vandrefriheden, Indførelsen af Vandrebøger, skarp Kontrol med Herbergerne. I et Lovudkast, som han meddeler i sit Skrift, har han nøjere præciseret, hvad han forlanger af Lovgivningen.

Et saare ubetydeligt Skrift er Karl Fulda: «Das Verbrecherthum. Drei Vorträge. Heidelberg, C. Winter, 1883» (80 S.). Det første Foredrag handler om Forbrydervæsenets Aarsager, Tiltagen og Midlerne derimod, det sidste om Deportation, det mellemste om Vagabondspørgsmaalet. I dette sidste Foredrag har Fulda navnlig benyttet det af Stursberg samlede Stof, og særlig anbefaler han her Arbejdskolonier efter det Wilhelmsdorf'ske Mønster.

Det württembergske, nu et Par Aar gamle, System for kommunal Naturalforplejning af fattige Rejsende har i vide Kredse vakt Interesse og tildels fundet Efterligning. Overamtmand Huzel i Blaubeuren har skildret dets Beskaffenhed og Resultater i sin fortræffelige, meget lærerige Bog: «Das System der communalen Naturalverpflegung armer Reisender zu Bekämpfung der Wanderbettelei. Nach den bisherigen Erfahrungen in Württemberg dargestellt» (Stuttgart, W. Kohlhammer. 1883. 114). Den lille Bog, der ikke blot giver Oplysning om de i Württemberg gjorte Erfaringer, men som ogsaa giver udførlig praktisk Vejledning med Hensyn

til den kommunale Naturalforplejnings Organisation, er i høj Grad at anbefale dem, der beskjæftige sig med Vagabonderingsspørgsmaalet.

Det Samme gjælder om Pastor von Bodelschwinghs Brochure «Die Ackerbau-Kolonie «Wilhelmsdorf» nach ihren bisherigen Erfahrungen. Zweite Auflage. Bielefeld. Verlag der Schriften-Niederlage der Anstalt Bethel. 1883» (32 S.).

* * *

De to sidstnævnte Bøger føre os fra de theoretiske Udviklinger og fra Udviklingerne af, hvad der kunde være ønskeligt, over til hvad der faktisk er sket. De bringe os over paa Erfaringernes sikre Grund. Vi dvæle her først ved de «wilhelmsdorfske» Arbejderkolonier, hvis Resultat Pastor von Bodelschwingh har skildret i den ovennævnte Brochure, men som forøvrigt ogsaa omhandles i flere af de andre ovenfor citerede Skrifter, navnlig i Huzels. Der er ikke mange lignende almennyttige Anstalter, der i saa kort Tid har tildraget sig en saa almindelig Opmærksomhed og vundet saa meget Bifald som disse Arbejderkolonier. Begyndelsen skete for et Par Aar siden, og allerede nu findes der i Tyskland adskillige af dem, eller Anlæget af dem er dog paatænkt, — saaledes i Slesvig, Holsten, Sachsen, Württemberg, Hannover, Oldenburg, Schlesien.

Den af Pastor v. Bodelschwingh ved Bielefeld anlagte Koloni «Wilhelmsdorf» er Mønstret for de andre. Den aabnedes d. 17. Avgust 1882. I Stiftelsens Statuter fastsættes dens Formaal saaledes: «Arbejderkolonien «Wilhelmsdorf» har det dobbelte Formaal: 1. at sysselsætte (med Landarbejde og andet Arbejde) arbejds-

villige og arbejdsløse Mænd af enhver Alder, enhver Trosbekjendelse og enhver Stand, forsaavidt de virkelig endnu ere arbejdsdygtige, saalænge indtil det er blevet muligt at skaffe dem andet lønnende Arbejde, og saaledes hjælpe dem med at slippe ud af Vagabondlivet; 2. at gjøre det umuligt for arbejdssky Vagabonder at komme med den Undskyldning, at de intet Arbejde havde.» Koloniens Midler bestaa i: a. frivillige Bidrag fra samtlige Foreningens Medlemmer; b. Tilskud fra Kredsdagene og Provinsstænderne; c. Kolonisternes Arbejdsfortjeneste. For at støtte Kolonien er der dannet en Forening under Navnet «Forening til Understøttelse af arbejdsvillige men arbejdsløse Mænd i Kolonien Wilhelmsdorf.» Medlem af denne Forening bliver man, naar man 1. forpligter sig til ikke at give nogen fremmed, ubekjendt Tigger Almisse, være sig i Penge eller Naturalier; 2. forpligter sig til i Stedet derfor at give ham en Anvisning paa Kolonien Wilhelmsdorf eller paa et Herberge, hvor den Rejsende modtager en Rejseunderstøttelse bestaaende i Næringsmidler eller Nattekvarter for en Nat; 3. forpligter sig til at betale et aarligt Bidrag paa mindst 50 Pfg., dog er det Forudsætningen, at ethvert Medlem taxerer sig selv og indbetaler saa meget som han efter sin Beregning hidtil har bekostet paa de fremmede Tiggere ved Døren. Denne Forening er atter sammensat af en Række lokale Filialforeninger, og til disses Formænd henvises de rejsende Arbejdere. Enhver, der af et Foreningsmedlem gjennem den paagjældende Filialforenings Formaal henvises til Kolonien, modtages af dennes Bestyrer eller «Husfader» og optages i Kolonien, saafremt der er Plads til ham. Er dette ikke Tilfældet, gives der ham

en Anvisning paa Nattekvarter for en Nat i det nærmeste af Foreningens Herberger. Kun raske og arbejdsdygtige Personer optages i Kolonien. Optages en Arbejder i Kolonien, saa sker følgende: Har han ikke tilstrækkelige Klæder, gives der ham saadanne, mod at han udsteder et Bevis for, at de ikke tilhøre ham. De modtagne Klædningsstykker sættes til en vis Værdi, og saa snart han har fortjent deres Værdi, blive de hans Ejendom; men gaar han, inden dette Tidspunkt er naaet, bort med de ham overladte Klæder, straffes han som Tyv. Strax efter sin Tiltrædelse underskriver Arbejderen den ham forelagte Arbejds- og Husorden, og i Henhold til den kan han øjeblikkelig sendes bort, uden nogensomhelst Godtgjørelse for muligt ydet Arbejde, i det Tilfælde at han ikke retter sig efter den. I denne Arbejds- og Husorden er der fastsat en vis Dagløn pr. Sommerdag og pr. Vinterdag, og denne Løn skrives Kolonisten tilgode i hans Lønningsbog, og i Forhold til den Paagjældendes Arbejdsdygtighed fastsættes en Kontrakt, der ligeledes underskrives af hver enkelt. Lønnen er sat saaledes, at en flittig Mand, der andet Steds kan finde Arbejde, ikke vil føle Lyst til at træde ind i Kolonien; men paa den anden Side dog saa højt, at en flittig Mand i Løbet af 3—4 Maaneder kan fortjene sig en ordenlig Arbejdsdragt og desuden det nødvendige Værktøj. Lønnen sættes i Forhold til Tilstrømningen til Kolonien, men Akkordarbejde skal saa vidt muligt benyttes, saa at flittigere Folk hurtigere kunne kjøbe sig løs. Aabenbart dovne og arbejdsuvillige Personer har Husfaderen Ret til at sende bort. Arbejdet bestaar især i Spadekultur og Dyrkning af Handelsplanter, Rodfrugter, Kaal osv., i Engarbejder samt i Kultivering af

Hedejord. Har Arbejderen tjent saameget, at han er kommen i Besiddelse af en anstændig Dragt og af eget Værktøj, er det Husfaderens Pligt saa vidt muligt at skaffe ham lønnende Arbejde andet Steds, og i dette Øjemed er et Arbejdsanvisningskontor forbundet med Kolonien. Er saadant Arbejde fundet, er det Kolonistens Pligt at forlade Kolonien.

Hvorledes Arbejderne ere stillede i Kolonien, vil ses af den Kontrakt, som de maa indgaa med Koloniens Bestyrelse. En saadan Kontrakt lyder saaledes:

«Undertegnede Arbejder forpligter sig under de nedenfor angivne Betingelser til at tiltræde Arbejde i Kolonien Wilhelmsdorf:

1. Han erklærer hermed udtrykkelig, at han, der ikke har kunnet finde andet Arbejde, af Barmhjertighed er bleven optaget i Kolonien Wilhelmsdorf, og at han ved sit Ophold her aldeles ikke erhverver noget retligt Krav, at han er tilfreds, naar han blot kan arbejde for Kost og Logis, og at alt, hvad der ydes ham mere end dette, skyldes Bestyrelsens frivillige Godhed. I det Tilfælde, at han paa en eller anden Maade ved utilbørlig Opførsel el. Lign. paadrager sig Husfaderens Utilfredshed, kan han ikke blot til enhver Tid sendes bort, men har da ogsaa forbrudt alle de Belønninger for flittigt Arbejde, der frivilligt maatte være bleven ham tilsagte.

2. Han underkaster sig i alle Henseender de Forskrifter, som han ved sin Tiltrædelse gjennemlæste, samt den bestaaende Husorden, hvorefter alle Koloniarbejderne have at rette sig. Først maa han underkaste sig en grundig Renselse. Sine Klæder maa han indtil videre Afbenyttelse afgive til Husfaderen, og hvis denne be-

tragter dem som ubrugelige, overlader Kolonien ham de nødvendige Klædningsstykker i Stedet, mærkede med Stemplet «Wilhelmsdorf», foreløbig tillaans. For Modtagelsen heraf kvitterer han med den udtrykkelige Erklæring, at en Borttagelse af dem fra Kolonien, inden de endnu ere fortjente, maa ventes at blive betragtet som Tyveri og straffet som saadant af de vedkommende Myndigheder. Naar han atter vil forlade Kolonien, inden han har fortjent de modtagne Klæder, har han kun Krav paa de Klæder, som han bragte med, og dette ogsaa kun forsaavidt de ikke tidligere var blevne betegnede som ubrugelige.

3. Han forpligter sig til de første 14 Dage at arbejde for Kost og Logis, som han faar i Kolonien. Efter denne Frists Udløb faar han, saafremt Flid og Opførsel har været tilfredsstillende, i de følgende 4 Uger foruden Kost og Logis en frivillig Godtgjørelse af 25 Pfg. daglig. Bliver han endnu længer i Kolonien, og er hans Arbejde tilfredsstillende, forhøjes denne til 40 Pfg. Men er hans Arbejde efter Husfaderens Skjøn ikke mere værdt end hans Kost og Logis, har han ingen Udsigt til at opnaa saadan Godtgjørelse. Overtager han Akkordarbejde, eller befordres han til Forarbejder, kan undtagelsesvis en yderligere Forhøjelse finde Sted; men det gjentages endnu en Gang, at alle disse Tillæg til Kost og Logis ere fuldstændig frivillige Gaver, og at de til enhver Tid atter kunne inddrages.

4. Det er ham bekjendt, at det paa det strengeste er paalagt Husfaderen ikke at overlade ham rede Penge; derimod bliver enhver ham tiltænkt Godtgjørelse skrevet ham tilgode først og fremmest for at bringes

i Afregning for de modtagne Klædningsstykker. Et muligt Overskud indsættes for ham i en Sparekasse.

5. Husfaderen er til enhver Tid berettiget til at sende Arbejderen bort og behøver ikke at angive nogen særlig Grund hertil. Dog er det, hvis Arbejderen har opført sig dadelfrit, Bestyrelsens Ønske, at han bliver saa længe i Kolonien, indtil han har fortjent Klæder og Værktøj, saa at der andet Steds kan anvises ham lønnende Arbejde, hvortil Bestyrelsen dog ikke er forpligtet. Arbejderen har at gjøre sig Umage for, at der desuden kan medgives ham et godt Vidnesbyrd. Vil Arbejderen af egen Drift forlade Kolonien, skal han give Husfaderen Meddelelse derom 3 Dage iforvejen, for at hans Papirer osv. i Tide kunne bringes i Orden.

6. Ikke blot er Arbejderen, naar han har fortjent sig tilstrækkelige Klæder, forpligtet til at forlade Kolonien for at overtage andet for ham passende Arbejde, men han er ogsaa forpligtet hertil, naar han opfører sig slet og opfordres til at forlade Kolonien. I ethvert Tilfælde faar han ved sin Afgang fra Kolonien foruden Vidnesbyrd om Flid og Opførsel Bevis for de af ham tjente Klæder og Redskaber.

7. Enhver Vægring ved at adlyde Befalingen til at forlade Kolonien betragtes som Brud paa Husfreden, og der vil, hvad der er Arbejderne bekjendt, hos de kompetente Myndigheder blive andraget om hans Afstraffelse uden Overbærenhed.»

Saavel denne Kontrakts Indhold som de Udtryk, hvori den er affattet, gjør det tydeligt nok, hvorledes Arbejderen skal opfatte Kolonien. Næsten endnu skarpere affattede ere de «Forskrifter, hvorefter Arbejderne i Kolonien Wilhelmsdorf have at rette sig». I 27 Punkter

gives her detaillerede Bestemmelser, der aabnes med et almindeligt Paabud om ubetinget Lydighed mod de Foresatte og ender med at foreskrive Husandagt og Kirkebesøg. Af Nydelser er Tobaksrygning tilladt, men Brændevin ubetinget forbudt.

Arbejdskontrakten og Husordenen ere saa strenge, at en Tvivl om, at vagabonderende Arbejdere overhovedet ville indfinde sig i Wilhelmsdorf, ligger nær. Faktisk har imidlertid Tilstrømningen af Arbejdere været særdeles anselig.

Det Arbejde, der hidtil især er blevet udført i Kolonien, er Hedeopdyrkningsarbejde, som ogsaa har kunnet udføres om Vinteren. Kolonien har paa den westfalske Hede («Senne») kjøbt et Areal paa 500 Morgen (232 Tdr.) Land, hvoraf omtrent Halvdelen nu næsten er opdyrket, saa at der enten kan avles Korn og Kartofler, eller anlægges Enge, da Arealet gjennemstrømmes af flere Bække. En nogenlunde tilstrækkelig Høst vil dog først kunne paaregnes i 1884. Kolonien gjør Regning paa at have omtrent 200 Arbejdere Aaret rundt; men da Opholdet i Gjennemsnit kun varer 3 Maaneder, vil den altsaa i Aarets Løb kunne vente at besøges af 800 Personer, til hvilke der i Almindelighed maa anskaffes ny Klæder.

Til de første Udgifter have de westfalske Stænder givet Kolonien et rentefrit Laan paa 40,000 Mark. I frivillige Gaver er der indkommet 29,636 M. De westfalske Byer have givet 2240 M., og fra Rhinprovinsen, Bremen og Braunschweig er der kommet 4150 M. Dette giver en samlet Indtægt af 76,026 M. Men det kjøbte Areal kostede 60,000 M., Opførelsen af forskjellige Bygninger 32,978 M. og Anskaffelsen af In-

ventarium (deriblandt 215 Senge) m. m. 25,976. Disse Udgifter en Gang for alle løbe altsaa op til 118,954 M. De løbende Udgifter til Føde, Klæder m. m. udgjorde 24,314 M., saa at den samlede Udgift altsaa blev 143,268 M. eller omtrent 67,000 M. mere end den samlede Indtægt, hvilken Difference maatte dækkes ved Optagelsen af et Laan. Af de ovenstaaende Tal vil man se, at Foretagendet just ikke er billigt. Men det har dog, som de ovennævnte store Bidrag udvise, mødt megen aktiv Interesse hos det Offenlige saavel som hos Private, og Bestyrelsen nærer ingen Tvivl om, at det i ethvert Tilfælde vil koste betydeligt mindre, end hvad Befolkningen faktisk maa ofre paa den Vagabondage, som det skal afhjælpe.

Vagabondklassen bestaar af to Bestanddele: Der er for det Første de Personer, der uden egen Skyld ere komne paa Landevejen, og som endnu have en ærlig Vilje til at forlade det omstrejfende Liv, naar man blot rækker dem en hjælpende Haand. Der er for det Andet de Personer, der ikke ville andet end føre et dovent Tiggerliv. Disse sidste have ogsaa engang haft bedre Dage; men de kom ind paa Skraaplanet; ingen Hjælp bød sig til, eller i alt Fald for sent, — og de gik til Grunde. Det, Kolonien Wilhelmsdorf vil gjøre, er nu at sætte en Dæmning for den stedse bredere Strøm af Personer af den sidstnævnte Kategori derved, at man saa hurtigt som muligt kommer Personerne af den første Kategori til Hjælp.

Hvad kan man nu gjøre for at skille de to Klasser ud fra hinanden? Man maa for det Første sørge for, at der virkelig bydes dem Arbejde, og for det Andet se at indrette det saaledes, at den ydede Almisse ikke

gaar til Brændevin. Den professionelle Vagabond hader Arbejde lige saa inderligt, som han elsker Brændevin. Byder man ham Arbejde, og tager man Brændevinen fra ham, saa forsvinder han fra den Egn, hvor saadanne Forholdsregler bruges, og tilbage bliver kun de vandrende Svende, der virkelig søge Arbejde. Den ene Side af Sagen — Arbejdstilbudet — søger Kolonier som Wilhelmsdorf at overtage. Den anden Side maa klares derved, at Befolkningen i By og Land kommer overens om, at Almisser til rejsende Svende kun ydes i en Naturalforplejning, og at denne kun gives paa Steder, hvor Brændevin ubetinget er udelukket. Udover Landet bør der i dette Øjemed spændes et Net af Svendeherberger, hvor den rejsende Svend kan faa Nattekvarter og tilstrækkelig Føde.

Man vil her strax indvende: det nytter ikke at byde Vagabonderne Arbejde; enten indlade de sig slet ikke derpaa, eller ogsaa gjøre de det kun paa Skrømt eller tvungne af den alleryderste Nød og med den Bagtanke ved første Lejlighed igjen at forlade det. «Denne Paastand», svarer Pastor v. Bodelschwingh, «er fuldstændig rigtig, naar man ikke byder dem et sikkert Hjem, hvor de kunne leve aldeles adskilte fra deres tidligere Kammerater. Ligeledes er det nødvendigt strax at give dem anstændige Klæder, at befri dem fra Utøj osv., for at de kunne faa Følelsen af atter at føre en menneskelig Tilværelse. Arbejdet maa ubetinget gives dem som en Barmhjertighedsgave og maa paa ingen Maade faa Karakter af Statshjælp, saaledes som Socialdemokraterne ville have det. Ej heller bør der være Tale om nogen Forpligtelse til at give enhver Arbejdsløs Sysselsættelse; thi derved vilde man faa en

Koloni af uvillige og utaknemmelige Dagdrivere. Det maa altsaa være en fri velgjørende Forening, der byder Arbejdet, og det er ogsaa nødvendigt, at denne fortrinsvis bæres af frivillige Gaver, omend en kraftig Understøttelse med Statsmidler er tilstedelig. Det at det er en frivillig velgjørende Forening, der byder Arbejdet, og det at samtlige Husejere hvert Aar erlægge deres Bidrag hertil, er ogsaa nødvendigt af den Grund, at kun saaledes vil den største Vanskelighed ved hele Foretagendet ryddes bort, nemlig den Vanskelighed, der ligger i den fordærvelige Almissegiven til fremmede Tiggere ved Dørene.»

Det Arbejde, Wilhelmsdorf kræver, er væsenlig Landarbejde. Ganske vist er det store Flertal af vandrende Svende Haandværkssvende af forskjellige Fag; men Arbejdet i Arbejdskolonier som de her omhandlede maa dog væsenlig være Landarbejde, fordi kun dette Arbejde med største Lethed i kort Tid læres af alle de forskjellige Arbejdsløse og fordi det baade økonomisk og moralsk og i legemlig Henseende er det bedste. Arbejdet ledes i Wilhelmsdorf af Brødre fra det westfalske Brødrehus Nazareth. «Kolonien», mener Pastor B., «maa nødvendigvis bygges paa afgjort kristelig Grund og dens Husorden maa indrettes derefter, naar virkelig det store Maal skal naas.»

«I afgjort Modsætning til Fængslerne og Fattighusene», bemærker Pastor B. videre, «maa der her herske den største Frivillighed. Enhver Kolonist skal betragte det som en Velgjerning og som en frivillig Gave, naar Kolonien giver ham Husly og selvfortjent Brød; enhver skal betragte det som en Straf, naar han

sendes bort før Tiden. Hverken Kolonisterne eller Almenheden udenfor bør betragte Kolonien som en Forbryder-Koloni. Kolonisternes moralske Følelse skal hæves; Samlivet skal være fredeligt og familieagtigt, saa at det strenge Arbejde derved kan mildnes.»

At Arbejderne strods det strenge Liv ere strømmede til Kolonien, bemærkede vi ovenfor. Noget udretter den altsaa i ethvert Fald. Men man vil maaske indvende, at dette «Noget» dog kun er en Draabe i Havet. I Virkeligheden er det dog ikke saa ganske ubetydeligt. Kolonien er kjendt over hele Tyskland af alle vandrende Svende. Allerede Maaneder før den egenlige Aabning fandt Sted, var Kolonien bleven diskuteret i alle Herberger, og fra alle Kanter af Tyskland kom der vandrende arbejdssøgende Svende til den. Vilde enhver af de preussiske Provinser, bemærker Pastor B., blot oprette en Koloni som den westfalske, beregnet paa omtrent 200 Kolonister, og vilde man, saaledes som i Wilhelmsdorf, vexle Kolonister fire Gange om Aaret, vilde 800 vandrende Svende paa den Maade blive hjulpne i hver af de 10 preussiske Provinser, — 8000 Personer, der ellers maaske eller rettere rimeligvis vilde synke tilbunds i Vagabondstrømmen. Naturligvis koster Indretningen af store Arbejderkolonier Penge; men den Vagabondering, som de skulle afhjælpe, koster endnu mere. Om Sagens økonomiske Side bemærker Pastor B., at, om det end er ønskeligt, at Kolonisterne ved deres Arbejde dække Omkostningerne ved deres Underhold, er dette dog slet ikke nødvendigt. De vilde jo for største Delen være daarlige Arbejdere, baade legemligt svage og uden Kjendskab til det Arbejde, de

skulle udføre (Landarbejde). Derfor kan deres Arbejde ikke vurderes meget højt, maaske neppe til stort mere end Halvdelen af, hvad deres Underhold koster. Derefter maatte der da ydes Kolonien et Tilskud, — sikkert dog et langt mindre Tilskud end, hvad Vagabonderingen nu direkte og indirekte koster Befolkningen.

Skulle Arbejderkolonier som de wilhelmsdorfske ret trives, er det en Betingelse, at der over hele Landet findes et rationelt organiseret Understøttelsesvæsen for rejsende Svende, er oprettet saakaldte Naturalforplejningsstationer. Ogsaa om dem udtaler Pastor B. sig ret udførligt i den citerede Brochure, men den bedste Belæring med Hensyn til «den kommunale Naturalforplejning af fattige Rejsende» faar man af de i Württemberg gjorte Erfaringer, som Overamtmand Huzel skildrer i den tidligere nævnte Bog.

* * *

I Württemberg erkjendte man, som i andre Lande, Nødvendigheden af, at der ved Siden af Politiets, Domstolenes, Statens Bestræbelser i Kampen mod Vagabondagen bør gaa private Selvhjælpsbestræbelser. Først forsøgte man det med Anti-Tiggeri-Foreninger, Foreninger «zur Abschaffung des Häuserbettels». Det gik her, som andetsteds: i Begyndelsen ret gode Resultater, senere, da Interessen slappedes, ingen Resultater. I enkelte Byer holdt Foreningerne sig og virkede energisk, men saa blev blot Følgen, at Vagabondskarerne blev saa meget mere nærgaaende paa Landet. Paa Landet søgte nu enkelte

Kommuner at omdanne Anti-Tiggeri-Foreningerne til kommunale Institutter. Kommunaløvrigheden indsamlede hos Beboerne frivillige Bidrag til den kommunale Fattigkasse, af hvilken der da ydedes de fattige Rejsende smaa Understøttelser, — men i Penge, ikke, som man havde anbefalet, i Naturalier. Rundt om i Kommunen fandtes Opslag om Forbud mod Tiggeri, og baade kommunale Myndigheder og Befolkningen følte sig interesserede i at overholde Forbudet. Men snart kom ogsaa disse Indretninger i Forfald. Bønderne, der just ikke udmærke sig ved deres bløde Hjærte, naar Talen er om Sognets egne Fattige, som de kjende, nægtede ikke Understøttelse, baade i Penge og Naturalier, til de fremmede Rejsende, som de ikke kjende. Og snart var «de fattige Rejsende», som de efter deres egen milde Sprogbrug kalde sig, atter Herrer over Situationen. Disse Pengeunderstøttelser, der blev givet dem, maatte nu, hvad enten de gaves af Enkeltmand eller af Foreninger, virke demoraliserende, og i Erkjendelsen heraf besluttede adskillige Foreninger i Stedet for Pengehjælp at yde Naturalunderstøttelser, under forskjellige Former. Resultatet var paa de forskjellige Steder endel forskjelligt; men selv i det heldigste Tilfælde opnaaedes kun, at den enkelte Kommune forskaanedes for Vagabonderne, — medens andre Kommuner saa til Gjengjæld fik desto flere af dem. Et betydeligt Fremskridt opnaaedes først, da Spørgsmaalet om en ensartet Organisation af Bestræbelserne kom til Forhandling paa et Møde af Fattigvenner i Cannstadt d. 24. Novbr. 1880. Paa dette Møde vedtoges en Række af Theses (forelagt af Dekan Kemmler). Disse Theses

udtale først almindelige Betragtninger vedrørende Vagabondagens Aarsager, Natur og Bekæmpning. De opstille dernæst specielle Forslag, ledsagede af en kort Motivering. De udsige bl. A., at «Understøttelsen af Gjennemrejsende kun bør ske derved, at der gives dem umiddelbare Livsfornødenhedsgjenstande, og dette, saavidt muligt, mod Ydelse af Arbejde. Umiddelbare Pengegaver skulle ubetinget ophøre. Thi Penge betyder for Vagabonden Frihed, medens han netop trænger til Tugt. Hvem der forlanger Penge, kan faa dem ved Arbejde. Saasnart de egenlige Vagabonder ikke mere faa Penge, saasnart Friheden i Bevægelse, Lejligheden til uden Arbejde at tilfredsstille Drikkelyst og andre Lyster saaledes begrænses, saasnart de især henvises til ordenlige, kontrollerede Herberger, taber Vagabondagen sin Tillokkelse; Vagabonderne udeblive, og kun de skikkelige Arbejdere, der fortjene at understøttes, blive tilbage.» »Denne Understøttelse skal ikke ydes af de enkelte Beboere, men først og fremmest af Kommunen, og, hvor dette støder paa Vanskeligheder, af lokale Foreninger. Oprettelsen af et vist Antal Understøttelsesstationer kan bestemmes af de kommunale Myndigheder.» «Skal den Enkelte med god Samvittighed kunne vise Tiggeren fra sig, maa der ydes denne Kost og Nattekvarter i Overensstemmelse med hans Fornødenheder. Begge Dele skulle, hvor det er muligt, kun ydes (mod et Tiggeren overleveret Mærke) i en dertil bestemt Spiseanstalt og Herberge, eller, hvor saadant ikke findes, i et paalideligt Værtshus, med hvilket Overenskomst i Forvejen er truffen.» For Beværtning og Logis er det vel ikke muligt at forlange Arbejde, derimod skulde

Arbejde i Almindelighed forlanges, naar der overlades Tiggeren Klæder. «For at skaffe Personer, der søge Arbejde i deres Fag, Beskjæftigelse, skulde der i de større Kommuner indrettes Arbejdsanvisningskontorer, der dog som Regel kun skulde tage Hensyn til Rejsende, der ere i Besiddelse af Legitimationspapirer.»

I Løbet af 1881 og 1882 blev der nu over Størstedelen af Württemberg udspændt Naturalforplejningsstationer, — og dette efter to Systemer. Nogle Steder fulgtes det saakaldte «Kommunesystem»: i hver enkelt Kommune oprettedes der en Forplejningsstation, hvor Spise- og Nattekvarter faas; — andre Steder fulgtes «Stationssystemet»: kun et begrænset Antal af Forplejningsstationer (i Almindelighed med en Afstand paa 2 à 3 Mil) fordeltes over Distriktet. Klædningsstykker leveres kun i enkelte Stationer, navnlig i de større Byer. Omkostningerne bæres paa forskjellig Maade; undertiden udredes de af Fattigkassen, undertiden yde Amtskommunerne et Tilskud til Sognene, i enkelte Kommuner indkræves særlige Bidrag, hvilket har sine særlige Fordele, bl. A. den, at de, der erlægge Understøttelsesbidrag, blive mere tilbøjelige til at afvise Tiggere. Ligesom Befolkningen opfordres til ikke at give Almisse, saaledes er der ved Opslag paa offenlige Bygninger, Værtshuse m. fl. Steder givet de Rejsende Advarsel mod at betle, og de opfordres til, naar de ønske en Naturalforplejningsanvisning, at henvende sig til den Funktionær, der udsteder disse Anvisninger. Denne har, efter at have undersøgt den Rejsendes Forhold, at afvise ham eller at forsyne ham med en Anvisning, der

lyder paa Spise og Nattekvarter. Hvor «Kommunesystemet» findes, gjælde Anvisningerne ikke udenfor den Kommune, i hvilken de ere udstedte. Hvor «Stationssystemet» findes, henvender den Rejsende sig til den nærmeste Understøttelsesstation. Betingelserne for Udlevering af Forplejningsanvisninger ere ikke overalt ordnede paa samme Maade. Oftest forlanges Legitimationspapirer (Pas, Hjemstedsbevis, Arbejds- eller Skudsmaalsbøger) og Arbejdsattester fra de sidste 2—3 Maaneder; Personer, der mangle saadanne, henvises til Politiet som mistænkte for Løsgængeri. Undertiden udelukkes fra Understøttelse ogsaa Personer, der bo i en Omkreds af 2—3 Mil, eller som komme igjen efter en for kort Tidsfrist (2—6 Maaneder), eller som vægre sig ved at udføre det dem anviste Arbejde, eller som opføre sig frækt og uanstændigt, særlig møde berusede. Paa nogle Steder forlanges et vist Arbejde (f. Ex. Brændekløvning, Stenslagning o. L.) udført, — et Arbejde, der varer 1 à 2 Timer. I Stuttgart forlanges dette Arbejde kun, naar de Paagjældende have faaet Nattekvarter, og det skal da udføres tidlig om Morgenen før Frokosten, der nægtes dem, hvis de vægre sig ved at arbejde. I et enkelt Distrikt er Udførelsen af et lille Arbejde den eneste Betingelse, der stilles; i andre stilles snart flere, snart færre af de ovennævnte Betingelser. I Tübingen udelukkes bl. A. ogsaa de Personer, der ere svinske eller behæftede med smittende eller væmmelige Sygdomme eller i det Hele mistænkelige. Desuden skulle Anvisningsfunktionærerne prøve de Rejsendes Trang og bortvise de Personer, der aabenbart ville misbruge Forplejningsindretningerne. I dette Øjemed er det oftest

paalagt Anvisningsfunktionærerne at anføre paa de Rejsendes Papirer Bemærkning om den dem givne Forplejningsanvisning, Forplejningens Tid og Sted. Spirituøse Drikke udleveres, med ganske faa Undtagelser, aldrig; forøvrigt er Forplejningens Art og Omfang (Nattekvarter med Aftensmad, Frokost og Middagsmad) forskjellig i de forskjellige Egne. Ogsaa det Sted, hvor den ydes, er forskjelligt. Oftest i Værtshuse, men undertiden i kristelige Svendeherberger eller «Herbergen zur Heimath» («Gjæstehjem»); enkelte Steder faas Nattekvarter i et kommunalt Lokale. Tilsynet med Herbergerne føres af kommunale Myndigheder og Politimyndigheder, undertiden ogsaa af Gejstlige og andre Fattigvenner. Paa enkelte Steder gjøres der Søn- og Helligdagene særlige Bestræbelser for at give de Rejsende god Underholdning, Belæring osv. Da det er de Rejsende forbudt at løbe fra det ene Sted til det andet for at spørge om Arbejde, giver Anvisningsfunktionærerne dem Underretning om, hvor der er ledige Pladser, eller ogsaa er der ligefrem indrettet Arbejdsanvisningskontorer. Paa enkelte Steder maa Anvisningsfunktionærerne desuden føre Lister, hvorpaa de Rejsendes Alder, Fag og Hjemstavn anføres, og som afgive et godt Grundlag for en Vandringsstatistik. For Regnskabsaaret 1. April 1881 til 31. Marts 1882 beregner det württembergske Indenrigsministerium, at der i hele Württemberg uddeltes 1,046,420 Naturalunderstøttelser til en Værdi af 287,268 M. (gjennemsnitligt 27 Pf. pr. Understøttelse). Dertil kom saa 395,277 Pengeunderstøttelser til en Værdi af 42,544 M. (Gjennemsnit noget over 10 Pf.). Tilsammen altsaa 1,441,697 Understøttelser til en Værdi

af 329,812 M. (Gjennemsnit 23 Pf.). Daglig bliver der saaledes i Gjennemsnit givet næsten 4000 Understøttelser til en Værdi af omtrent 900 Mark. Hvormeget Privatpersoner give i Almisse, lader sig naturligvis ikke beregne; ejheller er det muligt at sige, hvormange Gange i Dagens Løb den samme Rejsende modtager Forplejning eller Understøttelse, og deres Tal lader sig derfor ikke med Sikkerhed bestemme. Hvis hver Rejsende daglig fik 4 Gange Understøttelse (gjennemsnitligt), skulde der altsaa i Württemberg være gjennemsnitligt c. 1000 fattige Rejsende, der fik den omhandlede Understøttelse. (For hele Tyskland anslaa flere Forfattere det samlede Tal af rejsende Svende og Vagabonder til 200,000 [?]).

Om Resultaterne af det gjennemførte Naturalforplejningssystem udtale de til det württembergske Indenrigsministerium indsendte Beretninger sig i det Hele anerkjendende. Systemet siges at have medført en betydelig Nedgang i Tallet paa Vagabonder og en betydelig Forbedring af de Rejsendes Kvalitet. Publikum føler sig tilfreds med Systemet, fordi det skaffer det af med det besværlige Tiggeri ved Dørene, og selv adskillige af de Rejsende have erklæret sig tilfreds med det, fordi det fritager dem for at fægte sig frem ved Tiggeri. Men det maa indrømmes, at de gode Virkninger tildels synes at have været af en mere øjeblikkelig end varig Betydning: Tiggeriet ved Dørene ophørte næsten ganske, strax da Naturalforplejningssystemet gjennemførtes, — men nogen Tid efter begyndte det igjen, og Vagabondernes Tal tog ogsaa til igjen. Der klages over, at man ikke kan faa hele Almenheden til tilstrækkeligt konsekvent at vise Vagabonderne fra sig

og henvise dem til Naturalforplejningsstationerne. Der klages over, at Vagabonderne, der i Begyndelsen fandt sig godt i det nye System, senere tildels forlange Naturalforplejningen som en Ret, samtidigt med at de med vanlig Frækhed forlange Penge i Husene. Undertiden søger man at undskylde dem, idet man anfører, at Naturalforplejningen vistnok ofte er for knap og Understøttelsesstationerne ofte saa langt fra hinanden, at de Rejsende, især naar Vejret er daarligt, ikke kunne nøje sig med den modtagne Forplejning men nødes til at tiltigge sig et Tilskud. Sogneraadene have ofte klaget over Nabosognenes egennyttige Kniberi. Det siges endog, at enkelte Sogne have brugt at sende deres ikke-arbejdsdygtige Fattige bort for i andre Sogne at lade sig underholde ved den der ydede Naturalforplejning. Værst er Forholdet i de Amter eller Distrikter, hvor nogle Sogne have Naturalforplejningssystem, andre Pengeunderstøttelsessystem og atter andre slet ingen Indretninger: her tigge Vagabonderne i de Sogne, hvor Tiggeriet er muligt, og søge derefter frit Nattelogis i Sognene med Naturalforplejning. Naturalforplejningssystemet maa være gjennemført, og saa vidt muligt ensartet gjennemført, over det hele Land; ellers forfejles Maalet. Men er der end store Ufuldkommenheder ved Systemet, saaledes som det findes i Württemberg, saa har det dog i det Store og Hele virket heldigt. Naar de egenlige Vagabonder — i Modsætning til de hæderlige vandrende Svende — ere misfornøjede med Naturalforplejningssystemet, saa er det jo i Virkeligheden en Anbefaling for Systemet. Og denne Misfornøjelse er oftere kommet til Orde, af og til paa en ret pudsig Maade. Paa en Grænsepæl mellem Amterne Ulm og

Blaubeuren stod nylig to Indskrifter: Paa den Arm, der peger mod Ulm, stod følgende Ord: «Dieser Oberamtmann ist *zünftig*» (i Ulm er Naturalforplejningen ikke gjennemført); paa den Arm, der peger mod Blaubeuren (hvor Naturalforplejningen er gjennemført) læstes følgende Dom: «Dieser Oberamtmann muss Glied für Glied verrissen werden».

Mindre Meddelelser.

Tager Norges Befolkning af?

Ogsaa Norges Befolkning begynder nu at tage af. I en lille Artikel i «Meddelelser fra det statistiske Centralbureau» i Kristiania har dettes kst. Direktør, Boye Strøm, paavist dette.

Ifølge den sidste almindelige Folketælling i Norge d. 31. Dcbr. 1875 talte den i Norge hjemmehørende Befolkning 1,818,853 Individer. B. S. beregner nu, at Befolkningen fra 1876—82 er voxet med c. 104,000 Individer, nemlig et Fødsels-Overskud paa 190,823 (413,063 Fødsler ÷ 222,240 Dødsfald) ÷ 95,024 Udvandrere til oversøiske Lande + et ubetydeligt Overskud af Indvandrere fra evropæiske Lande, især Sverig. Men denne Tilvæxt for de syv Aar tilsammen skyldes ikke de sidste af Aarene: medens der i hvert af Aarene 1876—79 var en Tilvæxt paa mellem 21- og 26,000, sank Tilvæxten i 1880 til 9000, og i 1881 er det meget tvivlsomt, om der overhovedet var nogen Tilvæxt, ja i 1882 beregnes endog et Tab af 4000 Individer.

Fra Aarhundredets Begyndelse til 1814 kjender man i Norge tre Aar, hvor Befolkningen tog af, nemlig

1809, 1810 og 1813. Dengang var Hovedaarsagen den ved Krigen foraarsagede Kornmangel og deraf følgende Sygdomme, navnlig Blodgang, der fremkaldte et stort Misforhold mellem Fødsler og Dødsfald. Siden 1814 kjender man intet Aar i Norge, hvor Befolkningen tog af — før nu 1882 (eller maaske 1881): Nu er det Udvandringen der har Skylden. Vel have ogsaa Dødsfaldene i 1882 forholdsvis været noget talrigere, men det er dog ikke dem, der bære den væsenligste Hovedskyld. Lige indtil for ganske nylig stod i Norge Aaret 1869, der dannede Afslutningen paa en fleraarig Periode af økonomisk Tryk, som det højeste Udvandringsaar: Antallet af dem, der da forlod Norge, gik op til lidt over 18,000. Men dette Tal er overgaaet i 1880, 1881 og 1882. Medens der i 1879, 1878 og 1877 kun var udvandret henholdsvis c. 7600, 4900 og 3200, udvandrede der i 1880, 1881 og 1882 henholdsvis 20,200, 26,000 og 28,800. Derfra Befolkningens Aftagen! Og det Værste er, at Udsigterne for den nærmeste Fremtid «just ikke ere meget lyse». Udvandringen vil, selv om den maaske har naaet sit Højdepunkt, «sandsynligvis endnu i flere Aar virke hemmende», og paa Hjælp fra et stigende Fødselsoverskud tør der ikke gjøres Regning.

Skandinaverne i Amerika.

Ved Folketællingen i 1880 i de Forenede Stater viste det sig (ifølge en Artikel om den norske Befolk-

ning i Amerika af F. Bætzmann i «Meddelelser fra det st. Centralb.»), at af de Forenede Staters 50 Millioner Indb. vare 440,262 skandinaviske Indvandrede, nemlig 194,337 Svenskere, 181,729 Nordmænd og 64,196 Danske, — altsaa næsten tre Gange flere Nordmænd, og mere end tre Gange flere Svenskere end Danske! I 1881 og 1882 er der nu ifølge amerikanske Opgivelser indvandret c. 114,000 Svenskere, 52,000 Nordmænd og 21,000 Danske, — og det kan derfor uden Betænkelighed siges, at der i de Forenede Stater findes adskilligt over en halv Million skandinaviske Indvandrede. Regner man dertil de af skandinaviske Forældre i Amerika fødte Børn, der endnu ikke ere blevne amerikaniserede, kan man anslaa den skandinaviske Befolkning i Amerika til en Million.

Af den samlede Masse af evropæiske Indvandrere udgjorde Skandinaverne i 1880 $13^1/_4$ pCt. (heraf $11^3/_4$ pCt. Nordmænd og Svenskere og kun $1^1/_2$ pCt. Danske). I 1881 og 1882 var Forholdstallet næsten ligesaa højt; men i tidligere Tider var den skandinaviske Brøk af den samlede evropæiske Indvandrermasse langt mindre: i 1861—70 saaledes kun $5^1/_2$ pCt., før 1860 endog kun mellem $^1/_6$ og 1 pCt. Det er især den svensk-norske Indvandring, der har taget saa umaadeligt til.

Skandinaverne i Amerika søge stedse længere og længere op i Mississippidalen og ud paa Prærien. Af de 440,000 Skandinaver, der taltes i 1880, fandtes ikke mindre end 346,000 (nemlig 158,000 Nordmænd, 148,000 Svenskere og 40,000 Danske) i de indre Stater, især i Illinois, Jowa, Wisconsin og Minnesota. De Danske foretrække de tre førstnævnte, Nordmændene derimod den sidstnævnte Stat. Nordmændene gaa mere vestpaa,

de Danske og Svenskerne holde sig lidt mere østpaa. Medens Nordmænd og Svenske udgjøre Majoriteten af Skadinaver i flere Stater, er der én, men ogsaa kun én, hvor de Danske er i absolut Overlegenhed — Utah: i 1880 7800 Danske, 3800 Svenskere og kun 1200 Nordmænd (Utahs hele indflyttede Befolkning er 44,000). Tidligere var det ikke saa; da holdt man sig mere østpaa: endnu i 1850 fandtes der kun syv Nordmænd i Minnesota, i 1880 derimod 63,000 (mod 45,000 Svenskere og Danske). Det er Præristaterne, der nu lokke, — ikke Guld- og Sølvstaterne.

Vel neppe en Tiendedel af Indvandrerne vælge Byerne fremfor Landet. Gjøre de det imidlertid, saa give de Danske Chikago (Illinois) Fortrinet, hvor der i 1880 levede 2600 Danske, eller New York, der i 1880 talte 1100 Danske. Endnu mere udpræget er Nordmændenes og Svenskernes Forkjærlighed for Chicago: her levede der i 1880 9800 Nordmænd og 13,000 Svenskere. Næst Chicago vælge de Minneapolis (Minnesota); dernæst New York og Brooklyn samt St. Paul (Minnesota).

Statsøkonomisk Forening i Kristiania.

Ogsaa Norge har nu faaet sin nationaløkonomiske Forening, idet «den statsøkonomiske Forening i Kristiania» i Slutningen af forrige Aar er bleven stiftet. Foreningens Formaal er: «ved Foredrag, Diskussion og Udgivelse af Skrifter at virke for Oplysning om stats-

økonomiske og sociale Spørgsmaal». Efter Statuterne skal Foreningen afholde «mindst et Møde i hver af Maanederne Oktober—April». Den ledes af en Bestyrelse paa fem Medlemmer: for Tiden d'Hrr. Professor Aschehoug (Formand), Konsul Th. Heftye, Professor E. Hertzberg (Sekretær), Bureauchef A. N. Kiær og Borgmester Rygh. Det aarlige Kontingent er 5 Kr. Det berettiger til Erholdelsen af de af Foreningen for Aaret udgivne Skrifter mod en af Bestyrelsen fastsat lavere Pris end den i Boghandelen gjældende. — I Foreningens konstituerende Møde d. 4. Dcbr. tegnede noget over 60 sig som Medlemmer af Foreningen. Dens første Møde afholdtes den 25. Januar, og indlededes med et Foredrag af Professor Hertzberg om Statssocialismen.

Ny dansk Literatur.

Th. Green, danske Fonds og Aktier samt de paa Kjøbenhavns Børs noterede udenlandske Effekter. Fjerde Udgave af Aktie- og Obligationskalenderen. Kjøbenhavn. Forlagt af Universitetsboghandler G. E. C. Gad. 1883. (488 + 53 + XXIV S.)

Dette Værk, hvis første Hefte vi anmeldte i Tidsskriftets forrige Aargang, foreligger nu afsluttet under den ovenangivne Titel og i det ovenangivne Omfang. Vi kunne anbefale det som en særdeles nyttig Haandbog. «Enhver Meddelelse», bemærker Forf. i Forordet, «er, hvor ikke Andet udtrykkelig er bemærket, gjennemgaaet af vedkommende Bestyrelse eller Direktion. Det tør derfor antages, at de ere korrekte; men Kilderne ere mange og Aktieselskabernes Natur uafbrudt vexlende, saa at, tiltrods for Gjennemsynet og tiltrods for al anvendt Umage, en Unøjagtighed selvfølgelig ikke hører til Umulighederne». Manuskriptet er udarbejdet i Maj 1883, men Trykningen har staaet paa i Aarets sidste Halvdel, og de i dette Tidsrum indtrufne Forandringer har Forf. saavidt muligt taget med. I Forordet, dateret 10. December, anfører Forf. de indtil dette Tidspunkt indløbne Oplysninger, som ikke mere kunde optages i selve Bogen. Dennes Indholdsfortegnelse nævner som omhandlede i Bogen: 77 Fonds og 188 Aktier, tilsammen 265 Papirer. Paa 123 af disse Papirer noteredes Kurs paa Kjøbenhavns Børs. Af de 77 Fonds ere: 8 Statsobligationer, 22 Kommuneobligationer, 14 Kreditkasse- og

Kreditforenings-Obligationer, 6 Hypothekobligationer, 27 Partialobligationer. Af de 188 Aktier ere 43 Bankaktier, 9 Jernbaneaktier, 2 Telegraf- og Telefonaktier [i Forordet nævnes endnu et Par Telefonselskaber], 48 Fabriks- og Værftsaktier, 42 Dampskibsaktier, 5 Sporvejsaktier, 6 Assuranceaktier, 7 Forlystelses- og desl. Aktier, 10 Brønd- og Badeanstaltsaktier, 4 Byggeselskabsaktier, 4 Udtørringsforetagende-Aktier og 8 diverse Aktier.

Som Tillæg meddeles Kurstabeller for en stor Mængde Papirer for Aarene 1873—83. For hvert Aar angives Kjøberkursen i Begyndelsen af hver af Aarets tolv Maaneder. Det nævnte Tidsrum omfatter en nedadgagende Periode fra de glimrende Aar i første Halvdel af Halvfjerdserne til de stærkt trykkede Kurser, der for de fleste Papirers Vedkommende noteredes ved Aar 1878, og den derefter følgende opadgaaende Periode til de nuværende særdeles høje Kurser. At Tidsrummet 1873—83 omfatter Aar af saa forskjellig Karakter, gjør de meddelte Kurstabeller saa meget interessantere.

J. Hjorth, almindeligt Varelexikon, indeholdende i alfabetisk Form en nøjagtig Beskrivelse af de i Handlen forekommende Varer og Produkter, en Fremstilling af deres Bestanddele, Sammensætning og Anvendelse, Oplysninger angaaende deres Produktionssteder, Hovedmarkeder, Forfalskninger, Forsendelsesmaader osv. osv. Under Medvirkning af ansete Fagmænd udarbejdet med særligt Hensyn til nordiske Forhold. Kjøbenhavn. P. G. Philipsens Forlag. 1883. (1022 tospaltede Sider).

Ogsaa dette Værk, hvis Udgivelse har staaet paa i flere Aar, og som vi omtalte i sin Tid, da det begyndte at udkomme, er i forrige Aars Slutning naaet til Afslutning. Ligeledes et særdeles nyttigt Værk, der i sin store Masse af Artikler indeholder et rigt Stof.

Ny norsk Literatur.

Ebbe Hertzberg, Professor Schweigaard i hans offenlige Virksomhed 1832—70. Kristiania. Forlagt af Alb. Cammermeyer. 1883. (154 S.) (2 Kr. 20.)

Denne Bog er, som Forf. fremhæver, et Lejligheds-arbejde; ja, ikke blot det: den er et Arbejde fremkommet i Anledning af en festlig Lejlighed: Afsløringen af Schweigaards Monument. Dette maa tages i Betragtning ved Bedømmelsen af Bogen.

Forf. stiller sig, som man altsaa herefter kunde vente, i ingen Retning kritisk, men helt igjennem berømmende ligeoverfor den «Nationalliberalismens» Repræsentant, der er Bogens Gjenstand. Om dette Standpunkt i større eller i mindre Omfang maatte trænge til nogen Modifikation, derom kan Anm., der ikke selv har noget Førstehaands-kjendskab til Schweigaard, ikke ytre nogen Mening. Det Eneste, han altsaa kan sige om Bogen, er, at den læses med Interesse, og at den kan anbefales ikke blot som et Bidrag til Kundskab om Schweigaard specielt, men overhovedet som et Bidrag til Kundskab om Norges almindelige indre Udvikling i næsten et halvt Aarhundrede. Thi Schweigaard har efter et saadant Omfang virket i Norges offenlige Liv, at en Oversigt over hans offenlige Virksomhed nødvendigvis udvider sig til at blive et omfattende Bidrag til en Skildring af Norges indre Historie i den sidste Menneskealder, og Prof. H. mener, at i Schw.s Taler og

Afhandlinger ville fremtidige historiske Forskere finde den bedste Vejledning med Hensyn til Bedømmelsen af Norges Udvikling i den sidste Menneskealder. Ikke blot virkede han som juridisk og økonomisk Professor, men den Del, han tog i det politiske Liv (forøvrigt ogsaa i Kristianias kommunale Liv), var større end maaske nogen Andens. Først og fremmest virkede han i det økonomiske Lovgivningsarbejde, arbejdede — som Frihandelsmand — for Reformer af Handels-, Told- og Søfartsvæsen, for Reformer af Skatte-, Penge- og Bankvæsen, for Reformer af Samfærdselsvæsenet, for Reformer i Brændevinslovgivningen etc. etc., men dernæst tog han ogsaa en meget vigtig Del i de almindelige politiske Spørgsmaal, og i specielle politiske Spørgsmaal. Over hele denne Virksomhed giver Prof. H. en fyldig Oversigt; men denne omfatter, som Titelen udsiger, kun den offenlige Virksomhed; Bogen giver altsaa ikke nogen Biografi.

Prof. H. protesterer meget levende mod den Opfattelse, efter hvilken Schw. var «Forkæmperen for et stokkonservativt, bureaukratisk og kommercielt Aristokrati». Han hævder tværtimod, at han var «den udprægede Friheds- og Fremskridtsmand, hvis Anskuelser og Evner i betydningsfulde Retninger gjorde ham til Bærer af den nationale Udvikling». Det at være «Fremskridtsmand» var, efter Prof. H.s Opfattelse, endog Schw.s «politiske Hovedegenskab», og det en meget optimistisk anlagt Fremskridtsmand, — ikke nogen gnaven Fremskridtsmand, hvad «Fremskridtsmændene af sekunda Sort» pleje at være. «Naar» — skriver Prof. H. — «de frisindede og reformatoriske Synsmaader, hvortil Schw. sluttede sig, ikke desto mindre gjennem hele hans Levetid maatte udholde livlige Meningsbrydninger med det Parti inden vor Nationalforsamling, som særlig betragtede sig som Frihedens rette Talsmænd, viser dette nærmest kun, at der fra Trediveaarene af i Norges offenlige Liv fremtraadte tvende af hinanden væsenlig uafhængige, liberale Retninger, hver med sine Maal og Idealer, og at Tidens Udvikling foregik gjennem en fortsat Række af Styrke-

prøver mellem disse. I sin dybeste Grund kan Forskjellen mellem de to Fraktioner betegnes saaledes, at for den ene var de demokratiske Magtspørgsmaal Hovedsagen, for den anden de almenmenneskelige Kulturspørgsmaal. Medens Ueland interesserede sig for at overføre de forskjellige Myndighedsarter fra Staten og Centralstyrelserne til Kommunerne og de decentraliserede Afgjørelsesformer, fra Embedsmænd og saakaldte Avtoriteter til Ombudsmænd og saakaldet Folkeopinion, sysselsatte Schweigaard sig med Tilstandens umiddelbare Forbedring ved Hjælp af de besluttende Kræfter, som Forfatningen og Forvaltningen allerede konstituerede, og bekymrede sig kun forsaavidt om Myndighedstvisten, som han stadig holdt paa, at Afgjørelsen burde tilligge den præsumptivt største Sagkundskab og Indsigt. Ueland opfattede Friheden som den videst mulige Adgang for Alle til, uanset deres individuelle Skjønsomhed, at øve Indflydelse paa Samfundets Anliggender, Schweigaard opfattede den som den videst mulige Adgang for hver Enkelt til at raade sig selv i sine egne Anliggender. Schweigaard tilhørte i Kraft af sine Studier og selvstændige Tænkning væsenlig den engelske Liberalisme, hvis Standpunkt i andre Lande som bekjendt nærmest er blevet betegnet ved Ordet «Nationalliberal»; Ueland var, som overhovedet en vigtig Part af de norske Oppositionsmænd, dels gjennem Læsning, men navnlig gjennem Tredje- og Fjerde-Haands Indsugning af, hvad man ynder at kalde «Tidens almindelige Ideer», bleven Demokrat efter den velbekjendte franske Opskrift. Og ligesom Ueland manglede Blik for det for hele Samfundet Frigjørende i Schweigaards mangesidige Virksomhed, saa den sidste med ironisk Forundring paa hins ivrige Anstrængelser for at unddrage sig de smaa Virkninger af den saa frygtede Embedsvælde. Embedsmændene havde jo dog under Grundlovens Frembringelse været «det avlende Element», som han lejlighedsvis udtrykte det. «Han kunde», sagde han ved en anden Anledning, «ikke begribe, hvorledes disse Mennesker tænkte, der kunde gaa Dag efter Dag og være misfornøjede med

Arveafgifter, Auktionssalarier og Sportler, skjønt det var Noget, der som oftest ikke kunde vedkomme dem mere end én Gang i deres Liv. De Fleste arvede jo Intet, de Fleste holdt heller ingen Auktioner, de Fleste fik Intet med Retssportler at bestille.»» Dette var jo unægtelig fra Schweigaards Side en Embedsmands-Opfattelse af Forholdet, men ikke nogen meget dyb Opfattelse; ved en lidet dybere Betragtning vilde de «smaa Virkninger» maaske vise sig at være ikke saa ganske smaa.

Læge Hj. Berner, om Kjønsdannelsens Aarsager. En biologisk Studie. I Kommission hos Alb. Cammermeyer. 1883. (79 S.) (1 Kr. 50).

Dette lille Skrift, der læses med Interesse, gaar ikke saa meget ud paa at fremstille ny, egne Tanker, som paa at redegjøre for, hvad der fra forskjellige Sider er fremkommet i Spørgsmaalet, og særlig paa at støtte den Richarz'ske Hypothese.

Forf. begynder sin Oversigt fra Begyndelsen af, med Hippocrates og Aristoteles o. flg. Forfattere. Den Hypothese, vi først støde paa, er Hypothesen om «den ligesidede Kjønsarv», som den mindre korrekt kaldes; om Arv er her jo i Virkeligheden ikke Tale. Denne Hypothese hyldede allerede Aristoteles, idet han opfattede Kjønsdannelsen, Bestemmelsen af Barnets Kjøn, som Resultatet af en Kamp mellem det mandlige og det kvindelige Kjønsstof, saaledes at den af Forældrene, hvis Kjønsstof var det kraftigste, paatrykte Afkommet sit Kjøn. Det først af Filosofer og Fysiologer fremdragne Spørgsmaal blev senere ogsaa grebet an af Befolkningsstatistiken, for hvem det numeriske Forhold mellem de to Kjøn jo maa være et af de mest gjennemgribende Forhold. Den «Hofacker-Sadler'ske Lov», den i 1828—30 af Tyskeren Hofacker og Englænderen Sadler formulerede Hypothese, blev snart den af Befolknings-

statistikerne hyppigst antagne: Forældrenes indbyrdes Åldersforhold formentes at være af afgjørende Betydning med Hensyn til Afkommets Kjøn, — saaledes at ældre Fader med en forholdsvis yngre Moder skulde avle mest Hankjøn, medens en Fader af samme eller yngre Alder skulde avle mest Hunkjøn. Til Støtte for denne Hypothese anførte man endel Statistik, — men i den senere Tid er Troen paa den blevet rokket saa stærkt, at den vel ikke mere kan opretholdes, og det er atter Statistikerne, der her ere komme med deres Argumenter, — og da blandt andre Statistikere ikke mindst de norske officielle. Det er de af Præsterne udfyldte Skemaer for de Døbte, deres Fødselsdag, Forældres Alder osv. osv. som det norske statistiske Centralbureau har bearbejdet for Femaaret 1871—75 med særligt Hensyn til Forældrenes Aldersforhold; jfr. «Tabeller over Folkemængdens Bevægelse 1871—75» i «Norges officielle Statistik». Dr. Berner resumerer nu de af den norske Statistik paaviste Resultater. Den norske Statistik omfatter for det nævnte Femaar ialt 143,044 Drengefødsler og 134,902 Pigefødsler (Forhold: 106,03 mandlige paa 100 kvindelige Fødsler); deraf Dødfødte 5832 Drenge og 4496 Piger (130,4 : 100); blandt de Levendefødte 105,2 Drenge for 100 Piger; deraf Uægtefødte 12,488 Drenge og 11,611 Piger eller 107,5 Drenge mod 100 Piger (— man mærke det forholdsvis store Tal af uægtefødte Drenge; mod Reglen!), medens Forholdet mellem ægtefødte Drenge og Piger var 104,99 : 100. Endel Forældres Alder kjendes imidlertid ikke, og udskilles de Børn, hvis Forældres Alder ikke kjendes, bliver der 109,431 Drenge og 103,793 Piger (105,43 : 100) tilbage. Det samlede Tal, altsaa over 200,000, er et i Forhold til saadanne Undersøgelser ret betydeligt Tal og er i ethvert Fald mange Gange større end de Tal, hvorover Hofacker og Sadler og de andre herhenhørende Forskere raadede. Indordner man Forældrene i Aldersgrupper paa fem Aar, hvad jo ganske vist giver Plads for nogen Fejl inden Åldersklassen, kunne følgende Hovedresultater uddrages: Af Forældre af samme Alder fødtes

34,434 Drenge og 32,386 Piger, altsaa Forhold mellem Kjønnene 106,23 : 100; af Forældre hvor **Faderen** var 1—10 Aar **ældre** end Moderen fødtes 49,076 Drenge og 46,910 Piger (104,61 : 100); var **Faderen** endog mere end 10 Aar **ældre** end Moderen, fødtes 9991 Drenge og 9649 Piger (103,54 : 100); var derimod **Moderen** 1—10 Aar **ældre**, fødtes 15,194 Drenge og 14,140 Piger (107,45 : 100); var **Moderen** endog mere end 10 Aar **ældre** end Faderen, fødtes 736 Drenge og 707 Piger (104,10 : 100). Disse Resultater, der ere baserede paa langt større og bedre Tal end de Tal, som Hofacker og Sadler m. Fl. raadede over, gaar som det vil ses, stik imod den Hofacker-Sadler'ske Hypothese.

Den Hypothese, Dr. Berner nærmest slutter sig til, er den af Dr. Richarz (i Endenich ved Bonn) fremsatte. Denne lyder i Korthed saaledes: Manden betegner en højere Udvikling hos Slægten Homo end Kvinden; det mandlige Kjøn er ogsaa beroende paa et højere Udviklingstrin hos Ægget end det kvindelige; dette højere Udviklingstrin naar Ægget, naar Moderens Avlekraft er særlig ydedygtig; hun vilde da virke særlig bestemmende paa Æggets Udviklingsretning, medens Sæden da i saa Henseende forholder sig mere indifferent. Er altsaa Moderens Avlekraft særdeles ydedygtig, fremkommer en Dreng. Er derimod Moderens Avlekraft svag, vil hendes Evne til gjennem Ægget at indvirke paa Afkommet formindskes, Sædens Indflydelse vil derved forøges, og da fremkommer en Pige. Det kvindelige Kjønsstof er saaledes anlagt med Disposition for Udvikling af Mandkjøn, det mandlige Kjønsstof med Disposition for Kvindekjøn. Og i dette Spil af Kræfter frembringes de forskjellige Kjøn. Dette er Richarz's Hypothese om «den krydsede Kjønsavl», som han først fremsatte i 1873 paa de tyske Anthropologers Kongres i Wiesbaden, men som han senere nøjere har udviklet, og som især i Tyskland har vundet megen Anerkjendelse. Til Belysning af den fremfører Dr. Berner endel interessante Betragtninger. Særligt anfører han fra Fysiologien og Zoologien og den al-

mindelige Erfaring endel Fakta til Støtte for den Antaggelse, at Moderen i Avlen spiller en noget vigtigere Rolle end Faderen, — en Antagelse, der gaar imod «den ligesidede Kjønsarvs» Hypothese, hvor Faderen (paa Grund af det regelmæssige Overskud af Drengefødsler) maa antages at spille en noget større Rolle i Avlingen af et nyt Individ. De fysiologiske Argumenter kunne vi ikke bedømme, og de statistiske maa vi betegne som svage; men de fortjene dog at tages i Betragtning, og vi anbefale derfor gjerne Dr. Berners lille Bog til Læsernes Opmærksomhed.

A. P.-St.

Ny udenlandsk Literatur.

Dr. K. Umpfenbach: Die Altersversorgung und der Staatssozialismus. Stuttgart 1883. 41 Sider 8vo.

Forfatteren giver i denne Piece et ret originalt og tiltalende Forslag til Løsning af Spørgsmaalet om Alderdomsforsørgelse. Før en Vielse kan finde Sted, skal Brudeparret indbetale 400 Rmk; for hvert Barn der fødes i Ægteskabet, lægges der Beslag paa 40 Rmk., der anvendes i sin Tid til at indkjøbe en Livrente for. Efter 62 Aars Forløb ville de 40 Rmk. med Rente og Rentes Rente (4 pCt. aarlig) voxe op til c. 450 Rmk., og naar Medlemmerne af hver Aldersklasse arve hverandre, bliver der ved 62 Aars Alderen efter de preussiske Dødelighedserfaringer 15—1600 Rmk. til hver. Selv om Forholdene i Virkeligheden vilde stille sig noget anderledes, ser man dog heraf, at der ved forholdsvis ubetydelige Summer kan opnaaes ret anselige Resultater. Naar Ægteskabet opløses, eller det har bestaaet i 25 Aar, skal det Tiloversblevne af de 400 Rmk. betales tilbage, lige som Ægteparret stadig nyder Renten af, hvad der ikke er disponeret over. De forholdsvis sjældne Tilfælde, hvor der er mere end 10 Børn i Ægteskabet, vilde neppe volde store finansielle Vanskeligheder, ligesom man vel ogsaa kunde tænke sig en passende foreløbig Ordning, indtil Statsanstalten var kommen i fuld Virksomhed. Størst Vanskelighed vilde vel de uægte Børn volde, i hvis Antal de Fleste vistnok tilmed vilde imødese

en overordenlig stor Forøgelse ved en saadan Ægteskabshindring. For at komme ud over denne Ulempe kan man ikke ret vel tænke sig anden Udvej end tvungne Smaabidrag i de produktive Aar, før Ægteskabet indgaaes, f. Ex. fra 18 Aars Alderen, men Forslaget bliver da ikke væsenlig forskjelligt fra de sædvanlige Forslag om tvungen Alderdomsforsørgelse, idet Forskjellen nærmest vilde ligge i, at man efter Umpfenbachs Forslag kom til at forsørge sine Børn og ikke sig selv, hvorved altsaa Virkningen af den foreslaaede Statsanstalt vilde blive forhalet.

H. W.

Assecuranz-Jahrbuch (udgivet af A. Ehrenzweig 5te Aargang. Wien 1884. 680 Sider 8vo.

Denne Aarbog, der har meget fremragende Navne paa Forfatterlisten (som Wittstein, Lazarus o. a.) har vel nærmest de specielle Fagspørgsmaal for Øje, men Forsikringsvæsenet har i den nyeste Tid faaet saa megen Betydning for de sociale Spørgsmaal, at en saa vel redigeret Aarbog som denne ikke kan undgaa at indeholde flere almeninteressante Bidrag, saaledes om den tyske Lovgivning, om Statsforsikring eller Privatforsikring osv. Af Interesse for Studiet af den sociale Historie ere ogsaa de historiske Bidrag af Udgiverens Søn om Begravelseskasser hos Romerne.

H. W.

Friedrich List, das nationale System der politischen Oekonomie. Siebente Auflage. Mit einer historischen und kritischen Einleitung von K. Th. Eheberg. Stuttgart, Verlag der J. G. Cotta'schen Buchh. 1883. (249 + XL + 352 S.)

Hvad der berettiger, at denne Bog opføres i Rubriken »ny udenlandsk Literatur«, er den Indledning, som Ud-

giveren, Prof. Eheberg, har forudskikket det syvende Oplag af det berømte Værk. Det er ikke en almindelig Indledning, her er Talen om, men et betydeligt Arbejde paa halvtredje hundrede tættrykte Sider. Prof. Eheberg paaviser her, i hvilken Forfatning Tysklands Industri og Handel var i Aarhundredets første fire Decennier, omtaler dernæst den videnskabelige Nationaløkonomi og den praktiske Handelspolitik, før List i 1841 udgav sit epokegjørende Værk, giver derefter en Udsigt over Lists Liv, gjennemgaar det nationale Systems Genesis og Indhold og gjennemgaar slutteligt den Kritik, Værket har været Gjenstand for. Eheberg selv fremsætter nogle kritiske Bemærkninger, men forholder sig dog i det Hele anerkjendende og sympathetisk ligeoverfor List, — og dette i saa høj Grad, at Mange ikke ville kunne følge ham.

A. Bebel, die Frau in der Vergangenheit, Gegenwart und Zukunft. Zürich, Verlags-Magazin (J. Schabelitz). (220 S.) (4 M.)

Forfatterens Navn er i og for sig et Program. Hans Fremstilling af Kvindens Stilling i Fortid, Nutid og Fremtid, i moralsk, økonomisk, politisk, social Henseende, er, som man maatte vente det, et socialistisk Indlæg. Det har været hans Opgave at fremstille Kvindesagen som en Side af »det sociale Spørgsmaal«, som en Del af Arbejderspørgsmaalet. Han har ved sin Bog villet hævde, at Kvindespørgsmaalets fuldstændige Løsning — der vil bestaa i de to Kjøns fulde Ligeberettigelse paa alle, vel at mærke alle Omraader — under den nuværende kapitalistiske Samfundsorden er umulig, at den kun er mulig i den socialistiske Fremtidsstat. Dommen over Bogen som Helhed betragtet vil væsenligt afhænge af Læsernes Opfattelse af denne Stats Ønskelighed og Mulighed. Men ogsaa de Læsere, der ikke kunne forsone sig med Bogens Hovedresultat, med

Forfatterens socialistiske og socialdemokratiske og yderligt ensidige Opfattelsesmaader, ville kunne læse Bogen med Interesse og ville ikke undlade at erkjende, at Forf. med Held har paavist megen Halvhed, megen Mangel paa Konsekvens, ogsaa hos dem, der mene sig at være velvilligt stemte for Kvindens Frigjørelse.

Irma v. Troll-Borostyáni, im freien Reich. Ein Memorandum an alle Denkenden und Gesetzgeber zur Beseitigung sozialer Irrthümer und Leiden. Zürich, 1884. Verlags-Magazin. (287 S.) (4 M.)

Forfatterinden forlanger Kvindens Emancipation. Den vil, mener hun, have den gunstigste Indflydelse paa Samfundets Moralitet; i Kvindens Underkuelse ligger den væsenligste Hindring for det sociale Fremskridt. I et Kapitel plæderer hun for de to Kjøns fulde sociale og politiske Ligestilling. Anerkjendes den, maa den lovbeskyttede eller tolererede Prostitution falde, mener hun: et Kapitel helliges Spørgsmaalet herom. Saa er der et Kapitel, der handler om Ægteskab og Kjærlighed, og hvori den Fordring opstilles, at naar blot den ene af Ægtefællerne forlanger Ægteskabet løst, skal det løses, selv uden nogensomhelst Angivelse af Motiver. I et Par følgende Kapitler forlanges en radikal Reform af Opdragelsen af Drenge og Piger, og specielt anbefales, at Børneopdragelsen sker i Statsinstituter paa Statens Bekostning og under dens Ledelse. — Bogen er skreven med en vis Dygtighed og indeholder Partier af Interesse; men dens Radikalisme er ikke af nogen ny, ukjendt Art, og dens Argumentationer ere ikke uanfægtelige.

Moritz Wirth, Bismarck, Wagner, Rodbertus, drei deutsche Meister. Betrachtungen über ihr Wirken und die Zukunft ihrer Werke. Mit einem Beitrage: Das moderne Elend und die moderne Uebervölkerung. Ein Wort gegen Kolonien. Von **Max Schippel**. Leipzig, Verlag von Oswald Mutze. 1883 (395 S.)

Den Wagner, der her er sat i Forbindelse med Bismarck og Rodbertus, er ikke Adolf men Richard Wagner. Allerede herved faar man en Forsmag paa Bogens Urimelighed. Men det Værste ved Bogen er dog ikke dens Urimelighed, men den Ordskvalder, hvormed Forf. fremfører sine Tanker for Lærerne. Bogens Indhold resumerer Forf. selv saaledes: »Bismarck, det tyske Riges Skaber, og Wagner, det tyske Musikdramas Skaber, vare — hin i Politiken, denne i Kunsten — Arbejdere paa det samme nationale Værk: det tyske Folks Befrielse fra fremmed Indflydelse og Herredømme. Begges Værk er endnu ikke fuldendt og sikret for Fremtiden: der mangler endnu en Nyordning af de økonomiske Forhold . . . Tilvejebringelsen af de nødvendige sociale Indretninger, den retfærdige Udsoning af alle Samfundsklasser, der nu ere i hæftig Kamp indbyrdes, kan kun ske gjennem Rodbertus's ny nationaløkonomiske Lære. Gjennemførelsen af Rodbertus's sociale Program er kun mulig under en stærk monarkisk Regering. Tilvejebringelsen af den sociale Fred, med ét Ord: Løsningen af det sociale Spørgsmaal er det tyske Kejserdømmes verdenshistoriske Opgave.« Paa det Sted, hvor vi anbragte Prikker, afbryder Moritz With sin Udvikling ved at indskyde Max Schippels c. hundrede Sider store Afhandling, der taler mod Tilstedeværelsen af Overbefolkning, mod Kolonier og Udvandring og for at det nationale Marked sikres den nationale Industri. Denne Afhandling indeholder endel (rigtig nok noget løst sammenplukkede) faktiske Data og statistiske Notitser og bliver derved til det Afsnit i Bogen, der lettest læses. Den udførlige Afhandling om Rodbertus kan ogsaa læses med nogen Nytte. Derimod er Afsnittet

om Bismarck intetsigende og det om Wagner fuldstændigt *out of place*. I det Hele er Bogen, trods alle sine Pretensioner, et meget maadeligt Produkt, som vist nok kun yderst faa Læsere ville kunne fordøje.

Johann Heinrich von Thünen. Ein Forscherleben. Zweite Auflage. Mit dem Portrait von Thünens nach einem Gemälde von Ternite. Rostock u. Ludwigslust, Verl. v. Carl Hinstorff. 1883. (323 S.)

Om vi ikke fejle, udkom denne Bogs første Oplag allerede i 1868, og er maaske saaledes bekjendt for nogle Læsere. Dette andet, noget forøgede, Oplag fremtræder som et Jubelskrift i Anledning af Hundredaarsdagen for Thünens Fødsel (d. 24. Juni 1883). Forfatteren, hvis Navn ikke findes paa Titelbladet, men beskedent kun under Forordet, er H. Schumacher-Zarchlin, en Elev af Thünen og i sin Ungdom i flere Aar hans Husfælle. Hvad Forf. har leveret af sit Eget, er kun det mindre Væsenlige: Bogens Hovedindhold bestaar af Breve fra (og til) Thünen. Men disse indholdsrige, udførlige Breve indeholde mange interessante Ting. De karakterisere deres Forfatter, de karakteriserer ham som Menneske og som Forsker. I begge Retninger faar man den største Agtelse og Sympathi for Manden, — en ualmindelig smuk og tiltalende Personlighed. Bogen er et særdeles fortjenstligt Arbejde, hvis Læsning ikke nok som kan anbefales Alle, der have nogen Interesse for Forfatteren til det berømte, saa ejendommelige Værk »der isolirte Staat«, for den originale Forsker, for den fremragende Landøkonom, for den humane Godsherre paa Tellow.

Deutschlands Industrie und Handel im Jahre 1882, mit besonderer Rücksicht auf die Zollpolitik. Auszüge aus den Handelskammerberichten für 1882. Herausgegeben

vom Verein zur Förderung der Handelsfreiheit. Berlin 1883. (122 S.)

Objektive Uddrag af Handelskammerberetningerne, særlig til Belysning af Toldpolitiken; en Fortsættelse af de her i Tidsskriftet tidligere anmeldte Handelskammerberetnings-Uddrag for de foregaaende Aar. Denne Gang i det Hele kun lidet udprægede Udtalelser.

Emile de Laveleye, le socialisme comtemporain. 2e éd. Paris, Germer Baillère et Cie. 1883. (XLIV + 333 S.) (3 fr. 50).

Som Alt hvad der udgaar fra den berømte Forfatters Haand, udmærker ogsaa dette Værk sig ved sin klare, livlige Fremstillingsmaade. Der er derhos i dette Bind blevet samlet et betydeligt Stof, Afhandlinger om den nutidige Socialisme i Tyskland, om dens Forløbere, Fichte og Marlo, om Rodbertus, Karl Marx, Lassalle, de konservative, de evangeliske og de katholske Socialister, om Internationales Storhed og Fald, om de Bakunin'ske Bestræbelser, om de engelske Forslag om Jordens Nationalisering, endelig om Kathedersocialismen. Til den er det, at Forf. bekjender sig. «Hvis Menneskehedens Fremskridt ikke er en Chimære», skriver han, «maa der blive tilvejebragt stedse større Lighed; — men ikke ved Vold ville de sociale Transformationer fuldbyrdes. Attentater og Oprør kunne kun have ét Resultat: at opfordre til Undertrykkelser til det Yderste og at hidføre Despotiet. Hvorledes have ikke Hödel og Nobiling skadet den Sag, hvis Forkæmpere de gav sig ud for at være! Hvis Socialisterne udviklede deres Ideer med Nidkjærhed, men med Maadehold og med Videnskabens mægtige Argumenter, vilde de styrende Klasser lytte til dem; thi de kunne ikke unddrage sig den ligelige Retfærdigheds Følelser, som Evangeliet har nedlagt i dem. De irske

agrariske Love, som Gladstone endog har fravristet Overhuset, vise, hvorledes Socialismen ad fredelig [?!] Vej kan gjøre afgjørende Erobringer. Det er rimeligt, at den lidt efter lidt vil trænge ind i Lovene gjennem den saakaldte Statssocialismes stigende Indflydelse. Dens Svaghed er begrundet deri, at den, da den navnlig har hjemme i Arbejderkredsene, sjeldent finder Organer blandt oplyste Mænd som Lassalle og Marx. Hvis der, som fordum i Israel, opstod Profeter, opflammede af religiøs Retfærdigheds-Tørst, vilde den sociale Kristendom, idet den bemægtigede sig Aanderne, kunne hidføre dybe Ændringer i den økonomiske Orden. Men det er umuligt, at en voldsom socialistisk Revolution varigt kan sejre. Muligt er det derimod — eftersom Nihilismen, lig en brændende Lava, overalt gjærer i Samfundets underjordiske Lag og dèr vedligeholder en Art satanisk Ødelæggelses-Raseri — at man under en af disse Kriser, hvor Øvrigheden er magtesløs og den repressive Magt lammet, vil se vore store Stæder blive ødelagte ved Dynamit og Petroleum paa en langt vildere og navnlig paa en langt mere systematisk Maade end det skete i Paris i 1871.»

A. P.-St.

Pengevæsenet i de Forenede Stater.

Af

C. St. A. Bille,
kgl. Ministerresident i Washington.

Til de Goder, som det amerikanske Samfund har nydt, og hvilke det skylder sine vidunderlige Fremskridt, tør man ikke henregne et sikkert og velorganiseret Pengevæsen. Tvertimod, naar man gaar tilbage i den økonomiske Historie, ligefra Uafhængighedserklæringen indtil Borgerkrigen, møder man den ene Pengekrise efter den anden; alle Systemer skifte mellem hinanden, periodisk gjentager det sig, at Papirspengene synke i Værdi, og at Agioen paa ædelt Metal fremkalder eller forværrer Handelsrystelser, men neppe er der raadet Bod paa én saadan Kalamitet, førend der begyndes forfra med en ny ugaranteret Seddel-Emission, bestemt til at ende paa samme Maade. Og det amerikanske Folk, der er saa praktisk dygtigt i Forretningslivet, viser sig ofte i en mærkelig Grad ukyndigt i Finansvidenskabens Theori; der er neppe nogen Vranglære paa dette Omraade, uden at den har haft og tildels endnu har sine begejstrede Tilhængere herovre, ingen Overtro, uden at

*) Nærværende Fremstilling af Pengevæsenet i de Forenede Stater ledsagede en Indberetning fra Ministerresident Bille til det danske Udenrigsministerium.

den tæller sine ivrige Præster. For en stor Del af Amerikanerne staar endnu den Dag i Dag, trods alle sørgelige Erfaringer, Udstedelsen af ufunderede Papirspenge i rundeligt Maal som en Universalmedicin, der maa helbrede alle økonomiske og sociale Brøst. «Greenbacker»-Partiet, som det kaldes, har vel intetsteds Majoritet, men i mange Kredse er det dog stærkt nok til at kunne gjøre Udslaget, og det har haft Selvtillid nok til jevnlig at opstille sine egne Kandidater til Præsidentvalget; dets Lære var populær, den tiltalte den menige Mand, den fandt sine begejstrede Apostle (f. Ex. den nys døde Folketaler Wendell Phillips), og det har paa sine Steder kostet en alvorlig Kamp at holde «the soft-money men» nede og at bringe den offenlige Mening til at indse de uhyre Skuffelser og Farer ved et saadant System.

Først efter Borgerkrigen og særlig efter den længe forberedte, under Hayes's Præsidentur den 1. Januar 1879 gjennemførte «reassumption of specie payment» er Unionen kommen i Besiddelse af et nogenlunde tilfredsstillende Pengevæsen, der har Udsigt til at vare. Selv dette System har imidlertid, som i det Følgende vil blive paavist, sine store Mangler og frembyder ikke de Garantier, som i de evropæiske Lande anses for nødvendige. Seddel-Emissionen mangler den Ensartethed, Elasticitet og varige Soliditet, som er opnaaet ved det engelske, det franske eller vort eget System; den befinder sig netop for Øjeblikket i en kritisk Stilling. Og de Forenede Staters Møntfod hviler paa Bimetallismen, et fuldstændig uholdbart Grundlag, ialfald saa længe det ikke er antaget og opretholdt af den hele Verden, hvad der neppe nogensinde vil ske. Det er

saaledes kun relativt, i Forhold til de tidligere bestaaende Tilstande, at den nuværende Ordning kan roses; den er i sig selv meget langt fra at være fuldkommen og maa nødvendig yderligere reformeres i Tidernes Løb.

I den Fremstilling, som her skal forsøges, vil det kun være muligt at give de store Træk. Det vilde føre for vidt at gaa ind paa et historisk Tilbageblik over svundne Tider. Og der er mange Enkeltheder, som i og for sig kunde være af Interesse, men som det vil blive nødvendigt at forbigaa for ikke at drages ind i en snarere forvirrende end oplysende Vidtløftighed.

Først vil der blive at tale om **Papirspengene.** Disse spille hertillands den aldeles overvejende Rolle. Paa den østlige Side af Rocky Mountains er det en Undtagelse at faa en større Sølvmønt end en halv Dollar (50 cents) og Guld er næsten ubekjendt. Amerikaneren har en afgjort Fordom imod Brugen af Guld og Sølv i den daglige Handel og Vandel, han foretrækker ubetinget Sedlerne, skjønt disse ere af et uhensigtsmæssigt Format og hurtig blive snavsede. Forfalskninger ere ikke hyppige, men forekomme dog af og til*).

Det har været et omstridt statsretligt Spørgsmaal, hvem Seddel-Emission tilkom, om den er en fælles Rettighed for enhver af Staterne, eller om den er forbeholdt Unionsmagten. Forfatningens Article I Section VIII Clause 5 nævner som en af Kongressens Beføjelser:

*) Det er ikke paalagt Bankerne som Pligt at anholde eller uskadeliggjøre falske Sedler, der maatte blive dem præsenterede. De nøjes derfor med at afvise dem, og vedkommende Ihændehaver prøver sig da frem saa længe, indtil han finder en godtroende Modtager. Offenlige Kasser skulle stemple «counterfeits», men det sker ikke altid. Falske Sedler kunne derfor cirkulere i meget lang Tid.

«at slaa Mønt, at regulere dennes og fremmed Mønts Værdi», men siger ikke Mere. I det oprindelige Udkast var der ogsaa nævnt «at udstede Sedler», men Indtrykket af de Tab og Forstyrrelser, som Misbrugen af Assignater kan volde, var dengang, umiddelbart efter Befrielseskrigen, saa frisk, at man troede helt at kunne udelukke Papirspenge, og hine Ord blev strøgne. Section X af samme Article nævner blandt de Ting, som ere formente Staterne: «to emit bills of credit». Spørgsmaalet har da været, om Staterne kunde tillade provinsielle Banker at udstede Sedler, med andre Ord: om de kunde give til noget Institut andre eller større Privilegier, end de besad selv. Dette er blevet besvaret bestemt benægtende af de største statsretlige Autoriteter; Daniel Webster bekæmpede denne Lære, Judge Story indtager i sine Kommentarer ganske det samme Standpunkt, og Chief Justice Chase har i 1861 udtalt, at den var stridende, om ikke absolut imod Bogstaven, saa dog imod Aanden i Forfatningen. Ikkedestomindre have efterhaanden næsten alle Staterne tiltaget sig denne Ret og vedtaget bankcharters, der tillod Udstedelsen af Sedler, ofte endog uden nogen Kapital, alene imod Statens Garanti, og en i 1836 af U. S. Supreme Court afsagt Dom tilkjendte Staterne denne Ret. Da Kongressen etablerede det nu bestaaende System af seddelemitterende «nationale» Banker, lod den det statsretlige Spørgsmaal staa hen uafgjort, men umuliggjorde praktisk Statsbankernes Seddel-Emission ved at fastsætte (Lov af 3. Marts 1865), at ethvert Bankinstitut, som maatte bruge eller udbetale saadanne Sedler, skulde udrede en Skat én Gang for alle af 10 pCt. af deres Værdi. Det er unægtelig en Omvej, som Loven saaledes gaar for at

naa sit Maal, men den gjorde faktisk en Ende paa disse Papirspenge. Statsbankerne inddrog deres Sedler, medens de af dem, som vilde bevare deres Emission, gik over til at blive nationale Banker, hvilke Retten til at udstede Sedler tilkommer ifølge Lov paa visse nærmere Betingelser, som nedenfor ville blive udviklede. Som Forholdet nu faktisk stiller sig, er den eneste virkelige Forskjel imellem «National banks» og »State banks» denne, at de første kunne udstede Papirspenge, de sidste ikke.

De amerikanske Sedler ere af to Slags: Unionens egne og Nationalbankernes Sedler.

Under de uhyre Krav til Statskassen, der opstod allerede i Begyndelsen af Borgerkrigen, gjorde Lincolns første Finansminister Mr. Chase (den senere Lord Chief Justice) Forsøg paa at gjennemføre en Lov om Seddelbanker, men det trak ud hermed, og absolut Trang bragte da Regeringen til selv at udstede Sedler, der erklæredes for lovlig Betaling («legal tender notes»). Den 28. December 1861 standsede Betalingen med Guld og Sølv for først at gjenoptages næsten tyve Aar efter, og en Lov af 25. Februar 1862 bemyndigede Regeringen til at udstede 150 Mill. Dollars i Sedler; Lovene af 11te Juli 1862 og af 3. Marts 1863 gav hver en lignende Bemyndigelse for det samme Beløb, og Maximum af Unionens Sedler var saaledes 450 Mill. *)

---

*) Heri er ikke medregnet de 50 Mill. Doll., som blev udstedte for Beløb mindre end en Dollar. Disse Smaapenge af Papir, der blev nødvendige, fordi Sølvet gik ud af Omsætningen og ikke kunde erstattes, vedblev at cirkulere længe efter Krigen og gik saa lavt ned som til 10 cents. Med de bedre Tider forsvandt de efterhaanden og blev aldrig nogen fast Bestanddel af Papirspengene.

Det højeste Beløb, der nogensinde var sat i Omløb af disse «Greenbacks», som de kaldtes, udgjorde 449,338,902 Dollars. Ved Loven af 14de Januar 1875 blev det Beløb, der dengang stod ude, nemlig 346,681,016 Dollars, slaaet fast, og det er senere ikke undergaaet Forandring. Disse 347 Mill. Doll. regnes i Almindelighed med til Unionens samlede Statsgjæld, de udgjøre dens rentefrie Del. Nogen egenlig lovbestemt Fundering for disse Sedler existerer ikke; Unionskassen ventes at ville holde 40 pCt. af Beløbet i Reserve til at indløse dem med paa Anfordring, men denne Reserve ligger i den store Statskasse, udgjørende en ikke udsondret Del af den almindelige Kassebeholdning, og i hvilket Forhold den til et givet Tidspunkt bestaar af Guld og af Sølv, er usikkert.

Den anden Del af Papirspengene ere de af de «nationale» Banker udstedte Sedler. Til en udførlig Skildring af Bankernes Historie i de Forenede Stater er her ikke Stedet; kun nogle faa af dens Hovedtræk behøves til Supplering af, hvad alt ovenfor er udviklet.

I Begyndelsen af Unionens politiske Liv gjordes gjentagne Forsøg paa at skabe et stort, centralt Pengeinstitut, en federal Bank, der skulde omfatte alle Staterne og være ene berettiget til Udstedelsen af Papirspenge; «Bank of North America», «Bank of the United States», «Second Bank of the United States» vare saadanne Forsøg, gjennemførte imod lidenskabelig Modstand, men intet af dem lykkedes, og deres Historie frembyder en lang Række af Ulykker, Tab og Falliter. Flere af de hidsigste Kampe i Unionens politiske Historie knytte sig til Bankspørgsmaalet, og navnlig spil-

lede dette en stor Rolle under Andrew Jacksons i saa mange Henseender betydningsfulde Præsidentur. Ingen af disse Banker lykkedes det at fortsætte deres Liv og Virksomhed udover en kort Tidsfrist; de blev angrebne som Monopoler, og de enkelte Stater søgte at faa hver sin Part af Seddel-Privilegiet. Det er allerede berørt, hvorledes denne Udvikling foregik, og hvorledes de af Staternes Legislaturer autoriserede Provinsbanker tilegnede sig Emissionsretten. Hver Stat havde i denne Henseende sit System — eller rettere sine Systemer, thi de vexlede i hurtig Følge — men de østlige Stater gav Tonen an, og de lokale Banker tog navnlig et stærkt Opsving, efter at Staten New York ved Lov af 13. April 1838 havde indført Systemet af aldeles frie og uhindrede Banker, der efter Regler, som vexlede i Tidernes Løb, ogsaa kunde udstede Sedler. Disse Sedler vare ikke lovligt Betalingsmiddel og kunde ikke altid indfries med ædelt Metal; de havde derfor en stadig skiftende Kurs, og der gik intet Aar, uden at store Tab opstod for Publikum; de østlige Banker vare endda nogenlunde solide, men desto værre gik det ofte med dem i det Indre og i det lige aabnede Vesten. I 1860 var der 1562 saadanne Banker, som med en Kapital paa 422 Mill. og Deposita for 254 Mill. havde en samlet Seddel-Emission af c. 207 Mill. Dollars. Efter Udbrudet af Borgerkrigen blev det nødvendigt at gjøre Noget for at raade Bod paa den næsten grændseløse Forvirring i Pengevæsenet; der cirkulerede mere end 10,000 forskjellige Arter af Sedler efter Bemyndigelse af 34 Stater og paa Basis af mere end 40 højst afvigende Love, og under den almindelige økonomiske Forvirring gik disse Noter op og ned med Spring, der

skaffede samvittighedsløse Spekulanter uhyre Fordele, men umuliggjorde al sikker Handel og rolig Omsætning. Lovene af 25. Februar 1863 og 3. Juni 1864, som havde haarde Kampe at bestaa i Kongressen, afgav Grundlaget for det nye System, ved hvilket det tilsigtedes paa den ene Side at begrænse og sikre Papirspengene, paa den anden Side at skaffe Afsætning for Obligationerne af de Statslaan, som Unionen var nødsaget til at foretage for at dække de uhyre Krigsomkostninger. Man kunde ikke strax faa Bugt med Statsbankernes faktisk bestaaende og af Domstolene ikke underkjendte Ret til at udstede Sedler, der forsvaredes haardnakket i Kongressen; man maatte nøjes med foreløbig at give deres Noter Rivaler, som kunde regne paa større Tillid, og først efterat dette var sket, naaede man til Loven af 3. Marts 1865, som fastsatte den ovenfor omtalte Skat af 10 pCt. paa Statsbank-Sedler. Ved Akterne af Februar 1863 og Juni 1864 skabtes de saakaldte «nationale» Banker, der staa under Unionsmyndighedernes Kontrol og have Ret til ved disses Medvirkning og under visse Forskrifter at udstede Papirspenge. Der indrettedes under Department of the Treasury et «National Bank Bureau», bestyret af en «Comptroller of the Currency», der indtager en forholdsvis selvstændig Stilling under Finansministeren og afgiver sin Beretning direkte til Kongressen. Naar en Association af ikke mindre end fem Personer danner sig i Overensstemmelse med Lovens Forskrifter, og naar den fulde Kapital er indbetalt i Løbet af sex Maaneder, kan the Comptroller anerkjende den som en «National-Bank» og optage den blandt de seddeludstedende Penge-Institutter. Disses samlede Emission

var oprindelig begrænset til ikke at maatte overstige 300 Mill., senere 354 Mill. Doll., men er nu uden nogen legal Begrænsning. Unionen indestaar for disse Sedler, men den har sikret sig imod Tab paa dem ved at give saadanne Regler og stille saadanne Betingelser for deres Udstedelse, at der i dem haves en rimelig Betryggelse for deres eventuelle Indløsning med Guld. En national Bank, som vil udstede Sedler, maa nemlig indlevere et Depositum af Obligationer af de Forenede Staters Statsgjæld, noterede paa dens Navn; den modtager da Seddelblanketter, større og mindre i et vist Forhold, for et samlet Beløb af 90 pCt. af Markedsværdien af disse Obligationer, dog ikke ud over 90 pCt. af pari (heller ikke ud over 90 pCt. af Bankens Kapital, som maa være fuldt indbetalt), og naar de ere udfyldte paa behørig Maade ved Underskrift af Direktører o. s. v., kunne de sættes i Cirkulation. Paa disse Sedler udredes en Afgift af 1 pCt. om Aaret. De ere ikke «legal tender» i streng Forstand saaledes som «U. S. Notes», men ifølge Loven skulle de modtages af Regeringen i Betaling for alle Skatter og Afgifter, undtagen for Indførselstold, og kunne bruges af Regeringen som Betalingsmiddel for alle dens Forpligtelser, undtagen Renten af Statsgjælden og til Indløsning af andre Bankers Noter, ligesom endelig enhver Bank er pligtig til at tage alle andre Bankers Sedler. Under den stigende Velstand og navnlig siden Gjennemførelsen af »specie payment» vil dette praktisk sige det Samme, som at Nationalbankernes Sedler gaa lige med «greenbacks» baade imellem Mand og Mand og i offenlige Betalinger. Af denne Art Noter var i Cirkulation i December 1874 et Beløb af 352,394,346 Doll. I 1875 ophævedes Maximumsgrænsen

af 354 Mill., og Emissionen kan stige saa højt det skal være, naar Depositum af Obligationer stilles, 100 for hver 90; det højeste Beløb har siden været c. 363 Mill. Dollars. Der var ved Udgangen af forrige Aar i Unionen 2522 nationale Banker (500 mere end 10 Aar i Forvejen), fordelte over alle Stater og Territorier, medens Seddelbeløbet var 352,013,787 Doll. Der er altsaa paa en vis Maade endnu over 2500 Arter af Sedler i Cirkulation, men da de alle ere af samme Præg og Tegning, udgaaede fra det federale Seddeltrykkeri («Bureau of Engraving and Printing») og kun afvigende ved Navnet af den nationale Bank, til hvis Emission de høre, volder dette ikke nogen Forvirring saaledes som tidligere, da hver Bank trykkede sine egne Sedler. Praktisk taget bliver der kun to Klasser: «greenbacks» og Bank-Sedler, hver Klasse igjen med sine Afdelinger paa 1 Doll., 2 Doll., 5 Doll., 10 Doll., o. s. v. højere op, hvorved dog kan bemærkes, at Banksedler nu ikke udstedes længere paa under 5 Doll., og at de lavere Afdelinger af disse efterhaanden inddrages; de lavere Sedler for 2 og 1 Doll. ville saaledes snart være lutter «greenbacks». Til prompt Indfrielse af sine Sedler skal Banken, hvis hele Virksomhed stadig kontrolleres af den ovenfor nævnte Embedsmand, holde en stadig Reserve eller Kassebeholdning; vægrer den sig ved paa Anfordring at indvexle sine Noter med «lawful money of the United States», kan Ihændehaveren henvende sig til Treasury, som saa betaler dem og derefter tager sig selv betalt først i den kontante Beholdning af 5 pCt. af Seddel-Emissionen, som hver enkelt Bank maa præstere foruden sit Dispositum, dernæst i den stillede Sikkerhed af Obligationer; Treasury har overhovedet en

Art første Prioritet («a paramount lien») i Alt, hvad Banken ejer, til Betryggelse imod Tab paa dens Sedler. De udførlige Regler, som skulle iagttages, naar Værdien af det stillede Depositum synker, eller naar Banken selv ønsker, helt eller delvis, at inddrage sine Sedler, forbigaas her. Forskjellen imellem National-Banker og Stats-Banker er nu som berørt kun den, at de første have, medens de sidste mangle, Beføjelsen til at udstede Papirspenge; men Overgangen fra den ene Klasse til den anden er gjort Bankerne forholdsvis let; i de første Aar efter Bankakterne gik mange Statsbanker over til at blive nationale, i de sidste Aar, hvor Fordelene ved Seddeludstedelsen ved Statspapirernes Stigen og Diskontoens Synken ere svundne ind eller endog blevne til Tab, har Bevægelsen snarere været i modsat Retning. Beløbet af Nationalbank-Sedler er aftaget ikke ubetydelig i det sidste Aar, hvortil forøvrigt ogsaa andre Forhold end de her fremhævede have medvirket, og hvis der ikke sker en Forandring i Lovgivningen, imødeses yderligere Nedgang af Bankernes Seddel-Cirkulation, rimeligvis af c. 60 Mill. Dollars om Aaret.

Det i 1863—64 indførte System virkede strax overordenlig heldig. En Hovedhensigt med det de nationale Banker indrømmede Seddelprivilegium havde været at skaffe en sikker og stadig Kunde til de Statslaan og Kreditpapirer, som Unionen saa sig nødsaget til at udstede under Borgerkrigen. Dette Maal blev fuldstændig naaet. Der cirkulerede dengang ialt 1275 Millioner af midlertidige Statsforpligtelser; en Del heraf (indtil 450 Mill. som Maximum) var i «legal tender notes» («greenbacks»), men Resten, indtil 830 Mill., i Kreditbeviser, som gav en Rente af 7 Doll. 30 cts. pr. Hundrede.

Trods dette var det stundom vanskeligt at holde dem i Kurs, men de nye Banker ydede en uvurderlig Hjælp til at holde denne svævende Gjæld oppe, ligesom de hurtig bragte de 6 pCt.s Statsobligationer, sædvanlig kaldte «the five-twenty bonds», op over Pari; det varede ikke længe, førend 440 Millioner af Statspapirer vare overtagne af Bankerne og deponerede som Sikkerhed for Banksedler. Ogsaa i Aarene efter Krigen gik Alt godt. Renten af Statsgjælden var høj, Diskontoen var ligeledes betydelig; Bankerne trak saaledes to Gange Avance af den til Seddel-Emissionen anvendte Kapital, og de kunde med Lethed udrede de temmelig betydelige Skatter, hvormed man under den almindelige Trang til Indtægter havde belastet dem: 1 pCt. af Seddelbeløbet, $^1/_2$ pCt. af deres ikke til Depositum for hint anvendte Kapital og $^1/_2$ pCt. af indestaaende Deposito *). Men i Tidens Løb er der heri indtraadt en væsenlig Forandring, og for Øjeblikket truer den hurtige Afbetaling af Statsgjælden og den stærke Nedsættelse af Renten paa denne med en Forstyrrelse af hele denne Gren af Unionens Pengevæsen. I Sommeren 1865, altsaa da Borgerkrigen var endt, og da fredelige Tilstande vare vendte tilbage, udgjorde hele Unionens

*) Disse to sidstnævnte Afgifter blev hævede ifjor. Lejlighedsvis kan her bemærkes, at den $^1/_2$ pCt. Afgift paa Kapitalen (fraregnet den til Kjøb af deponerede bonds anvendte Del) forklarer det Fænomen, at de amerikanske Bankers Regnskab næsten altid ved Siden af «Kapital» udvise et ret anseligt Fond, som kaldes «surplus», og som er opstaaet ved ikke udbetalt Udbytte. Istedetfor at forhøje Kapitalen ved direkte Tilskud af Aktionærerne, forøgede man Bankernes disponible Midler ved at indeholde en Del af det aarlige Udbytte og slap derved for at betale den $^1/_2$ pCt. Afgift, som vilde være bleven krævet for ny «Kapital».

Statsgjæld 2,845,907,626 Doll., hvilket overhovedet betegner dens Højdepunkt; heri er medregnet de ufunderede «greenbacks», som dengang udgjorde c. 450 Mill., og den rentebærende ($7^1/_2$ og 6 pCt.) Statsgjæld udgjorde saaledes c. 2396 Mill. Til dens Afbetaling dannedes der et saakaldt synkende Fond, og til dette skulde aarlig indbetales 1 pCt. af Hovedstolens Beløb samt den ved Afdrag besparede Rente. Disse Regler kom dog ikke videre end paa Papiret, og det synkende Fond har aldrig i Virkeligheden existeret, men Afbetalingen af Statsgjælden er, skjønt den først begyndte i 1869, sket langt raskere end efter hine Bestemmelser, i de sidste gunstige Aar endog med en rivende Fart. Indtil 1883 skulde der efter hine Regler være afbetalt c. 750 Mill., men i Virkeligheden var Gjælden (heri indbefattet de nu cirkulerende 347 Mill. Sedler, men fraregnet Kassebeholdninger o. s. v.) nedbragt til 1551 Mill., altsaa en Nedgang af 1205 Mill. Og samtidig hermed er Renten bragt betydelig ned; de $7^3/_{10}$ pCt. Kreditbeviser ere forsvundne for længe siden, de 6 pCt. Obligationer ere enten udbetalte eller konverterede til lavere Rentefod, og man er sukcessive kommen ned til $4^1/_2$, 4, $3^1/_2$ og 3 pCt. De Forenede Staters Gjæld bestaar nu af 1) 250 Mill. $4^1/_2$ pCt. Obligationer, som ikke kunne indkaldes til Udbetaling før September 1891; 2) 738 Mill. 4 pCt.s, der først forfalde 1907; 3) 250 Mill. 3 pCt.s, som ere udstedte i 1882 ved Konvertering af ældre Papirer og kunne indkaldes til enhver Tid; 4) c. 347 Mill. i U. S. Sedler *). Kursen stillede

*) Foruden disse er der endnu en Art Obligationer, nemlig «Pacific Railway Sixes», som kunne bruges til Depositum for Banksedler; de udgjøre c. 65 Mill. Doll. og forfalde til Ud-

sig i Slutningen af forrige Aar saaledes; at 3 pCt.s stod omtrent pari; 4 pCt.s i 122 og $4^1/_2$ pCt.s i 113; den Besynderlighed, at den lavere Rente har den højere Kurs, forklares ved den længere Løbetid for de 4 pCt.s, som ikke kunne indløses før om tre og tyve Aar, medens de $4^1/_2$ forfalde om syv eller otte Aar. Bankerne ville ikke kunne staa sig ved at gjøre deres Seddel-Depositum i 4 eller $4^1/_2$ pCt.s Papirer; for det Første kunne de ikke faa Sedler for mere end 90 pCt. af det nominelle Beløb, for det Andet vilde de i sin Tid, ved Obligationernes Opsigelse til Udbetaling, tabe de 22 eller 13 pCt. over det paalydende Beløb. De ere altsaa henviste til de 3 pCt.s Papirer, men da disse kunne til enhver Tid indkaldes, og da Finansministeren paa Grund af de meget høje Told- og Akcise-Afgifter, som langt overstige Statens virkelige Behov, stadig faar et Overskud, som han kun kan anvende til Afbetaling paa Gjæld — et Overskud, som varierer imellem 100 og 150 Mill. Doll. om Aaret — maa han hyppig indkalde Serien af disse Papirer, og af de saaledes til Indfrielse opsagte Obligationer udgjør Bankernes Depositum for Sedler en væsenlig Del; af de i September, Oktober og November opsagte 40 Mill. 3 pCt.s ejede Bankerne de 18, og af de resterende Obligationer af denne Art tilhøre de to Tredjedele Bankerne. Erstattes nu de saaledes indkaldte Papirer af Bankernes Deposito ikke med andre, saa indtræder der en tilsvarende Formindskelse i vedkommende Banks Seddelbeløb. Hidtil har det saa nogen-

---

betaling i de fem Aar fra 1895 til 1899. Men disse ere ikke Statsgjæld i egenlig Forstand, og de staa saa højt, at de praktisk ikke kunne benyttes til Depositum. Kun c. $3^1/_2$ Mill. af dem ere anvendte paa denne Maade.

lunde kunnet gaa at kjøbe andre 3 pCt.s istedetfor de opsagte, men Kursen stiger, alt som Obligationsmassen formindskes, Diskontoen er lav, og med den endnu bestaaende Afgift af 1 pCt. om Aaret paa Seddelbeløbet bliver der Tab istedetfor Fordel ved Udstedelsen af Banksedler. Den høje Præmie paa de 4 og 4½ pCt.s bonds afholder fra at kjøbe denne Slags Papir og frister snarere til at vælge de Beløb, som haves, for at tage denne Avance over Pari. Flere nationale Banker have derfor indskrænket deres Emission eller hølt hørt op med den og ere gaaede over til at blive Statsbanker. Men heraf følger da, eftersom U. S. Notes udgjøre en fast og uforanderlig Størrelse og ikke kunne voxe i tilsvarende Forhold, en Formindskelse af hele den cirkulerende Seddelmasse, og herunder lider Handels- og Forretningslivet, fra hvilket der stadig lyder Raabet om flere Omsætningsmidler. Forskjellige Forslag ere fremsatte for at raade Bod paa denne uheldige Virkning af den almindelige Velstand. Hvad der ligger nærmest, er at reducere Skatterne, saa at Overskudet formindskes, og at den forcerede Afbetaling af Statsgjælden standses; men dette, det simpleste, Middel møder af mange Grunde Hindringer og Vanskeligheder. The Comptroller of the Currency, Mr. John J. Knox, en overordenlig dygtig og indsigtsfuld Finansmand, hvis aarlige Beretninger yde det fyldigste Materiale med Hensyn til Unionens Pengevæsen, tilraader at konvertere (imod en Præmie) de 4½ og 4 pCt. Obligationer til 3 pCt.s, uopsigelige indtil 1907, og at borttage Begrænsningen med 90 pCt. af Nominalbeløbet, saa at der gives Tilladelse til at udstede Sedler for 90 pCt. af Markedsprisen; ved en saadan Forandring, som efter de af ham

godtgjorte Data ikke vilde medføre noget Tab for Unionskassen, og ved at hæve den nu unødvendige Skat af 1 pCt. om Aaret paa Bankernes Seddel-Emission vilde det nuværende System kunne bevares, og der vilde kunne opnaas den fornødne Elasticitet, saa at Seddelmassen kunde stige og synke efter Behovets Krav. Nogle tro at kunne naa det samme Maal ved at lade Staten udstede 2 pCt. Bonds med lang Løbetid, f. Ex. fem og tyve Aar, og bruge disse til Fundering af Banksedler. Fra andre Sider har der hævet sig Røster for at lade Unionen udstede «greenbacks» for et ligesaa stort Beløb, som der maatte blive inddraget af Bankernes Sedler, ja endog for at lade den hele Seddel-Udstedelse gaa over til Unionen. Der er paa den nuværende Kongres indbragt en Overflod af Forslag, de fleste i den af Mr. Knox anbefalede Retning. Førend de ere sammenarbejdede og bragte i Skikkelse af de paagjældendende Komiteer, kan man ikke have nogen begrundet Mening om, i hvilken Retning Reformen vil komme til at gaa, forudsat at der overhovedet naas noget Resultat i denne vigtige Sag.

Gaa vi dernæst over til den egenlige **Mønt af ædelt Metal**, træffe vi først Guldet. Der er heraf udpræget Mønter paa 1, $2\frac{1}{2}$, 3, 5, 10 og 20 Dollars, de mindre Størrelser dog i et meget ringe Antal; den paa 10 Doll. har faaet Navnet «an eagle» efter Præget. Guld-Dollaren, der skal veje $25\frac{8}{10}$ «grains» og indeholde 90 pCt. Guld med 10 pCt. Legering af Kobber eller en Blanding af Kobber og Sølv, er Fundamentet for det amerikanske Pengesystem. Men praktisk taget, i almindelig Handel og Vandel ses den saagodtsom aldrig. For de østlige Staters Vedkommende er i den daglige Omsæt-

ning en Guldmønt en Sjeldenhed, som man maa gjøre sig nogen Umage for at faa, og i det Indre forekommer den saa sparsomt, at Menigmand ikke kjender den og derfor har Mistillid til den; kun i California og i Staterne Vest for Rocky Mountains, der i mange Retninger have deres Ejendommeligheder, cirkulerer den nogenlunde hyppig. Enhver, der indleverer Guldbarrer for mindst 100 Dollars, kan faa dem udmøntede i en af de ovenfor angivne Møntsorter imod en Afgift af $^1/_5$ pCt. Det kan omtales, at et indflydelsesrigt Medlem af Senatet nylig har udtalt sig meget skarpt og misbilligende om de amerikanske Mønters Præg i det Hele og foreslaaet én fuldstændig Ommøntning med nye og mere kunstnerisk tilfredsstillende Stempler.

Sølvmøntens Enhed er den saakaldte Standard-Dollar, som skal indeholde $412^1/_2$ grains fint Sølv. Dens Underafdelinger ere halve (50 cts.), kvart (25 cts.) og tiendedele (10 cents) Dollars. Endelig er der præget 5 cts.- og 3 cts.-Stykker af Nikkel samt 2 og 1 cts. af Kobber. Medens Smaamønterne ere uundværlige i det daglige Liv og derfor strax finde Vej fra Mønterne til det store Publikum, er dette ikke Tilfældet med Sølv-Dollaren. Dens Cirkulation er meget indskrænket; Folk lide ikke den tunge og uskjønne Mønt, de foretrække ubetinget Sedlerne og ville i Nødsfald hellere have halve og kvart end hele Dollars af Metal. Hvis Udmøntningen kunde rette sig alene efter Forbruget, vilde derfor kun meget faa Sølvdollars blive udprægede, men denne naturlige Frihed er ikke indrømmet Finansbestyrelsen. Under de sidste Aars stærke Fald i Sølvets Værdi imod Guld have Mineejerne i California, Colorado, Nevada, New Mexico o. s. v. troet at burde sikre sig

en fast Afsætning af deres Varer, og ved en Alliance med forskjellige Partier paa Kongressen lykkedes det dem i Februar 1878 at gjennemføre en Lov (efter Forslagsstilleren kaldet «the Bland bill»), som ikke alene fastsætter et Gehalt for Standard-Dollaren, der vitterlig fjernede sig betydelig fra det da bestaaende Værdiforhold imellem Sølv og Guld, naturligvis til Fordel for Sølvet, men tillige foreskrev, at Regeringen **skal** kjøbe Sølv til Dagens Markedspris for ikke mindre end 2 og ikke mere end 4 Mill. Dollars om Maaneden og deraf udpræge Standard-Dollars, som skulle være lovlig Betaling efter deres nominelle Paalydende for al offenlig og privat Gjæld og Skyld, undtagen hvor der udtrykkelig ved Kontrakt er betinget Betaling i anden Mønt. Denne aldeles absurde Bestemmelse om en tvungen Udmøntning, som maaske mere end noget Andet viser den besynderlige Begrebsforvirring i disse Forhold hos de ellers saa praktisk forstandige Amerikanere, har maattet udføres og er endnu gjældende den Dag idag. Men naturligvis har den ikke kunnet gjøre Sølv-Dollaren mere populær, end den var før, eller tvinge Folk til at tage imod den; Følgen har alene været, at denne Sølvmønt Maaned efter Maaned har dynget sig op i Finansministeriets Kjældere og voldet en overordenlig Besvær og Bekostning, saa at der har maattet bygges og udvides for at faa Plads til denne voxende, døde Sølvskat. Der er i de forløbne sex Aar udmøntet c. 157 Mill. saadanne Dollars, og heraf sidder Treassury inde med c. 116 Millioner. Da hver Million Sølvdollars vejer c. 30 Tons og optager over 200 Kubikfod Plads, drejer det sig om meget betydelige Masser. Der har løftet sig stærke Stemmer imod denne tvungne Udmøntning;

de skiftende Præsidenter have i deres Budskaber fremhævet dens Ulemper og Farer, Finansministre og sagkyndige Fagmænd have indtrængende krævet Ophævelse af Bland-Bill, og den indflydelsesrige «Bankers' Association» har paa sine aarlige Møder i de stærkeste Udtryk fældet Dommen over den og paavist dens fuldstændige Urimelighed. Men Mineejerne og Bimetallisterne have hidtil i Forening været stærke nok til at forhindre enhver Reform, og heller ikke paa den nuværende Kongres synes der at være Udsigt til nogen Forandring. Da en Standard-Dollar for Tiden kun har en virkelig Værdi af 85 à 86 cents, har Staten paa denne Udmøntning en nominel Fordel, men den er i Grunden imaginær og kan ialfald paa ingen Maade veje op imod Risikoen og Ulemperne. Et praktisk Middel til at bringe Sølvmønten i Omløb vilde det være at inddrage alle Sedler under 10 Dollars; Forslag herom ere fremkomne, men det er tvivlsomt, om denne Foranstaltning, der ikke vil være populær, kan gjennemføres.

Ved Siden af disse Standard-Dollars, som ere lovligt Betalingsmiddel, findes der en anden Sølvmønt med de Forenede Staters Præg og tilsyneladende gjældende for den samme Værdi, men i Virkeligheden nu ikke anerkjendt som lovlig Mønt. Det er den saakaldte «Trade-Dollar». Den var væsenlig beregnet paa at benyttes i Handelsomsætningen med China, Japan og Østasien, og den skulde derfor ikke præges af det Offenlige for egen Regning, men kun udmøntes efter Rekvisition af Private. Den skulde indeholde 420 grains af fint Sølv, hvilken Vægt paa hint Tidspunkt svarede til en Golddollar. Enhver, som indleverede rent Sølv i en af Mønterne, kunde imod en ringe Prægnings-

afgift faa det udmøntet i Trade-Dollars. Skjønt Unionen ikke selv prægede Trade-Dollars, vare disse dog i Begyndelsen erklærede for lovligt Betalingsmiddel, ialfald for mindre Beløb. I Tidens Løb sank imidlertid Sølvets Pris saa betydelig, at the Trade Dollar ikke længere svarede til den oprindelige Værdi. De Privates Ret til Udmøntning maatte derfor standses, og Trade-Dollaren mistede sin Egenskab af «legal tender». De fleste af dem ere gaaede over det Stille Hav og tildels indsmeltede paa den anden Side, men en ikke uanselig Rest, nys anslaaet til imellem 5 og 7 Mill., er bleven tilbage i Unionen. Møntens Værdi er nu kun den, som svarer til selve det Sølv, den indeholder, eller c. 88 cts. Men en Tidlang gik den, selv efter at den havde ophørt at være lovligt Betalingsmiddel, i den almindelige Omsætning i enkelte Stykker for en fuld Dollar, og heraf udviklede der sig en ejendommelig Trafik. De store Fabriker og Arbejdsherrer lod et vist Beløb af disse Mønter slippe ind i deres ugenlige Udbetalinger til deres Folk; Arbejderen maatte da finde sig i en Decourt, naar de vilde give dem ud igjen, eller forsaavidt det lykkedes dem at tvinge Detailhandlere til at tage dem for fulde 100 cts., blev der taget Erstatning herfor ved ringere Vægt eller lidt højere Notering paa de kjøbte Varer; fra Smaahandlerne vandrede Trade-Dollar'en til en Vexeler, som gav lidt over den knappe Sølvværdi, og han solgte den saa igjen med Avance til Fabrikanten, fra hvem den atter begyndte sin ugenlige Vandring. Det er meget betydelige Summer, som ere tjente paa denne Maade, og det var bestandig Arbejderen, som maatte udrede det Tab, der deltes som Gevinst mellem de andre Parter. Omsider blev Raabet

imod Trade-Dollar'en saa stærkt, at den beskrevne Trafik ikke kunde drives længere, Alle viste «the spurious coin» tilbage, som om den var en gjennemhullet «quarter» eller «dime», og dermed forsvandt Mønten af Omsætningen. Den ligger nu gjemt hos de store Pengemænd og i Bankerne, hvor den venter paa, at Kongressen skal vedtage en fordelagtig Indløsning, hvorom der alt foreligger Forslag. Indtil videre er der imidlertid den abnorme Tilstand, at en Mønt med de Forenede Staters Præg og Mærke, hjemlet ved deres Lovgivning, i fem Aar anerkjendt som lovligt Betalingsmiddel, nu vrages som ugyldig udover dens Metalværdi. Dette er ikke Staten værdigt. Og der fremkommer endnu en anden Urimelighed, nemlig den, at Standard-Dollar'en, der ifølge Lovgivningen skal gjælde mellem Mand og Mand som lovlig Betaling, og hvoraf der skal udmøntes 27 à 28 Mill. om Aaret, er af ringere Værd end den forskudte Trade-Dollar, idet den kun indeholder 412$^1/_2$ grains imod den sidstnævntes 420 og kun er værd 85 à 86 imod dennes 88 cts. Selv som noget Forbigaaende er en saadan Absurdidet betegnende for de monetære Udskejelser.

Endnu er der en for Amerika særegen Art af Repræsentativer at omtale, nemlig Guld- og Sølv-Certifikater. Ved Loven af 3. Marts 1863 blev Finansministeriet bemyndiget til at modtage Deposita af Guldmønt og Guldbarrer i Summer af ikke mindre end tyve Dollars og da herfor at udstede Certifikater, lydende paa ikke mindre Summer end 20 Doll. De stillede Deposito skulde opbevares i Treasury til Betaling paa Anfordring af disse Repræsentativer, der skulde gjælde lige med Guld og derfor ogsaa modtages som Betaling for

Indførselstold. Udstedelsen af Guld-Certifikater standsede i 1878, men da det for at lette Omsætningen og Forsendelsesomkostningerne var nødvendigt at have et saadant Repræsentativ, have de forenede Banker i New York overdraget til «Bank of America» at tage Guld i Forvaring og udfærdige Certifikater for Beløbet. Ved Loven af 12. Juli 1882 bemyndigedes Secretary of the Treasury atter til at udstede Guld-Certifikater i Statens Navn *). Der er udfærdiget af denne Art Repræsentativer noget over 80 Mill. Doll.

«Silver-certificates» indførtes ved den tidligere omtalte Lov af 28. Februar 1878, der foreskrev Udmøntningen af Standard-Dollars og gjorde disse til «legal tender», idet den samtidig paalagde Unionsregeringen at søge den saaledes etablerede Bimetallisme godkjendt af Verdens øvrige Stater. Lovens tredje Afsnit bestemmer, at enhver Ihændehaver af Sølv Standard-Dollars kan deponere samme i Beløb af ikke under ti Dollars og herfor modtage Silver-Certificates paa ikke under nævnte Beløb, som paa Forlangende skulle af Treasury ombyttes med Sølvmønt. Disse Papirer, hvoraf der er udstedt imellem 90 og 100 Mill., ere ikke ved Loven udtrykke-

*) Loven gjør det dog til en Betingelse, at Udstedelsen af Guld-Certifikater skal standse, «whenever the amount of gold coin and gold bullion in the Treasury reserved for the redemption of United States notes falls below one hundred millions of Dollars». I Virkeligheden existerer der ikke noget saadant afsondret Beløb, reserveret til Dækning af U. S. Notes; det er en Fiktion. Hvis det var en Virkelighed, er det ikke let at indse, hvad en Formindskelse af dette Fonds Guldbeholdning kan have at bestille med Udstedelsen af Guld-Certifikater, hvis paalydende Beløb kun tages i Forvaring af Treasury og ikke kan røres, førend Certifikatet igjen forlanges ombyttet med Guld. Den hele Lovgivning om disse Forhold bærer Prægot af Uklarhed og Forvirring.

lig gjorte til lovlig Betaling, men da de skulle modtages af offenlige Kasser for Told, Aksise og al Gjæld til det Offenlige (i hvilket Tilfælde de atter kunne sættes i Cirkulation), da det endvidere er forbudt de nationale Banker at være Medlemmer af noget «clearinghouse», hvor man vægrer sig ved at modtage Certifikaterne, samt endelig, da de til enhver Tid kunne ombyttes med Sølvmønt, der er «legal tender», faar de praktisk samme Betydning. Som det let vil ses, maatte denne Bestemmelse om Udstedelsen af Certifikater faktisk modvirke det, som var Lovens egenlige Hensigt, nemlig at skaffe Sølvet en virkelig Cirkulation iblandt Masserne, at gjøre det til et populært og tilvant Omsætningsmiddel. Enhver der faar ti Sølvdollars samlede sammen, skynder sig at faa denne uhaandterlige Vægt ombyttet med et «Certifikat», og medens Publikum faar i Hænde en Seddel, der uden nærmere Undersøgelse passerer fra Haand til Haand sammen med «greenbacks» og U. S. Noter, blive de udmøntede Dollars liggende hos Finansministeriet og opfylde efterhaanden dets Kjældere med Dynger af Metal.

I Slutningen af afvigte Aar var den hele Pengemasse, som cirkulerede i de Forenede Stater, omtrent følgende:

Guldmønt og Barrer *)		581,970,254	Doll.
Sølvmønt **)		242,701,932	—
«Legal tender notes» («greenbacks»)		346,681,016	—
National Bank-Notes		352,013,787	—
Nikkel- og Kobbermønt	c.	7,000,000	—
Tilsammen		1,530,366,989	Doll.

*) Dels i Metal og dels i Guld-Certifikater.
**) Dels i Metal og dels i Sølv-Certifikater.

eller, for en antagen Folkemængde af c. 52 Millioner, henved 30 Dollars pr. Individ.

Den her givne Fremstilling, som for ikke at blive for omstændelig eller tabe sig i Uklarhed har maattet forbigaa megen Detail, vil formentlig tilstrækkelig retfærdiggjøre den i Indledningen udtalte mindre gunstige Dom over selv den nuværende, i saa mange Henseender forbedrede Tilstand af Pengevæsenet i de Forenede Stater. Metalmøntfoden er støttet paa Bimetallisme, og det i et fra Begyndelsen meget vilkaarlig fastsat Forhold imellem Sølv og Guld, stærkt begunstigende det ringere Metal paa det ædleres Bekostning, og da denne Tilsidesættelse af den virkelige Sandhed kunde forudses at ville lede til en Vragen af Sølvet, har man kunstig villet holde dettes Pris oppe ved at paatvinge Staten et aarligt Kjøb, der udgjør en væsenlig Del af Sølv-Minernes Produktion. Hidtil har denne «Double Standard» kunnet gaa uden store Ulemper, fordi der siden 1878 har været gode Tider, Overskud af Udførsel og ingen Handelskriser; men indtræder der engang atter det modsatte Forhold, nemlig at Amerika skal ligesom saa ofte fordum betale sin Overskudsindførsel til Evropa med Metal *), saa vil uundgaaelig Guldet forsvinde og kun Sølvet med dets imaginære Værdi blive tilbage.

*) I Aarene fra 1878 til 1883 havde de Forenede Stater taget i Guld fra andre Verdensdele, særlig Evropa, henved 188 Mill. Dollars, men i de fem foregaaende Aar maatte de exportere 169 Mill., og i de fire Aar forud for disse havde de ligeledes et Underskud af c. 169 Millioner at dække med Guld.

De dygtigste Finansmænd erkjende, at den nuværende Lovgivning, hvis den opretholdes, maa uundgaaelig lede til, at Guldet bliver knappere og Sølvet rundeligere; Opgjørelsen af Beholdningerne i Treasury vise, at denne Bevægelse allerede er i Færd med at foregaa, om end med Svingninger frem og tilbage. Dette maa ogsaa indvirke paa Seddel-Cirkulationen, baade paa Noter og Certifikater. Men selv afset herfra, er den hele Ordning af Papirspengene utilfredsstillende og farlig. Amerikanerne selv ere tilbøjelige til at betragte deres System med seddeludstedende Nationalbanker som noget Fortrinligt, som staaende over alle andre Landes, men dette er sikkert en stor Misforstaaelse. Den Maade, hvorpaa Papirspenge og Statsgjæld ere knyttede til hinanden, kan have været hensigtsmæssig under Oprørskrigen og har da gjort sin store Nytte, baade ved at skaffe Afsætning paa Statsgjælds-Obligationerne til bedre Kurser og ved at byde Publikum Sedler med nogen Fundering istedetfor de ufunderede «greenbacks», som strømmede ud fra Unionens Presser. Men efterat hine abnorme Tilstande ere forbi, passer det hele System ikke mere. Dets Forkerthed viser sig noksom deri, at man nu ikke længere kan gjøre Afbetalinger paa Statsgjælden uden derved følelig at formindske den tilvante Mængde af Omsætningsmidler. Den eneste rationelle Fundering for Papirspenge er «Valuta, som Banken ejer»; i den praktiske Fortolkning af, hvad der er Valuta, kan der blive Plads for mere eller mindre af Vexler, Prioriteter eller Statsgjældsobligationer, men disse bør ikke være den eneste Fundering, samtidigt med at ædelt Metal, som dog er og bliver det Sikreste, skydes helt tilside. De halvtredjetusinde Banker med Seddelret tiltale den

demokratiske Lighedsfølelse og aabne Privilegiet for hver lille Plet i Unionen; men aabenbart vilde ét Institut med Ret til at emittere være mere stemmende med det Heles Interesse. Og kun et saadant Institut vilde kunne overtage de halvfjerde hundrede Millioner af U. S. Notes, som nu, uden nogensomhelst virkelig Fundering, hvile alene paa Unionens Kredit. Denne er fortrinlig i Øjeblikket, og hver eneste «greenback» er nu bogstavelig talt saa god som Guld; men Ingen kan se, hvad Fremtiden kan bringe, og disse Sedler kunne atter dale til 40 cts. pr. Dollar som i 1864 med alle de deraf flydende Tab for det Offenlige og de Private. Imidlertid vil der næppe i den nærmeste Fremtid ske nogen væsenlig Forandring i det bestaaende System; dertil ere Meningerne for modstridende, Interesserne for stærke og Fordommene for udbredte. En enkelt Unions-Bank med exklusivt Seddel-Privilegium vil for det amerikanske Demokrati stille sig som et forfærdeligt og utaaleligt Monopol. Hvilke Reformer man end forresten maatte ville indrømme, vil det sikkert blive stillet som Vilkaar, at Seddel-Emissionen skal være et Privilegium, af hvilket hver enkelt Stat, hver enkelt By, hver enkelt Association kan kræve sin Part.

(Februar 1884.)

Sundets Betydning for Norden.

Foredrag i Nationaløkonomisk Forening d. 29 Marts 1884.

Af

Fredrik Bajer.

«I Skjoldet springe Løver
og Hjærter staa i Brand.»
(Kr. Winthe.)

De tre Løver i Danmarks Vaaben antages at betyde de tre Strømme: Sundet og Bælterne. I dem ligger Danmarks Styrke, naar det kun forstaar at gjøre deres Betydning klar baade for sig selv og den øvrige Verden.

Lille-Bælts-Løven er den svageste, og den er for Tiden yderligere svækket derved, at den siden 1864 er bagbunden af Tyskland. En stor Del af Lille Bælts vestre Kyst er jo tysk. At den atter kan blive dansk, vil muligvis afhænge af, hvilken Betydning vi for de to andre Løver kan hævde os i Evropas Øjne.

Af de to andre Løver er Store Bælt den stærkeste i krigspolitisk og Sundet i handelspolitisk Forstand. Nord-Evropas Stormagters største Krigsskibe stikke for dybt til at sejle gjennem Sundet paa Grund af Drogdens lave Vandstand; de maa gaa gjennem Store Bælt*).

---

*) Allerede 1878, da den svenske Kommandør og Rigsdagsmand A. Adlersparre udgav sit Skrift: «Nutidens sjökrigsmateriel och Europas pansarflottor 1878», havde England 43, Frankrig 39, Tyskland 9 og Rusland 7 Orlogsfartøjer, som ikke

Af Handelsskibe derimod kan man vel regne, at der igjennem Sundet, gjennemsnitlig i Løbet af et længere Tidsrum, passerer tyve Gange saa mange som gjennem Store Bælt og hundrede Gange saa mange som gjennem Lille Bælt (disse Tal grunder sig kun paa et Skjøn).

Som Vej for Handelsskibe er Sundet af overordenlig stor Betydning, — ej alene for Danmark, ej alene for Norden, men for næsten hele Evropa, ja tildels ogsaa for Amerika. Lad os huske, at det var de Forenede Stater i Nord-Amerika, som ved en Note af 14. April 1855 indledede de Forhandlinger, der førte til Sundtoldens Afløsning 1857! Og i Løbet af den Menneskealder, som snart er gaaet siden da, er Sundets Betydning som Alfarvej mellem Havene snarere stegen end aftagen. Hvor meget? Med Tal kan jeg ikke oplyse det. Den nyeste trykte Oplysning, jeg har set, gaar ud paa, at Antallet af de Helsingør passerende Skibe, der 1856 var over 20,000 aarlig, efter Toldens Afløsning steg saaledes, at det allerede 1860 var voxet til næsten 28,000 — naturligvis er det aldeles overvejende Flertal af disse Handelsfartøjer —; og ti Aar senere (1870) var Antallet over 32,000. Man regner næppe meget fejl, naar man derefter skjønner, at der nu gjennemsnitlig passerer 100 Skibe om Dagen gjennem Øresundet. I Tidsrummet 1865—70 var Antallet «3 Gange saa stort som ved Aarhundredets Begyndelse og næsten 10 Gange saa stort som, hvad der 150 Aar tidligere var det almindelige» **). Men skulde Stigningen

---

kunde gaa igjennem Sundet. Deres Antal er nu vistnok en Del større.

**) V. Falbe Hansen og Will. Scharling: Danmarks Statistik III (Kbhvn. 1878) S. 496 (jfr. S. 12, 419—25, 494—95, 537—50).

i Antal end ikke vedblive, eller dog ikke vedblive i samme Forhold, saa vil dog uden Tvivl Stigningen i Skibenes Drægtighed fortsættes endnu i en uoverskuelig Aarrække, indtil Handelen er udviklet i en Grad, som det er den muligt at naa, men som den endnu er meget langt fra at have naaet.

Hvilken Vareomsætning der foregaar ved Hjælp af Sundet som Vandvej, er det vel vanskeligt at gjøre sig nogen Forestilling om ved Opgivelse af nøjagtige Tal. Men der er sikkert intet større nordevropæisk Farvand, som forholdsvis i højere Grad yder Vareomsætningen Tjenester end Sundet. Var det muligt at foretage en Beregning, skulde det nok vise sig. For at skjønne herover, maatte man bl. A. udarbejde en Statistik over ankomne og udgaaende Skibe, som i Løbet af en længere Aarrække har besøgt Kjøbenhavns, Malmø, Landskrona, Helsingborg og Helsingørs Havne, deres Drægtighed, deres Varers Værdier, deres Nationalitet o. s. v. Man maatte desuden udarbejde en lignende Statistik over Samhandelen imellem alle Østersøhavnene og de Havne udenfor Østersøen, med hvilke hine staa i Forbindelse ad Søvejen, for saa vidt denne Forbindelse maa antages at finde Sted gjennem Sundet. Man maatte endelig undersøge, hvorledes disse Talsummer fordeler sig paa de enkelte Stater for at kunne danne sig en Forestilling om den større eller mindre Grad, disse ere interesserede i, at Sundet bliver et i Krigstid fredlyst Omraade. Spredte statistiske Oplysninger i denne Retning findes hist og her, men at samle og bearbejde dem kræver mere Tid og Flid, end jeg hidtil har kunnet raade over. Dertil kommer, at det tildels forholder sig med statistiske Oplysninger som

med Champagneskum. De maa nydes saa friske som muligt, men derfor maa Bearbejdelsen helst foregaa ved manges Samvirksomhed, — ellers udsætter man sig for, at den varer saa længe, at Oplysningerne ere gamle, inden Udbyttet af deres Bearbejdelse kan fremstilles. Som et lille Bidrag af de nyeste skal jeg nævne, hvad der findes i det seneste Hæfte af «Statistisk Tabelværk» (4. Række, D, Nr. 6, S. LXXXVI). Her ses, at den største Sundstads, Kjøbenhavns, Handelsflaades Tonnage d. 31. December 1882 udgjorde næsten 35 pCt. af hele Danmarks, og i Forening med Helsingørs henved 40 pCt. eller to Femtedele. Alene «det forenede Dampskibsselskab» med 71 Skibe havde en Bruttotonnage af omtr. 35,000 og en Nettotonnage af over 22,000, samt 6274 Hestes Kraft. At ogsaa Malmø, den næststørste Sundstad med over 40,000 Indbyggere, stærkt udvikler sig som Handelsstad, og at dens Søfart og Skibsbyggeri tiltager, er bekjendt. — Men ét er at paavise, i hvor høj Grad Sundet tjener Verdenshandelen, — noget andet, at det tjener den i en overordenlig høj Grad. Det maa i alt Fald staa fast, at Søhandelsvejen gjennem Sundet har Betydning for Verdenshandelen, og at Sundet saaledes bliver af særlig Betydning for dets egne Kystmagter, de nordiske Riger.

Det er Sundets handelspolitiske Betydning, som ovenfor alene er fremhævet. Dets store militærpolitiske eller strategiske Betydning lades her ude af Betragtning. Men lad os antage, at Krigen nærmer sig denne Søhandelsvej! Et Prisspørgsmaal i Søløjtnantselskabet, for hvilket Premierløjtnanterne Schoustrup og Maegaard 1879—80 vandt 1ste Præmie, blev besvaret — efter en klar og overtydende Redegjørelse — i følgende Udtryk:

«Orlogsmanden har, som Udøver af Statens Befaling, Ret til at borttage Sømærker i Farvande som Kattegat, Sund og Bælter». Altsaa: naar Krigsfare nærmer sig, maa og vil Danmark i Tide slukke alle Fyr og borttage alle Vagere og lignende Sømærker, som i Fredstid muliggjør de mangfoldige Handelsskibes Sejlads gjennem Sundet. Ja, ikke nok dermed! Alle Skibe, af hvis Videresejling Meddelelser om vore militære Planer kunne frygtes bragte til Fjenden, ville blive stoppede. Kort sagt: Sundet vil i det væsenlige blive spærret som Handelsvej, saa længe Søkrigen i disse Farvande varer.

Ogsaa i en anden Henseende vil Verdenshandelen lide et føleligt Knæk, dersom Krigen skulde berøre Sundets Kystmagter. De umaadelige Telegraftraade, som tilhøre det Store nordiske Telegrafselskab med sit Hovedsæde i Kjøbenhavn, og som over Rusland og Siberien forbinde England og Frankrig med Japan, — de ville næppe kunne undgaa at blive afbrudte her ved Sundet*) under en saadan Krig. Træffende siger den berømte franske Geograf Elisée Reclus: «En Kanal og en Bro saa at sige skære hinanden under en ret Vinkel der, hvor Kjøbenhavn har rejst sig, og naturligvis er denne By bleven vigtig ved Handelen» **). Jeg vil bruge et andet Billede: en af Verdenslegemets Bevægelsesnerver og en af dets Følelsesnerver skære hinanden her ved Sundet. Begge ville de blive lammede i Krigstilfælde; Lammelsen vil mere eller mindre føles i hele det store Verdenslegeme, og dette ikke mindst af de indbyrdes krigsførende Stormagter, som sandsynligst ville mødes

*) I Tilfælde af Krig med Tyskland først ved Lille Bælt, d. v. s. Fredericia, Hovedstationen. I selve Sundet ejer Selskabet intet Kabel.

**) Géographie universelle V (Paris 1880) p. 39.

under en stor nordevropæisk Søkrig, — det vil sige: Rusland og Tyskland, der bo indenfor, England og Frankrig, der bo udenfor Østersøens Port. Saa længe Sundet og dets Kystmagter ikke ere et fredlyst Omraade, ville Krigens Ødelæggelser i og omkring Sundet virke tilbage paa selve de store krigsførende Magter.

I krigspolitisk Hensende har en tidligere Chef for Generalstaben, General Stjernholm, tillagt Store Bælt en lignende Betydning som den, jeg her mener at kunne tillægge Sundet i handelspolitisk. Han holdt paa det saakaldte Tværforsvar over Store Bælt. I en (trykt) Skrivelse af 14. Februar 1872 fra Generalstaben til Krigsministeriet — Dagen, inden den store Forsvarskommission dette Aar blev nedsat*) — udviklede han bl. A., «hvilken overordenlig Tilvæxt i politisk Betydning Danmark vilde faa ved at være Herre over Passagen gjennem Store Bælt. Et saadant Herredømme vilde være den bedste Borgen for dets Existens og give dets Bestaaen i saa usvækket Tilstand som muligt en politisk Betydning, som ingen nok saa stærk Befæstning af Hovedstaden vilde kunne yde, og som maaske er saa stor, at Forslagets Realisation kunde støde paa større politiske Vanskeligheder, men som ogsaa kunde føre til, at de store Magter forenede sig om at garantere Landets Nevtralitet, ligesom Tilfældet er med Belgien og Schweiz.»

Hvad General Stjernholm vilde have opnaaet ved at bringe Løven i Store Bælt til at hæve sig, truende med at spærre dette i Krigstilfælde, kunde uden Tvivl

*) Jfr. Folkethingsudvalgsbetænkningen i Rigsdagstid. 1882—83, Till. B, Sp. 1617.

naas baade lettere, sikrere og fyldigere ved at aabne Evropas Øjne for Styrken hos Løven i Sundet. Hensynet til de store evropæiske Interesser, der let sættes paa Spil, dersom ikke Sundet og dets Kystmagter, Østersøens Portnere, anses for fredlyste i Krigstid, synes mer end noget Andet at maatte bevæge dem til at sikre — ej alene Danmark, men — de tre nordiske Riger en vedvarende nevtral Stilling, tildels i Lighed med Belgien og Schweiz. Kun tildels vilde der være Lighed tilstede. Thi, hvad der gjør disse Staters Stilling saa mislig uagtet deres Nevtralisering, er den Omstændighed, at de paa Grund af deres Beliggenhed som Fastlandsmagter ere udsatte for at krænkes af krigsførende Naboer, som fra den ene eller anden Side fristes til at tiltvinge sig Gjennemmarche, og saaledes at krænke deres Nevtralitet. Men paa lignende Maade kunde der ikke være Tale om at nevtralisere Østersøens Port. Store Bælt maatte være «Étape-»Vej for de krigsførende Magters Krigsskibe. For dem alene skulde derimod Sundet og Lille Bælt være lukkede, saa længe Krigen varede. Under en saadan Nevtralisering kunde alle Sømærker blive liggende i de nordiske Farvande ved Østersøens Port, alle Fyr brænde, og Handelen gaa sin Gang gjennem Sundet næsten som i den dybeste Fred. Kun ved Sundets Indsejlinger nordfra og sydfra maatte Danmark og Sverig-Norge ved Kystforter med panserbrydende Skyts, ved krydsende Orlogsfartøjer o. lign. have væbnet Magt paa rede Haand for at kunne give Traktatens Ord det nødvendige Eftertryk i Handling, dersom det undtagelsesvis gjaldt om at hindre et af Krigsmagternes Orlogsfartøjer i at gaa igjennem Sundet i Stedet for den nogle faa Timer længere Vej gjennem

Store Bælt. I dette behøvedes næppe anden nordisk Krigsstyrke end sømilitært Ordenspoliti (omtrent som under Krimkrigen, da de store engelske Orlogsmænd gik gjennem Store Bælt, medens de nordiske Riger holdt sig nevtrale).

Den Omstændighed, at Sundet er ej alene dansk, men ogsaa svensk, og at Sverig har Udenrigsstyrelse fælles med Norge, gjør det sandsynligt, at det snarere maa anses for at være i hele Evropas velforstaaede Interesse, at alle tre nordiske Riger samtidig nevtraliseres end et enkelt af dem alene.

Men deraf følger, at de tre Riger i Forening maa værge den samtidig garanterede Nevtralitet. Deraf følger atter et vedvarende nordisk Forsvarsforbund til Værn for Nevtraliteten — en Fortsættelse af de tilfældige «væbnede Nevtralitetsforbund» 1691—93 *), 1756 («Union maritime»)**), 1780—83***), 1794 o. s. v. †) indtil — paa en Maade — de samtidige Nevtralitetserklæringer af 15. December 1853 ††).

---

*) H. C. Reedtz: Danmarks og Sverigs Forbindelse til de nevtrale Handelsrettigheders Beskyttelse i Aarene 1690 til 1693 (i Skandinavisk Literaturselskabs Skrifter, 21. Bind, 1826, S. 99—156).

**) P. Vedel: Den ældre Grev Bernstorffs Ministerium (Kbhvn. 1882) S. 29—74.

***) Bergbohm: Die bewaffnete Neutralität 1780—82 (Berlin 1884).

†) E. Holm: Danmark-Norges udenrigske Historie 1791—1807 (Kbhvn. 1875).

††) Trykt paa Svensk i Bihang till Riks-Ståndens Protokoll 1853—54, 1. Saml., 1. Afd. Nr. 61 S. 1—3; paa Fransk i Annuaire historique universel pour 1854 (Paris 1855), appendice. p. 175—176 (jfr. p. 405—6 og 423—25). Paa Dansk har jeg ikke fundet Nevtralitetserklæringen trykt, uden for saa vidt den findes t. Ex. i de norske Storthings-Efterretninger (Kristiania 1854) Sp. 87—88.

En nærmere historisk Paavisning heraf vilde blive til et langt Foredrag, som ikke vilde høre hjemme i en nationaløkonomisk Forening. Næst efter at henvise til de Kilder, hvoraf enhver Lysthavende selv kan øse, skal jeg kun i Forbigaaende fremhæve de Opsving, de nordiske Rigers Handel har taget næsten hver Gang de saaledes har sluttet sig sammen til fælles Værn for sin Nevtralitet, medens Størstedelen af det øvrige Evropa stod i Krigslue. Det var derfor med Rette, at Malte Bruun skrev i sin «Ode ved Statsministeren Grev Bernstorffs Død» (1797):

Den faldt, den Eg, i hvis udstrakte Skygge
Dan, Nor og Svea, Haand i Haand,
omslynged' af et nyfødt Rosenbaand,
midt i Evropas Storm sad jublende og trygge.*)

Her sigtes til den yngre Bernstorffs Storværk, Afslutningen af det væbnede nordiske Nevtralitetsforbund af 1794, under hvilket Sundet saa at sige var en stor fælles Orlogshavn for de tre Rigers forenede Flaader. Men nærmere at gaa i Enkeltheder vilde være at udvikle næsten hele Søfolkerettens Historie i de sidste to Hundredaar. Kun saa meget maa jeg sige, at det stadig var paa Fremskridtets Side, at de nordiske Riger stillede sig. De kæmpede især for at gjennemføre Grundsætningen om, at «Flaget skal dække Ladningen». De kæmpede — ja, Kampen har en Gang krævet Strømme af Blod, — Blod, som muligvis kunde været sparet, dersom der dengang — den 2. April 1801 — havde bestaaet et vedvarende nordisk Nevtralitetsforbund. Aldrig har dog dansk Blod været udgydt i saa ærefuld en

*) Se min «Nordens politiske Digtning 1789—1804» (Kbhvn. 1878) S. 128.

Kamp, ærefuld ej alene paa Grund af de Kæmpendes Tapperhed, men paa Grund af Formaalet, hvorfor der kæmpedes. En udmærket fransk Folkeretslærer, Hautefeuille, som havde Øje for de nordiske Nevtralitetsforbunds Betydning lige siden 1690erne, har skrevet: «Da begyndte disse Stater denne ædle Modstand imod de krigsførende Magters Despoti paa Havet, som vi vil se dem fortsætte indtil Begyndelsen af det 19. Hundredaar, med en Udholdenhed og et Mod, som alle Folk burde beundre og fremfor Alt efterligne, og som vel faldt, kvalt i Strømme af dansk Blod, men kun for at gjenfødes, haaber jeg, større, stærkere» *) o. s. v. — P. Vedel kalder det «et svagt, men til Forholdene svarende Udtryk for det vedblivende Fællesskab i Interesserne, at Danmark og Sverig-Norge i December 1853 afgave særskilte, men samtidige og identiske Nevtralitetserklæringer i Anledning af Krimkrigen.» **). Disse Erklæringer fra Magterne ved Sundets Kyster fik dog ogsaa sin Betydning i Søfolkerettens Historie. De kom den franske Udenrigsminister Drouyn de Lhuys meget belejlig, da han i Januar 1854 søgte at bevæge England til at følge mer frisindede Grundsætninger paa dette Omraade, og de medvirkede i højere Grad, end man maaske hidtil har villet indrømme, til, at England omsider gik ind paa den berømte Erklæring af 16. April 1856, der nu danner Søfolkerettens vigtigste Grund-

---

*) L. B. Hautefeuille: Histoire des origines, des progrès et des variations du droit maritime (Paris 1858) p. 206 (jfr. p. 526). — En lignende Ros udtaler Bergbohm (ovennævnte Værk S. 251. jfr. 253).

**) P. Vedel: ovenn. Værk S. 36 (noten).

lag *): de bekjendte fire Artikler om Kaperiets Afskaffelse, det nevtrale Flags Dækning for fjendtlig Ladning (undtagen Kontrabande), den nevtrale Ladnings Frihed (naar den ej er Kontrabande) endog under fjendtligt Flag, og Papirsblokaders Afskaffelse.

Idet jeg vender tilbage til mit egenlige Emne, skal jeg kun i Forbigaaende antyde, hvorledes de nordiske Rigers samtidige Nevtralisering — paa Grund af deres geografiske Beliggenhed som Sundets Kystmagter — og et deraf følgende naturligt Forsvarsforbund let kan føre til Fællesskab paa flere andre Omraader, saaledes bl. A. til et nordisk Toldforbund. Og deraf kan atter flyde nye Fordele, hvorved Sundets Betydning for Norden voxer.

Hvilke Modifikationer i de nordiske Rigers, særlig i Danmarks, Forsvarsplan der maatte følge af, at de i Forening skulle værge en garanteret Nevtralitet, er et Spørgsmaal, som jeg vilde sætte Pris paa engang at kunne drøfte med en Kreds af fordomsfri militære Sagkyndige. Her maa jeg indskrænke mig til at berøre den, saa vidt jeg skjønner, utvivlsomme Modifikation, som maa have til Følge, at det nevtraliserede Sund faar større Betydning som en under alle Forhold tryggere Handelsvej, og at alle Sundets indre Havne blive udelukkende Handelshavne, medens de sømilitære Stationer henflyttes til Yderpunkterne: Helsingør—Helsingborg mod Nord, de sydlige Indløb til Kalvebodstrand, Drogden og Flintrenden mod Syd. Dette har især Betydning for den største Sund-Stad, Kjøbenhavn, som under Forudsætning af de nordiske Rigers vedvarende Nevtralisering

*) Ch. Calvo: Le droit international III (Paris 1880) p. 293—401.

maa kunne gjøres til en fuldstændig «aaben By», til en mer og mer opblomstrende Handelsstad i Stedet for som nu til en Militærstad, til den tredje af Evropas efter den moderne Krigskunsts Regler befæstede Hovedstæder (hidtil er, saa vidt vides, Paris og Rom de eneste). Spørgsmaalet, om Kjøbenhavn skal kunne frit udvikle sig som Handelscentrum for Østersølandene *), hvortil dens dybe Havn ved Sundet gjør den saa fortrinlig skikket, eller om Kjøbenhavn skal indeklemmes i Panser og Plade, vil kunne komme til at afhænge af, om en vidtomskuende, dygtig og kraftig Udenrigspolitik, inden det er for sent, evner at aabne Evropas Øjne for, at det er i Stormagternes egen velforstaaede Interesse, baade i krigs- og handelspolitisk Henseende, at Norden nevtraliseres paa Grund af Sundets Betydning. Bygges først Fæstningsværkerne efter den nu moderne Krigskunsts Regler, da er muligvis paa urette Sted fastgjort Millioner Kroners Værdier, som det snart atter kan koste Millioner at flytte. *Le mur murant Paris rend Paris murmurant* kan da en Gang i Fremtiden blive anvendt paa Kjøbenhavn, ligesom det en Gang i Fortiden hed sig om det bag Fæstningsværkernes Panser svulmende Paris. Det være langt fra mig at nytte denne Lejlighed til at angribe Planer om Kjøbenhavns Befæstning. Kun det vil jeg antyde, at under Forudsætning af et nordisk Forsvarsforbund til Værn for en vedvarende Nevtralitet kan der næppe være Tale om nogen umiddelbar Befæstning af Kjøbenhavn — allermindst mod Søsiden —, men vel om et middelbart Forsvar af hele den Halvø, hvorpaa Kjøben-

*) «Stapelstad for en betydelig udvidet Vareomsætning i Østersøen» (C. L. Madsen: «Libau» (Kbhvn. 1880) S. 18).

havn ligger, og som vilde afskæres fra det øvrige Sjælland ved en Linie fra et Punkt ved Kjøge Bugt, t. Ex. Store Vejleaas Udløb, langs denne Aa og over Gundsømagle Sø til Roskilde Fjord. Hvorledes man end vilde ordne Forsvaret for den nordøstsjællandske Halvø — et rent militært Spørgsmaal —, er saa meget vist, at Kjøbenhavn vilde faa mer end tilstrækkeligt Spillerum til at udvikle og udvide sig i alle Retninger som Handelsstad.

Dette vil ligefrem følge af Forudsætningen om Sundets Nevtralisering paa Grund af dets Betydning som Alfarvej for Verdenshandelen mellem Landene inden- og udenfor Østersøens Port.

Men Sundets Nevtralisering medfører dets Kystmagters, de tre nordiske Rigers *). Disse

---

*) Nødvendigheden af Nordens Nevtralisering af andre, især strategiske Grunde, vedkommer os ikke her. Det maa være i alle Magters Interesse, at ingen enkelt Stormagt kan komme i Besiddelse af Nøglen til Østersøen. Dette baade kommercielle og strategiske Hensyn ligger ogsaa til Grund for den af Freds- og Frihedens-Ligaen i Genf den 16. September 1883 vedtagne Beslutning, der (oversat) lyder saaledes:

«I Betragtning af,

at de tre nordiske Staters — Danmarks, Norges og Sveriges — geografiske og topografiske Beliggenhed er saaledes, at de med betydeligere Søkrigsmagt, kommercielt og strategisk, vilde være Indehavere af Østersøens Nøgler;

at, om end deres forholdsvise Svaghed fjerner al Fare for at se dem vende mod Evropa Fordelen af denne Beliggenhed, kan denne samme Svaghed fra den ene Dag til den anden udsætte dem for at prisgives, ved List eller Vold, til mægtigere Naboer

at de tre nordiske Staters Ukrænkelighed og deres Uafhængighed af enhver fremmed Indflydelse er i hele Evropas sande Interesse, og at deres Nevtralisering altsaa er i den almene evropæiske Orden;

at denne Uafhængighed, som iøvrigt er en fælles Ret for alle Folk, kun kan sikres de nordiske Stater ved deres Nevtralisering;

maa i Fællesskab værne det fælles nordiske Farvands, Sundets, Nevtralitet. Da det gjælder at hindre krigsførende

---

at denne Nevtralisering bør have følgende Formaal og Retsvirkning:

for det første at bringe udenfor al Krigsfare alle de Dele af Land- og af Søomraadet, som tilhøre Sverige, Danmark og Norge;

for det andet at sikre til enhver Tid, selv i Krigstid, ethvert Handels- eller Krigsskib, hvilket Flag det end fører, og hvad enten det er krigsførende eller ej, fuld Frihed til at løbe ind fra Nordsøen til Østersøen eller omvendt ud fra hin til denne, og det hvad enten det sejler alene eller i Flaade, —

af disse Grunde

skal Forsamlingen

erklære, at Danmark, Sverige og Norge bør nevtraliseres, og at denne Nevtralisering bør omfatte:

med Hensyn til Norges, Sveriges og Danmarks Fastlands- og Øterritorium, at alle Dele af dette Landomraade til enhver Tid blive fuldstændig nevtrale;

med Hensyn til Sundet og Lille Bælt, at det i Krigstid forbydes ethvert krigsførende Magter tilhørende Krigsskib at vise sig i disse Farvande, hvilke derimod til enhver Tid skal staa aabne for Handelsskibene, selv om de tilhøre de krigsførende Magter, saa vel som for Krigsskibe tilhørende nevtrale;

med Hensyn til Store Bælt, at dette Stræde vel altid staar aabent for Handels- eller Krigsskibe af ethvert Flag, selv krigsførende, og hvad enten de sejle enkeltvis eller i Flaade, men at det fuldstændig forbydes disse Skibe at foretage paa nævnte Strædes Kyster eller i dets Farvande og det indtil en Afstand, som overtræffer Artilleriets maximale Rækkeevne foran Indsejlingen eller Udsejlingen, nogen fjendtlig Handling, noget Angreb, nogen Beslaglæggelse, noget Kaperi, nogen Blokade, nogen Embargo o. s. v., saavel som nogen Ind- eller Udskibning af Tropper eller Krigsforraad, eller nogen krigersk Handling i Almindelighed;

udtale Ønsket om at se en international Kongres bestemme og afslutte en Traktat, hvis Tiltrædelse og Undertegnelse staar aaben for alle Evropas Folk, og som paa ovennævnte Grundlag, under de undertegnende Magters Garanti, fastslaar de nordiske Staters vedvarende Nevtralitet, samt Indstiftelsen af en særlig vedvarende Voldgiftdomstol, som paa sidste Retstrin har at løse alle de Vanskeligheder, der maatte opstaa ved bemeldte Traktats Anvendelse;

Magters Krigsskibe, saalænge Krigen varer, i at bruge Sundet som Færselsvej i Stedet for Store Bælt, maa selvfølgelig Forsvaret sammentrænges ved Sundets nordlige og sydlige Indløb; og, naar kun paa disse Punkter Forsvarsforanstaltningerne ere saa stærke, som de bør være, blive alle Forsvarsanlæg imellem disse Punkter, i selve Sundet, overflødige. Thi, naar de nordiske Riger samtidig ere nevtraliserede, bortfalder derved tillige al Sandsynlighed for indbyrdes Krig over Sundet imellem Danmark og Sverig, — for saa vidt en saadan Mulighed overhovedet i Fremtiden kunde tænkes.

Saaledes indses let, hvorledes de af Nevtraliseringen følgende Modifikationer i de tre nordiske Rigers — særlig i Danmarks — Forsvarsplan virker tilbage paa Sundet, gjør det til en endnu brugbarere Handelsvej, og bl. a. overflødiggjør de Søhandelen hæmmende paatænkte Søforter, Søminer, Stendæmninger og andre Forsvarsforanstaltninger ved Kjøbenhavn. Danmarks Hovedstad kan blive en aldeles «aaben Stad», en stadig betydeligere Handelsstad i Stedet for en Militærstad, Rigets Hovedfæstning. En tidligere Chef for Generalstaben, General Baggesen, har — ved at omtale Kjøbenhavns Belejring 1807 *) — udtalt: «Paa en følelig Maade bevistes ved denne Lejlighed, hvilken skadelig Indflydelse det lettelig kan have i militærpolitisk Henseende, at Landets Hovedstad tillige er Landets Hovedfæstning, eller endnu rettere omvendt; thi afset fra den Kraftanstrængelse og

---

vedtage, at nærværende Beslutninger sendes til alle Regeringer, alle lovgivende Forsamlinger og de vigtigste Blade i Evropa og Amerika». Jfr. Kongressons «Bulletin officiel» (Gen. & Paris 1883, p. 99—102 og «Freden» d. 16. Fbr. 1884 Nr. 15).

*) A. Baggesen: Den danske Stat (Kbhvn. 1862) S. 29.

de Vanskeligheder, som ere forbundne med Forsvaret af en Fæstning, der har den store Omkreds af henved 13,000 Alen *), saa er det ofte uundgaaeligt, at nødvendige Hensyn til den Mængde af højst vigtige Gjenstande, der ere samlede paa dette Sted, og ej alene ere Fæstningens og Stadens, men hele Statens Ejendom, lamme og hindre Fæstningens alt opofrende Forsvar, hvis ikke hele Landets Ve og Vel skal sættes paa Spil.» General Baggesen mener imidlertid, at man maa tage Forholdene som de ere, og derfor sikre den som Fæstning ugunstig beliggende Stad imod Bombardement. Men dette sker jo ved at fredlyse Sundet og dets Kyster samt lægge de fortifikatoriske Værker, som skulle forsvare det fredlyste Omraade paa formaalstjenligere, strategiske Punkter, hvorved Kjøbenhavn — den derefter aldeles aabne By — mer end nogensinde vil være sikret mod Bombardement. — At en saadan Anordning vil nødvendigjøre en Bortflytning fra Kjøbenhavn af efterhaanden flere og flere militære Etablissementer, kan vel bringe Statskassen Udgifter en Gang for alle, men vil paa den anden Side tilføre den stigende Handel store Oplagspladser. Ogsaa derved vokser Sundets Betydning.

Det Spørgsmaal, hvis nærmere Drøftelse jeg nu har haft den Ære at indlede, er saa forgrenet — det har foruden den handelspolitiske tillige en militærpolitisk eller strategisk Gren —, og dets Grene ere slyngede ind i hinanden, hvorfor det vist let vil undskyldes, at jeg ikke har kunnet undgaa at berøre den anden Gren, den strategiske. Havde jeg udvidet Spørgsmaalet fra Sundet over Store Bælt til Lille Bælt, vilde det have

---

*) Nu (1884) vilde den blive fire Gange større.

været nødvendigt at berøre ogsaa det sønderjydske Spørgsmaal, hvis fredelige Løsning efter min Overbevisning hænger sammen med — eller kan blive en Følge af — Nordens Nevtralisering. Dette antydede jeg i Begyndelsen af mit Foredrag billedlig. At den svækkede Løve ved Lille Bælt atter en Gang kan blive helt dansk — sagde jeg — vil muligvis afhænge af, hvilken Betydning vi for de to andre Løver kan hævde os i Evropas Øjne.

Gid Fædrelandskjærligheden, Hjærterne i Danmarks Vaabenskjold, maa staa i Brand, saa at de opildne og styrke de to andre Løver! Men i Modsætning til General Stjernholm, som mente, at Fæstningsværker tværs over Store Bælt snarest vilde bringe Stormagterne til at indse Nødvendigheden af vor Nevtralisering, saa tror jeg, at vi lettere aabne Evropas Øjne for denne Nødvendighed i dets egen Interesse ved at pege paa Løven ved Sundet, paa denne Alfarvej for en betydelig Gren af Verdenshandelen, som stadig udvider sig. Og dermed stiger Sundets Betydning for Norden.

Nationaløkonomisk Forening.

Lørdagen d. 29. Marts holdt Foreningen Møde i Industriforeningens Foredragssal. Hr. Folketingsmand **F. Bajer** holdt det foran aftrykte Foredrag om *Sundets Betydning for Norden.* Efter Foredraget tog Foreningens Formand, Etatsraad **Levy** Ordet og bemærkede, at Hr. Bajer i sit Foredrag havde berørt adskillige Spørgsmaal, særlig militærpolitiske, der maatte siges at ligge udenfor den nationaløkonomiske Forenings Formaal og som derfor ikke kunde ventes diskuterede her. — **Bajer** bemærkede dertil, at han kun æskede Foreningens Mening med Hensyn til Sagens økonomiske Side, men at han i sit Foredrag ikke havde kunnet undgaa at berøre ogsaa den militærpolitiske Side, da det Handelspolitiske og det Militærpolitiske her var saa nøje sammenknyttede. — Med Hensyn til Sundets Betydning som Handelsvej udtalte Grosserer **Sigfred Goldschmidt** derefter, at det ikke vilde være rigtigt uden Videre at gaa ud fra, at Sundet i denne Henseende vilde bevare sin nuværende Stilling eller endog fremdeles gaa videre i samme Retning som hidtil; thi der kunde komme Faktorer frem, der væsenlig vilde forandre Situationen. Naar Tyskerne fik bygget den paatænkte brede og dybe Nordsø—Østersø-Kanal, kun 14 Mil lang, der skulde udmunde ved Kiel, vilde den sikkert medføre meget indgribende Forandringer i Sundets Stilling som Handelsvej, da det aabenbart i mange Tilfælde vilde vise sig langt bedre for Skibene at gaa gjennem Kanalen end ad den lange og

farlige Vej omkring Skagen. Naar man kjendte den Energi, hvormed Tyskerne forstod at arbejde paa Realisationen af deres Planer, vilde man neppe kunne tvivle om, at Planen vilde blive til Virkelighed. Paa det Omslag i de danske Farvandes kommercielle Stilling, der vilde følge deraf, burde man i Tide forberede sig. Og ikke blot selve den danske Handelsstand, men ogsaa Regeringen burde træffe sine Forholdsregler. Navnlig maatte Regeringen se at skaffe Handelen Lettelser i Told- og Skibsafgifter, sørge for en god Belysning af Farvandene, for Anlæg af en Nødhavn i Jylland, for forbedrede Havneforhold ved Kjøbenhavn. Ved saadanne og lignende Forholdregler maatte man se at modvirke de Virkninger, Kanalen ellers kunde have for vor kommercielle Stilling. — Lige overfor Grosserer Goldschmidts Udviklinger bemærkede **Bajer**, at han ikke havde været blind for Betydningen af, at den omtalte Kanal anlagdes; men han mente, at man fra dansk Side gjorde bedst i ikke at tale for højt derom, og han saa forøvrigt i den nævnte Plan en Opfordring for os til efter Evne at udvide Sundets Betydning. — Etatsraad **Levy** udtalte, at der ingen Grund var til ikke at tale højt om Kanalprojektet, — en gammel bekjendt Sag, som man endnu ikke var bleven enig om. Den Vægt, Bajer ved denne Lejlighed havde villet tillægge det Store Nordiske Telegrafselskab, var overdreven. Hvor tiltalende Neutralitetstanken end var, burde man dog vogte sig for ved Bedømmelsen heraf at tillægge de af Bajer berørte Forhold i Fortiden for stor Vægt. Landenes og Nationernes Stilling var nu en ganske anden end tidligere.

Et Bidrag til Spørgsmaalet om Indløsning af de reelle Apothekerprivilegier*).

Af

Grosserer **Th. Giessing.**

En af de Opgaver, der vil komme til at ligge for og forhaabenlig ogsaa opnaa en for Samfundet tilfredsstillende Løsning, naar det igjen bliver muligt at gjennemføre Love, er en Omordning af Medicinallovgivningen.

Denne indbefatter i sig mange særdeles interessante Forhold; af disse vil jeg imidlertid her kun beskjæftige mig med Indløsninger af de reelle Apothekerprivilegier og de dermed i Forbindelse staaende Forhold.

Dette Spørgsmaal, som kan løses paa flere Maader, har alt været underkastet en flersidig Drøftelse i «Uge-

---

*) For at undgaa Misforstaaelse finder jeg som Medudgiver af Tidsskriftet ved Optagelsen af ovenstaaende Artikel Anledning til at bemærke, at Forf.s Udtalelser, forsaavidt de gaa imod de af mig i forrige Hefte fremsatte Anskuelser, ikke have overbevist mig om, at disse skulde være mindre rigtige eller holdbare.

Will. Scharling.

skrift for Læger», navnlig paa Foranledning af Hr. Folkethingsmand Fredrik Bajer. «Nationaløkonomisk Tidsskrifts» Læsere ville allerede være bekjendte med det Indlæg, Hr. Professor, Dr. Will. Scharling har givet, og med den Løsning, han foreslaar.

Men hvilken Løsning der end vælges, saa bør Resultatet være Opfyldelsen af følgende Fordringer: Billigere Medicin; flere Apotheker, hvor der er Trang til saadanne, navnlig paa Landet; større Adgang for uformuende Farmacevter til selvstændig Stilling; og en Indskrænkning i de for Handelen og Industrien generende, alt for store Handelsrettigheder, som Apothekerne have eller tro at have.

Den første af disse Fordringer er for mig den vigtigste. Dersom det nemlig kan bevises, at Tredjedelen eller maaske flere af de Penge, der anvendes til Medicin, udgives unødvendigt og kunne spares, vil den offenlige Mening sikkert istemme denne Fordring og i saa Fald vil den i Længden ikke kunne afvises. De andre Krav vilde da, tildels som Konsekvenser af det første, gaa med i Kjøbet.

Men det er efter min Mening ikke vanskeligt at bevise, at Medicin nu betales meget for dyrt, og at vise, hvad der kan og bør gjøres, for at den kan faas billigere.

Som bekjendt kunne Apothekerne ikke som andre Handlende tage for deres Varer, hvad de ville. I denne Henseende gjælder en dobbelt Ordning. Der skjelnes nemlig mellem de Varer, som sælges efter Recept, og dem, som sælges uden saadan, efter mundlig Rekvisition, det saakaldte Haandkjøb. Medens det er overladt Apothekerne selv at bestemme Prisen for disse sidste uden anden

Begrænsning end den de maatte paalægge sig selv ved at indgaa Overenskomster om fælles Priser, fastsættes Prisen paa den Medicin, som sælges efter Recept, af Sundhedskollegiet, og den af dette udarbejdede Medicinaltaxt, der dog skal approberes af Justitsministeriet, er gjældende for alle Landets Apothekere. Medens denne Taxt ikke uden Straf tør overskrides, have Apothekerne Ret til at notere lavere Priser. Denne Ret benytte de imidlertid ikke til at konkurere indbyrdes, idet der er tilstrækkelig Enighed mellem dem til at forhindre dette, men kun til at indrømme Fattigvæsenet, Foreninger, Hospitaler og Sygekasser en vis, iøvrigt forskjellig Rabat, hvad man ikke kan nægte er humant, da de ingen Pligt have dertil.

Medens det nu maa indrømmes, at en saaledes tilvejebragt, ensartet Taxt i to Henseender er et Gode for Befolkningen, baade fordi den derved undgaar Optrækkeri og fritages for at udøve en Kritik af Prisen paa Varer, hvis Værdi den som Regel intet Begreb har om, og fordi Landbefolkningen ellers vilde være henvist til Kjøbstadsapothekerne, eftersom intet Landapothek med dets lille Omsætning og dog forholdsvis store Driftsudgifter uden en saadan beskyttende Taxt vilde kunne bestaa i Konkurencen, saa følger af denne Tilstaaelse ikke, at man ogsaa har indrømmet, at de Priser, som ere fastsatte i nævnte Taxt, ere berettigede. Det er nemlig den svage Side ved denne Taxt, at den udarbejdes af Sundhedskollegiet, der tildels bestaar af Apothekere, og Forholdet er altsaa det, at medens den ene Part, Apothekerne ɔ: Sælgerne, have megen Indflydelse paa Fastsættelsen af Priserne, er den anden Part, Befolkningen ɔ: Kjøberne, uden nogen som helst Indflydelse.

Ganske vist skal Justitsministeriet approbere Taxten og kan følgelig ogsaa forkaste den, men da det ikke har nogen anden Konsulent, end den Institution, som selv har udarbejdet Taxten, ses det ikke let, hvad der skulde give det Initiativet til en saadan Forkastelse.

Følgen af dette Misforhold er da ogsaa, at der ved Fastsættelsen af Medicinaltaxten, jeg forudsætter ubevidst, gjør sig Hensyn gjældende, der fortjene Paaskjønnelse af Apothekerne, — men det modsatte af Samfundet. Efter min Anskuelse burde den ledende Tanke ved Fastsættelsen af Prisen paa Medicin ikke afvige fra den, der gjør sig gjældende ved Fastsættelsen af Prisen paa alle andre Handelsvarer under normale Forhold, nemlig at denne udfindes ved til Varernes Indkjøbsværdi at lægge de nødvendige Driftomkostninger og en passende Fortjeneste. Men fra denne sunde Fremgangsmaade afviger man meget ved Fastsættelsen af Medicinaltaxten. Man gjør Priserne saa høje, at Fortjenesten bliver større end passende og at det desuden bliver muligt for de Apothekere, der besidde reelle Privilegier, at forrente de ofte svindelagtig høje Kjøbesummer, for hvilke de have erhvervet disse.

Jeg er forberedt paa, at man vil benægte Rigtigheden af mine Udtalelser og paastaa: at naar Medicinaltaxten skal være fælles for hele Landet, hvad jeg har indrømmet, at den bør være, saa kan den ikke sættes lavere, end at selv det mindste Apothek kan bestaa ved den; at den ikke er højere end, at dette just er Tilfældet; og at dette Hensyn er det eneste ledende. En saadan Paastand vilde imidlertid være urigtig, hvad der fremgaar af, at der er betalt og betales anselige Forpagtningsafgifter selv af smaa Landapotheker. Dette er

endogsaa Tilfældet med Apotheker, etablerede paa personlige Privilegier, hvad der neppe er lovligt og i hvert Fald er en Uting, fordi det forringer uformuende Farmacevters Udsigt til at opnaa Privilegium og derved afholder dygtige Kræfter fra at blive ved Faget.

Men selv om dette Hensyn var det eneste ledende, vilde det være uberettiget; thi det er ikke retfærdigt, at største Delen af Befolkningen, navnlig Bybefolkningen, maa betale uundværlige Artikler langt over deres Værdi, fordi faa Handlende skulle kunne leve af en meget lille Omsætning. Det er jo nemlig ingen Nødvendighed, at Landapothekerne skulle leve alene af deres Apothek; de have jo Ret til desuden at drive Kjøbmandshandel og en saadan kan godt, selv om de grove Varer udelukkes, være meget indbringende og gives en slig Karakter, at de to Virksomheder ikke alene ere i Harmoni, men endog befordre og supplere hinanden.

En saadan Ordning vilde iøvrigt ikke være ny. Allerede i mange Aar har der, f. Ex. ved Odder og Vesterborg Apotheker og vistnok flere Steder, været drevet ikke ubetydelige Kjøbmandsforretninger og der forlyder Intet om, at Apothekets Drift i disse Tilfælde har lidt ved, at Apothekeren har haft to Virksomheder at varetage.

Idet jeg udtrykkelig bemærker, at jeg i det Følgende ingenlunde har stræbt efter at opnaa de højst mulige Tal, men tvertimod har ladet mig det være magtpaaliggende, at holde mig fjernt fra alle Overdrivelser, skal jeg nu søge at eftervise:

Hvilket omtrentligt Beløb Danmarks samtlige 145 Apotheker aarlig omsætte.

Hvormeget hvert Individ, henholdsvis enhver, der i Løbet af et Aar har været syg, bidrager til nævnte Omsætning.

Hvilket Beløb samtlige Privilegier kunne antages at være værd, og endelig

Hvad der medgaar til disses Forrentning.

Danmarks Befolkning bestod d. 1. Februar 1880 af 1,969,039 Individer, fordelt paa følgende Aldersgrupper:

Under	20 Aar:		841,669	Individer
Mellem	20—30	—	315,825	—
—	30—40	—	245,108	—
—	40—50	—	204,064	—
—	50—60	—	172,727	—
—	60—70	—	118,433	—
Over	70	—	70,106	—
Uangiven Alder:			1,107	—

I disse Aldersgrupper er Sygeligheden ikke lige stor. Det er vanskeligt at udfinde det relative Forhold, da der saa vidt jeg har kunnet bringe i Erfaring ingen tilgængelig Sygelighedsstatistik gives; men et tilstrækkeligt Hjælpemiddel findes i Statistisk Bureaus Beretning om Sygekasserne i Danmark. Omendskjønt denne antagelig kun omhandler den tarveligere stillede Del af Samfundet, tør man dog nok anvende dens Resultater som Maalestok for hele Befolkningen, navnlig i nærværende Øjemed, thi der er vist ingen Tvivl om, at den Ubemidlede af økonomiske Grunde søger at gjøre Kurene kortvarigere og billigere end den Velstillede. I Henhold til nævnte Beretning kan følgende Tabel opstilles:

Af 100 Individer	Have følgende været syge	I gjennemsnitlig følgende Dageantal for hver Syg	Hvilket for et Individantal af henholdsvis	Giver følgende Sygeantal	Og følgende Sygedageantal
Under 20 Aar	19,68	14,21	841,669	165,220	2,347,751
Mell. 20—30 —	24,87	17,11	315,825	78,546	1,343,930
— 30—40 —	23,84	19,23	245,108	58,434	1,123,673
— 40—50 —	24,51	25,85	204,064	50,016	1,292,909
— 50—60 —	28,28	28,60	172,727	48,761	1,394,563
— 60—70 —	34,74	35,36	118,433	41,144	1,454,843
Over 70 —	47,31	49,11	70,106	33,167	1,628,836
Uangiven Alder	35,19	21,87	1,107	390	8,520
		Tilsammen	1,969,039	475,678	10,595,025

Inden jeg gaar videre, vil jeg ikke undlade at bemærke, at ovenstaaende Tal kun vilde være aldeles nøjagtige, dersom Befolkningen bestod alene af Mænd. Om Kvinder haves ikke saa paalidelige Oplysninger, fordi de kun i ringe Grad ere Medlemmer af Sygekasser. De ere ikke saa hyppigt syge som Mænd, men have til Gjengjæld flere Sygedage. Forskjellen er forøvrigt i nærværende Sag saa godt som uden Betydning. Derimod er der i Beregningerne taget fuldt Hensyn til, at Sygeligheden er størst i Kjøbenhavn, mindre paa Landet og mindst i Kjøbstæderne.

Jeg gaar derefter over til at udfinde Apothekernes samlede Omsætning, hvad jeg mener tilnærmelsesvis rigtigt at kunne, ved at multiplicere det foran udfundne Sygedageantal med Gjennemsnitsudgiften til Medicin pr. Syg pr. Dag.

Hvilken Størrelse denne Udgift har, beregnet efter Medicinaltaxten, fremgaar af Kommunehospitalets Beret-

ning, hvis Opgave, 27,10 Øre for hver Sygedag, jeg tror, man trygt tør anse som normal og i hvert Fald som ikke for høj, baade fordi Hospitalet belægges med Folk af alle Samfundsklasser og fordi det uden Tvivl tilbereder sin Medicin meget økonomisk, uden at tage Hensyn til Folks forkjælede Smag.

Min Fremgangsmaades Rigtighed forudsat bliver samtlige Apothekeres Recepturomsætning altsaa:

10,595,025 Sygedage à 27,10 Øre ...	Kr.	2,871,252
Hertil kommer endv. Salget i Haandkjøb, som sjælden er mindre end Salget efter Recept; hyppigt 50 pCt. større og enkelte Steder mere end dobbelt saa stort. Imidlertid vil jeg, fordi overmaade meget af den Medicin, Kommunehospitalet har anvendt, henhører til Haandkjøbsartiklerne og endvidere fordi Apothekernes Omsætning dog forringes noget ved afgivne Rabatter, om disse end neppe spille nogen stor Rolle i Forhold til Befolkningens Antal, nøjes med at regne Haandkjøbssalget til ikkun 50 pCt. af Recepturomsætningen, hvilke 50 pCt. altsaa udgjøre....	—	1,435,626
hvorefter samtlige Apothekers aarlige Omsætning altsaa udgjør........	Kr.	4,306,878

Dette Beløb fordelt paa 1,969,039 Individer eller paa 475,678 Syge giver et aarligt Medicinforbrug af Kr. 2,10 pr. Individ eller Kr. 9,05 pr. Syg.

Hvilken Værdi Landets samtlige 145 Apothekers Privilegier have — de personlige saavel som de reelle — eller som jeg vil foretrække at udtrykke mig: Hvilken Kapital Befolkningen maa finde sig i at forrente, fordi den ikke kan undvære Medicin, fremgaar af, at Kjøbere af Apotheker med reelt Privilegium (ɔ: saadanne, som kunne afhændes, i Modsætning til personlige Privilegier, der falde tilbage til Staten, naar den, hvem et saadant er meddelt, og dennes Enke er afgaaet ved Døden eller ikke vil fortsætte Virksomheden) efter hvad jeg har hørt udtale af Andre, der have beskjæftiget sig med denne Sag og desuden set bekræftet af Kjendsgjerninger, betale det blotte Privilegium med det femdobbelte, ja undertiden med indtil det syvdobbelte Beløb af Omsætningens Størrelse. Lægges den laveste Pris til Grund, kommer man altsaa til det enorme Beløb af med et rundt Tal $21^1/_2$ Millioner Kroner.

Som man vil se, er dette Beløb væsenlig større end de 10 Millioner, Hr. Professor Scharling anslaar Privilegierne til. Aarsagen hertil er, at medens Professoren kun gjør de reelle Privilegier til Gjenstand for sine Betragtninger, har jeg ogsaa medtaget de personlige, hvad jeg mener er ikke alene berettiget, men korrekt fra mit Synspunkt. Medicin er jo nemlig ikke billigere paa de Apotheker, der ere grundede paa et personligt Privilegium, end paa dem, der bestaa paa et reelt, og det kan følgelig være Kjøberne af Medicin ligegyldigt, om den Fjerdedel, de maa betale mere for denne end den er værd, af Apothekerne anvendes til Forrentning af deres Privilegier eller til Formueforøgelse.

Det er nemlig ikke mindre end en Fjerdedel af hele Omsætningen, altsaa Kr. 1,076,719, der medgaar

til Privilegiernes Forrentning. Jeg antager nemlig man vil indrømme, at Penge, der skulle anvendes til Kjøb af et Apothekerprivilegium, der virkelig ikke bør anses for et fint Laaneobjekt og med Tiden vistnok vil vise sig at være et meget slet, kun som Undtagelse kunne skaffes under 5 pCt., og denne Rente af en Kapital fem Gange saa stor som den foran udfundne Omsætning giver netop en Fjerdedel af denne eller det ovenfor anførte Beløb.

Dersom nu endda de Kr. 1,076,719, hvilke som berørt aarlig medgaa til Forrentningen af Privilegierne, bleve baarne af samtlige Individer i Befolkningen, vilde den Del, der kom til at paahvile hver enkelt, dog være overkommelig, men da ifølge de foran givne Oplysninger gjennemsnitlig kun 24,16 pCt. af Individerne i Løbet af et Aar have maattet bruge Medicin, bliver det ikke Kr. 0,55 men gjennemsnitlig Kr. 2,27 hver Patient aarlig maa udrede, uden at faa det ringeste Vederlag, og denne Udgift er værre end de fleste Skatter; for disse ydes dog et eller andet Gode, selv om det ikke ligefrem er paaviseligt; de aftage endvidere med Skatteevnen og ophøre med denne; men for den Skat, som svares til Apothekerne, ydes ikke den ringeste Modpræstation; den tiltager endog, naar Erhvervsevnen aftager og er paa sit Højeste, saalænge denne ved Sygdom er fuldstændig ophævet.

Imod dette Onde vilde det være et virkningsløst Middel, at Staten indløste de reelle Privilegier ved at kjøbe dem til den Pris, for hvilken sidste Kjøber erhvervede dem eller til hvilken de under de nuværende Forhold vilde blive vurderede. Det vilde tvertimod være

at gjøre Ondet permanent, med mindre man mente, at Staten ingen Rente skulde forlange af den Kapital, den anvendte til Indløsningen, men skulde anse den som et Offer, bragt for at tilvejebringe sunde Tilstande. Men der er ingen Grund for Staten til at bringe et saadant Offer, til at lide et saadant Tab. Tabet maa lides men af dem, der have haft Gevinsten. Apothekerprivilegierne ligne Aktier; de have i mange, mange Aar kun kjendt opadgaaende Konjunkturer; snart kommer deres Tid til at prøve nedadgaaende.

Et ikke bedre Middel vilde Masseanlæggelsen af nye Apotheker være. For Opfyldelsen af Fordringen om billigere Medicin vilde denne Fremgangsmaade endogsaa være en Hindring, thi vel vilde den bevirke en Værdiforringelse af de bestaaende Privilegier, men den vilde ganske sikkert ikke bringe Apothekerne til at konkurrere indbyrdes; de vilde uden Tvivl ligesom nu enes om at fastholde deres taxtmæssige Priser; sandsynligvis endogsaa i en forøget Grad; thi naar Omsætningen fordeles paa flere Apotheker, formindskes den og med den ogsaa Fortjenesten paa hvert enkelt og en strengere Økonomi bliver nødvendig. Trænges der desuden til mange nye Apotheker? I Kjøbenhavn ingenlunde! her gik Folk gjerne dobbelt saa langt, som de nu behøve, dersom de derved kunde opnaa selv en mindre Besparelse end den, jeg tænker mig mulig. I enkelte Kjøbstæder og især paa Landet er derimod maaske nok af forskjellige Grunde Kravet paa nye Apotheker berettiget.

Det Middel, jeg finder formaalstjenligst og derfor anbefaler, er, at Medicinaltaxten udarbejdes med det Maal for Øje, at dens Priser ere tilstrækkelige til, men heller ikke rundeligere end, at et Kjøbstadsapothek med

en Omsætning af Middelstørrelse og grundet paa personligt Privilegium giver et saadant Nettoudbytte, som maa anses for en passende Indtægt for en Mand, der indtager den Stilling i Samfundet, som en Farmacevt gjør; hvilken Indtægt dog bør være saa rundelig, at den ikke paavirkes for stærkt af de Tilfældigheder, der ere en Følge af, at Indtægten af et Apothek ligesaalidt som Indtægten af enhver anden Slags Forretning er stabil.

Følges et saadant Princip, som man jo ikke behøver at gaa over til med et Spring, men gradevis kan tilstræbe, vil der komme en Tid, paa hvilken Værdien paa Privilegiet paa et saadant Apothek af Gjennemsnitsstørrelse vil være, om jeg saa maa udtrykke mig, al pari. Samtidig og ganske i samme Forhold vil Værdien paa Privilegierne paa de større Apotheker være sunken og naar det nævnte Tidspunkt er naaet, er Statens Time kommen til for Ensartethedens Skyld og for at have Raadighed over alle Privilegier at expropriere alle reelle Privilegier til den Værdi uvillige Vurderingsmænd da ansætte dem til. Efter at dette er sket, bør den kun meddele personlige Privilegier og kun til dem, der ved afholdte Konkurrencer have budt de højeste aarlige Forpagtningsafgifter af Privilegierne paa de paagjældende Apotheker og som selvfølgelig maatte være vederhæftige og i øvrigt tilfredsstille de samme Fordringer, der nu stilles til dem, som ville drive Apothekernæring.

At jeg foreslaar netop et Kjøbstadsapothek af Gjennemsnitsstørrelse som normgivende, er ikke vilkaarligt. Det vil jo nemlig have til Følge, hvad man vel maa anse for Idealet, at største Delen af Bybefolkningen fik Medicinen netop til dens Værdi. I Kjøbenhavn og andre større Byer vilde Apothekerne vedblivende give

store Overskud, om end langt fra saa store som nu, og paa Landet vilde der være Apothekere, der ikke kunde bestaa, naar Apotheket skulde være deres eneste Indtægtskilde. Denne Ulighed kunde udjevnes paa to Maader. Man kunde enten benytte en Del af det Overskud, de store Apotheker vilde indbringe Staten, som Tilskud til de smaa, eller man kunde henvise Besidderne af disse til at supplere deres Indtægt med Udbyttet af en saadan Biforretning, som jeg i det foregaaende har antydet, og kun i ganske særlige Tilfælde give et Tilskud. Denne sidste Fremgangsmaade vilde jeg foretrække, idet jeg indrømmer, at hvis Tilskud blev Reglen, vilde den Paastand være berettiget, hvad den ikke bør blive, at Kjøberne paa de smaa Apotheker fik deres Medicin under Værdien. Dersom man vilde mene, at dette i hvert Fald vilde blive Tilfældet, idet det var uden Forskjel om Tilskudet hidrørte fra Staten eller fra Udbyttet af en Biforretning, vil jeg gjøre opmærksom paa, at da Arbejdet paa et lille Apothek ikke kan udfylde hele Apothekerens Tid, har han heller ikke Krav paa, at det alene skal underholde ham.

Vælger man den sidste Fremgangsmaade, kun sjelden at give Tilskud til smaa Apotheker, bør der findes en passende Form, under hvilken det Overskud, de større Apotheker ville give, refunderes dem, der have bidraget til dets Fremkomst; thi det er klart, at Staten savner moralsk Berettigelse til uden videre at tilegne sig mere af et saadant Overskud, end den har anvendt til Indløsningen af de reelle Privilegier. Staten bør ikke beskatte Sygdom. Naar derfor det Beløb, der er anvendt til Indløsningen, er amortiseret, bør Over-

skudet, synes det mig, fordeles til Sygeplejeforeninger, Hospitaler og lign. Institutioner.

Jeg skylder nu Svar paa det Spørgsmaal, om man er berettiget til, gjennem en Reduktion af Medicinaltaxten at tilintetgjøre de betydelige Værdier, som Privilegierne repræsentere.

Den moralske Berettigelse hertil tror jeg mere end tilstrækkeligt at have godtgjort i det Foregaaende, Naar den høje Taxt ikke gjør nogen som helst anden Nytte, end at berige 134 Apothekere — og ikke engang den —, medens den aarlig berøver Befolkningen over en Million Kroner, af hvilke saare mange ere tilvejebragte ved bitre Savn og Laanekontorets Hjælp, er man ikke alene berettiget, men, forekommer det mig, forpligtet til at foretage en Reduktion. Den juridiske Berettigelse til uden Erstatning at reducere Privilegiernes Værdi er aldeles utvivlsom. Staten har aldrig tilsigtet at skjænke den, hvem den meddelte et Privilegium, Kilden til en Formue. Jeg kunde citere talrige Udtalelser af Justitsministeriet, der bevise, at det er Befolkningens og ikke den vordende Apothekers Tarv Staten har villet tjene, naar den meddelte et Privilegium, hvad der jo ogsaa er naturligt; den har villet, at Apothekeren skulde kunne bestaa, men ikke mere, og den har aldrig gjort sig nogen Samvittighed af, naar Befolkningens Tarv krævede det, ved at tilstede Anlæggelsen af et nyt Apothek umiddelbart ved et bestaaende, at gjøre de føleligste Indskrænkninger i dettes Indtægter. Ja, den har ved kongelig Resolution af 23. December 1842 ligefrem forbeholdt sig en saadan Ret og siden aldrig meddelt noget personligt eller fornyet noget reelt Privilegium uden udtrykkeligt at gjentage dette Forbehold.

Der kan derfor ikke bebrejdes Staten noget, dersom den, efter at have indset sin Pligt dertil, reducerer Medicinaltaxten og derigjennem Privilegiernes Værdi. Den har ikke bidraget til den Tro, at et Apothekerprivilegium er et Aktiv, hvis Værdi bestandig skulde stige, men aldrig dale. Tvertimod! den har gjennem nævnte kongelige Resolution givet en umiskjendelig og meget indtrængende Advarsel mod en saadan Misforstaaelse, og de, der ikke destomindre have spekuleret i en fortsat Bestaaen af de hensynsløs høje Priser og været letsindige nok til at betale indtil flere Hundrede Tusinde Kroner for en saa tvivlsom Værdigjenstand, maa tage Skade for Hjemgjæld. Jeg vilde kalde den Administration for inhuman, der kunde tilvejebringe sunde Tilstande, men undlod det af Hensyn til de Tab, dette vilde paaføre Besidderne af dyrt kjøbte Privilegier, og jeg kan overhovedet ikke fatte, at det kan kaldes at vise Humanitet, at tillade Fortsættelsen af en Uretfærdighed mod mange, for at beskytte nogle faas uberettigede Interesser. Et ganske anderledes berettiget Krav paa Hensyntagen vilde efter min Mening de Besiddere af personlige Privilegier have, der, naar Prisreduktionen indtraadte, endnu ikke havde været etablerede saalænge, at de havde samlet tilstrækkelig finansiel Evne til at overvinde de Vanskeligheder, som i Begyndelsen vilde følge den nye Ordning. Baade af Hensyn til dem og for at forebygge de Forstyrrelser, som en brat Tilintetgjørelse af Privilegiernes betydelige Værdi utvivlsomt vilde foraarsage, bør Reformen gjennemføres gradevis og med Varsomhed, men dog fuldt ud.

Uagtet jeg efter det Udviklede ikke kan Andet end anse en Reduktion af Medicinaltaxten for det eneste

virksomme Middel mod de store Ulemper, den nuværende Ordning afføder og dertil for et fuldt forsvarligt og meget praktisk Middel, i hvilken Anskuelse jeg venter at finde Medhold hos upartiske Læsere, gjør jeg mig dog intet Haab om, at Sundhedskollegiet i dets nærværende Sammensætning skulde sympatisere med mit Forslag og endnu mindre om, at det skulde gjennemføre det. Det vilde iøvrigt heller ikke kunne det, uden at fordømme sin Fortid, da man umuligt kan antage, at det kan have haft Øje for de Ulemper, hvis Tilstedeværelse jeg har paapeget, uden at anse det for sin Pligt, at gjøre alt for at fjerne dem. Jeg har ingen Mening om, hvorledes det udøver sine andre Hverv, men som Udarbejder af Medicinaltaxten og som Raadgiver for Administrationen og Domstolene i Sager, der angaa Apothekernes Forhold til Publikum og andre Handlende er Sundhedskollegiet en altfor ensidig sammensat Institution og det er mig uforstaaeligt, at endnu ingen Sagsøgt af denne Grund har nedlagt Protest mod dets Benyttelse i nævnte Egenskab.

Dersom Sundhedskollegiet derimod foruden af Læger og Apothekere endvidere bestod af Repræsentanter for Forbrugerne i Form af Delegerede fra store Foreninger, Hospitaler, Sygekasser og lign. — og for øvrigt ogsaa i dets Egenskab af Domstolenes Raadgiver i Forhold om Apothekernes Handelsret blev alsidig sammensat — tvivler jeg ikke om, at sunde Forhold vilde tilvejebringes.

Da imidlertid en saadan Reform kan lade vente længe paa sig, eller naar den sker, vise sig ufuldstændig og utilfredsstillende, er det heldigt, at der findes en Udvej, som ikke alene kan afhjælpe Savnet

af en Reform, men endogsaa fremkalde den og dertil er lige saa virksom som ligefrem.

Denne Udvej bestaar i, at man danner Forbrugsforeninger. Man har hidtil oprettet saadanne fordi Kjøbmændene toge for store Avancer; man gaar nu videre ad den betraadte Vej og danner Forbrugsforeninger, fordi Apothekerne gjøre det samme. «De forenede Sygekasser», der fik Afslag paa et Andragende om en større Rabat end 20 pCt., ere som kåldede til at gjøre Begyndelsen. Uden at behøve at anvende store Midler, ville de opnaa en stor Besparelse, langt større end de 30 pCt., de have andraget om; ja, jeg tror, jeg tør love dem mindst 60. Denne Antagelse staar ikke i Strid med, at jeg hidtil kun har talt om de 25 pCt. af Apothekernes Omsætning, som medgaa til Privilegiernes Forrentning. Jeg har jo nemlig ogsaa antydet, at desuden Fortjenesten er for stor og jeg kan gjerne tilføje, at Driftsudgifterne ere for høje. Disse to yderligere Aarsager til den dyre Medicin unddrage sig imidlertid en nøjere Undersøgelse, men at de ere tilstede, fremgaar allerede af de kostbare Lokaler, visse Apotheker ere etablerede i. De have en Beliggenhed og Udstyrelse, ikke som monopoliserede Forretninger, men som gjaldt det ogsaa for dem at bestaa i Konkurrencen og at kæmpe for Tilværelsen ved at tiltrække sig Opmærksomheden.

Foruden ad denne indirekte Vej kan man ogsaa paa anden Maade danne sig et Begreb om, hvilken betydelig Del af Udgifterne til Medicin en Forbrugsforening vilde kunne spare og følgelig, hvilken Nytte den vilde kunne gjøre sine Medlemmer. Det er ved at undersøge, hvor stor Forskjellen er mellem det Beløb,

Medicinen ifølge en given Recept koster paa Apotheket, og det, de til Tilberedningen anvendte Varer have kostet Apothekeren; denne Forskjel svarer jo nemlig nøjagtig til den samlede Sum af Fortjeneste og Driftudgifter. Jeg skal anføre et Exempel, ikke et med Omhu søgt, grelt Tilfælde, men den sidste Recept, min Læge har forordnet mig, og jeg tilføjer, blot for Fuldstændighedens Skyld, at Effektueringen af den Recept, jeg citerer, er alt andet end omstændelig:

Rp.
Hydratocarb. magnes.
Gram 20.
Subnitr. bismuth.
Gram 15.
Elæosacch. menth. pip.
Gram 5.

Dette Pulver koster uden Æske paa Apotheket		Kr. 1,56
medens dets Bestanddele ifølge de kjøbenhavnske Droguisters sidste Prislister koste Apothekerne:		
20 Gram let, kulsur Magnesia à Kr. 0,80 pr. Kilo	Kr. 0,02	
15 Gram basisk, salpeters. Vismutilte à Kr. 14,00 pr. Kilo	— 0,21	
5 Gram Pebermynteoliesukker à højst Kr. 1,00 pr. Kilo	— 0,01	
		— 0,24

Et endnu mere oplysende Exempel kan uddrages af Kommunehospitalets Beretning for Aaret 1882, ifølge hvilken den til dets 9309 Patienter anvendte Medicin, som det selv havde tilberedt, stod det i Kroner

24,224,22 *) medens den efter Apothekertaxten vilde have kostet — Kroner 74,928,05.

Ikke sandt! disse Tal tale for sig selv og udelukke al Tvivl om, at Forbrugsforeninger ville virke besparende. Men der er nogle andre Spørgsmaal, som maa klares:

1) Hvorledes skal en saadan Forbrugsforening indrette sig?

2) Vil dens Medicin kunne taale Sammenligning med Apothekernes? og endelig

3) Er Oprettelsen af en saadan Forbrugsforening lovlig?

Det første af disse Spørgsmaal vil jeg foreslaa at løse paa den Maade, at den eller de Sygekasser, der i Forening ville gjøre Forsøget, leje et centralt, men beskedent beliggende Lokale og engagere en dygtig Farmacevt — det vil ikke skorte paa dygtige Ansøgere til denne Post, da man har Raad til at gjøre den vellønnet —, hvem man overdrager at antage sine faa Medhjælpere og at indkjøbe de nødvendige Inventariegjenstande og Droguer. Med disse faa Foranstaltninger, til hvis Gjennemførelse der ikke vil medgaa mere end højst Kroner 8000, har man sit Officin færdigt. Tilvejebringelsen af dette forholdsvis lille Beløb vil neppe berede Vanskeligheder. Besidde vedkommende Sygekasser Kapital eller et Reservefond, kan man jo ikke tænke sig en formaalstjenligere og rentablere Anbringelse, og er man uden de nødvendige Midler, er Intet lettere end at finde flere andre lettilgængelige Udveje til deres Tilvejebringelse. Selvfølgelig kan man ikke

---

*) Heri medregnet Kr. 6000 medgaaede til Dispensators Løn Medhjælp, Lokaler med Lys, Varme og Damp.

vente, at de udenbys eller fjerntboende Medlemmer strax skulle blive delagtige i Godet, men vinder Institutionen Tilslutning og arbejder den til Tilfredshed, hvad der jo ingen Grund er til at tvivle om, anlægger man Filialer eller selvstændige Anstalter i Forstæderne, dog at man stadig gjør fælles Indkjøb, for at tage alle Fordele med.

Det andet Spørgsmaal, om en Forbrugsforenings Medicin vil kunne taale Sammenligning med Apothekernes, er egenlig overflødigt. Da den vil blive fremstillet af Folk med den samme Uddannelse, som de besidde, der virke ved Apothekerne, paa samme Maade og af mindst lige saa gode Stoffer, er det jo en Selvfølge, at den ikke vil komme til at staa tilbage, men snarere blive bedre end hvad man hidtil har faaet, navnlig paa enkelte Steder, hvor et for dyrt Kjøb af Privilegiet gjør en streng Økonomi nødvendig. Heri ligger paa ingen Maade nogen Sigtelse mod Nogen for at levere ikke forskriftsmæssige Varer, men der er jo Forskjel paa blot gode og ligefrem fortrinlige Varer, og dette sidste Prædikat tror jeg ikke, vor Medicin altid fortjener. Emballagens Udstyrelse lover undertiden mere, end Varens Kvalitet kan holde.

Jeg er tilbøjelig til at tro, at en Forbrugsforenings Tilværelse vil have den gunstigste Indflydelse paa Kvaliteten af al Medicin, dens egen saavel som Apothekernes. Jeg venter nemlig, at Oprettelsen af en Forbrugsforening vil bevirke, at den aarlige Visitats fra at være en tom Formalitet, vil blive en virkelig Undersøgelse, der foretages grundigt og uden Varsel, og den vil naturligvis blive lige grundig og lige upartisk mod alle.

Det tredje Spørgsmaal, om Oprettelsen af en For-

brugsforening til Fordeling af Medicin blandt dens Medlemmer er lovlig, har jeg ikke turdet afgjøre uden Hjælp. Jeg har, hvad Besvarelsen af dette Punkt angaar, søgt og fundet Bistand hos en Mand, hvis grundige juridiske Indsigt og objektive Dom ere lige utvivlsomme, og han har bekræftet Rigtigheden af min Anskuelse, at en saadan Forenings Oprettelse og Virken er fuldstændig lovlig og uangribelig, forudsat dens Karakter som Forbrugsforening bliver konsekvent gjennemført. Det forekommer mig, at dette vilde ske paa den utvetydigste Maade, dersom man valgte at fordele Medicinen blandt de Medlemmer, som havde Brug for den, uden Betaling. Altsaa næsten samme Ordning som nu. For Tiden faa de kontingentydende Medlemmer af en Sygekasse fri Medicin, som udleveres fra et Apothek; oprettes en Forbrugsforening faa dens kontingentydende Medlemmer ligeledes fri Medicin, men udleveret fra Foreningens eget Officin.

Jeg støtter min Anskuelse, at en Forbrugsforening, som den jeg foreslaar, lovlig og uantastet kan udøve sin Virksomhed, fornemlig derpaa, at Lovgivningen intet Forbud indeholder derimod. Dette er ingen tilfældig Mangel. Tvertimod! dersom et saadant Forbud fandtes, vilde det danne en paafaldende Undtagelse fra, hvad der er gjældende i alle lignende Tilfælde, nemlig at kun den Handling anses som Indgreb i Andres Handelsrettigheder og Virksomhed, ved hvilken der tilsigtes eller opnaas Vinding. Det nærmeste Exempel danne de bestaaende Forbrugsforeninger Landet rundt; de kunne ikke tiltales for Overtrædelse af Næringsloven, og der er mange lignende Forhold. Det er f. Ex. ikke Brud paa Patentretten at eftergjøre patenterede Gjenstande til

eget Brug, eller paa Næringsloven, at Private indforskrive Varer og overdrage dem til Andre uden Fortjeneste; man kan endvidere, naar man blot ikke gjør Skade derved, kurere endog paa Andre uden at ifalde Strafansvar, forudsat man ikke tager Betaling derfor.

Selve den medicinale Lovgivning bekræfter Rigtigheden af min Opfattelse. Under min Syslen med denne i Anledning af et Hverv, jeg havde den Ære at udføre for et Folkethingsudvalg, søgte jeg ivrigt, men forgjæves efter en Bestemmelse i modsat Retning. Det mangler ikke paa talrige Forbud mod «at holde noget Apothek» [1]) (ↄ: Ud*salgs*sted af Medicin); «holde hemmelig eller offenlig *Fal* nogle af de Varer .... som høre til Apotheket» [2]); at «Kjøbmænd i Smaat *forhandle* de Medicinalvarer, der ifølge Lov og Anordninger ere forbeholdte Apothekerne» [3]). Der findes Definitioner af [4]) og Fortegnelser over [5 og 6]) «hvilke upræparerede og præparerede Medicinalvarer der ere unddragne den almindelige Detail*handel* og hvis *Salg* skal være Apothekerne forbeholdt. Man træffer Ordre til en Stiftsbefalingsmand [7]), at han skal paalægge Kjøbmændene i sin Jurisdiktion, at de «entholde sig fra at *falholde* .... Apothekervarer», og til Stadsfysikus [8]), at han skal paatale, at «Adskillige af Landets Egne af *Vindesyge* .... debitere

---

[1]) Forord. af 4. Decbr. 1672 §§ 11 og 29.
[2]) Samme Forordn. § 30.
[3]) Lov af 29. Decbr. 1857 § 32.
[4]) Samme Lovs § 35.
[5]) Anordn. af 12. Juli 1862.
[6]) Justitsminist. Bekjendtgj. af samme Dato.
[7]) Reskript af 4. Januar 1782.
[8]) Raadstueplakat af 1. Decbr. 1779 samt Instrux af 4. Marts 1818 § 17.

nogle saakaldte Arkana, hvilken *Handel* er utilladelig....»
Kort sagt, medens Lovgivningen er saa rig paa Forbud mod for Vindings Skyld at sælge Medicin, træffer man ikke et eneste mod, at Private slutte sig sammen for at lade tilberede og fordele mellem sig den Medicin, som de have Brug for; ja, Justitsministeriet har ved Skrivelse af 13. Oktober 1875 til Sundhedskollegiet, der synes at have været af en anden Mening, udtalt, at det ligefrem er tilladeligt. Der gives desuden Præcedenser. Som saadanne anser jeg Kommunehospitalets og Garnisonssygehusets Dispensationsanstalter.

Trods alt dette vilde det undre mig, om Apothekerne ikke vilde forsøge at faa Dom over den Forbrugsforening, der førte mit Forslag ud i Livet. Jeg tror imidlertid, den kunde imødese en Sagsanlæggelse med Ro; thi den vilde paa sin Side utvivlsomt have den offenlige Mening, den moralske Ret og endelig Loven.

Mindre Meddelelser.

Den svenske Bankkommissions Forslag.

D. 18. Novbr. 1881 nedsatte den svenske Regering en Kommission med det Hverv at afgive Betænkning om og Forslag til mulige Ændringer i det svenske Bankvæsen, særligt Seddelvæsenet. Betænkningen afgaves d. 14. December f. A., og er for nogen Tid siden bleven offenliggjort under Titlen «Bankkomiténs underdåniga förslag till förandrad organisation af bankanstalterna», i et omfangsrigt Bind paa 344 Sider, hvortil slutter sig et Hefte statistiske Tabeller. Kommissionen (Formand G. Lagerbjelke, desforuden ni ansete Bankkyndige, og endelig som Sekretær Claes Westman) har i dette Arbejde leveret et meget rigt Stof til Belysning af de svenske Bankforhold.

I Kommissionen har, som det nærmere udvikles i de meget udførlige Motiver til de af den fremsatte Forslag, den Anskuelse uden Meningsforskjel gjort sig gjældende, at det Maal, henimod hvilket Lovgivningen paa Seddelbankvæsenets Omraade bør stræbe, maa være Ophævelse af den private Seddeludstedelse og Koncentreringen af Seddeludstedningen hos en eneste Bank. Kommissionen

har imidlertid ikke overset, at en pludselig Ophævelse af den Seddeludstedningsret, der for Tiden i stort Omfang benyttes i Sverig, let vilde kunne fremkalde Forstyrrelser i den økonomiske Virksomhed, hvis Udstrækning ikke paa Forhaand lader sig beregne, ejheller har den overset, at der kun er liden Sandsynlighed for, at det i den nærmeste Fremtid vil kunne lykkes at gjennemføre de Forandringer i Rigsbankens Organisation og Virksomhed, der efter Kommissionens Tanke ere nødvendige, naar Rigsbanken skulde gjøres skikket til at overtage hele den svenske Seddeludstedning. En Overgangsperiode bør derfor skabes gjennem en Lovgivning, der baade skal skaffe Ihændehaverne af Sedler den størst mulige Sikkerhed for under alle Omstændigheder at kunne faa dem indløste, og som tillige ved for den private Seddeludstedningsret at drage en Grænse, der i Overgangstiden ikke bør overskrides, vilde forebygge de skadelige Virkninger af en for vidt dreven privat Seddeludstedelse. En saadan Lovgivning skulde desuden ved at overdrage til Rigsbanken at forsyne Landet med al den Seddelmønt, som der maatte trænges til udover den saaledes fastsatte Grænse, være skikket til at lade Rigsbanken voxe ind i den Stilling, som en eneste seddeludstedende Centralbank maa indtage. Kommissionen formulerer altsaa i denne Retning et Forslag til Lov, der skulde træde i Kraft saasnart den længst løbende af de private Bankers nuværende Oktrojer er udløben. Ifølge dette Forslag skulde da Seddeludstedningsret ikke tillades udover et sammenlagt Beløb af 50 Millioner Kroner, og med Hensyn til den saaledes tilladte Seddelcirkulation foreskrives særlige Funderingsbestemmelser. I yderligere Forslag formulerer Kom-

missionen dels forskjellige Overgangsforskrifter, dels Forskrifter vedrørende Rigsbanken og vedrørende de ikke-seddeludstedende Banker. Motiverne ere dels af almindelig, dels af speciel Natur. De forudskikkes med en meget udførlig historisk Oversigt over det svenske Bankvæsen.

Den svenske nationaløkonomiske Forening.

De nylig udkomne «Nationalekonomiska föreningens förhandlingar 1883» (Stockholm 1884, 139 S.) meddele de Foredrag (med Referat af Diskussionerne), der holdtes paa den stockholmske Forenings syv Møder ifjor. De forhandlede Emner vare disse: Den svenske Kommissions Forslag til Indførelsen af en almindelig Postsparebank (Diskussion indlededes af Foreningens Sekretær, v. Häradshöfding Claes Westman); om de store Sildefiskerier, betragtede fra nationaløkonomisk Synspunkt (Foredrag af Docent Ljungman); om Stempelskat paa Transaktioner (Diskussion, indlededes af v. Häradshöfding Ribbing); om Karl Marx (Foredrag af Dr. Leffler); de spanske Handelstraktater (Diskussion indlededes af Grosserer Astrup); nogle Blade af de skandinaviske Kommunalinstitutioners Udviklingshistorie (Foredrag af cand. jur. Montan); Referat af Engels Skrift «Der Werth des Menschen» (ved første Aktuar Hellstenius).

Dødeligheden i Sverig.

I 1879 offenliggjorde den svenske Statistiks Nestor, Dr. Fr. Th. Berg, i det af det svenske statistiske Centralbureau udgivne «Statistiske Tidsskrift» en Afhandling om «Aarstidernes Indflydelse paa Dødeligheden». Som et Supplement hertil har i samme Tidsskrift 1883 Nr. 3 (ↄ: 70) Gustav Sundbärg skrevet en Artikel om «Dødeligheden maaneds- og aarstidsvis i Sverig 1861—80». Medens Berg sammenlignede Dødssummerne fra Maaned til Maaned indbyrdes, ser Sundbärg Dødeligheden i Forhold til Folkemængden. Den sidstnævnte Forfatter udtrykker altsaa de forskjellige Maaneders og Aarstiders Dødelighed i Forhold til Folkemængden, ikke i Forhold til Aarets Dødssum i det Hele. For hver Maaned og Aarstid beregner han «Dødstallet» ↄ: Antallet Døde i en vis Tid (Maaned, Aarstid osv.) reduceret til helt Aar og udtrykt i Promille af Middelfolkemængden. De valgte tyve Aar mener han at kunne betegne som en normal Periode, i alt Fald naar Landet i sin Helhed betragtes.

Hovedresultatet er dette: I Tidsrummet 1861—80 udgjorde de Døde 19,2 ‰ af Befolkningen i hele Aaret. Men i Vinterhalvaaret (December—Maj) var Dødetallet 21,1 ‰, i den varmere Aarshalvdel (Juni—November) derimod 16,8 ‰. I Vinteren (Dcbr.—Fbr.), Foraaret (Marts—Maj), Sommeren (Juni—Avg.) og Efteraaret (Septbr.—Novbr.) var Dødstallet henholdsvis 21,5, 21,6, 16,5 og 17,2 ‰. I de enkelte Maaneder var det: 21,0 ‰ i December, 21,7 i Januar, 21,8 i Fbr., 21,9 i Marts, 22,0 i April, 21,0 i Maj, 17,9 i Juni, 16,1 i Juli, 15,5 i Avgust, 15,5 i Septbr., 16,8 i

Oktbr. og 19,2 i Novbr. Nærmere vedrørende Diskussionen af de Indflydelser, der vise sig i disse vexlende Tal, findes i Bergs Afhandling.

Paa Basis af disse Tal anstilles nu først en Sammenligning med andre Lande, navnlig med Benyttelse af Bodios Opgivelser. Derefter er Dødstallet i hele Aaret i Norge 17,4, i Sverig 19,2, i Danmark 19,2, i Skotland 22,1, i Frankrig 23,1, i Finland 24,4, i Nordtyskland 27,2, i Italien 29,9 °/₀₀. Danmark staar i det hele Sverig meget nær. Men mellem de andre Lande kan der være betydelige Afvigelser. Mellem Dødstallene i Avgustmaaned, f. Ex., er saaledes følgende svære Afvigelser: i Norge, Sverig, Danmark, Skotland, Frankrig, Finland, Nordtyskland og Italien henholdsvis: 14,8, 15,5, 16,7, 19,4, 24,3, 20,2, 29,6 og 35,3. Differencen mellem de to Yderpunkter er overraskende.

I de sidste hundrede Aar er Dødeligheden taget betydeligt af. Medens Dødstallet i 1781—1800 og 1801—1820 var henholdsvis 26,5 og 26,8, er det siden da Skridt for Skridt blevet mindre, saa at det i 1861—80 kun var 19,2 °/₀₀. Denne Forbedring ses, hvad enten man betragter Aaret under Et eller de enkelte Aarstider og Maaneder. Men Forbedringens Omfang har i de forskjellige Aarstider og Maaneder ingenlunde været den samme. Den har været stærkest i Sommermaanederne, svagest i Vintermaanederne, især December. Forholdet er altsaa blevet forrykket. Ligeoverfor en Sommer-Dødelighed = 100 stod i 1781—1800, 1801—20, 1821—40, 1841—60 og 1861—80 en Vinter-Dødelighed = resp. 110, 121, 128, 136 og 130. Medens altsaa Vinter-Dødeligheden for hundrede Aar siden kun havde 10 pCt.s Overvægt over Sommer-Dødeligheden har den

nu 30 pCt.s Overvægt. Aarsagen hertil kan næppe søges i klimatiske Forandringer. Skulde Aarsagen da være den, at Befolkningen er bleven mere blødagtig, mere ømfindlig for Vinterkulden?

Forf. gjennemgaar udførligt Forholdet mellem Dødeligheden og Temperaturvexlinger, samt paaviser de to Kjøns og de forskjellige Landsdeles forskjellige Dødelighed. I de forskjellige Len èr Dødeligheden meget forskjellig, men svagest ere Maaneds- og Aarstids-Differencerne i det nordlige, størst derimod i det sydlige Sverig.

Amerikansk Svine-Statistik.

J. Nimmo, Jr. (Chief of Bureau of Statistics): The production of Swine in the United States, and the transportation, consumption and exportation of Hog Products, with special reference to the interdiction of American hog products from France and Germany... Washington, 1884.

Der mangler ikke meget i, at Halvdelen af hele Verdens Svin findes i de Forenede Stater. I 1883 taltes her over 43 Millioner Svin, hvorimod der omkring Aar 1880 taltes af Svin: i Rusland 10,3, Tyskland 7,3, Østrig-Ungarn 7, Frankrig 5,8, Spanien 4,4, Storbritannien 4, Schweiz 2, Italien 1,6, Britisk Nordamerika 1,4, Rumænien 0,8, Portugal 0,7, Belgien 0,6, Avstralien 0,6, Danmark 0,5, Sverig 0,4, Holland 0,35, Argentinske Republik 0,34, Ny Seland 0,2, Grækenland 0,18, Kapstaten 0,13, Norge 0,1 Mill., — tilsammen for alle de nævnte Lande omtrent 92 Millioner Svin (hvad der findes i ikkenævnte Lande af Svin er kun lidet) *). Men ikke blot

*) Saaledes angivet i Charles B. Murray's Cincinnati Price-Current.

er Svineholdet umaadeligt i Amerika (d. v. s. de Forenede Stater) sammenlignet med andre Lande; det nuværende amerikanske Svinehold er kolossalt ogsaa, naar det sammenlignes med tidligere Tiders: i 1870 taltes omtrent tyve Millioner færre Svin end i 1880. Dette umaadelige Svinehold har gjort det muligt for de Forenede Stater at udføre store Masser af Svine-Produkter til Evropa, og de tyske og franske Indførselsforbud have nødvendigvis maattet være de Forenede Stater meget ubehagelige. Det statistiske Bureau i Washington lod da indsamle Data til Belysning af Svine-Spørgsmaalet, og under 12. Fbr. d. A. indsendte Bureauets Chef Joseph Nimmo, jr., den ovenciterede interessante Beretning til den amerikanske Secretary of Treasury, Hon. Chas. J. Folger.

Udførslen af Svine-Produkter fra de Forenede Stater havde i Tres'erne en Værdi, der svingede mellem 10 og 39 Millioner Dollars. Endnu i 1870 og 1871 var Værdien ikke højere oppe end ved henholdsvis 15 og 43 Millioner Dollars. Fra 1872 hævede Værdien sig stærkt, omend ujævnt og med enkelte Tilbagefald og i de sidste ti Aar, 1874—83, har Udførselsværdien været henholdsvis 59, 57, 68, 81, 87, 79, 85, 105, 83 og 71 Millioner Dollars. Højest staar altsaa Aaret 1881 (d. v. s. det d. 30. Juni 1881 endende Finansaar) med 105 Millioner, — eller en saa høj Værdi, at der kun paa Udførslen af Brødstoffer og Bomuld falder større Værdier. Af den samlede Værdi falder i de senere Aar noget over Halvdelen paa «bacon and hams» (i 1883 38 Mill. Doll.), noget under omtrent en Tredjedel paa «lard» (i 1883 27 Mill. Doll.), og en mindre Værdi paa «pork» (i 1883 6 Mill. Doll.).

For at stille de nævnte Værdier i det rette Lys maa de suppleres med Oplysning om de udførte Kvantiteter (1 eng. Pound = 0,9 danske Pd.). Der udførtes i Finansaarene endende 30. Juni

	bacon & hams		pork		lard	
	Mill. Pounds	Mill. Dollars	Mill. Pounds	Mill. Dollars	Mill. Pounds	Mill. Dollars
1880	760	51	96	6	375	28
1881	747	61	108	8	378	35
1882	468	47	80	7	250	29
1883	340	38	62	6	225	27

Man vil bemærke, at Kvantitets- og Værdibevægelserne ingenlunde følges ad. Det udførte Kvantum var i 1880 og i 1881 — overhovedet de Aar, der havde det største Udførselskvantum — næsten det samme (1231 og 1233 Mill. Pd.); men Værdien var i 1881 meget betydeligt — tyve Mill. Dollars! — større end i 1880. I 1880 var Udførselskvantumet næsten det dobbelte af, hvad det var i 1883 (627 Mill. Pd.); men Værdidifferencen var kun som mellem 85 og 71 Mill. Dollars.

Sagen er denne: den indenlandske Forbrug er en Hovedfaktor; naar Priserne i Indlandet stige, falder Udførslen, og *vice versa;* høje Priser i de Forenede Stater i 1882 og i 1883 (indtil Udgangen af Juni), derfor mindre Udførsel; lavere Priser i de Forenede Stater i 1879 og 1880, derfor større Udførsel. Naturligvis have Priserne i Udlandet ogsaa en stor Betydning for Udførslen; men det indenlandske Forbrug (— i de sidste fem Aar omtrent 80 pCt. af hele Produktionen) gjør dog Udslaget.

Det er for de vestlige og nordvestlige Stater, at Svineexporten særlig er af Betydning. En Mængde af de Forenede Stater producere ikke nok til at dække deres eget Forbrug, — de maa indføre fra de vestlige og nordvestlige. Flest Svin findes i Jowa, nemlig 5,1 Mill., Illinois 4, Missouri 3,9, Indiana 2,7, Ohio 2,7, Kansas 2, Nebraska, Wisconsin, Tennessee, Kentucky osv. Det beregnes, at omtr. 93 pCt. af hele den amerikanske Svine-Produkt-Udførsel i de senere Aar komme fra Staterne Ohio, Michigan, Indiana, Illinois, Kentucky, Tennessee, Missouri, Kansas, Nebraska, Jowa, Minnesota og Wisconsin. I disse Stater er Chicago ubetinget den vigtigste Plads for Svineexporten;

derefter følge Kansas City, Saint Louis, Cincinnati, Milwaukee og Indianapolis. Den Havn, der har den største Del af Svine-Exporten er New York: af Udførselsværdien i 1883, 71 Mill. Dollars, faldt paa New York 48 Mill., paa Boston & Charlestown noget over 10 Mill., paa Filadelfia noget over 6 Mill., paa Port Huron (til Canada) $3^1/_2$ og paa Baltimore noget over 1 Mill. Dollars.

I 1883, da der ialt udførtes for 71 Mill. Doll., udførtes der til Storbritannien for 41 Mill. (i 1881 derimod 59 Mill.), Tyskland $6^1/_2$ Mill. (i 1881 over 11 Mill.), Britisk Nordamerika 6 Mill., Frankrig 3,7 Mill. (i 1881 tre Gange saa meget!), Cuba 3,2 Mill., Belgien 3 Mill., Danmark 1,3 Mill., — til de andre Lande kun mindre Værdier.

De fem Lande, der indføre mest «bacon» (ialt for 32 Mill. Doll.) ere: Storbritannien 27 Mill. Doll., Tyskland 1,4, Belgien 1,3, Britisk Nordamerika 0,9 og Danmark 0,6 Mill. Doll. — «Hams» (ialt for henved 6 Mill. Doll.) aldeles overvejende til Storbritannien (over $4^1/_2$ Mill.). — «Pork» (ialt for noget over 6 Mill.) især til Britisk Nordamerika ($2^1/_4$ Mill.) og Storbritannien ($1^1/_2$ Mill.). — «Lard» (ialt henved 27 Mill.) især til følgende ni Stater: Storbritannien 8, Tyskland 4,8 (i 1881 over 8 Mill.), Frankrig 3,7 (i 1881 over $5^1/_2$), Cuba 2,5, Belgien 1,7, Britisk Nordamerika 1,4, Colombia 0,7, Danmark 0,7 og Holland 0,5 Mill. Dollars. — Tallene for 1883.

En større Del af den interessante Beretning optages dels af en speciel Redegjørelse for de Forenede Staters Omsætning med Frankrig og Tyskland, dels af Bemærkninger og statistiske Notitser vedrørende Trikiner og Trichinosis. Faren herfor søges reduceret til Nul.

Ny udenlandsk Literatur.

Die Nation. Wochenschrift für Politik, Volkswirthschaft und Litteratur. Herausgegeben von Dr. Th. Barth Kommissions-Verlag der Hofbuchhandlung Herm. J. Meidinger in Berlin. (Hvert Nr. 12—16 S. stort, in 4to, dobbeltspaltet). (Pris 16 M. aarlig).

Ved Udgangen af September f. A. standsede det gamle, hæderlig bekjendte. «Bremer Handelsblatt». For 32 eller 33 Aar siden da «Bremer Handelsblatt» først saa Lyset, beskjæftigede Pressen sig ikke synderlig med økonomiske Spørgsmaal; nu derimod diskuteres de i alle Dagblade. Ligeover for Nutidens store Bladkonkurrence havde et lille Ugeblad som «Br. H.bl.», der ikke udkom i nogen stor By, eller var Organ for nogen Korporation, ondt ved at holde sig. Saa besluttede Bladets Ejer, da den sidste Redaktør, A. Lammers, paa Grund af andre Forretninger saa sig nødsaget til at nedlægge Redaktionen, at undlade at søge en Afløser af ham. Bladet gik ind, — men med den Bevidsthed i en Menneskealder trofast at have kæmpet for Frihandelssagen. Saavel under Lammers's Ledelse som under Prof. Böhmerts beskjæftigede det sig i høj Grad foruden med Frihandelssagen med mange «gemeinnützige» Forhold. Under Böhmerts Ledelse saa det for et kvart Hundredaar siden de tyske Frihandelsmænds «national-økonomiske Kongres» opstaa, og det har i de 25 Aar troligt fulgt den. Under Dr. Emminghaus's Ledelse inddrog det særlig Livsforsikringsvæsenet under sine Opgaver, og ved de aarlige Oversigter over det tyske Livsforsikringsvæsen, som det lige til det Sidste bragte, har det indlagt sig ikke ringe Fortjeneste.

«Die Nation» har søgt at hæve Arven efter «Bremer Handelsblatt». Udgivet i Berlin af Rigsdagsmanden Dr.

Barth (tidligere Handelskammersyndikus i Bremen) stiller det sig ligesom «Bremer Handelsblatt» paa den liberale Økonomis Grund. I første Række er det et økonomisk Organ, i anden et politisk, i tredje behandler det ogsaa andre Spørgsmaal («Litteratur»). Den foreliggende halve Aargang byder et særdeles afvexlende Indhold. Afset fra Bladets Korrespondancer fra de tre nordiske Riger, der ere skrevne af Mænd, som ikke synes ret at kjende Forholdene i Danmark (maaske heller ikke dem i Norge), og som derhos i Henseende til Opfattelsen af de skandinaviske Forhold ikke ret synes at kunne stille sig paa det Standpunkt, der vel nærmest vilde passe for Korrespondenter til et ogsaa i politisk Henseende saa liberalt Blad som «die Nation», — kunne vi kun udtale os meget anerkjendende om Bladets hidtidige Indhold. Det har i de forløbne Maaneder fra de bedste Forfattere bragt et meget stort Antal livlige, oplysende, særdeles læseværdige Artikler om forskjellige Forhold.

G. Seelhorst, Australien in seinen Weltausstellungsjahren 1879—81. Nebst einem Anhange: Eine Reise in's Innere von Sumatra. Augsburg, 1882. Gebr. Reichel. (417 S.) (6 M. 50).

I Sydney afholdtes Verdensudstillingen 1879—80, i Melbourne 1880—81. Paa den sidstnævnte var Dr. Seelhorst den tyske Rigskommissærs Chef-Sekretær. Over begge afgiver han Beretning, udførligt over Udstillingen i Melbourne. Disse Beretninger have deres blivende Værd, men de optage kun en mindre Del af Bogen (c. 70 Sider). Broderparten medgaar til en Skildring af Australien, særlig de engelske Australkolonier, Ny-Syd-Wales, Victoria, Tasmania, Syd-Avstralien, Vest-Avstralien, Queensland, Ny-Seland. I Bogen er indflettet endel Turist-Skildringer; men

hvad der giver den dens Hovedinteresse, ere de Data, den indeholder om Avstraliens nationaløkonomishe Forhold. I denne Henseende indeholder den et værdifuldt og rigt Stof.

G. Seelhorst, die deutsche Waare auf dem Weltmarkt. Ein Beitrag zur Export-Frage. Augsburg, 1883. Gebrüder Reichel. (66 S.)

Fra et teknologisk Standpunkt udtaler Forf. sig i dette lille Skrift om de tyske Industriprodukters «Exportfähigkeit», d. v. s. om de Egenskaber, der gjøre dem skikkede eller uskikkede til at erobre et Marked udenfor Tysklands Grænser. Hans Betragtninger begynde med Aaret 1873, — Wiener-Udstillingen, hvor den tyske Industri i det Hele indtog et højt Standpunkt; Aaret 1876 — Filadelfia-Udstillingen, hvor den tyske Industri fik Karakteren «slet og billig» — er det andet Stadium i Forf.s Udviklinger, og endelig søger han at hævde en betydelig Arbejden-sig-op i de siden 1876 forløbne Aar. Han slutter med Ønsket om «eine Weltausstellung in Berlin». Det er Industriudstillingerne, der hovedsagelig have givet Forf. det Grundlag, hvorpaa han bygger sine Domme. Han har besøgt Verdensudstillingerne i Europa, Amerika og Avstralien. Dèr har han hentet en væsenlig Del af sit Materiale, og om deres Nytte har han en høj Forestilling. De lokale Udstillinger — af dem har Tyskland haft mere end 30, siden det i 1876 opgav at møde paa Verdensudstillingerne — de lokale Udstillinger, som han forøvrigt ogsaa kjender tilbunds af personlig Erfaring, som Arrangør, Dommer og Referent, udtaler han sig derimod nedsættende om, som en Art «höheres Vogelschiessen», med Præmie-Humbug etc. — Den lille Bog er skreven med Sagkundskab og læses med Interesse.

A. P.-St.

Priskuranternes Betydning.

Et Bidrag til Belysning af Arbejderspørgsmaalet.

Af

Julius Schovelin,
cand. polit.

Vi befinde os øjensynlig for Tiden i en Strike-Periode. Ifjor Efteraar var det Cigarmagerne, i Øjeblikket er det Væverne, Hvidgarverne, Snedkerne, Bødkerne o. s. v. Efter at Strikernes Antal i Slutningen af 70erne var sunket ned til et Par Stykker om Aaret, er det siden 1880—81 atter begyndt at voxe. For saa vidt svarer Forholdet til Begyndelsen af 70erne, men Forskjellen mellem nu og da er dog fremtrædende. For en halv Snes Aar siden stod Strikens regelmæssige Benyttelse for den almindelige Bevidsthed som noget ganske Nyt; Følgen var, at man busede paa uden Omsigt og Forudseenhed. Fag efter Fag skulde prøve dette nye Universalmiddel til at faa Lønnen skruet i Vejret, og Treaaret 1873—75 har saaledes henved 100 Striker at opvise imod kun 11 i 1871 og ingen i 1870. Der var næsten stadig flere Skruer i Gang, og den ene kom ofte den anden ligesom i Vejen. Nu synes man at bestræbe sig for at gaa mere rolig og langsomt prøvende

til Værks, Fag for Fag, de bedst stillede først! Bevægelsen er nu mindre ilter, vel ogsaa mindre sejrsvis og begejstret, men til Gjengjæld mere sejg.

Iblandt de Stridsæmner, som stadig forekomme imellem Arbejdsgiver og Arbejder, se vi jo ofte Spørgsmaalet om en Priskurant dukke op, enten saaledes, at man fra Arbejdernes Side ønsker en saadan indført, eller saaledes, at man søger at hævde en allerede bestaaende Priskurant imod Angreb eller Omgaaen fra Mestrenes Side. — I Begyndelsen af forrige Decennium spillede dette Krav en endnu større Rolle. Paa denne Lønningsform er der udkæmpet mange og lange Stridigheder selv der, hvor Enighed om det, som skulde synes at være det Væsenligere: Lønningens Højde, i Forvejen var tilstede. Her ligger altsaa aabenbart mere end et blot Principrytteri til Grund, og vi ville nu i det Følgende gjøre dette enkelte, i sig selv ikke uinteressante Punkt til Gjenstand for nogle saadanne korte og mere spredte Betragtninger, som kunne finde Plads i et Tidsskrift, idet Forf. iøvrigt forbeholder sig andet Steds ved en senere Lejlighed at komme mere udførlig ind paa Spørgsmaalet i dets Sammenhæng med vort Lands Strike-Historie.

Ved en Priskurant forstaas jo en af Mestre og Svende i Forening vedtagen Norm for, hvilke Priser der blive at betale for hvert enkelt i Faget forekommende Stykke Arbejde. I Fag, hvor Arbejdet ikke i Følge sin Natur medfører en stærk og indgribende Specialisering, ja, Individualisering som f. Ex. i Kunstsnedkeriet, men hvor Arbejdet derimod er mere ensartet, og den større Dygtighed og Flid navnlig kun kan ytre sig ved hurtigere Arbejde, er en saadan Prisfor-

tegnelse paa sin Plads, idet den byder Arbejderne flere Fordele og dog opfylder Akkordarbejdets Hensigt: at give de dygtigere Lejlighed til at fortjene forholdsvis mere end de mindre duelige. Meningen med en Priskurant er for det første at gjøre Arbejdsfortjenesten mere stabil. Begge de interesserede Parter have samlet sig om Priskuranten, og begge føle sig altsaa bundne derved, saa at sige ved Tro og Love. Det sædvanemæssige, det ved Tradition, Skik og Brug givne faar desuden igjennem en saadan Priskurant ligesom fast Form og Skikkelse, og derved exploiteres netop denne vigtige Faktors Indflydelse i Retning af at gjøre Arbejdslønnen ubevægelig, uafhængig af tilfældige, forbigaaende Konjunktursvingninger, i Arbejdernes Favør. Ligeledes faa Arbejdernes sædvanemæssige Fordringer til Livet derved sin bestemte Formulering; Arbejderne paa deres Side véd nu, hvor meget de maa have i hvert enkelt Tilfælde for samlet at bevare og opretholde deres «standard of life», og dette giver deres Modstandskraft mod Forsøg paa at trykke den ellers saa elastiske Grænse ned en ganske anderledes Styrke end, naar Forestillingen om «standard of life» blot beror paa et rent løst Enkeltmands Skjøn, saa at den stadig staar Fare for at flyde ud ved en individuel Slaaen af i de enkelte Tilfælde. Prislisten er endelig Udtrykket for, hvad Mestrene paa deres Side anse for passende og billigt at byde deres Arbejdere, og for, hvor højt de mene at kunne gaa for dog selv at kunne staa sig derved. Det bliver saaledes naturlig at formode, at der igjennem en saadan Priskurant saa at sige er tilført Arbejdslønnen et mægtigt Stykke Konservativisme, eller rettere, at den konservative Indflydelse, som alle-

rede i Forvejen er forhaanden paa dette Omraade, herved faar et mere solidt og sikkert Fodfæste.

Ved en Prisfortegnelse tilsigtes der endvidere at skabe Ensartethed i Lønningsforholdene. De en Gang fastslaaede Priser maa følges overalt, paa alle Punkter, hos alle Mestre, for alle Arbejdspræstationer af samme Godhed og Værdi. Man søger derved at sætte en Bom for en af de for Arbejderne farligste Tendenser, nemlig, at Mestrene konkurrere paa Arbejdernes Bekostning. Under almindelige Forhold, hvor der ingen fast vedtagne, fælles Priser existerer, hvor Lønningerne altsaa ikke fastsættes under Et for hele Faget, men bestemmes i det enkelte Tilfælde ved tilfældig skiftende, ofte smaalig Akkorderen mellem den enkelte Mester og Svend, kan det nemlig ske, at en Mester benytter sin maaske blot øjeblikkelige økonomiske Overmagt over sine Arbejdere til at trykke Arbejdslønnen for at kunne levere sine Ting billigere og derved faa et Forspring i Konkurrencen. Idet der nu som Følge heraf snart efter opstaar Tendenser til Retablering af det oprindelige Ligevægtsforhold, kan dette da let, hvor der ikke er nogen Arbejderorganisation, ske paa den Maade, naar Forholdene iøvrigt gjøre det muligt, at de andre Mestre nødsages til ogsaa for deres Vedkommende at nedsætte Lønnen i tilsvarende Forhold. Den berettigede og sande Konkurrence mellem Driftsherrerne beror imidlertid paa en Kappestrid om, hvem af dem, der kan indkjøbe det billigste og bedste Materiale, hvem der kan vaage bedst over Arbejdets Udførelse, over Orden og Akkuratesse paa sit Værksted, Præcision i Udførelsen af givne Ordrer osv., og hvem der kan og vil lade sig nøje med den mindste Avance. En Konkurrence paa Arbejdernes

Bekostning er derimod i høj Grad ubillig. Muligheden for en saadan Konkurrence vil selvfølgelig bero paa, hvor lav Lønningsfoden er i Forvejen i vedkommende Fag, og kan overhovedet kun ligge indenfor visse Grænser. Ofte vil jo en slig Nedtrykken af Lønnen kun kunne være rent foreløbig; men det er paa dette Omraade af Vigtighed at fastholde, at enhver Bestræbelse for Bevarelsen af «status quo» altid er lettere end at fremkalde Forandringer til Forbedring af Arbejdslønnen; dette sidste kan tage meget mere Tid, Flid og Spild af Kræfter, og medens Græsset gror, dør Horsemo'r. At der er en Priskurant i et Fag, vil altsaa i denne Relation sige, at Intet er overladt til enkeltvis Akkorderen, men Arbejdspriserne ere fælles og almindelige, og den Omstændighed, at saadanne Afvigelser (Nedsættelser paa et enkelt Punkt), som kunne lede til de ovenfor berørte for Arbejderne uheldige Konsekvenser, ville være et Brud paa en fælles af alle og for alle given Norm, sætter naturlig under almindelige Forhold en heldig Stopper for slige Tendenser. Dette Moment er ogsaa for saa vidt af Betydning for Mestrene, som de under en Prisfortegnelse véd, hvor de holde i Konkurrencen, hvad deres Konkurrenter betale, og følgelig kunne gjøre deres Kalkule derefter uden Frygt for en letsindig og uforsvarlig Underbyden af deres Kolleger.

Endelig bidrager en Priskurant i en væsenlig Grad til at styrke og samle Arbejdernes Organisation. Den bringer det til at staa klart for Arbejdernes Bevidsthed, i hvor høj Grad Opretholdelsen af «standard of life» er en fælles Sag, og hvor vigtigt det er, at de givne Lønningsbaser bevares, og man slutter sig derfor naturlig stærkere sammen. Der er nu et fast Grundlag at

kæmpe paa, et tydelig udtalt Maal at kæmpe for, en bestemt Fane at flokkes om. Og en fast Organisation er jo netop en væsenlig Betingelse for Hævdelsen af den givne Lønningsstatus.

Hvad nu angaaer Spørgsmaalet om, hvorvidt og i hvilken Grad Priskuranterne faktisk og praktisk have svaret til de Forventninger, man saaledes knytter til dem i Følge en saadan mere theoretisk Betragtning, da skulle vi med Hensyn til de engelske Erfaringer herom nøjes med at henvise til Brentano: Arbeitergilden der Gegenwart II S. 213—4 o. fl. St., hvori flere talende Kjendsgjerninger til Gunst for Priskuranternes heldige Indflydelse findes meddelte og blot heraf i Forbigaaende nævne to saa slaaende Exempler som, at de londonske Skibsbyggeres Prisliste bestod uforandret fra 1824 til 1867 og at de londonske Sætteres Tarif først bestod fra 1785—1800 uforandret, derpaa efter en Revision fra 1800—1810, dernæst fra 1810—16 og endelig efter en tredje Revision endogsaa fra 1816—66. Derimod skulle vi nu her i det Følgende ganske løselig skizzere Forholdene for Danmarks Vedkommende og særlig dvæle ved et Par enkelte i denne Henseende særlig interessante Erhverv, imedens dog den mere fuldstændige og detaillerede Behandling af Spørgsmaalet og den nærmere i det Enkelte gaaende Dokumentation, som alt ovenfor bemærket, maa gjemmes til en senere Lejlighed.

Medens kun nogle enkelte Fag her i Landet — Tømrere, Murere og Kurvemagere — havde egenlige Prisfortegnelser før 70erne, rejste der sig pludselig i Begyndelsen af dette Decennium, samtidig med den socialistiske Agitation og til Dels udgaaende fra denne, en

livlig Bevægelse i de fleste større Fag for Indførelsen af Priskuranter. — I Slutningen af 60erne var vel Tanken allerede dukket op i to Fag: hos Bogbinderne 1868 og Bogtrykkerne 1869, men uden at der skete noget alvorligt Forsøg paa Gjennemførelsen. I det første Fag blev det paa et Møde af Svende i Oktbr. 1868 overdraget et Udvalg paa 10 Medlemmer at udarbejde et Udkast til en Priskurant, og dette blev da ogsaa færdigt omtrent et Aarstid efter. Nu nedsatte Mestrene en Komite til at revidere Svendenes Arbejde, og efter forskjellige Konferencer med Svendeudvalget naaede dette Udvalg endelig at blive færdigt efter to Aars Forløb, altsaa i Slutningen af 1871, hvorpaa Udkastet publiceredes i Juni 1872; men kun som — «vel skikket til Vejledning i at bestemme Arbejdslønnen». Da Prisfortegnelsen saaledse ikke havde nogen bestemt bindende Karakter, var dens Betydning i Virkeligheden ganske illusorisk. — Blandt Typograferne begyndte Bevægelsen, som sagt, i 1869, men først i 1871 fik man et Tarifforslag færdig, som imidlertid blev fuldstændig afvist af Mestrene og dermed faldt til Jorden.

Med den socialistiske Bevægelse vaagnede imidlertid Tanken paany blandt Arbejderne, og denne Gang tog man fat paa Sagen med mere Energi og Bestemthed. Man erindre den særegne Maade, hvorpaa Arbejderrøret blev til. En besynderlig Blanding af praktisk «trades unions»-Politik og halvfordøjede socialistiske Theorier blev Arbejderpartiets Katechismus, og paa Programmet var da ogsaa Priskuranten opført. Lønningsforhøjelser gjennem Striker var det første, nærmest liggende Formaal, som man strax styrede løs paa; efter at man i lange Tider kun havde set enkelte

Arbejdsnedlæggelser nu og da, rent undtagelsesvis, med Aaringers Mellemrum, fik man nu Skruer i Hobetal, i fem Aar (1871—75): 135. Men var Lønningsforhøjelsen Maalet og Striken Angrebsvaabnet, var Indførelsen af en Priskurant Bygningen af den Fæstning, der skulde betrygge og forsvare den vundne Position, og tjene som Udgangspunkt for nye Felttog. Det gik imidlertid ulige lettere med at faa højere Løn end med at faa den sikret gjennem en saadan Garanti.

Nogenlunde samtidig bliver Interessen for en Priskurant levende blandt Skomagerne og Bygningssnedkerne (1872). Det var Skomagerne, der først tog Affære, medens Sagen først nogen Tid blev omhyggelig prøvet, diskuteret og modnet hos Bygningssnedkerne, i hvilket Fag Forslaget ogsaa først blev frembaaret af en Fagorganisation. For Skomagernes Vedkommende kom det den 10. Juni til en Skrue paa Indførelsen af en Priskurant, der gjennemgaaende forhøjede Arbejdspriserne. Prislisten var imidlertid kun et løst skizzeret Program, i høj Grad summarisk og primitivt affattet; og Svendene lod den derfor falde i Erkjendelsen af dens Uigjennemførlighed og Utilstrækkelighed, da Mestrene hurtig gik ind paa en simpel Forhøjelse af Lønnen paa 30 til 33 Procent. — I Begyndelsen af 1874 udarbejdede man imidlertid paany en i Modsætning til den foregaaende meget omstændelig Priskurant, da det havde vist sig, at man uden en saadan Prisliste ikke havde kunnet bevare den højere Løn. Selve Apparatets Vidtløftighed, Inddelingen efter 3 forskjellige Dygtighedsgrader, 3 forskjellige Hold af Arbejdere, viste imidlertid, at her var særlige faglige Vanskeligheder at overvinde, og at en stor Uensartethed i Løn-

ningsforholdene i og for sig er naturlig og uundgaaelig i Faget. Da Mestrene atter gik ind paa nogen Forhøjelse, opgav man ogsaa denne Gang Sagen.

Som alt ovenfor antydet, gik Planen om Indførelsen af en Priskurant hos Bygningssnekerne Haand i Haand med Dannelsen af en fuldstændig Fagorganisation. Udarbejdelsen af Prislisten gav umiddelbart efter Anledning til Dannelsen af den første egentlige Fagforening i Danmark, stiftet den 16. Februar 1872. Dens Formaal er «at samle alle Bygningssnedkerne i Kjøbenhavn for ved fælles Samvirken at fastsætte og fastholde en Prisfortegnelse over Arbejdslønnen, saaledes at den staar i passende Forhold til Priserne for Livsfornødenhederne». Den foreløbig udarbejdede Priskurant var i Modsætning til Skomagernes løse Udkast tilsyneladende et dygtigt og omhyggeligt udført Arbejde. Mestrene synes at have staaet temmelig raadvilde og usikre overfor denne nye og uvante Situation; medens Svendene stod samlede og enige, optraadte Mestrene kun enkeltvis, og skjønt Priskuranten vel afvistes fra nogle Sider og forkastedes af selve Lauget, blev den dog betingelsesvis og med forskjellige Forbehold gjennemført under en stærk Pression fra Fagforeningens Side i Løbet af 1872. I Januar 1873 greb først Mestrene til samlet Modværge, det kom til en «lock-out», men Resultatet blev dog paa den ene Side, at Svendenes Priskurant blev den foreløbige Lønningsbasis, paa den anden Side Udarbejdelsen af en Priskurant af Mestre og Svende i Forening — hvorved altsaa Prislisteprincipet var definitivt fastslaaet i Faget — der stillede Svendene ligesaa gunstig som i Følge deres egen. Denne blev uforandret bestaaende til 1875, i hvilket Aar den blev omskreven fra

Rigsmønt til Kronemønt og samtidig noget forhøjet, og der nedsattes da tillige en Voldgiftsret med Fuldmagt til bindende Fortolkninger af Prislisten i Tilfælde af Tvistemaal. Denne Tilstand varede i c. 2 Aar, men i 1877 vare de gode Tider fuldstændig forbi, det var umuligt længere at holde igjen overfor den europæiske Reaktions Bølge, og Følgerne viste sig snart. Priskuranten blev omgaaet og tilsidesat saa hos en Mester, saa hos en anden. I Sommeren 1877 blev der da stillet Forslag i Fagforeningen om selv gjennemgaaende at nedsætte Priskuranten med 10 Procent, og naar det forkastedes, var det væsenlig kun for rent formelt at hævde Priskuranten af 1875 som den normale, principielle Lønningsbasis. Reelt fik det ingen Betydning, Arbejdspriserne sank stadig, ofte meget mere end 10 pCt., og Fagforeningen udtyndedes efterhaanden. Den holdt imidlertid dog Hovedet oppe under de vanskelige Forhold og foranledigede Møde paa Møde, hvor Bygningssnedkerne opfordredes til Enighed om en fælles Lønningsnorm, en selv nok saa lav Priskurant. I 1879 fik den atter fast Tag i Begivenhederne og fik benyttet et Opsving i Konjunkturerne for Faget til at samle Svendene om en Priskurant, der gjennemmengaaende var 10pCt. lavede end Prislisten i 1875, og denne blev gjennemført ved Hjælp af partielle Striker gjennem 1879—80. I Foraaret 1882 lykkedes det endelig ved en Overenskomt i det Væsenlige at faa gjenindført Priskuranten af 1875.

Man vil altsaa se, at medens Priskuranten iøvrigt lod sig gjennemføre og hævde, formaaede den dog ikke at staa sig overfor det økonomiske Tryk i 1877—78; men vi maa jo til Bedømmelsen heraf vel lægge Mærke,

for det første til, hvor gjennemgribende og mægtig den økonomiske Krise den Gang var, endvidere til den stærke Opløsning, der var almindelig i hele den faglige Organisation her hjemme paa dette Tidspunkt, fremkaldt ved rent politiske og personlige Forhold (Pios Bortrejse o. s. v.), og endelig til den særlig for Bygningssnedkernes Vedkommende betydningsfulde Omstændighed, at netop i disse Aar begyndte for Alvor Maskinernes Indtrængen i Faget, en Udvikling, som har taget en saadan Fart, at Haandværkernes Gjerning nu væsenlig er reduceret til Sammenføjelsen af det færdige Maskinarbejde. Af Interesse er det imidlertid at se de ihærdige Bestræbelser fra Fagforeningens Side efter at tilvejebringe Ensartethed i Lønningsforholdene ved at bevare en Priskurant selv med lavere Satser, hvilket jo ogsaa helt igjennem er lykkedes den, naar den alleruheldigste Tid lige undtages. Dette er nemlig i Virkeligheden Nerven i dette Forhold. Det har været muligt næsten altid at faa Arbejdslønnen fastsat under Et for hele Faget paa den naturligste Maade af Verden, nemlig ved at nedsætte og forhøje Priskuranten. Man har derved kunnet holde længere og kraftigere igjen overfor den nedadgaaende Bevægelse og har kunnet benytte sig forholdsvis hurtigere af de opadgaaende Konjunkturer, da Svendene saaledes stadig have staaet samlede paa den ene Side overfor Mestrene paa den anden Side. Staar derimod den enkelte Svend overfor den enkelte Mester, er han ved Akkorderingen trykket af dennes økonomiske Overlegenhed, idet Mesteren jo altid kan undvære det enkelte Arbejdsindivid, medens derimod Mestrene i Forening ikke kunne undvære alle Svendene.

Fra Skomagerne og Bygningssnedkerne forplantede

Bevægelsen til Gunst for Prislisterne sig videre til Malerne, Bundtmagerne, Bødkerne, Møbelsnedkerne og Stolemagerne, Sadelmagerne, Karethmagerne og Blikkenslagerne, medens Interessen for Sagen paany vaktes blandt Bogtrykkerne og Bogbinderne. — I Slutningen af 1873 gjenoptog Typograferne Tarifsagen, men først i Maj 1874 naaede man at faa aabnet Forhandlinger med Principalerne, og et Fællesudvalg af Bogtrykkere og Svende enedes da om en Tarif, der traadte i Kraft den 1. Jan. 1875. Denne Tarif, der blot omfattede Værksætterne, men derimod ikke Avissætterne, fremkaldte imidlertid saa langt fra almindelig Tilfredshed blandt Arbejderne, at man allerede i 1876 begyndte at udarbejde Forslag til en Revision af Tarifen, hvilket gjennem en lang Række af Forhandlinger førte til en større Strike her i Byen i Slutningen af 1876, som endte med et fuldstændigt Nederlag for Typograferne, og Tarifsagen var dermed falden til Jorden. Arbejdspriserne holdt sig dog i det Væsenlige, med Undtagelse af en Tid efter Striken, nogenlunde uforandrede paa et Standpunkt, der svarede til Tarifen af 1875.

For Møbelsnedkernes Vedkommende kan mærkes et mislykket Forsøg paa i 1873 gjennem en Arbejdsnedlæggelse at faa gjennemført en Priskurant, hvad der imidlertid her synes at have stødt paa særlige, faglige Vanskeligheder. — Allerede i 1872 havde Malerne opstillet et Forslag til en Prisfortegnelse, uden at dette dog den Gang drog videre Virkninger efter sig. I 1874 lykkedes det dem imidlertid at faa en Priskurant sat igjennem, dog kun som »en brugbar Vejledning til Ordning af Arbejdspriserne mellem Mester og Svend«. Til

Trods for denne Priskurants saaledes kun rent facultative Karakter, og til Trods for forskjellige uheldige Forhold i Faget have dog Arbejdspriserne siden da holdt sig nogenlunde uforandrede, om vel end noget højere i 1875 og noget lavere i de daarligste Aar.

For de fleste andre af de ovenfor nævnte Fags Vedkommende (saasom Skræddere, Karethmagere o. s. v.) kan Forholdet i Almindelighed siges at have været dette: De i det første Femaar af 70erne i disse Fag gjennemførte Priskuranter maatte i deres Oprindelse paa Grund af Tidens hele Karakter naturlig blive meget prekære. De bleve satte igjennem, enten direkte ved Strike eller i alle Tilfælde under et saa stærkt Indtryk fra Mestrenes Side af direkte eller indirekte Tvang, at de bar Spiren til Undergang i sig selv. Da deres Satser desuden ofte vare særdeles høje, viste de sig saaledes selvfølgelig under den økonomiske «Deroute» i den sidste Halvdel af 70erne ude af Stand til at bevare den stærke Opsvings-Periodes anormale Priser. Men derfor bleve de langt fra uden Betydning. Arbejdslønnen holdt sig længere paa det temmelig høje Punkt fra 1875 i disse Fag end i Fagene uden Priskurant, og man finder heller ikke i disse Erhverv en saadan stadig, rask fremadskridende og vidtgaaende Reduktion, som f. Ex. i Fag som Cigarmagernes, Møbelsnedkernes, Pianofortearbejdernes o. s. v., ligesom Lønnen ogsaa, hvor Priskuranten formelt er bevaret, har haft større Tendens til Opadgaaen. Vi se derfor ogsaa, at disse Fag for Tiden ubetinget maa regnes blandt de Erhverv, som relativt maa siges at staa sig bedst efter hele Periodens forskjellige Omvæltninger og Svingninger. — For Blikkenslagernes (Bygningsarbejdets) Vedkommende have endogsaa Arbejds-

priserne med forholdsvis korte Mellemrum holdt sig saa temmelig uforandrede siden 1875.

Det samme kan i endnu højere Grad siges om Kurvemagerne. Dette Fag hører, som man vil erindre, til de faa Fag; som længe før 70erne have haft Priskurant. Deres Arbejdstarif af 1856 holdt sig uforandret til 1872, men synes at have været temmelig lav, og Erhvervet var da ogsaa i øjensynlig Tilbagegang med synkende Arbejderantal. I Oktober 1870 henvendte Svendene sig til Mestrene om Forhøjelse i Tarifen; i Jan. 1872 kom der derfor en ny Priskurant, som imidlertid vakte Svendenes Misfornøjelse, og ved en Strike i Novbr. s. A. gjennemførte de da en af dem selv udarbejdet Prisliste. Denne blev revideret i 1875 ved Omskrivningen fra Rigsmønt til Kronemønt og derved tillige noget forhøjet, hvorefter Kurvemagernes Løn har holdt sig i det Væsenlige uforandret, maaske dog en Smule lavere end i 1875.

For Murernes og Tømrernes Vedkommende har Arbejdslønnen jo ligeledes i lange Tider været fastsat gjennem Priskuranter, der her synes at have dannet en naturlig Fortsættelse af de gamle Cancellitaxter. Fra Begyndelsen af 50erne holdt Lønnen sig da ogsaa temmelig ensartet og stadig i begge Fag lige indtil Midten af 60erne. I 1865 synes Forholdene først at have givet Anledning til Klage fra Tømrersvendenes Side, og ved en Strike hævdede man saa Priskuranten for Akkordarbejde af 1852 i dens hele Omfang, og satte for Daglønnens Vedkommende en Forhøjelse igjennem. Noget lignende skete omtrent samtidig for Murernes Vedkommende. Næste Aar udbrød der atter Strike i Tømrerfaget, hvorved Arbejdspriserne atter gik noget op, medens

Forholdene i Slutningen af 1867 bleve ordnede for Murernes Vedkommende. Derefter bestode disse Satser i det Væsenlige uforandrede til 1872—73, da de gjennemgaaende bleve forhøjede i begge Fag, hvorpaa de atter steg lidt i 1875 ved Revisionen og Omskrivningen af Priskuranten. I den seneste Tid (1883) ere Prisfortegnelserne igjen blevne forhøjede. — Medens Arbejdslønnen saaledes i de foregaaende Aartier i høj Grad udmærkede sig ved Stadighed, have Priskuranterne, som vi saa, været mere udsatte for Forandringer i den sidste Tid, og indenfor dennes forskjellige Revisionsperioder have desuden Arbejdspriserne svunget noget omkring Priskuranternes Satser. I de rigtig gode Tider var Arbejdslønnen i Almindelighed noget højere— Prisfortegnelsen var Minimalgrænse — i de daarligste Tider atter noget lavere — Prislisten var Maximalgrænse. Omendskjønt Stabiliteten saaledes har været mindre end før, maa det det dog siges at have vist sig, at Priskuranten saa at sige har afgivet ligesom et naturligt Tyngdepunkt for Arbejdslønnens Svingninger; Lønningsforholdene have ligesom været beherskede af en Tendens til i Tilfælde af Forrykkelse og indtrædende Bevægelser hurtigst mulig af sig selv at søge tilbage til Priskurantens Niveau som den naturlige Ligevægtstilstand.

Vi se altsaa saaledes, at Fagene med Priskuranter gjennemgaaende have staaet sig forholdsvis bedst; men man kan tillige ikke undgaa at blive opmærksom paa den Forskjel, der er til Stede mellem Forholdene i de sidste 10—12 Aar og i de foregaaende Decennier. Som det jo navnlig fremgaar af de engelske Erfaringer, have Priskuranterne før 70erne i Almindelighed yderst sjeldent været underkastet Forandringer, men ere kun nu

og da med lange Tiders Mellemrum blevne underkastede mindre Revisioner, ligesom Lønningsforholdene overhovedet, selv i de mindre gunstig stillede Fag, have været temmelig rolige og stabile, hvorimod de i de senere Aar have været i en paafaldende Grad urolige og udsatte for Svingninger og stærke Bevægelser. Disse Tendenser ere vel netop blevne modvirkede og hæmmede af Prisfortegnelserne i de Fag, som have haft saadanne, men disse have dog kun formaaet at øve en stærk og betydningsfuld Gnidningsmodstand overfor de op- og nedadgaaende Bevægelsers Hastighed og Styrke, særlig overfor Kriseperioden, idet jo, som vi have set ovenfor, «Baissen» baade kom sidst til Prislistefagene og i disse fik sit forholdsvis mindste Udslag. Til Trods for denne Gnidningsmodstand er det dog imidlertid gaaet saaledes, at Arbejderne, et enkelt Fag maaske undtaget, ikke have kunnet modstaa Fristelsen til at knibe Lønnen op over Prisfortegnelsens Satser af og til i den allerbedste Tid, i »Newadas flotte Dage«, og omvendt er det jo ogsaa lykkedes Mestrene paa det knappeste og usleste Tidspunkt at tilsidesætte og omgaa Prislisterne paa kortere og længere Tid og i enkelte Tilfælde endogsaa at faa helt Bugt med den. Og i de øvrige Fag have Svingningerne selvfølgelig været endnu mere udprægede, og Overgangene endnu brattere og voldsommere. Exempelvis skulle vi blot nævne, at Snedkernes Løn fra 1871 til 1875 steg 28 til 29 pCt.; derpaa faldt den i de slette Aar atter ned til et Punkt, der laa 11 pCt. lavere end Lønningsniveauet i 1871, hvorefter den igjen har hævet sig en 14—15 pCt., saa at den for Tiden er c. 3 pCt. højere end 1871; Pianofortearbejdernes Løn steg fra Slutningen af 60erne

til 1875 med 25 pCt., gik derpaa ned (o. 20 pCt.) til sit tidligere Standpunkt, hvorefter den atter er stegen o. 8 pCt. I disse og lignende Erhverv har ingen Prisfortegnelse holdt igjen og de tilstedeværende Tendenser have derfor her faaet deres skarpeste og kraftigste Udslag.

Kaste vi Blikket paa de engelske Forhold i Tiden efter Udgivelsen af det ovenfor citerede Værk af Brentano, se vi fuldstændig det samme Billedet kun i endnu større Format. De ovenfor nævnte, enkeltvis anførte Exempler viste jo Ro og Stabilitet gjennem Aartier før 70erne, men efter den Tid har England, trods alle Priskuranter og alle Paastande om «trades-unions»s Maadehold og Interesse for en stadig og ensartet Løn, oplevet de største Svingninger og Forrykkelser i Lønningsforholdene i det Hele taget. I Begyndelsen af 70erne skruede Masser af Striker Arbejdslønnen op til en ofte umaadelig Højde*), ja man har endogsaa Exempler paa, at Lønnen i 1871—73 i 26 Maaneder er stegen med over 83 pCt. gjennem 5—6 trinvise Forhøjelser; og i de daarlige Aar 1877—79 sank atter Arbejdslønnen under heftige Stridigheder og nye Striker, ofte til en ren Sultebetaling. Og tilsvarende Tilstande træffe vi over hele den civiliserede Verden i det sidste Decennium.

Denne feberagtige Uro, disse stærke op- og nedadgaaende Bevægelser i Lønningsforholdene hænge jo paa det nøjeste sammen med hele Tidens økonomiske og sociale Udvikling. Til de moderne, stærkt anspændte

*) Jfr. navnlig Bevan: The Strikes of the Past Ten Years; Journal of the statistical society. Vol. XLIII. — Part. 1 March 1880. S. 37 nederst.

Produktions-Perioder, der sætte et saa kraftigt Liv i Omsætningen og Spekulationen og fremkalde pludselige og voldsomme Prisstigninger, maa svare store Forhøjelser i Arbejdslønnen, der maa følge hurtig efter, for at Arbejderne ligesaa vel som de øvrige Samfundsklasser kunne nyde godt af Opsvinget, medens det er der, og paa den anden Side maa da atter Kriserne, Overproduktionens og Overspekulationens naturlige Reaktion, trykke Arbejdspriserne ned med ligesaa megen Hurtighed og Styrke for den almindelige økonomiske Balances Skyld. Under tidligere Tiders mere regelmæssige Produktionsforhold var Sædvanen mere dominerende paa Arbejdslønnens Omraade og kunde være det, og det var jo væsenlig denne Faktor der gav Arbejdslønnen dens Stabilitet. Nu er imidlertid denne Faktors Indflydelse øjensynlig mere og mere i Færd med at blive trængt tilbage. — Desuden spillede det Lokale før en langt større Rolle end nu. For længere Tid tilbage vare de forskjellige Slags Haandværkere i et Land jo ofte næsten ligesaa mange lokale Monopolister. Arbejdslønnen kunde derfor være saa temmelig upaavirket af de store Svingninger paa Verdensmarkedet og bestemtes naturlig af, hvad der var gængs paa Egnen, hvad man plejede at give, og dette fixerede man saa undertiden yderligere igjennem en Priskurant, der saa igjen bandt Vanen fastere. De store Landes Maskinindustri og det stigende Samkvem mellem Landene paa Grund af Transportmidlernes rapide Udvikling, ikke alene i Retning af Hurtighed, men navnlig ogsaa i Retning af Billighed, rykke imidlertid stadig dette Forhold mere og mere truende ind paa Livet. Indenfor Toldskrankens lune Hygge kunde f. Ex. Skomagerne før sidde i uforander-

lig Stagnation og indrette det mageligt og konservativt med deres Arbejdsløn, men Maskinteknikken i de store industrielle Lande er imidlertid gaaet frem, Maskinerne levere nu forbavsende Masser af billigt Skotøj paa kort Tid, og Indførselen af færdige Produkter aabner Konkurrence med Indlandets Haandværkere. Men derved er Situationen ogsaa given; derved er Haandværket ogsaa delvis kommen ind under Verdensmarkedets Herredømme, og maa følge dets, som det i alt Fald hidtil synes, stedse større og større, hyppigere og hyppigere Svingninger.

Det er imidlertid ikke alene det stærkere Verdenssamkvem, den stigende Maskintrafik, den hurtige, mere feberagtig anspændte Produktionsmethode og lignende økonomiske Faktorer, som have skabt hine urolige Tendenser paa Arbejdslønnens Omraade og knækket Sædvanens konservative Indflydelse. Naar Arbejdslønnen nu svinger saa stærkt baade til den ene og den anden Side, og naar Priskuranterne væsenlig kun øve Gnidningsmodstand imod, hæmme, forhale og delvis formindske disse Bevægelsers Heftighed og Hurtighed, da ligger dette ogsaa for en Del i, at den Lønningspolitik, der skulde bære Priskuranterne oppe, nu er en anden. Efter Internationales Dannelse og Kulmination have jo de fleste Lande været Gjenstand for en omfattende og hidsig Arbejderagitation, de sociale Klassemodsætninger ere blevne skærpede, og skjønt det som oftest er socialistiske Theorier, der staar paa Banneret, har man dog ikke hidtil fundet noget andet Angrebsvaaben og Løftestang end det Middel, som den frie Konkurrence selv giver Anvisning paa, nemlig Striken. Efter 1870 kan det maaske siges, at der e

bleven striket mere den hele Verden over end i alle foregaaende Aarhundreder tilsammen. Før var Arbejdsnedlæggelser altid noget, der skete ganske undtagelsesvis, selv i England. Der kunde forefalde en enkelt større en Gang imellem, men i Almindelighed vare Forholdene rolige. Efter 1870 var der, i alt Fald en kortere Tid, ligesom Strikefeber over alt; man strikede i alle Lande, i alle Egne, i alle Fag, paa alle Tider, ved de mest forskjellige Lejligheder. Man se f. Ex. Tallene for de engelske Striker i Tiaaret 1870—79*):

1870:	30	1875:	245
1871:	98	1876:	229
1872:	343	1877:	180
1873:	365	1878:	268
1874:	286	1879:	308
		(til 1. Dec.)	

For Danmark stiller Forholdet sig saaledes:

1871:	11	1876:	15
1872:	29	1877:	3
1873:	24	1878:	7
1874:	39	1879:	1
1875:	32	1880:	7 **)

Paa Grund af Fagorganisationens Ungdom herhjemme og, som ovenfor omtalt, tilfældige politiske og personlige Forhold, vare Arbejdsnedlæggelserne under den nedadgaaende Periode her i Landet forholdsvis faa**) imod Englands, men nu har jo Skruebevægelsen atter taget Fart. — En Strikepolitik er imidlertid ingen heldig Basis for Priskuranters Bevarelse; denne forud-

*) Bevan: The Strikes of the Past Ten Years, se ovfr.
**) Til Sammenligning kan anføres, at vi i 60erne kun have ialt — 4 Striker at opvise herhjemme.

sætter tværtimod en Fredspolitik, hvorfor vi jo ogsaa saa tidt se, at Prisfortegnelser og Voldgiftsretter sættes i Forbindelse med hinanden. Den Lønningspolitik, som skal have de bedste Chancer for gjennem en Priskurant at fastholde en passende, stabil Arbejdsbetaling, synes naturlig at være den, der tilstræber et roligt, fredeligt Forhold mellem Mestre og Svende, og som bunder i Hævdelsen af det sædvanemæssige, i de faglige Traditioner og i Mestrenes Billighedsfølelse overfor deres Svende paa Grund af det fælles faglige Baand (jfr. ovf.). Tendensen er imidlertid gaaet i modsat Retning, og det er utvivlsomt, at Strikepolitiken har bidraget sit til bryde Sædvanens Indflydelse, og til at indføre det Forhold, at Svende og Mestre som forskjellige Parter hver for sig udbytte de tilfældig skiftende Konjunkturer saa meget som muligt i deres egen Favør. Hvorvidt dette ikke har kunnet undgaas paa Grund af Tidsforholdenes sociale Karakter i det Hele taget, skulle vi ikke her komme nærmere ind paa.

Naar Priskuranterne under denne Udvikling ikke destomindre have haft deres Betydning, om den end langt fra har været saa stor, som i tidligere Tider, saa maa dette altsaa ikke saa meget bero paa de i Begyndelsen af denne Undersøgelse blandt andre fremhævede Momenter, at Prislisterne ligesom fixere det gængse, det sædvanemæssige gjennem sine Taxter og ligesom indeholde en stiltiende Appel til Mestrenes Retsind og Billighedssans. Ihvorvel disse Momenter endnu kunne spille nogen Rolle, ligger dog det, hvorpaa Akcenten nu maa siges ganske afgjørende at hvile, paa et helt andet Punkt. At der i et Fag existerer en Priskurant, saaledes at de Forandringer, der muligvis indtræde,

foregaa igjennem Forhøjelser eller Nedsættelser af dennes Satser, vil jo nemlig med andre Ord sige, at **Arbejdslønnen** under de vexlende Konjunkturer **stadig fastsættes under Et for hele Faget, ens for alle dets Medlemmer**, og at dette sker **gjennem Forhandlinger og fælles Overenskomst mellem Arbejdsgivere og Arbejdere.** Dette er Virkeligheden en Hovedsag; thi Kjærnen i alle Stridigheder mellem Mestre og Svende maa i Reglen søges i Spørgsmaalet om den collektive Behandling af Arbejdslønnens Bestemmelse, i Spørgsmaalet om, hvorvidt Arbejdslønnen skal fastsættes ensidig af Driftsherren eller gjennem Overenskomst mellem de samlede Arbejdere paa den ene Side og de samlede Mestre paa den anden Side. — Hvor der er Priskurant, er dette Spørgsmaal løst, og Arbejdernes Indflydelse paa Lønnen given. Er der imidlertid ingen saadan Priskurant, have Arbejderne som oftest de største Vanskeligheder ved at faa Akkordbetalingen fastsat under Et for hele Faget. Man vægrer sig da i Almindelighed ved alle forekommende Lejligheder ved at forhandle med Fagforeningen eller med Delegerede fra Arbejderne som Helhed — Noget, som jo derimod, hvor der er Priskurant, forstaar sig ganske af sig selv — idet man nemlig fastholder som almindelig Princip, at Lønningsspørgsmaalet er «en frivillig Sag imellem enhver Mester og enhver Svend», hvilket atter vil sige, at det skal bero paa, hvad den enkelte Mester i de enkelte Tilfælde kan komme overens om med den enkelte Svend. Derved er imidlertid som oftest den ensidige Bestemmelse af Arbejdslønnen ved Driftsherren given. Hvor den enkelte Arbejder staar overfor Arbejdsherren, er han stadig paa Grund af sin Fattigdom nød

saget til betingelsesløst at udbyde sin Arbejdskraft, og selv hvor han har en Fagforening i Ryggen, vil denne i Reglen ved den individuelle stykkevise Akkorderen, naar den da ikke er meget stor og dygtig, fuldstændig mangle Overblik over Forholdene, førend de nedadgaaende Tendenser have fuldbyrdet sig. — Først naar Arbejderne forhandle som en Koalition, komme de til at staa overfor Arbejdsherrerne som en ligeberettiget Faktor ved Lønningsbestemmelsen, som Sælger overfor Kjøber; først naar Forhandlingerne om Arbejdslønnens Fastsættelse foregaa mellem hele Fagets Arbejdere og Arbejdsgivere, bliver der Tale om en virkelig Akkordering imellem to, hver for sig selvstændig stillede Parter. Den enkelte Arbejder er derimod i Almindelighed, som allerede ovenfor bemærket, ved den enkeltvise Kontrahering mellem Mester og Svend personlig trykket af Arbejdsherrens sociale og økonomiske Overlegenhed, der beror paa, at denne til enhver Tid kan undvære den enkelte Arbejder, hvorimod det naturlige Forhold træder frem i sin Renhed, hvor Arbejderne som samlet Helhed staa overfor Driftsherrerne, og hvor følgelig begge Parters Uundværlighed er mere umiddelbart indlysende.

Det er da dette for Arbejderne hovedvigtige Princip, der forudsætningsvis er fastslaaet alene derigjennem, at der overhovedet existerer en Priskurant til Stadighed i et Fag, hvortil alle Forandringer knytte sig efter forudgaaende Forhandling og Overenskomst. Og det er ikke alene slaaet fast paa ren formel Vis; dets Gjennemførlighed og stadige Opretholdelse er i og for sig lettet gjennem denne Lønningsform. Der er ved en saadan Prisfortegnelse givet ligesom et fast Holdepunkt for Or-

ganisationen*); man véd nu i de enkelte Tilfælde, hvad det er, man maa holde fast ved for at bevare det samlede «Standard-niveau», og Organisationens Opgave bliver derfor simpel og naturlig letvindt og ligefrem at tage fat paa. — Paa den anden Side véd Mestrene, at en Tilsidesættelse af Priskuranten er det samme som Signalet til Strid og Splid, til Striker og Tab af Tid og Penge, og de ville derfor i deres egen Interesse føle sig naturlig bundne til en Priskurant, som de jo desuden selv have været med til at fastsætte, — naar de da ikke ved en umaadeholden Benyttelse af tilfældige Konjunkturer ere blevne tvungne ind paa en ublu og opskruet Prisfortegnelse.

Denne Priskuranternes nøje Sammenhæng med Fagorganisationen, er jo af den allerstørste Betydning, fordi det under vore nuværende Forhold netop er ad denne Vej, at Arbejderne selv kunne haabe at vinde bedre Kaar end hidtil. Hvorvidt de formaa at drive Arbejdslønnen i Vejret, og hvor fast de paa den anden Side formaa at holde den derved vundne «standard of life» beror nuomstunder væsenlig paa Fagorganisationen. Det bliver mindre og mindre Sædvane**) og Billighed, og mere og mere den frie Konkurrence, der kommer til at beherske disse Forhold*), og derfor er

---

*) Jfr. ovfr. S. 197—98.

**) Ved Sædvanens Indvirkning tænke vi jo her, som det let vil ses af hele Sammenhængen, paa dette Moments konservative (stivnende) Indflydelse, derimod ikke paa dens Betydning ved Dannelsen af «standard of life», det regulerende Midtpunkt for Konkurrencens Svingninger, derved nemlig, at kun de Goder, fysiske og sociale, som gjennem de forskjellige Forhøjelser fæstne sig og blive s æ d v a n e m æ s s i g e, blive bestemmende for denne Faktors Udvikling.

just Udviklingen af en kraftig, solidarisk og velhavende Organisation af den største Vigtighed. Om den er tilstrækkelig, om Arbejderne ikke desforuden i væsenlige Henseender maa støttes af Staten, er et andet Spørgsmaal, som Dag for Dag vanskeligere lader sig afvise, men saalænge den nuværende Samfundsordning ikke forandres radikalt fra Grunden af, vil Arbejderassociationen altid være af overordenlig stor Betydning. Det er da ikke længere ved at exploitere bortsvindende Lønningsfaktorers Indflydelse i Arbejdernes Favør, men ved praktisk og nemt at realisere Associationsprincipet og lette dets Formaal i Retning af Opretholdelsen af en gunstig «standard of life» — ikke mindst ved at give denne Faktor dens bestemte Formulering — at Priskuranterne fremtidig ville faa deres Betydning.

Et Par Indlæg i Apothekerspørgsmaalet.

I.

Lidt mere om Apothekerforholdene.

Hr. Grosserer Th. Giessing har i 2. Hefte af Nationaløkonomisk Tidsskrift, Aarg. 1884, indrykket en Artikel, benævnt: «Et Bidrag til Spørgsmaalet om Indløsningen af de reelle Apothekerprivilegier», der beskjæftiger sig med adskilligt mere end selve Titlen lader formode, og hvis Indhold i flere Retninger ikke bør henstaa uimodsagt.

Den vigtigste af de Fordringer, Hr. G. stiller, er: «billig Medicin» — langt billigere end hidtil; de øvrige Mangler ved Standen mener han ville rettes, naar denne Fordring opfyldes. Det er ikke første Gang, dette Raab har lydt, og det støttes da undertiden ved at vælge en eller anden taxeret Recept, der skal vise, hvor haardt Folk maa bøde, fordi ikke Enhver maa forhandle Medicin.

Jeg kan med stor Lethed gjennem den officielle Taxt paavise mange Tilfælde, hvor vi Apothekere maa nøjes med at arbejde uden Vederlag for det gjorte Arbejde eller for et saa ringe, at det vilde være meningsløst, hvis det ikke godtgjordes paa andre Punkter.

Det er formodenlig Hr. G. ubekjendt, at Bestyrelsen for Danmarks Apothekerforening forrige Aar lod et Antal yderst forskjellige Recepter (Mixturer, Draaber, Salver, Pulvere m. m., 19 i Tallet), og netop valgte i den Hensigt at faa Sagen godt belyst, taxere rundt i Evropa, og Resul-

tatet blev, at naar Gjennemsnitsbeløbet for en Recept i Danmark sættes til 100, blev Prisen i Norge 107,2, i Sverig 115,7, i Tyskland 131,6, i Østrig 133,4, i Rusland 225,1 og i England 221,9. Dette tyder jo dog ikke paa, at der foreligger nogen Nødvendighed for Taxtens Nedsættelse, der i andre Retninger vil gjøre større Skade end Hr. G. formoder, selv om han synes at have Anelser derom, idet han ganske rigtig antager, at alle mindre Landapothekers Existens vil blive truet derved. Heller ikke kan jeg paa nogen Maade godkjende, at Regnskabet for Kommune-Hospitalets Dispensations-Anstalts Drift kan lægges til Grund for en Betragtning over Indtægter og Udgifter ved Driften af et almindeligt Apothek, thi det ligger i Sagens Natur, at Varelageret i en saadan Anstalt er ikke alene overordentlig ringe, men det indeholder kun de Droguer eller sammensatte Stoffer, de Læger, der i Øjeblikket ere ansatte, bruge, medens et almindeligt Apothek er nødt til, ikke alene at holde et stort Forraad af de enkelte Droguer og sammensatte Stoffer, men disses Antal er mange Gange større, en ligefrem Følge af, at der i dette fra mange forskjellige Læger indløber Recepter, lige uensartede i den Maade, hvorpaa de skulle expederes, som i de Stoffer, der skulle anvendes dertil. Deraf følger da ogsaa, at Expeditionen fordrer et betydelig større Personale. Endvidere er Dispensations-Anstaltens Udgifter til Rabat, Tab ved Kreditering m. m. = 0. Ja, kunde man med en Udgift af 24,000 Kr. have en Indtægt af c. 50,000 Kr., da var der al Grund til at søge Taxten nedsat, men saaledes stiller Forholdet sig ikke, og Hr. G. kan være overbevist om, at Udgifterne til et Apotheks Drift med en Brutto-Omsætning af 75,000 Kroner, Vare-Indkjøbene fraregnede, ere langt større end 6000 Kroner, et Beløb, der neppe vil forslaa til Lejen af de Lokaler, der udfordres til Driften og Bolig for Bestyrer og Personale af et saa stort Apothek. Overhovedet findes der kun nogle ganske enkelte Apotheker i hele Danmark, der, Haandkjøbet medregnet, naa en Omsætning af 70,000 Kroner Brutto, og Handelen

med Medicin kan ifølge Sagens Natur ikke forceres frem, da Lægemidler ikke kjøbes af Lyst. Jeg kan derfor heller ikke forstaa Hr. G.s Bemærkning, «at den bundne Apothekernæring skader Industrien»; jeg vilde snarere sige, den skader ikke den sande Industri, men nok Industririddere, i dette Tilfælde særlig Arkana-Fabrikanter og Kvaksalvere.

Hr. G. udtaler Ønsket om Anlæggelsen af flere Apotheker, navnlig paa Landet, og det Ønske kan jeg fuldstændig gaa ind paa, thi det er et stort Gode for Folk, at de have en nem Adgang til Medicin, men netop derfor bør man være varlig med at forhindre disses Anlæggelse og Existens, og det vil blive en Følge af, at Taxten paa Medicin nedsættes.

Der er allerede nu anlagt flere Land-Apotheker, der ere saa betænkelig smaa, at man nok kan sige, den yderste Grænse er naaet, thi det er hverken heldigt for Publikum eller for Standen, at der skabes Forretninger, der ikke kunne bestaa paa en ordenlig Maade. Hr. G.s Raad, at Apothekerne paa Landet skulle søge et Bi- eller maaske endog et Hoved-Erhverv ved Kjøbmandshandel, skal jeg ikke opholde mig længe ved; det er uholdbart og upraktisk nu, da der findes Kjøbmænd eller Høkere overalt i enhver Landsby, og en saakaldet pænere Handel finder kun et saa lille Publikum paa Landet, at den bliver komplet urentabel. Paa de enkelte Steder, hvor det Modsatte kunde være Tilfældet — hvor der altsaa bor en Del Familier udenfor Bondestanden — vil Apotheket kunne undvære den ved Handelen tilsigtede Støtte. Det maa netop betragtes som et Gode, at Kjøbmandshandel nu næsten overalt er fjernet fra Apothekerne; de to Ting forenes kun daarligt, naar de ikke drives helt sondrede, og det kan dog ikke med Billighed forlanges, at en Apotheker, foruden de Fagkundskaber, han skal være i Besiddelse af, tillige skal lære Kjøbmandshandel.

En langt bedre Støtte for de smaa Apotheker vilde det være, om det blev overladt Apothekeren efter fri Vilje at holde Medhjælper eller ej.

Jeg skal ikke nærmere gaa ind paa de Principer, hvorefter Taxten for de enkelte Lægemidler fastsættes, da jeg ikke er tilstrækkelig bekjendt med disse, men er det saa, at der med Grund kan gjøres gjældende, at denne eller hin Vare i Øjeblikket giver for stor Avance, da ophæves dette igjen, som jeg alt har sagt, ved den særdeles ringe Avance paa andre Ting. En ensartet Taxt hele Landet over er en Nødvendighed.

Det er urimeligt at sige, at Apothekerne have for stor Indflydelse i Sundheds-Kollegiet, thi dette bestaar af 11 Medlemmer, deraf ere de 9 Læger, de 2 Apothekere.

Hr. G.s Beregninger over den Sum, samtlige Apothekers Omsætning naar, skal jeg ikke nærmere indlade mig paa, da jeg ikke med nogen Vished kan udtale mig derom, men jeg tror, den er for højt angivet. Det angivne Forhold mellem Receptur-Indtægten og Haandkjøbet er urigtigt for dette Apotheks Vedkommende.

Det er ganske rigtigt, at der betales meget høje Priser for de reelle Apotheker, saa høje, at det ofte er mig en Gaade, hvorledes de kunne forrente sig, endsige give et rimeligt Overskud, og det var ganske vist heldigt, om dette kunde modarbejdes paa en eller anden Maade. Grunden dertil maa nærmest søges i, at der er et Misforhold til Stede mellem Antallet af de, der eje Apotheker, og dem, der ønske at blive Ejere, men dette Misforhold vilde jo dog altid modarbejdes noget, naar der fandtes færre større og flere mindre Apotheker end nu er Tilfældet. Helt vil denne Handlen jo falde bort, hvis Staten, i Lighed med, hvad der nu finder Sted i Sverig, omdannede alle reelle Privilegier til personlige, og det er jo ogsaa nok muligt, at denne Ordning har sine Fordele, men det forekommer mig, at der er al Grund til at vente med denne Reform til vi se, hvorledes Forholdene udvikle sig i vort Naboland, og hvad Følgerne deraf ville blive ikke alene for Publikum, men ogsaa for Standen. Vore Forhold ere dog ikke saadanne, at en Reform er paatrængende nødvendig. Den lange Ventetid, en farmacevtisk Kandidat maa udholde, inden

han kan naa at komme i Besiddelse af et personligt Privilegium, er en stor Skyggeside ved den farmacevtiske Stand. Tyve Aars Anciennitet eller mere, efter at Kandidatexamen er aflagt, udfordres der for at kunne naa det ønskede Maal. Det er derfor ikke saa underligt, at der af de Farmacevter, der kunne skaffe Pengene, og som gjerne ville blive ved Faget, betales urimelig høje Summer for de Apotheker, der blive solgte, eller som Forpagtningsafgift for de Privilegier, hvis Drift overlades en Anden i kortere eller længere Tid. Det er uheldigt, men jeg tror alligevel ikke dette er saa uheldigt i sine Følger som Hr. G.s Forlag: «at Staten, naar den engang blev Ejer af Privilegierne, da ved afholdt Konkurrence skulde overlade disse til de Farmacevter, der have budt den højeste aarlige Forpagtnings-Afgift» — vil blive det.

Hr. G. kalder den aarlige Visitation — en tom Formalitet. Det er en komplet Fejltagelse. Saaledes som Visitation nu finder Sted med nøjagtig Undersøgelse af en Række Droguer og Præparater og Eftersyn af Apothekets Lokaler og Apparater, er den langtfra nogen tom Formalitet, og det er umuligt andet, end at enhver dygtig Fysikus derigjennem vil kunne faa et godt Billede af Apothekets Tilstand og derved være i Stand til at udøve den Kontrol, som tilsigtes.

Hr. G.s Forbrugs-Forenings-Apothek anser jeg for ulovligt, men det vil, selv om Tilladelsen til dets Oprettelse blev givet, langtfra give et saadant Udbytte som paaregnet. Et Apothek kan ikke indrettes overensstemmende med de Fordringer, Autoriteterne stille, for 8000 Kroner.

Jeg tror i det Hele taget ikke, at Hr. G. faar ret mange med Farmacien Fortrolige til at samstemme med sig i det fremsatte Forslag til Omordningen af de farmacevtiske Forhold, og især vilde dette Forslag komme til at gaa ud over de uformuende Farmacevter, der i Fremtiden ville være langt uheldigere stillede i Kampen mod deres med Formue begunstigede Kollegaer, der selvfølgelig endnu bedre vilde være i Stand til at gjøre Pengenes Magt gjæld-

ende ved Konkurrencen om Privilegierne, end det hidtil har været Tilfældet.

Som Forholdene nu ere, er det dog altid en Trøst og Opmuntring for os i den lange Ventetid, at vi kunne opnaa at blive Ejere af et personligt Privilegium, og efterhaanden som disse blive talrigere ved Anlæggelsen af flere Apotheker, og da især af de bedre i Byerne, vil det ogsaa mere og mere bidrage til, at de gode Kræfter blive ved Faget til Gavn for dette og for Publikum. Thi ligesaalidt som Publikum er til for Farmaciens Skyld, ligesaalidt tror jeg det for Publikum er heldigt at hidføre en Ordning, som efter min Mening vil ødelægge Farmacien her i Landet. Jeg antager, at Publikum og Standen ere bedst tjente med en rolig og besindig Udvikling i det hidtil fulgte Spor, med en lidt hurtigere Anlæggelse af nye Apotheker ikke blot paa Landet, men ogsaa i Byerne, idet jeg synes der var Grund til at fastslaa, at hvor der kan bestaa to eller flere Apotheker i en By, der bør de ogsaa anlægges, thi en fornuftig Konkurrence er altid gavnlig. Der findes ikke faa Byer her i Landet, hvor der godt kunde være Plads til flere end de nuværende Apotheker.

Og hermed vil jeg slutte med disse Betragtninger, der mere ere blevne nedskrevne med Ønsket om, at Tidsskriftets Læsere ogsaa skulde se en Udtalelse fra en Farmacevt, end af Frygt for, at Hr. G.s Forslag skal blive til Virkelighed.

Frijsenborg Apothek.

P. Hempel.

II.

Om Lovligheden af Forbrugsforeninger for Apothekervarer.

I Nationaløkonomisk Tidsskrift har Hr. Grosserer Th. Giessing fremsat et Forslag om at oprette Forbrugsforeninger, der skulde gjøre Apotheker overflødige.

Han anbefaler denne Ordning som lovmedholdelig, og støtter sin Anskuelse paa, at han forgjæves har søgt efter en Bestemmelse i vor Medicinallovgivning, der indeholder et Forbud herimod, — og dette er efter hans Mening ingen Tilfældighed, men en simpel Følge af, at kun den Handling, ved hvilken der tilsigtes eller opnaas Vinding, kan anses som Indgreb i Andres Handelsrettigheder.

Det forholder sig nu ogsaa rigtigt, at Næringslovgivningen som saadan kun straffer det Salg, ved hvilket der tilsigtes Vinding, medens den ikke hindrer Borgerne i at slaa sig sammen, gjøre et Indkjøb i Fællesskab og fordele de indkjøbte Varer imellem sig. Hvis Lovgivningen derfor ved Ordningen af Medicinalhandelen kun havde den Opgave at beskytte Apothekerne mod Andres uberettigede Salg af Medicin, med andre Ord, hvis Medicinallovgivningen var en Del af Næringslovgivningen, vilde Hr. Giessings Resultat have Sagens Natur for sig. Men Lovgivningens Synspunkt er væsenligt at værne om Publikums, ikke om Apothekernes Interesse. Vor Lovgivning har derfor anset det nødvendigt at anordne en virksom Kontrol ikke blot med Tilberedelsen, men ogsaa med Udlevering af Medicin. Apothekerne undersøges af de medicinske Autoriteter og det bliver yderligere muligt at kontrollere Lægernes Sygebehandling igjennem de af Apothekerne effektuerede Recepter. Foruden Lægernes Tilsyn med Apothekerne fordres der, at saavel Apothekerne personlig som deres Personale skulle være i Besiddelse af Indsigter, der kan sikre Befolkningen mod fejlagtig Udlevering af Medicin. Der er yderligere truffet den Forsigtighedsforanstaltning,

at de Lægemidler, der ere stærkt virkende, ikke maa udleveres af Apothekerne uden efter Recept og det endda med en betydelig Indskrænkning for mange Medikamenters Vedkommende med Hensyn til, hvor ofte de bør udleveres, — ved mange kun én Gang.

Dersom der oprettes saadanne Forbrugsforeninger, som Hr. Giessing anbefaler, er det klart, at al Visitations-Kontrol fuldstændig vil mangle, idet Medicinalautoriteterne ikke ere pligtige eller endog berettigede til at visitere saadanne Forbrugsforeningers Beholdning af Medicin. Det vil heller ikke kunne fordres, at Forbrugsforeningerne styres af Personer med farmacevtisk Indsigt, ikke heller, at der kun maa udleveres efter Recept. Den skadeligste Medicin, de stærkeste Gifter maa efter Hr. Giessings Opfattelse kunne udleveres uden Kontrol til Enhver, der forlanger dem; thi, siger Hr. Giessing, Lovgivningen indeholder kun Forbud mod Salg af Medicin, og her er ikke Tale om Salg, men kun om et i Fællesskab iværksat Indkjøb og en derpaa følgende Fordeling.

Dersom en saadan Forbrugsforening kom i Stand, vilde Kvaksalverne være ovenpaa. De have nuomstunder Vanskelighed ved at skaffe sig de stærkt virkende Medikamenter, som de fortrinsvis ynde at benytte. De ville alle melde sig ind i Hr. Giessings Forbrugsforening, og saa ville de uden Vanskelighed, uden Kontrol kunne skaffe sig al den Medicin, som de have Lyst til.

Af det Anførte vil det fremgaa, at Forbrugsforeninger som de af Hr. Giessing foreslaaede ere absolut uforenelige med den Kontrol, som Lovgivningen i Befolkningens Interesse har indført med Hensyn til Udlevering af Gifter og stærkt virkende Medicin.

Den almindelige Næringslovgivnings Grundsætninger ere her uanvendelige. Næringslovgivningen i Almindelighed forbyder kun Salg, men Medicinallovgivningen forbyder Udlevering af Medicin. Naar det er foreskrevet, at et Lægemiddel kun maa udleveres ifølge Recept, tror

Hr. Giessing da, at Apothekeren, der har udleveret det farlige Middel, kan blive fri for Ansvar, fordi han erklærer, at han ikke har solgt det, men foræret det til Patienten? Enhver vil vistnok være paa det Rene med, at dette ikke kan gaa.

Det er derfor ikke nødvendigt at paavise noget Lovsted, der forbyder Forbrugsforeninger til Anskaffelse af Medicin, de ere ulovlige, fordi de stride imod den hele Medicinallovgivning, fordi Medicinallovgivningen vilde være unyttig, saafremt slige Forbrugsforeninger bleve taalte.

Men endskjønt det ikke behøves at paavise noget enkelt Lovsted, der forbyder saadanne ukontrollerede Apotheker, mangle saadanne Lovbestemmelser ikke. Efter Hr. Giessings Mening er det kun Salg af Medicin, der kan straffes, og han har ivrigt, men forgjæves søgt efter en Lovbestemmelse, der gik videre, — og som altsaa forbød Tilberedning af Medicin. Men et saadant Forbud findes i Fr. 4. Decbr. 1672 § 28, hvor det hedder: «Ingen Chirurgus maa under tilbørlig Straf forordne og selv præparere nogen Medicamenter for deres Patienter indvortes at bruge — langt mindre forordne og selv præparere for deres Patienter Purgantia, Vomitoria, Sudorifera pectoralia, Opiata, Cordialia». Her sætter Loven Straf for Tilberedningen af Medicin, og Chirurgen bliver at straffe enten han sælger sin Medicin eller han forærer den bort. Chirurgen vil dog i Almindelighed have nogen farmacevtisk Indsigt, og det kan da aabenbart ikke være Lovgivningens Mening, at Forstanderen for Forbrugsforeningen, der ikke behøver at være Farmacevt, skulde have Ret til at gjøre, hvad man forbyder Chirurgen. Dernæst hedder det i Fr. 4. Decbr. 1672 § 29: «Ingen Laborant eller Destillator maa holde hemmelig eller aabenbare nogen Apothek eller præparere nogen Medikamenter, som paa et velbeskikket Apothek bør at præpareres.» Atter her indskrænker Loven sig ikke til at forbyde Salg af Medicin, men den forbyder Laboranten at præparere Medikamenterne, — den forbyder ham at holde Apothek. Og der kan vel ikke

være nogen Tvivl om, at de af Hr. Giessing foreslaaede Anstalter, hvor en Farmacevt skulde præparere Medicin til Medlemmerne, maa siges at være Apotheker?

Den af Hr. Giessing anførte Justitsministerskrivelse af 13. Oktbr. 1875 tillader kun Lægerne paa Refsnæs Kysthospital at udlevere til Patienterne den Medicin, som de i større Beholdninger forskrev fra Kallundborg Apothek. Hvorledes det heraf skulde udledes, at Personer, der ikke ere Læger, kunne gaa Apotheket forbi og tilberede Medicin selv, er ikke godt at forstaa.

Højesteret har da ogsaa ved Dom af 27. Januar 1863 anvendt Straf paa en Tiltalt, der havde etableret en Forbrugsforening af Medicin omtrent som af Hr. Giessing foreslaaet, og det udtales udtrykkelig i Dommen, at det ikke kan diskulpere Tiltalte, at han ikke har haft eller tilsigtet personlig Fordel, at det kun er Medlemmerne af en Forening, som han har forsynet med Medikamenter, og at det alene er paa Foreningens Vegne og som Medlem af denne, at han har indforskrevet og solgt Medicin.

A. Hindenburg,
Højesteretsadvokat.

III.

Replik.

[Paa de to foran aftrykte Indlæg har Hr. Grosserer Th. Giessing fremsendt et Svar, der af Hensyn til Pladsen her maa gjengives med nogle Forkortelser. — *Red.*]

. . . Som man vil erindre, gik min Artikel ud paa at bevise, at Medicin nu er for dyr og at vise, at det er muligt at gjøre den meget billigere. Disse Beviser er det, Hr. Hempel vil afkræfte, og han begynder i den Anled-

ning med at udtale, at han kan paavise mange Tilfælde, i hvilke Apothekerne maa arbejde uden Vederlag, hvad imidlertid godtgjøres paa andre Punkter ved at dette er for stort. Han paaviser imidlertid intet saadant Tilfælde, der jo heller ikke udelukker, hvad der netop er Hovedsagen, at Gjennemsnits-Fortjenesten er for stor, men opnaar ved sin Udtalelse kun at bevise, at den officielle Taxt maa være slet udarbejdet, siden den lader en Kjøber betale, hvad en anden faar. Ligesaa ringe Beviskraft forekommer det næste Bevis mig at have, som Hr. Hempel anfører, og som han antager er mig ubekjendt, skjønt det har staaet i Gud ved hvor mange Aviser. Bortset fra, at de 19 Recepter ere «udvalgte» af Folk, hvis Uinteresserethed man ikke kan forudsætte, saa mangle jo alle Oplysninger, der behøves for at skjønne, om en Sammenligning af Priserne har nogen Værdi. Allerede det, at de fremmede Farmakopoer stille andre og i visse Tilfælde strængere Fordringer til Lægemidlernes Kvalitet, er jo nok til at gjøre en Sammenligning illusorisk. Kommer hertil, at selvfølgelig hverken Skatter, Folkeløn, Husleje eller Livsvilkaar ere de samme, som hos os, samt endelig, at der i nogle af de Lande, hvor man har ladet Recepterne taxere, findes indtil 6, sex, Gange saa mange Apotheker, som der i Danmark findes paa det samme Indbyggerantal, vil man let se, at en Sammenligning er værdiløs, og at der af den kun kan drages de to Slutninger, at en dansk Apothekers Brutto-Fortjeneste er gjennemsnitlig tre Gange saa stor som en engelsk Apothekers, og at et stort Apothekerantal ikke skaber en gavnlig Konkurrence, men kun forøger Priserne; Slutninger, der altsaa kun bekræfte mine Udtalelsers Rigtighed. Men selv om Forholdene vare ligesaa slemme i Udlandet som hos os, saa kan jeg ikke indse, at det er en akceptabel Undskyldning for et herskende Uvæsen, at det drives endnu værre i Udlandet.

Hr. H.s Anskuelse, at Landsbylæger stille større Krav til et Apotheks Alsidighed og derved fordyre dets Drift,

end en Institution som Kommunehospitalet, der foruden at være Hospital tillige kan betragtes som en Forsøgs- og Læreanstalt, undser jeg mig næsten ved at imødegaa. Det samme gjælder hans Talen om Industririddere; jeg har selvfølgelig kun tænkt paa den hæderlige, alvorlige Industri...

Et af de Punkter, som jeg tror særlig har mishaget Hr. H., er, at det skulde være Besidderne af de smaa Landapotheker tilladt, at supplere deres Indtægt ved tillige at drive Kjøbmandshandel, og han vilde navnlig være kjed af en saadan, dersom den gik saa godt, at den indbragte Broderparten af Apothekerens Indtægt. Jeg kan ikke forstaa en saadan Antipathi. Hr. H. vil jo fra sin egen Egn vide, at det ikke forringer en Adelsmands Anseelse, at han befatter sig med Industridrift, hvorfor skulde saa en Apothekers Anseelse lide ved, at han drev Kjøbmandshandel? Dersom Farmacevterne tro om dem selv, at de ikke forstaa dem paa Kjøbmandshandel, hvilken Beskedenhed jeg for Resten aldrig tidligere har bemærket — tvertimod! — saa vilde det jo netop være gavnligt for dem, om de i Løbet af deres Discipel- eller Medhjælpertid, kunde faa nogen Erfaring paa de Landapotheker, hvor Kjøbsmandshandel drives. En saadan Færdighed vilde ogsaa befordre deres Haandkjøbsomsætning.

Hr. H. finder det urimeligt at sige, at Apothekerne have for stor Indflydelse i Sundhedskollegiet, da de kun ere de 2 af 11 Medlemmer. Det gjør jeg slet ikke. 2 Repræsentanter for 134 Sælgere forekommer mig dog at være en ganske fyldig Repræsentation, naar de to Millioner Kjøbere ere ganske udelukkede fra at gjøre deres Mening gjældende. Og hvilke Resultater kunne hine 2 Repræsentanter saa ikke med Stolthed pege paa! Ogsaa min Bemærkning, at den aarlige Visitats nu er en tom Formalitet; finder Hr. H. urimelig, ja han kalder den en komplet Fejltagelse! Jeg beder om Forlov til at gjentage den. Er den Undersøgelse ikke en tom Formalitet, som sker efter et forudgaaet, i Aviserne offenliggjort Varsel af en saadan Længde, at den

Apotheker der maatte anse det for raadeligst, har Tid nok til at fjerne eventuelle Mangler og tilvejebringe prøveholdige Varer? Dersom jeg meddelte, at jeg havde kjendt Drogueforretninger, der udlaante deres Kunder udsøgt smukke Varer og toge dem tilbage efter endt Visitats, vilde det saa være Vidnesbyrd nok?

Om den Forbrugsforening, jeg foreslaar, ytrer Hr. Hempel en, forøvrigt ikke nærmere motiveret Tvivl, om den er lovlig og om dens Oprettelse vil blive tilladt. Det vilde ganske vist være en stor Hindring for en saadan Forbrugsforenings Oprettelse, dersom denne var afhængig af Sundhedskollegiets Naade; men det er jo netop, hvad jeg mener at have bevist, at der ved dens Oprettelse hverken er Tale om Forbud eller Tilladelse; man anmelder hos Øvrigheden, at den er oprettet, og dermed er den Sag afgjort.

Jeg kommer nu til det, der er Hr. Hempels Alpha og Omega, den Paastand nemlig, at hvis mit Forslag gjennemførtes, vilde det være til stor Skade for den farmacevtiske Stand. Denne Paastand er uklart udtrykt. Den Del af den nævnte Stand, som er i en tjenende Stilling og ikke har nær Udsigt ttl at opnaa personligt Privilegium, vilde ikke alene ikke lide Skade, men have Fordel af at mit Forslag gjennemførtes. Den maatte ganske vist give Afkald paa den Udsigt, den nu har til at opnaa personligt Privilegium, men da denne Chance alligevel ikke er synderlig større end Udsigten til at opnaa en af de største Gevinster i Lotteriet, idet der behøves over 20 Aars Anciennitet og desuden maaske noget Mere, forekommer den mig at være en meget tynd Trøst og Opmuntring og et ringe Offer for Tilvejebringelsen af den Tilstand, jeg har foreslaaet, at alle Privilegier blive personlige Privilegier, følgelig meget hyppigere vakante end nu, og at enhver farmacevtisk Kandidat kan komme i en selvstændig Stilling d. v. s. blive Apotheker, naar han blot vil betale den Forpagtningsafgift af det paagjældende ledige Privilegium, det er værdt. Det vilde ganske vist ikke være saa fordelagtigt som nu, da det at faa et personligt Privi-

legium, naar det endelig opnaas, er det samme som at faa skjænket en Formue, navnlig naar Apotheket skal ligge i en Kjøbstad, men herpaa have Farmacevterne jo ikke noget mere berettiget Krav end hvilkesomhelst andre Statsborgere. De holde af at tale som om Tilgangen til Standen vilde ophøre og dennes Gjennemsnitsdygtighed synke, dersom det bestaaende Forhold ikke bevares; der er dog en tilstrækkelig Tilgang og Dygtighed til Stede hos andre Stænder, hvis Studier i videnskabelig Grundighed og Kostbarhed nok kunne taale Sammenligning med Farmacevternes, uden at det har været nødvendigt at «trøste og opmuntre» dem med Garanti for Opnaaelsen af en Formue; men selv om Tilgangen skulde mindskes noget, tror jeg ikke, det vilde have anden Følge, end at Apothekerne bleve nødte til at forhøje den meget lave Løn, de nu byde deres Medhjælpere, og det kunde disse da ikke have noget imod . . .

Naar Hr. H. udtaler, at om det end er uheldigt, at der nu betales saa høje Kjøbesummer og Forpagtningsafgifter af de reelle Privilegier, saa er det dog ikke saa uheldigt, som at Staten efter mit Forslag skulde overdrage Privilegierne til de Farmacevter, der bød højest for Retten til at benytte dem, — saa formaar jeg ikke at se nogen Forskjel paa at forpagte af Private eller at forpagte af Staten, det skulde da være den, at Staten i Reglen ikke er saa nøjeregnende som de Private og overhovedet er en kulantere Fortolker af de aftalte Vilkaar end de Private.

Medens jeg saaledes ikke kan indrømme, at den Del af den farmacevtiske Stand, der er i tjenende Stilling eller ønsker at forpagte af Staten, vilde lide Skade ved mit Forslags Gjennemførelse, er jeg villig til at indrømme det Modsatte for den Dels Vedkommende, der allerede sidder inde med Privilegierne eller har saadanne i Forpagtning. Det har jeg imidlertid ikke overset. Tværtimod! Befolkningen kan ikke komme til sin Ret uden at der gjøres Indgreb i Apothekernes Interesser, men det er vel

at mærke ikke berettigede Interesser, Indgrebet vil ramme; Befolkningens Interesse staar over Apothekernes.

At Apothekerne sympathisere med det svenske System, ifølge hvilket Staten skulde indløse Privilegierne til deres nuværende Værdi forundrer mig aldeles ikke; men det vilde forbavse mig, om Rigsdagen ved at antage dette Forslag, vilde akceptere det Princip, at Staten skulde udløse dristige Spekulanter af deres Risikoer — og redde dem fra et Krach, som de have gjort, hvad de have kunnet, for at hidføre.

Efter at ovenstaaende Gjensvar til Hr. Apotheker Hempel var skrevet, erfarer jeg, at Apothekerforeningens juridiske Konsulent, Hr. Højesterets-Advokat, Dr. jur. A. Hindenburg bestrider Lovligheden af den Forbrugsforening, jeg foreslaar.

Da Hr. Hindenburg begynder med at indrømme, at Næringsloven ikke overskrides ved Oprettelsen af en saadan Forbrugsforening, tager jeg denne Indrømmelse til Indtægt af en Modstander, der er Avtoritet paa dette Omraade.

Hvad Medicinallovgivningen angaar, anfører Advokaten som Støtte for sine Udtalelser, at den af mig paaberaabte justitsministerielle Skrivelse af 13. Oktbr. 1875 kun tillader Lægerne paa Refsnæs Kysthospital at udlevere Medicin, som de forskrive fra Kallundborg Apothek; det er urigtigt, den gjør det stik Modsatte, idet den tillader dem at tage den fra hvilketsomhelst Apothek, altsaa ogsaa fra et, der er forbundet med en en-gros Drogueforretning*). Ikke heldigere er Citeringen af § 29 af Frdn. af 4. Decbr. 1672; her stopper nemlig Advokaten midt i en Sætning; nævnte Paragraf forbyder nemlig ikke Laboranten at præparere nogen Medicin i og for sig, men den forbyder ham at præparere den til «at sælge til andre» **),

*) Se Joh.. Møller: «Den civile Medicinallovgivning etc.» p. 143.
**) Se P. H. Hansen: «Apothekerlovene i den danske Stat» p. 9.

hvilket er i Overensstemmelse med mine Udtalelser. Forøvrigt har hverken denne Paragraf eller samme Forordnings § 28 den ringeste Anvendelse paa det foreliggende Tilfælde, thi de handle begge om Personer, der kunne tænkes at gjøre sig en Forretning af at gaa Apothekerne i Næringen.

Tilbage bliver Hr. Hindenburgs sidste Bevis imod mig, Højesteretsdommen af 27. Januar 1863. Det er intet godt Tegn for dette Bevises Brugbarhed, at Hr. H. selv finder det Exempel, som blev domfældt, kun «omtrent» lignende, hvad jeg foreslaar. Det Ord «omtrent» har Hr. H. utvivlsomt kun yderst nødig anvendt, men det er uundværligt, naar han ikke vil foretrække at sige, hvad vistnok andre vilde, at der ikke er Spor af Lighed. Man sammenligne selv. Jeg foreslaar en Forening, som uden Betaling skal forsyne sine egne Medlemmer med den Medicin, de have Brug for; Dommen*) angaar derimod en Privatmand, der for Betaling har solgt Medikamenter til en Forenings Medlemmer; det er hvad Hr. Hindenburg finder et lignende Tilfælde! Havde den Domfældte, istedetfor selv at indforskrive Varerne, ladet Foreningen, han forsynede, som saadan udføre dette og overladt den selv at fordele dem, saa havde han staaet udenfor hele Sagen og havde ingen Dom faaet over sig.

Hr. Hindenburg siger endvidere, at Medicinallovgivningens Synspunkt væsenligst er at værne om Publikums, ikke om Apothekernes Interesse. Det vilde være rart, om det var saa, men desværre! det Modsatte er Tilfældet. Jeg vil ikke modsige, at Forordningen af 4. Decbr. 1672, paa hvilken Apothekervæsenet i Hovedsagen endnu hviler, da den udkom, var et meget tidssvarende Aktstykke, thi den eneste Maade, paa hvilken det da udbredte, mangeartede Kvaksalveri, kunde modarbejdes, var ved at beskytte Lægerne og de privilegerede Apothekere, og at det trods al Beskyttelse endda holdt haardt nok for disse at bestaa, fremgaar

*) Se «Højesteretstidende» 6. Aargang p. 762—63.

af, at det i det første Aarhundrede efter Forordningens Emanation ingenlunde hørte til Sjældenhederne, at Apothekerne gik fallit, ja at meddelte Privilegier ikke bleve benyttede. Men den Beskyttelse, som engang var nødvendig, har for Snese af Aar siden ophørt at være det og nu virker Forordningen som en unaturlig Protektion for Apothekerne og som en stor Gene for alle andre. Næringsloven af 29. Decbr. 1857 søgte ved sin § 46 at bøde paa dette Forhold, men den lovgivende Magt var ikke forsigtig. Dersom den havde villet have sin Tanke gjennemført, burde den have gjort det selv, istedetfor at overlade Administrationen nærmere at bestemme Rækkevidden af nævnte Paragraf, hvoraf Følgen blev den kgl. Anordning af 12. Juli 1862 samt Justitsministeriets Bekjendtgj. af samme Dato *), der fuldstændig illudere Lovens Mening og gjorde ethvert Haab om en Forandring til det bedre til Skamme.

Jeg kan ikke fatte, hvorfor Hr. Hindenburg tror, at «min» Forening, som han holder af at kalde den foreslaaede Forbrugsforening, skulde være saa dum at udsætte sig for Chikanerier og at give sine Modstandere noget at hænge deres Hat paa. Den vil sikre sig sin Tilværelsesret ved at byde Publikum og Sundhedsautoriteterne større Garantier for en forsigtig Udlevering af de sundhedsfarlige Stoffer end Apothekerne kunne. Det er allerede en betydelig Garanti, at den ikke som disse af Pengefordel kan fristes til at overtræde Lovene, thi den vil jo fordele Varerne uden Fortjeneste. Den vil kun tage Farmacevter og kun dygtige Farmacevter i sin Tjeneste, hvorfor skulde den andet? Apothekerne have jo ved at lønne deres Medhjælpere knapt sørget for, at de ere meget nøjsomme; men desuden vil Foreningen gjerne bibringe sine Medlemmer den Tryghed, som kun vil opstaa, naar de vide, at deres Medicin tilberedes af Folk med den samme Uddannelse som Apothekernes og deres Medhjælperes. Sundhedsautoriteterne ville ikke forgjæves søge efter en lille Lovparagraf, der

*) Begge reviderede henholdsvis 22. og 23. Maj 1871.

berettiger dem til at foretage en lige saa indgaaende Visitats, som de nu udøve mod Apothekerne, men skulde de lede forgjæves, skal jeg gjerne hjælpe dem. Naar Visitatorerne indfinde sig, ville de, selv om de komme uventede, blive modtagne med udsøgt Artighed, thi Foreningen vil vide at vurdere den Reklame højt, der kan gjøres med Visitatorernes Attest for at have fundet alt mønsterværdigt. Foreningen vil kun fordele Medicinen blandt sine Medlemmer mod Recept, udstedt af en autoriseret Læge og det baade fordi den, som jeg har foreslaaet, skal udlevere dem uden Betaling (ↄ: for Medlemskontingentet) og altsaa ikke vil udsætte sig for Pengetab ved at udlevere andet eller mere end Lægerne ved at udstede Recepter bevise at Medlemmerne behøve og fordi den ikke vil risikere sin Tilværelsesret ved at overtræde Lovene. Foreningen vil aldrig til Medlem faa nogen Kvaksalver som saadan, for det første fordi disse Herrer eller Damer mig bekjendt ikke tillade sig den Luxus at benytte autoriserede Læger til at skrive deres Rekvisitioner ↄ: Recepter, og uden saadanne vilde «min» Forening jo intet udlevere dem; for det andet benytte de ikke heroiske, men af Frygt for Straffeloven netop uskadelige, ja uvirksomme Midler, hvad næsten enhver Dom over dem udviser; og disse kunne de jo faa paa ethvert Apothek, hvor de nok ville vedblive at søge og det saa meget hellere, som de der som gode Kunder faa Rabat og finde en elskværdig Imødekommen, hvad en nørrejydsk Læge med berettiget Indignation for faa Aar siden paaviste i «Ugeskrift for Læger». Skulde Kvaksalverne imidlertid ønske heroiske Midler og ikke kunne faa dem paa anden Maade, hvad skulde saa forhindre dem i at indføre dem fra Udlandet? Det er den nemmeste Sag af Verden. Dersom Hr. Hindenburg skulde ønske at vide hvorledes, skal jeg gjerne privat være til hans Tjeneste, da jeg finder det ufornødent at give den Slags Vejledning offenlig, men jeg haaber, han vil tillade mig at fastslaa, at Kvaksalverne, som vi begge afsky, efter Oprettelsen af «min» Forening ikke ere mere ovenpaa, end de vare forud.

Hr. Hindenburg ønsker, at jeg skal indrømme, at den foreslaaede Forbrugsforening kun kan kaldes et Apothek. Saa tjenstvillig jeg end ellers er, beklager jeg dog, ikke at kunne være med til at omdøbe Begreberne; ved et Apothek forstaar jeg — ligesom Lovgivningen — et Sted, hvor Enhver kan kjøbe sin Medicin, og dette Begreb passer ikke paa en Forbrugsforening, i hvilken ikke Enhver kan faa Medicin og slet Ingen kan kjøbe den.

Th. Giessing.

«Statistikens Historie».

Dr. jur. V. John: Geschichte der Statistik. Erster Theil. Von dem Ursprung der Statistik bis auf Quetelet (1835). Stuttgart 1884 (XII + 376 Sider 8vo).

Anmeldt med nogle almindelige Bemærkninger om Statistikens Væsen og Methode

af

Harald Westergaard.

Forfatteren begynder med at bemærke, at en dybere Forstaaelse af en Videnskab kun kan naas ved at studere dens Historie, thi Videnskaben er efter sit Væsen «en fortsat Udvikling i Dybden og Bredden». I sin Skildring af Statistikens Historie vil han altsaa paavise, hvorledes de ledende Tanker ere blevne til, og finde den røde Traad i Udviklingen, og han har dermed stillet sig en Opgave, der er baade vigtig og vanskelig; hvis en saadan Analyse lykkes, saa har man jo ogsaa fundet Udviklingens Retning, i alt Fald for den nærmeste Fremtid; man forstaar, hvor de ledende Tanker bære hen, hvad det er for Opgaver, der maa ligge nærmest for, og hvis Løsning vil give bedst Udbytte, saa at man altsaa ved Studiet af Fortiden sættes i Stand til at stille Videnskabens Horoskop. Selv om man kun i en ringe Grad kan løse denne Opgave, kan man dog derved yde Videnskaben uvurderlige Tjenester.

Det fremgaar imidlertid af Værket, at Forfatteren samtidig har stillet sig en anden Opgave: det er den at skrive en nøjagtig og detailleret Literaturhistorie. Ogsaa denne Opgave har sin Betydning; der er næppe mange Fag, hvor

der i den Grad har dannet sig Myther om de afdøde Forfattere som i Statistiken, og det er en simpel Retfærdighedshandling at give Enhver Sit, hverken for meget eller for lidt. Jeg skal i det Følgende i Korthed angive, hvorledes Forfatteren formentlig har løst disse Opgaver, idet jeg begynder med den sidstnævnte.

At Dr. John ikke har gjort sig Arbejdet let, derfor borger allerede den Kjendsgjerning, at han i Dedikationen til den tyske Statistiker Knapp i Strassburg, der indtager en fremragende Stilling paa Befolkningsstatistikens Omraade, nævner sig som Discipel af denne. Knapp har selv leveret nogle meget fortjenstfulde Arbejder over Statistikens Historie, og blandt Andet berigtiget nogle falske Forestillinger om Halley. Man kommer ogsaa meget snart til den Erkjendelse, at der virkelig her foreligger et grundigt og omhyggeligt Arbejde. Det er vel en Selvfølge, at man ved en blot nogenlunde udførlig Statistikens Historie fritages for saadanne Misforstaaelser, som at W. Petty var Musiklærer, en Fejltagelse, der fra Fallatis Bog (1843) er gaaet over til en saa moderne Bog som Gabaglios (1880). Forfatteren bestræber sig endogsaa med stor, næsten pedantisk Omhu for at Læseren ikke skal falde i Misforstaaelser. Om Berlinerpræsten Süssmilch, Moralstatistikens Fader, siger han saaledes, at han var Præst i Berlin-Kölln og tilføjer: «alter Stadttheil» aabenbart for at man ikke skal fristes til at tænke paa Köln i Rhinpreussen. Om Guerry, en af de Forfattere, der i vort Aarhundrede bragte Moralstatistiken i Mode, siger han, at han ikke maa forvexles med Guerry de Champneuf, og saaledes mange Steder. Overhovedet har Forfatteren med stor Flid gjennemgaaet Stoffet, og om han end ikke er ubetinget nøjagtig i sine Angivelser af Aarstal og Navne, findes der dog næppe mange Fejl, som ikke enhver nogenlunde øvet Læser med Lethed vil opdage; i hvert Fald er man her fri for de evindelige Andenhaands Citater, der i den tyske Literatur have spillet en saa fremragende Rolle, og som Statistikerne ligesaa lidt have kunnet emancipere sig fra som Forfattere

i andre Videnskaber*). Ganske vist lader Dr. John sig undertiden temmelig stærkt paavirke af andre Forfattere, ligesom han overhovedet udmærker sig ved en lovlig naiv Beundring for de fleste Forfattere, saa at han sjelden kan undgaa at omtale deres Arbejder med et af disse superlativiske Udtryk, hvorpaa tyske Bøger kunne være saa rige (einschneidend, geistvoll, tief eingehend etc. etc.). Denne Trang til at sætte statistiske Forfattere op paa en Piedestal, driver ofte Dr. John saa vidt, at en nogenlunde nøgtern Læser ikke kan lade være at trække paa Smilebaandet, og den bevirker, at man altid maa optage hans Kritik med nogen Forsigtighed. Et enkelt Sted gaar han endog saa vidt i sin Jagen efter Adjektiver, at han — vistnok uvilkaarligt — gjør et Laan fra Knies: Die Statistik als selbständige Wissenschaft (1850), idet han benævner Meusel, en af de tyske Universitetsstatistikere, som «den kloge Meusel», et Tilnavn, som man dog rimeligvis kunde give en stor Del af de Mænd, der ere omtalte. Mange Forfattere synes at mene, at Sproget fordrer en saadan stadig Ophobning af Adjektiver for at det kan komme til at flyde let, men om ogsaa dette Maal naas, er det et stort Spørgsmaal, om Fremstilllingen og Nøjagtigheden vinder derved, og om man ikke staar sig ved at tvinge Sproget til at rette sig efter Tanken i Stedet for at lade Tanken rette sig efter Sproget.

Alle disse Smaamangler veje dog kun lidet mod det store, virkelig værdifulde Stof, der her er samlet, og det er ikke for meget sagt, at Forfatteren har løst alle de literær-

*) Som et enkelt Exempel paa, hvad dette kan føre til, skal anføres, at Mohl i sin forøvrigt særdeles omhyggelige Literaturhistorie citerer en Afhandling af Engelstoft som: Bemerkninger over Statistikens Begreb, Væsen, Værd vy Hjelpokundskeper. Dette gjør Oncken i en Afhandling «über den Begriff der Statistik» (1870) til Bemerkinger over Statistikens Begreb, Væsen, Vörd vy Hjelpokundskeper. Denne Slugning af Andres Citater er træffende bleven sammenlignet med hvad Münchhausens Ænder gjorde, da de slugte Maddingen den ene efter den anden.

historiske Opgaver, som han har sat sig, paa en tilfredstillende Maade.

Jeg skal nu søge at besvare det andet Spørgsmaal: hvorledes det er lykkedes Forfatteren at skildre Udviklingsgangen. Det maa nu først bemærkes, at denne Opgave er særdeles vanskelig, fordi Statistiken ikke alene har udviklet sig i flere forskjellige, indbyrdes uafhængige Afdelinger, hvoraf den ene har været saa godt som fremmed for de andre, men ogsaa har sine Rødder i andre Videnskaber, saa at man ikke kunde skrive en fuldkommen udførlig Statistikens Historie uden for Ex. at komme ind paa Astronomiens og Geodæsiens Historie. Det er først sent, at noget egenligt Samarbejde er opstaaet mellem de forskjellige Retninger, og paa mange Punkter vedbliver endnu den Dag i Dag Isolationen.

Forfatteren har lagt sin Plan saaledes, at han særskilt behandler én Hovedretning i Statistiken, nemlig den tyske Universitetsstatistik, der maaske egenlig snarest burde betegnes som Statskundskab. Det var et Fag, der i det 17de og 18de Aarhundrede af Conring, Achenwall og andre udsondredes af Videnskaber som Geografi, Historie, Politik og Statsret og gik nærmest ud paa en Skildring af Staterne, deres Forfatning, Magtstilling osv. Dette Fag havde oprindelig særdeles lidet fælles med, hvad vi nu forstaa ved Statistik. Fremstillingen var ofte fuldstændig blottet for Tal, numeriske Oplysninger vare jo ogsaa særdeles vanskelige at skaffe tilveje og havde som oftest en fuldstændig tilfældig Karakter, idet Forfatterne skaffede sig dem ved Brevvexling, ved Avislæsning, Rejsebeskrivelser etc. I Begyndelsen gik man blot ud paa at beskrive den øjeblikkelige Tilstand, saa at en statistisk Bog efter faa Aars Forløb maatte blive Makulatur, hvad ogsaa en af dette Fags Repræsentanter (Hassel) indrømmede. Først efterhaanden nødtes man til at anerkjende Nødvendigheden af ikke blot at beskrive, men ogsaa at forstaa Fænomenerne i deres indre Sammenhæng og at se dem i Belysning af Historien, og først paa dette Punkt fik den tyske Uni-

versitetsstatistik Berøring med de andre Retninger af Statistiken, men den var og blev forsaavidt forskjellig derfra, som den dog saa sit egenlige Omraade i Staten, i Statslivet, i Stedet for i Samfundslivet.

Denne Gren af Statistikens Historie, med hele den lange Strid om Statistikens Definition, dens Omraade og Opgave, har Dr. John behandlet særskilt meget omhyggeligt og med stor Vidtløftighed, saa vidtløftigt, at det vilde være særdeles vanskeligt at holde den øvrige Fremstilling spændt ud over ligesaa vide Rammer.

Men medens Forfatteren saaledes har vist en rosværdig Bestræbelse for den ene Retnings Vedkommende, er han ikke kommen ud over en temmelig usammenhængende Fremstilling af de andre Retninger, og samtidig med at han hylder den Theori, at Statistiken er en Maalingsvidenskab, synes han at mangle de Forudsætninger, som kræves for at være Statistiker i en saadan Betydning af Ordet: en nogenlunde dybtgaaende mathematisk Indsigt og noget praktisk Kjendskab til statistisk Arbejde. Derved bliver hele den følgende Fremstilling spredt og usammenhængende; det ene peger ikke hen paa det andet, og Dr. John skyder ofte forbi, idet han snart nøjes med den mest haandgribelige og letteste Del af de statistiske Theorier — Dødelighedstavlerne — og lader alt Andet ligge, snart nøjes med at kriticere Forfatternes Livsanskuelse, hvor den kommer til Orde i de statistiske Værker; og naar han søger at komme dybere ind, nøjes han oftest med som Discipel at anføre sine Avtoriteters Ord for og imod og er kun original ved sine begejstrede Udraab. Han søger vel at angive ledende Synspunkter, og drager en Mængde Navne ind, der kun staa i fjern Forbindelse med Statistiken, saaledes Duns Scotus og Thomas af Aquino; men det lykkes ham ikke derved at faa fat i den røde Traad; han giver kun sin Bog Præget af altfor megen Lærdom.

Det vil være tilstrækkeligt at kaste et kort Blik paa et Par af Hovedpersonerne i Johns Skildring for at se dette. Efter at have skildret Englænderen Graunts Virksom-

hed i den «politiske Arithmetiks» Tjeneste, gaar han over til dennes Efterfølger William Petty. Denne Mand, der maaske har nogen Betydning i Nationaløkonomiens Historie, har skrevet en Del Smaaafhandlinger, hvori han søger at vise, at England er rigere og bedre stillet end andre Lande, at London er større end andre Byer osv. John siger om ham, at han støttede sig paa et rigt Talmateriale, at han paa en aandrig Maade førte Graunts Ideer videre, og at han har forstaaet Betydningen af Folkemængdens Bevægelser, og tilføjer blot som en svag Daddel Roschers Udtalelse om Petty, at han omgaas noget flot med Tallene (mit den Ziffern etwas keck umspringt). Jeg skal nævne et Par Exempler paa hans Maade at slutte paa. Han anfører, at der fra 1582 til 1682 har været 5 Pestaar i London. Deraf slutter han, at dette Forhold vil vedblive at finde Sted og gaar ud fra, at der gjennemsnitlig hver Gang vil bortrives $^1/_5$ af Befolkningen. Naar Londons Befolkning er voxet op til 2 Mill. Mennesker, vil Pesten da hver 20. Aar bortrive saa mange, at hele Landets Befolkningstilvæxt medgaar, og Folkemængden kan altsaa ikke længere forøges. Et andet Sted kommer han rigtignok til et modsat Resultat, idet han fastslaar, at London omtrent ved Aar 1800 vil have over 5 Mill. Mennesker. Han beregner ogsaa den Tid, i hvilken hele Englands Befolkning vil fordobles, til 360 Aar. Det sidste Tal kommer han til ved at gjøre 3 Hypotheser om Fødselsoverskud og derefter vælge et mellemliggende Tal. Af disse 3 Hypotheser medfører en en Fordobling af Folkemængden i 1200, en anden i 10 Aar! Han indlader sig ogsaa paa Undersøgelser af Folkemængdens Forøgelse over hele Jordkloden siden Adam og Eva paa Grundlag af de faa Data, der forelaa for England, ligesom Graunt af nogle Data fra et enkelt Sogn i England beregnede, at hele dette Lands Folkemængde vilde fordobles i 280 Aar.

Man har træffende sagt om Petty, at han havde mere Indbildningskraft end Dømmekraft, og det er umuligt at læse hans Afhandling med nogen Kritik uden at blive slaaet

af den rige Fantasi, hvormed han tumler med Tallene. Hans Slutningsmaade er af den Art, at han utvivlsomt kan komme til hvilkesomhelst Resultater han ønsker, saa mangfoldige og vilkaarlige ere de forskjellige Hypotheser, han tager med op i Beregningerne. Man kunde snarest sige, at Petty har gjort Skade ved at omgaas saaledes med Statistiken; den Art Slutninger kunne, naar de hylles ind i en tiltalende Form, en kort Tid dupere Læserne, men i Længden ville de kun bidrage til at give Publikum Mistillid til Statistiken, og hvis mange Forfattere tillade sig de samme Kunstgreb, er en saadan Mistillid til Statistikens Paalidelighed velfortjent.

Om Halley, hvis Dødelighedstavle er en Milepæl i Statistikens Theori, har Forfatteren en lang Monografi, hvori han med stor Vidtløftighed beretter, dels hvorledes Knapp opfatter Halleys Arbejder, dels hvorledes man i de sidste Aar har bestræbt sig for at finde det oprindelige Materiale, uden at det iøvrigt lykkes ham at give noget selvstændigt og klart Billede af, hvad det da virkelig er, man nu véd. Under Bestræbelsen for at være Literaturhistoriker slipper det egenlig centrale ud af Hænderne paa Forfatteren. Paa lignende Maade gaar det med Süssmilch: Alt hvad der kan skaffes tilveje om denne Mands Liv og Skrifter, foreligger utvivlsomt; ligesaa beskjæftiger Forfatteren sig ogsaa med Süssmilchs Livsanskuelse, hvad der ganske vist forsaavidt har Betydning, som den havde Indflydelse paa de Slutninger, Süssmilch drog af sit Materiale; men i første Linie burde han dog have beskjæftiget sig med Süssmilch som S t a t i s t i k e r ikke som T h e o l o g, med de Methoder han anvendte, og det Materiale han skabte. Selv om Süssmilchs Livsanskuelse aldeles ikke traadte frem i hans Værk, vilde dog Süssmilchs Stilling i S t a t i s t i k e n s Historie være særdeles fremtrædende. En af Hovedaarsagerne til denne Süssmilchs Berømmelse var den efter ham opkaldte Dødelighedstavle, der har haft en overordenlig stor Betydning i Forsikringsvæsenet; ved denne Tavle havde der da været Grund til at dvæle, men man faar kun nogle Antydninger,

Citater af en anden Forfatter osv.; og hvorledes den er fremkommet og hvori dens Mangler bestod, det lades man i stor Uvidenhed om. Dette er saa meget forunderligere, som det overhovedet synes at være Forfatterens Mening, at Dødelighedstavlernes Historie er det centrale i Statistikens Udvikling.

Idet Forfatteren stadig bevæger sig udenom de egenlige statistiske Undersøgelser, er det let forstaaeligt, at han drager Malthus med ind i sin Fremstilling, hvilket vel kan forsvares, forsaavidt Malthus jo beskjæftigede sig med Konsekvenserne af Folkemængdens Bevægelser, men saa rigtignok maa føre til, at Forfatteren maa drage saagodtsom den hele moderne statsvidenskabelige Literatur ind under Statistiken.

Efter Afsnittet om Malthus følger Slutningsafsnittet om Laplace, Fourier og Quetelet. Om Laplace meddeles ikke stort andet end biografiske Notitser, og nogle Bemærkninger om hans Theorier om Dødelighedstavler, men det egenlig epokegjørende ved Laplaces Virksomhed, hans fremragende Stilling i Rimelighedsregningens (Sandsynlighedsregningens) Historie, faar man aldeles ikke frem, ligesaalidt som det motiveres, hvorfor netop Laplace vælges og ikke nogen af de andre berømte Mathematikere, der have leveret Bidrag til Rimelighedsregningen og derved ogsaa til Statistiken: Mænd som Moivre, Familien Bernoulli og andre havde fuldt saa vel Krav paa at omtales. Ligesaa isoleret er Skildringen af Fouriers Arbejder, og man staar da pludselig overfor Quetelet, hvis Værker Forfatteren tillægger en overordenlig stor Betydning, som banebrydende i Statistiken, idet han dog samtidig drager stærkt tilfelts, dels mod Quetelets — ganske vist meget naive — naturalistiske Opfattelse af de sociale Fænomener, dels mod hans Forsøg paa at anvende Mathematiken (Rimelighedsregningen) paa Samfundslivet.

I den første Retning lader Forfatterens Fremstilling ikke meget tilbage at ønske, men Quetelets Theori om Gjennemsnitsmennesket er jo ogsaa saa gjennemdrøftet, at der vanskelig kan siges noget nyt derom. Quetelet holdt nærmest paa den Anskuelse, at de forskjellige sociale Fænomener, Forbrydelser, Vielser, Dødsfald etc. havde en vis normal Hyppighed, hvortil de altid vilde stræbe hen, naar ikke andre forstyrrende Aarsager optraadte, som Befolkningens ulige Fordeling efter Livsstilling, Aarstidernes Indflydelse etc. etc. Man kunde altsaa konstruere et saadant Gjennemsnitsmenneske, i hvis samtlige Egenskaber hele

Samfundet ligesom var udtrykt. Dette Gjennemsnitsmenneske var i Quetelets Øjne mere end en Fiktion, medens man nu i Reglen anser det for hverken mere eller mindre end en bekvem Regningsenhed; og Quetelets Vedhængen ved dette typiske Menneske maatte derfor vel kunne hæmme ham noget, idet han langt mere interesserede sig for dette abstrakte Menneske end for de Mennesker, man virkelig møder i det brogede Liv, men forat naa sit Maal maatte han dog undersøge de forstyrrende Aarsager; han maatte med andre Ord undersøge, hvorledes de ulige Samfundsforhold, Kjøn, Alder, Klima osv. osv. virke; han kommer altsaa netop til at behandle de selv samme Spørgsmaal som hans Modstandere, blot med den Forskjel, at han mener at komme til at ende med én Type, medens disse mene at komme til at ende i lutter Uligheder; og at han betragter alle Aarsager fra et rent fysisk Standpunkt, medens Modstanderne møde op med andre Livsanskuelser. Man tør vel paastaa, at hvis Statistiken skal have nogen Fremtid som Videnskab, saa maa den være nevtral, uafhængig af den Tro, som Statistikerne have; den maa have et fælles Grundlag som alle kunne enes om, hvilke videre Konsekvenser de saa end drage af deres Viden.

Forfatteren polemiserer stærkt mod Anvendelsen af Rimelighedsregningen paa Statistiken. Han følger her strengt sin Lærer Knapp, der i en aandrig men ensidig Afhandling om Quetelet, i Hildebrands og Conrads Jahrbücher for 1872 gjør den samme Anskuelse gjældende. Knapp anfører saaledes Quetelets Undersøgelser om Legemshøjden. Quetelet havde søgt at vise, at der i de enkelte Aldersklasser var ligesom en Type, omkring hvilken Væxten foregik, saaledes at Mennesker med Gjennemsnitshøjde, eller lidt under eller over denne, vare forholdsvis meget hyppige, medens der kun var faa, hvis Legemshøjde var særlig afvigende fra Gjennemsnittet, og kun et forvindende Antal Kæmper og Dværge. Knapp anerkjender disse Erfaringers Rigtighed, anerkjender, at Quetelet har angivet en mathematisk Lov for denne Fordeling, men tilføjer, at denne Lov maa betragtes som et simpelt Udslag af Rimelighedsregningen, og at det vilde være meget vanskeligt at finde noget at bruge denne Lov til. I begge Retninger tager Knapp efter Anmelderens Anskuelser fuldstændig fejl, og da dette er et Hovedpunkt, skal jeg berøre det noget nærmere.

Knapp sammenligner Maalingen af Værnepligtige i en vis Alder med det mange Gange gjorte Experiment med i Blinde at trække forskjelligt farvede Kugler op af en Urne.

I Naturens store Forraad er der en Mængde forskjellige Aarsager, der paavirke Individerne, og hver Kombination frembringer sin større eller mindre Legemshøjde. Hyppigst maa da disse Aarsager vise sig i et saadant Blandingsforhold, at en Del af dem virke i en Retning, en anden i den modsatte, saa at de meget abnorme Legemshøjder maa blive sjeldne, ganske som man kun yderst sjelden vil kunne drage en lang Række af ens farvede Kugler op af Urnen. Men denne Sammenligning er uberettiget. Man ved jo slet ikke noget om disse Aarsager; man kan ikke paa Forhaand sige, om ikke de hæmmende Aarsager for Ex. have en særlig Styrke, saa at der oftere kan produceres Dværge end Kæmper; og selve Quetelets Erfaringer tyde derpaa, han viser selv, at medens Legemshøjden retter sig efter samme mathematiske Formel som Kuglerne i Urnen, er der andre Forhold, hvor Fordelingen er en anden.

Men selv om Knapp og John havde Ret i, at man ligefrem a priori kunde regne sig til, hvorledes de forskjellige Individer ville gruppere sig omkring Gjennemsnittet af Højde, Tykkelse, Vægt osv., saa have de jo dermed indrømmet Rimelighedsregningens Betydning for Statistiken. Knapp søger da at svække sin Indrømmelse ved at hævde, at man ingen Nytte har af denne Anvendelse. Men det er meget let at paavise, ikke alene, at man har Nytte deraf, men ogsaa, at man slet ikke kan undvære den, naar man vil gjøre en korrekt statistisk Slutning.

Denne Fordeling af de forskjellige Legemshøjder lærer os nemlig, hvormange Erfaringer man skal gjøre, naar man vil stole paa de Resultater, man er kommet til, og omvendt, hvormeget der taler for Rigtigheden af de Slutninger, man har gjort, naar der foreligger et vist Antal Erfaringer. Hvis man for Ex. i en Skole havde maalt Husmands- og Gaardmandsdrenge i samme Alder og fundet, at Gaardmandssønnerne var gjennemsnitlig en Tomme højere end Husmandsdrengene, saa maatte man først spørge, om man ikke ved Valget af Gaardmandssønnerne havde faaet nogle særlig kraftige Børn fat, medens de maalte Husmandssønner vare mindre sunde, end de i Reglen er, saa at man altsaa i en anden Skole kunde udsætte sig for at komme til et aldeles modsat Resultat. Dette lære vi nu at bedømme ved Hjælp af Quetelets Lov, for hvilken han imidlertid ikke har Æren, men som i sin første Oprindelse skriver sig fra Begyndelsen af forrige Aarhundrede, fra Mathematikeren Jacob Bernoulli. Ved Hjælp af

denne Lov kan man nemlig bedømme, hvor mange Chancer der er for at man har gjort et særlig uheldigt Valg, altsaa af Individer, der afvige fra Gjennemsnittet, og hvis det da viser sig, at der for Ex. er kun 1 Chance af 100,000 for at dette er sket, og hvis Erfaringen godtgjør, at man kan anvende Rimelighedsregningens Lære om Chancer paa Menneskets Væxt, saa er der aabenbart en til Vished grænsende Rimelighed for, at virkelig Husmændsbørnene i Reglen ere mindre end Gaardmandssønnerne.

Ganske de samme Anvendelser kan man gjøre overalt i Statistiken. Naar man saaledes har fundet, at imellem en Gruppe af Mennesker er Dødeligheden større end i en anden Befolkningsgruppe, for Ex. Bønder og Arbejdere, saa gjælder det atter at undersøge, om man har draget saa mange Individer ind under Iagttagelserne, at det er saa godt som utænkeligt at Forskjellen skulde være et Spil af Tilfældigheden, saa at man ved andre Lejligheder kunde vente, at Dødeligheden blev meget nær ens. Hvis man ikke kan angive et saadant Kriterium, saa er man inde paa en Glidebane; man skal saa løse den Opgave at afgjøre ved et Skøn, om Slutningen er god eller slet, og da man altsaa kun har Vilkaarlighed at bygge paa, kan man ikke undre sig over, at saadanne statistiske Slutninger komme i Miskredit. Derfor ser man mange statistiske Forfattere med Nøjsomhed operere med nogle ganske faa Dødsfald, 3—4, ja undertiden endogsaa 1, medens andre med tilsyneladende Videnskabelighed se ned paa denne dilettantmæssige Regnen med smaa Tal og fordre store Tal uden at kunne angive, hvor stort Tallet skal være. Derfor ser man jævnlig i statistiske Arbejder en uøkonomisk Anvendelse af Masseundersøgelser. Ved Frembringelsen af Dødelighedstavler søger den ene Forfatter at overbyde den anden: naar man tidligere nøjedes med 10,000 Observationer, maa man have 100,000 eller en Million, og i Indledningen til disse Arbejder peges da med Stolthed paa disse Hærskarer af Erfaringer*). Dette er uøkonomisk Anvendelse af Arbejdet, thi maaske kunde man ved en Deling af Materialet faa langt mere at vide med fuldkommen betryggende Sikkerhed, for Ex. Dødelighedstavler efter Livsstilling osv., og i sin Higen efter et stort Materiale fristes man til at opgive en virkelig frugtbringende Indtrængen i Enkelthederne. An-

---

*) Se for Ex. Indledningen til de tyske Livsforsikringsanstalters Dødelighedstavle (af 1883).

vendelsen af den af Quetelet forfægtede mathematiske Formel er derfor en uafviselig Fordring i Statistiken; den alene kan redde Statistiken fra Dilettanteri, og i Stedet for at forkaste den, burde en Statistikens Historieskriver betragte den som det Centrale — eller opstille andre Kriterier, hvorved man kan prøve sine Slutninger. Men det maa ganske vist indrømmes, at Quetelet ikke altid selv var fuldstændig klar paa dette Hovedpunkt i Statistiken, saa at han undertidon antog andre Forskeres Resultater for givne, selv om de vare mere end problematiske; og det maa ligeledes indrømmes, at han, skjønt af stor Betydning for Statistiken, ikke maa betragtes som et enestaaende Fænomen; han er en Udløber af en lang Række af Mathematikere, og ligesaa vel som man maa nævne ham, maa man nævne Mænd som Gauss, Poisson, Legendre osv., og maaske ikke mindst afdøde Professor Oppermann, der kun havde den Fejl, at han af misforstaaet Ærekjærhed ikke vilde offenliggjøre og udbrede sine Ideer. At Dr. John har været uklar paa dette Punkt, er da vistnok ogsaa Grunden til, at hans Fremstilling er saa overordenlig usammenhængende; hver Forfatter staar som et fuldstændig løsrevet Fænomen, og der er intet fælles, der knytter dem sammen. Ganske vist maa Mænd som Graunt, Petty og de øvrige politiske Arithmetikere betragtes som hørende til en Retning, der i sidste Instans er fremmed for den egenlige mathematiske Statistik, men Dr. John burde da i hvert Fald have kunnet paavise, hvorledes den Queteletske Retning har udviklet sig fra sin første Begyndelse. Man kan med andre Ord efter Anmelderens Mening betegne Johns Bog som et flittigt Arbejde, hvor en fremtidig Historieskriver kan søge Stof til en Skildring af Statistikens Udviklingsgang; mere end dette er det ikke lykkedes ham at give.

Statistiske Résumés.

II.

Den udenrigske Vareomsætning.

1.

Verdenshandlen før og nu. Danmarks Udenrigshandel før og nu. Ind- og Udførsel af ædelt Metal.

Den internationale Handel, denne Kulturfaktor af første Rang, er i vor Tid voxet op til et Omfang, om hvis Størrelse man endog blot for et Par Decennier siden ikke vovede at drømme. Alene i et saa kort Tidsrum som 1860—1880 voxede — efter Neumann-Spallarts Beregninger — Storbritanniens Udenrigshandel fra 7500 Millioner Mark til 14,000 (næsten det Dobbelte), Tysklands fra 2200 til 6000 (næsten det Tredobbelte), Frankrigs fra 3300 til 6600 (det Dobbelte), de amerikanske Forenede Staters fra 2800 til 6600 (mellem det Dobbelte og det Tredobbelte), Ruslands fra 1100 tll 3600 (mere end det Tredobbelte), Østrig-Ungarns fra 1000 til 2500, Hollands fra 1400 til 2500, Belgiens fra 800 til 2200, Britisk-Ostindiens fra 1000 til 2500, Italiens fra 1100 til 1900 og Kinas fra 600 til 900, — ialt for disse elleve Staters Vedkommende fra 23,000 til 50,000 Millioner Mark. Da nu disse 11 Landes Omsætning kan antages at udgjøre fire Femtedele af den samlede Verdensomsætning, bliver dennes Værdi i 1880 altsaa 62 Milliarder Mark, — en umaadelig Sum, der for en meget væsenlig Del er voxet frem i de gode Aar 1865—73, og derefter atter i de aller-

dens Værdi 176 Mill. Kr. Den Del af Udførslen, der bestaar i Gjenudførsel af fremmede Varer har dog i de sidste fem Aar været i uafbrudt Stigning: i 1878 udførte vi kun 184 Mill. Pd. fremmede Varer (altsaa 835 Mill. Pd. indenlandske) til en Værdi af 16 Mill. Kr.; i 1882 derimod 328 Mill. Pd. fremmede Varer (altsaa 724 Mill. Pd. indenlandske) til en Værdi af 28 Mill. Kr.

Den samlede Vareomsætning havde i Gjennemsnit for Femaaret 1878—82 en Vægt af 4471 Mill. Pd. og en Værdi af 399 Mill. Kr. Men de tre sidste og allermest det sidste Aar staar betydeligt over dette Gjennemsnit. Vægten i 1882 er sammenlignet med 1878 voxet med 45 pCt., Værdien med 30 pCt. Altsaa selv i saa faa Aar har Stigningen (dog især i Vægt) været særdeles betydelig. En Sammenligning med længere tilbageliggende Tider vilde naturligvis udvise endnu langt betydeligere Tilvæxter. Den saakaldte «glimrende Handelsperiode» i Slutningen af forrige Aarhundrede vilde, om den sammenlignedes med Nutiden, kun kunne udvise saare beskedne Tal, hvor «glimrende» de end i sin Tid maatte have taget sig ud. Selv Sammenligninger med Tider, der ligge f. Ex. blot en Menneskealder tilbage, vilde udvise Stigninger paa Hundreder af Procenter (vel omtrent en Firdobling). De moderne Samfærdselsmidler, den fornuftigere Lovgivning osv. have ikke undladt at sætte deres dybe Mærker.

I foranstaaende Værdiangivelser er ikke medtaget, hvad der af Barrer af ædelt Metal og af kontante Penge er omsat mellem Danmark og Udlandet. Efter Nationalbankens Skjøn antages der af ædelt Metal i Form af Penge og Barrer i Aarene 1880, 1881 og 1882 at være indført henholdsvis omtr. 13, 9 og 5 Mill. Kr., samt udført henholdsvis 8, 10 og 7 Mill. Kr.

2.

Vor Udenrigsomsætnings Retning. Hvad vi udføre til og indføre fra de forskjellige Lande.

Danmarks Vareomsætning med Udlandet fordelte sig i Femaaret 1878—82 saaledes, at af Ind- og Udførselsværdien faldt paa nedennævnte Lande de vedføjede Procenter:

	Procent		
	af Indf.-	af Udf.-	af den saml. Oms. Værdi
Tyskland	37,4	33,0	35,5
Storbritannien og Irland	23,2	38,7	30,0
Sverig	11,1	13,9	12,3
Norge	2,7	7,4	4,8
Amerika	7,0	0,6	4,3
Rusland	4,0	0,7	2,5
Holland	2,9	0,7	1,9
Belgien	1,7	0,4	1,1
Ostindien, Kina og Sydhavet	1,9	0,0	1,1
Frankrig	1,8	0,7	1,3
Spanien	0,4	0,1	0,3
Portugal med Madeira	0,2	0,0	0,1
Italien	0,1	0,0	0,1
Afrika	0,2	0,0	0,1
Dele af det danske Rige udenfor det egenlige Danmark	2,8	2,5	2,7
Ikke særligt anførte Steder	2,6	1,1	1,9

I Danmarks udenrigske Omsætning er det altsaa ubetinget Tyskland og Storbritannien, der spille størst Rolle, idet to Tredjedele af den hele Omsætnings-Værdi falde paa disse to Lande. Imidlertid er det dog tildels kun tilsyneladende, at Tyskland er det Land, vi have den største Omsætning med. Endel af de Varer, der paa Toldstederne anføres som kommende fra eller gaaende til Tyskland, passere nemlig kun dette Land, og ere i Virkeligheden bestemte for eller hentede fra andre Lande, saasom Frankrig, Holland, Belgien, Østrig-Ungarn og Storbritannien. Det har endnu ikke været den officielle danske Statistik muligt at skaffe sig et saadant Materiale, at de virkelige Kjøbe- og Salgssteder med Nøjagtighed kunne angives, uagtet dette erkjendes at være af stor Betydning for Omsætningsstatistiken. Men saa meget kan dog nok siges, at naar det Misvisende med Hensyn til vor Omsætnings Ret-

ning, som vor Omsætningsstatistik endnu indeholder, fjernedes, vilde Tyskland kun komme til at indtage Plads som Nr. 2, idet Storbritannien i Virkeligheden er det Land, vi have den største Omsætning med. Men ogsaa naar vi holde os til Omsætningsstatistikens nuværende Affattelsesmaade, er Storbritannien ubetinget det Land, der kvantitativt set tager den største Del af vor Omsætning. Medens af Omsætnings-Værdien henholdsvis 35,5 pCt. og 30 pCt. falde paa Tyskland og Storbritannien, falder af Omsætningsmassen paa det førstnævnte Land kun 20 pCt., paa det sidstnævnte derimod 44 pCt. (d. v. s. i Femaaret 1878—82). Naturligvis er denne de to Landes saa forskjellige Stilling med Hensyn til deres Andel i vor Omsætnings Værdi og i dens Masse begrundet i Beskaffenheden af de Varer, som ere Gjenstand for vor Handel med disse to Lande, — tunge Varer i vor Omsætning med Storbritannien, mindre vægtige i vor Omsætning med Tyskland. Vi skulle blot exempelvis anføre, at blandt vore Indførselsartikler er der en — Stenkul —, paa hvilken næsten Halvdelen (ↄ: henved 2000 Mill. Pund) af hele Indførslens Vægt (i 1882 4200 Mill. Pund) falder, og denne Artikel (hvis Indførselsværdi kun er omtrent en Tyvendedel af den samlede Indførselsværdi) faa vi næsten udelukkende fra Storbritannien. Og hvad Udførselen til dette Land angaar, bestaar den for en meget stor Del af vægtige Landbrugsprodukter.

Hvad de andre Lande angaar, skulle vi særlig henlede Opmærksomheden paa Amerika. Naar der i Femaaret 1878—82 af den samlede Omsætning faldt 4,3 pCt. paa Amerika, saa er dette en meget betydelig Tilvæxt i Sammenligning med tidligere Tider; men denne Tilvæxt skyldes udelukkende de Forenede Stater. Vor Indførsel fra dem har nemlig i de ni Aar 1874—82 haft følgende Værdier: 4,5, 2,1, 3,6, 8,1, 8,1, 10,8, 17,9, 18,9 og 11,9 Mill. Kr. Og vor Udførsel til de Forenede Stater i de samme Aar: 381,000 Kr., 133,000 Kr., 15,000 Kr., 16,000 Kr., 17,000 Kr., 696,000 Kr., 1,2 Mill. Kr. 1,6 Mill. Kr., og 3,7 Mill. Kr. Den større Udførsel skyldes for et enkelt Aar en tilfældig Udførsel af gammelt Jern (Jernbaneskinner), i de senere Aar dog især en større Udførsel af Huder og Skind. Indførslens Nedgang i 1882 skyldes en formindsket Indførsel af Majs og Flæsk.

Til Gjengjæld havde vi i dette Aar en usædvanlig stor Indførsel af Bomuld, nemlig over 2 Mill. Pd. til en Værdi af over $1^1/_3$ Mill. Kr., hvorimod den gjennemsnitlige Værdi af vor Bomuldsindførsel fra de Forenede Stater i de fire foregaaende Aar knap naaede 60,000 Kr. Den store Mængde af indført Bomuld i 1882 sendte vi strax samme Aar videre til Rusland.

Ejendommeligt er det at se, hvorledes vor Indførsel fra Afrika er svundet ind til Intet: i 1878 havde den endnu en Værdi af omtrent 2 Mill. Kr. (især Sukker); i 1882 var dens Værdi — 5 Kr.

Som ovenfor vist falder forholdsvis den største Del af vor Udførsel paa Storbritannien. Vi udføre hertil navnlig Landbrugsprodukter, nemlig Hornkvæg (i 1882 endog over 84,000 Stk. til 20 Mill. Kr.s Værdi), Faar og Lam (i 1882 over 92,000 Stk. til henved 4 Mill. Kr.s Værdi), Byg (i 1882 noget over 7 Mill. Kr., i foregaaende Aar ofte betydeligt mere), Hvedemel (5 Mill. Kr.), Flæsk og Skinker ($3^1/_2$ Mill. Kr.), Smør (24 Mill. Kr.), Æg (2 Mill. Kr.), Uld, uberedte Skind og Huder m. m., — i 1882 tilsammen for 73 Mill. Kr. — Vi indføre fra Storbritannien navnlig Sukker ($4^1/_2$ Mill. Kr.), The ($^1/_2$ Mill. Kr.), Bomuldsmanufakturvarer (9 Mill. Kr.), Uldmanufakturvarer (6 Mill. Kr.), raa Metaller (henved 2 Mill. Kr.), Metalvarer ($7^1/_2$ Mill. Kr.), Kul (13 Mill. Kr.), Kaffe, Skibe og en hel Del forskjelligartede Artikler.

Til Tyskland udføre vi saa godt som alle de Heste, vi overhovedet udføre (i 1882 for henved 9 Mill. Kr. eller henved 10,000 Stkr.), fremdeles Hornkvæg (5 Mill. Kr.), endvidere næsten alle de Svin, vi udføre (i 1882 for 24 Mill. Kr. eller 269,000 Stkr.), fremdeles uformalet Hvede (1 Mill. Kr.), Rug ($^1/_2$ Mill. Kr., ofte meget mere), Byg ($^1/_2$ Mill. Kr.), Flæsk og Skinker ($^1/_2$ Mill. Kr.), Smør ($2^1/_3$ Mill. Kr.), Fedt og Ister ($^3/_4$ Mill. Kr.), Spirituosa, Øl, Trævarer ($1^1/_2$ Mill. Kr.), Skind og Huder m. fl. Artikler, om hvilke det dog ofte gjælder, at de passere Tyskland, og i Virkeligheden ere bestemte for andre Lande. Paa samme Maade kommer en stor Del af den Indførsel, som Toldlisterne angiver

at være fra Tyskland, i Virkeligheden fra andre Lande. Blandt Indførselsartikler fra Tyskland (omend altsaa tildels kun nominelt) nævne vi: Heste (1 Mill. Kr.), Hvede ($7^1/_2$ Mill. Kr.), Rug (2 Mill. Kr.), Smør ($1^1/_3$ Mill. Kr.), Kaffe og Kaffesurrogater 6 Mill. Kr.), Sukker (1 Mill. Kr.), Tobak (3 Mill. Kr.), Spirituosa ($^1/_2$ Mill. Kr.), vegetabilske Manufakturvarer (5 Mill. Kr.), Silkemanufakturvarer ($3^1/_2$ Mill.Kr.), Uldmanufakturvarer (over 10 Mill. Kr.), Metalvarer ($9^1/_2$ Mill. Kr.), uforarbejdet Tømmer og Træ ($^1/_3$ Mill. Kr.), Trævarer (henved 1 Mill. Kr.), Skind og Huder, Galanterivarer, Drejerarbejde, Ure, Apothekervarer, Farvevarer, Papir og Bøger m. m. fl. Varer.

Til Sverig udføre vi Hvede (i 1882 for henved 2 Mill. Kr.), Rug ($^1/_2$ Mill. Kr.), Byg ($^1/_2$ Mill. Kr.), Hvedemel (over 4 Mill. Kr.), Rugmel (henved 1 Mill. Kr.), Flæsk og Skinker (1 Mill. Kr.), Kaffe (2 Mill. Kr.), Sukker (1 Mill. Kr.), Ris ($^1/_4$ Mill. Kr.), Bomuldsvarer ($^1/_2$ Mill. Kr.), Uldvarer (2 Mill. Kr.,, Metalvarer ($1^1/_3$ Mill. Kr.), Trævarer ($^1/_2$ Mill. Kr.), og en hel Del af de fremmede indførte Artikler, som vi atter udføre. Hvad vi indføre fra Sverig, er et langt ringere Tal af Artikler, deriblandt navnlig: Tømmer og Træ samt Arbejde deraf (9 Mill. Kr.), Metaller og Metalvarer (henved 2 Mill. Kr.), samt Korn, levende Kreaturer og Smør (henved 4 Mill. Kr.) etc.

Til Norge udførte vi Hvede (noget over $^1/_2$ Mill. Kr.), Rug (i 1882 $1^1/_3$ Mill. Kr., ofte mere), Byg ($1^1/_2$ Mill. Kr.), Hvedemel (over 1 Mill. Kr.), Rugmel (over $^1/_2$ Mill. Kr.), Byggryn, Flæsk og Skinker ($^3/_4$ Mill. Kr.), Kjød og Pølser ($^1/_2$ Mill. Kr.), Smør (1 Mill. Kr.), Uldmanufakturvarer ($^1/_2$ Mill. Kr.), Bøger. Vor Indførsel derfra har en betydelig lavere Værdi og bestaar især af Tømmer og Træ samt Fisk, navnlig saltet Sild, desforuden endel mindre Artikler.

Fra de øvrige Lande have vi aldeles overvejende Indførel. Fra de Forenede Stater indføre vi saaledes Majs (i 1882 kun $1^1/_2$ Mill. Kr., i andre Aar indtil 8 Mill. Kr.), Hvede (2 Mill. Kr.), Flæsk og Skinker (i 1882 kun $^1/_2$ Mill. Kr., tidligere betydeligt mere), Fedt og Ister ($2^1/_2$ Mill. Kr.), Petroleum, i 1882 extraordinært megen Bomuld. — Fra Rusland især Hvede ($1^1/_3$ Mill. Kr.), Rug ($1^1/_2$ Mill. Kr., ofte mere end dobbelt saa meget), Havre og Byg, Majs ($^1/_2$ Mill. Kr.),

Tømmer og Træ (over 1 Mill. Kr.), Frø, Hør, Hamp, Tovværk. Tjære. — Fra Holland Kaffe (omtrent 2 Mill. Kr.), Tobak (over $^1/_2$ Mill. Kr.), Metalvarer ($1^3/_4$ Mill. Kr.), Manufakturvarer ($^1/_2$ Mill. Kr.), Sukker, Spirituosa, Apothekervarer, Frø. — Fra Belgien Kaffe ($^1/_3$ Mill. Kr.), Sukker ($1^1/_3$ Mill. Kr.), Metalvarer (henved 2 Mill. Kr.), Manufakturvarer, Glas. — Fra Ostindien Sukker (3 Mill. Kr.), Ris ($1^1/_2$ Mill. Kr.). — Fra Frankrig Vin (1 Mill. Kr.), Spirituosa ($^1/_4$ Mill. Kr.), desforuden en hel Del forskjellige Artikler, hvis Indførsel hver for sig kun repræsentere Smaaværdier. — Fra Middelhavslandene Vin, Spirituosa, Frugter, Olivenolje. — Fra Dansk Vestindien Sukker (1 Mill. Kr.) og Rom, og fra de fremmede vestindiske Øer ligeledes Sukker (1 Mill. Kr.). Forøvrigt fra Bilandene disses særlige Produkter, altsaa fra Færøerne Klipfisk, Fjer og Dun, Uldvarer og Tran; fra Island Klipfisk, Fjer og Dun, isl. Lammekjød, Uld og Uldvarer, uberedte Skind og Huder, Talg, Tran; fra Grønland Fjer og Dun, uberedte Skind og Huder, Kryolith og Tran. — Til enkelte af disse Stater have vi vel nogen Udførsel: til de Forenede Stater har saaledes, som ovenfor nævnt, Udførslen hævet sig adskilligt i de senere Aar, men den er i det Hele af en temmelig spredt Natur. Ogsaa til Rusland er der nogen Udførsel, især af fremmede, indførte Artikler. De nordlige Bilande forsyne vi med Korn og Kornvarer, Manufakturvarer, Tømmer, Træ og Trævarer, Kolonialvarer og i det Hele med almindelige Forbrugsartikler. Til Holland, Belgien og Frankrig udføre vi noget Korn m. m. Til Spanien saa godt som udelukkende tørret og tør saltet Fisk (Klipfisk). Til de andre Middelhavslande have vi i Grunden slet ingen Udførsel.

3.

Hoved-Grupper af Varer.

De forskjellige Vare-Sorter, der ere Gjenstand for vor Omsætning med Udlandet, kunne efter deres naturlige Beskaffenhed indordnes under følgende Hoved-

Grupper: 1. Fortæringsgjenstande; 2. Beklædnings- og Toilet-Gjenstande; 3. andre umiddelbare Forbrugsgjenstande; 4. Raa- og Hjælpestoffer, halvforarbejdede Varer og andre Frembringelsesfornødenheder; 5. Skibe og andre Transport-Midler, Maskiner, Redskaber og andre Frembringelses-Midler.

Af disse fem Grupper spiller den første, Fortærings-Gjenstandene, ubetinget størst Rolle. Af de 399 Mill. Kr., der beregnes som hele Omsætningsværdien for Femaaret 1878—82 i Gjennemsnit, falder betydeligt over Halvdelen, nemlig 218 Mill. Kr. paa Fortæringsgjenstande. Og af disse 218 Mill. skyldes de 85 Mill. indførte og de 133 Mill. udførte Fortæringsgjenstande. Mere end tre Fjerdedele af hele Værdien af vor Udførsel falde paa Fortæringsgjenstande.

De to næste Grupper spille i Sammenligning hermed kun en ringe Rolle: For Beklædnings- og Toilet-Gjenstande udgjorde Indførsels-Værdien 39 Mill. og Udførsels-Værdien endog kun lidt over 5 Mill. Kr. For andre umiddelbare Forbrugs-Gjenstande vare Tallene endnu lavere: Indførsels-Værdi 18 Mill., Udførsels-Værdi lidt over 4 Mill. Kr. Altsaa af Artikler henhørende under disse Grupper vel nogen Indførsel, men kun en saare ringe Udførsel.

Paa den fjerde Gruppe, Frembringelsesfornødenheder, faldt i Femaaret en Indførselsværdi af 67 Mill., en Udførselsværdi af 21 Mill. Kr. — Paa den femte, endelig, Frembringelsesmidler, faldt 14 Mill. Indførsel og 12 Mill. Kr. Udførsel.

De tre første Grupper kunne sammenfattes som umiddelbare Forbrugsgjenstande med 142 Mill. Indførsel og 143 Mill. Kr. Udførsel. De to sidste som Gjenstande bestemte til at anvendes i Produktionens Tjeneste med 81 Mill. Kr. Indførsel og 33 Mill. Kr. Udførsel.

Hvilke da de enkelte Varer ere, som ind- og udføres til saadanne samlede Værdier skulle vi i det Følgende se.

4.

Vor Udførsel.

Danmark maa, som det fremgaar af det Foranstaaende, indføre store Værdier af «Fortæringsgjenstande». Blandt denne Gruppe indgaar meget forskjelligartede Varer, baade saadanne, som vi vel i og for sig kunne producere (og tildels ogsaa producere), og saadanne (f. Ex. Kolonialvarer), om hvilke det gjælder, at vi paa den ene Side umuligt selv kunne frembringe dem, medens vi paa den anden Side, naar vi ville leve i Overensstemmelse med det Kulturtrin, vi have naaet, umuligt kunne undvære dem. Saadanne Varer maa vi da nødvendigvis indføre. — Men ogsaa af «Beklædningsgjenstande» maa vi, i Betragtning af vor Industris ringere Udvikling, indføre store Værdier. — Blandt «andre umiddelbare Forbrugsgjenstande» findes ogsaa flere, som vi nødvendigvis maa indføre (f. Ex. Petroleum). Da vi endvidere ere ganske ude af Stand til at producere Metaller, ere næsten ude af Stand til at frembringe Mineralier (især Kul), og kun i en utilstrækkelig Grad kunne levere Tømmer og Træ, og da paa den anden Side selv vor mindre udviklede Industri trænger til betydelige Masser af disse Raa- og Hjælpestoffer, maa vi nødvendigvis indføre store Værdier af dem (saavel som af endnu flere Artikler). — Men hele denne store Indførsel maa betales. Vort Lands naturlige Beskaffenhed, ensartede Beskaffenhed, og det økonomiske Udviklingstrin, vi staa paa, henviser os til i Landbrugsproduktionen at søge de vigtigste Betalingsmidler ligeoverfor Udlandet.

Saaledes følger det da med Nødvendighed, at Landbrugs-Frembringelserne komme til at spille den overvejende Rolle i vor Udførsel til Udlandet. Og blandt Landbrugs-Frembringelserne er det atter de tre Grupper: levende Kreaturer, Fedevarer samt Korn og Kornvarer, der have særlig Betydning. Omtrent tre Fjerdedele af den samlede Udførsels Værdi falde paa disse Artikler: thi paa dem faldt en Værdi af 116, 120, 149, 132 og 133 Mill. Kr. henholdsvis i Aarene 1878, 1879, 1880, 1881 og 1882, medens Totaludførslens Værdi i de samme fem Aar var henholdsvis 153, 158, 197, 184 og 188 Mill. Kr. I Tallene er nu ogsaa

Gjenudførslen af indførte fremmede Agerbrugs-Frembringelser medregnet, der havde en Værdi af mellem 30 og (lidt over) 40 Mill. Kr., og fradrages denne Værdi, bliver Resultatet, at Danmarks samlede Overskuds-Udførsel af levende Kreaturer, Fedevarer samt Korn og Kornvarer i de nævnte fem Aar havde en Værdi, der varierede mellem 82 Mill. Kr. (i 1878) og 108 Mill. Kr. (i 1880). Gjennemsnitlig for Femaaret 1878—82 var den lidt over 93 Mill. Kr., nemlig: levende Kreaturer 48, Fedevarer 20 og Korn samt Kornvarer 25 Mill. Kr. Men fra disse Gjennemsnitstal kunne de enkelte Aar afvige betydeligt. I Aaret 1882 havde saaledes Overskuds-Udførslen af de nævnte Varer vel omtrent samme Værdi (nemlig 95 Mill. Kr.) som gjennemsnitligt for Femaaret; men Hovedresultatet kom tilveje paa en ganske anden Maade, nemlig gjennem betydeligt større Værdier for Overskuds-Udførslen af levende Kreaturer (58 Mill. Kr.) og af Fedevarer (28 Mill. Kr.) og til Gjengjæld en 60 pCt. lavere Værdi for Overskudsudførslen af Korn og Kornvarer (nemlig kun mellem 9 og 10 Mill. Kr.) I det Hele og Store kan det siges, at vor Udførsel af levende Kreaturer og af Fedevarer er tiltagen meget betydeligt i Halvfjerdserne og Firserne, medens der i vor Udførsel af Korn snarest har været Tilbagegang. I Tresernes sidste fem Aar havde Overskudsudførslen af levende Kreaturer kun en Værdi af mellem 12 og knap 18 Mill. Kr., og Udførslen af Fedevarer kun en Værdi af mellem 9 og 14 Mill. Kr., Udførslen af Korn og Kornvarer derimod en Værdi af op imod de 40 Mill. Kr. Det er den særdeles stærke Fremgang i vor Udførsel af levende Kreaturer og Fedevarer, der har gjort os det muligt i saa høj en Grad at forøge vor Indførsel.

De tre Grupper af Landbrugsprodukter sammensættes nu paa følgende Maade;

1. Levende Kreaturer:

Af Heste indførtes i 1882 6830 Stkr. (i 1878 derimod kun 1790) og udførtes 10,056 (i 1880 derimod henved 15,000 Stkr.) Indførselsværdien var i 1882 noget over $2^1/_3$ Mill. Kr. (i 1878 kun noget over $^1/_2$ Mill. Kr.) og Udførselsværdien i 1882 lidt over 9 Mill. Kr. (i 1880 henved 12 Mill. Kr.).

Af Hornkvæg (Oxer, Køer og Kalve) indførtes i 1881 og 1882 (paa Grund af Forbudet mod Indførsel

fra Sverig) kun henved 3000 Stkr. (i de foregaaende Aar derimod over 23,000 Stkr.) og udførtes i 1882 c. 107,000 Stkr. (i de foregaaende Aar 80- à 90,000. Stkr. Indførselsværdien var i 1882 kun 0,6 Mill. Kr. (i 1881 endog 0,4 Mill., i de foregaaende Aar derimod omtrent 4 Mill. Kr.) og Udførselsværdien i 1882 25 Mill. Kr. (i de foregaaende Aar 18 à 21 Mill. Kr.).

Af Faar (samt Geder, Bukke, Lam og Kid) indførtes i 1882 c. 22,000 Stkr. (i de foregaaende Aar mellem 17- og 24,000 Stkr.). Der udførtes i 1882 97,000 Stkr. (i de foregaaende Aar mellem 56- og 87,000). Indførselsværdien var i 1882 $^1/_3$ Mill. Kr. (lidt mere end gjennemsnitligt for Femaaret) og Udførselsværdien i 1882 henved 4 Mill. Kr. (i de foregaaende Aar mellem knap 2 og noget over $2^3/_4$ Mill. Kr.).

Af Svin (og Grise) indførtes i 1882 c. 19,000 Stkr. (i 1879 ikke engang det halve Antal) og der udførtes 277,000 Stkr. (i 1879 kun 218,000 og i 1878 endog kun 191,000 Stkr.). Indførselsværdien var i 1882 endel over 900.000 Kr. (i 1879 knap den halve) og Udførselsværdien adskilligt over 24 Mill. Kr. (i 1879 kun 17 og i 1878 endog knap 14 Mill. Kr.).

2. Fedevarer.

Af Smør indførtes i 1878 $4^1/_2$, i 1882 henved 7 Mill. Pund til en Værdi af henholdsvis $3^3/_4$ og $6^1/_2$ Mill. Kr. Der udførtes i det første af de to nævnte Aar henved 23, i det andet noget over $28^1/_2$ Mill. Pd. til Værdier af fra 20 til $28^1/_3$ Mill. Kr.

Af Æg indførtes mellem c. 50,000 og 124,000 Snese til mellem 50,000 og 118,000 Kr. Der udførtes mellem 1,2 og 2,4 Mill. Snese til Værdi af mellem 1,1 og 2,3 Mill. Kr. De højeste Tal i 1882, og igjennem hele Femaaret en temmelig jævn og stadig Stigning.

Af Flæsk og Skinker samt af Kjød og Pølser m. m. løb Indførslen op til 7 à 8 Mill. Pund til $2^1/_2$ Mill. Kr.s Værdi. I de tidligere Aar var Indførslen af Flæsk og Skinker betydeligere (i enkelte Aar endog meget betydeligere); i de senere Aar har derimod Indførslen af Kjød og Pølser været noget betydeligere. Hvad Udførslen angaar, er den langt større for Flæsk og Skinkers Vedkommende (i 1882 endog $11^1/_2$ Mill. Pd. til næsten 6 Mill. Kr.), medens Udførslen af Kjød og Pølser kun andrager 2 à $3^1/_2$ Mill. Pd. til $^1/_2$ à $1^1/_5$ Mill. Kr.

Hvad derimod Fedt og Ister angaar, have vi regelmæssig en betydelig Overskudsindførsel, hvis Omfang dog varierer ikke ringe. I 1882 indførte vi $6\frac{1}{2}$ Mill. Pd. Fedt og Ister til en Værdi af $3\frac{1}{3}$ Mill. Kr., medens Indførslen i 1881 og 1880 var langt større (i 1881 10 Mill. Pd. til 5 Mill. Kr., i 1880 endog henved 12 Mill. Pd. til 4,2 Mill. Kr.). Til Gjengjæld steg Udførslen i 1882, nemlig til over $3\frac{1}{2}$ Mill. Pd., 1,9 Mill. Kr.; i 1881 og 1880 og endnu mere i 1879 og 1878 var Udførslen lavere; i det sidstnævnte Aar endog kun $1\frac{1}{2}$ Mill. Pd. til lidt over $\frac{1}{2}$ Mill. Kr.s Værdi.

3. a. Uformalet Korn. (Angivelsen, der her sker i Pund, er saaledes at forstaa: 1 Td. Hvede = 215 Pd.; 1 Td. Rug = 205 Pd.; 1 Td. Havre = 140 Pd.; 1 Td. Byg = 185 Pd.; 1 Td. Boghvede = 170 Pd.; 1 Td. Majs = 200 Pd.; 1 Td. Malt = 150 Pd.; 1 Td. Ærter = 225 Pd.; 1 Td. Bønner og Vikker = 220 Pd.; 1 Td. Lindser = 190 Pd.)

Hvor svingende Forholdene her ere, udvise allerede disse Tal: Overskudsudførslen af uformalet Korn havde en Værdi af

Aar	1878	9,4	Mill. Kr.
—	1879	18,6	—
—	1880	19,6	—
—	1881	8,7	—
—	1882	÷ 2,8	—

Gik vi længere tilbage i Tiden, vilde vi møde et endnu ugunstigere Aar end 1882, nemlig Aaret 1877 med et Underskud til en Værdi af 8 Mill. Kr.; men i det Hele og Store vilde de foregaaende Aar dog i højere Grad end de senere betegne Danmark som et kornudførende Land.

Naar Danmark dog fremdeles i Reglen har et Overskud af uformalet Korn til Udførsel, skyldes dette aldeles overvejende Byg, kun i en meget ringere Grad Rug og Havre; af alle de andre Kornsorter er der regelmæssigt større Indførsel end Udførsel.

Hvad Byg angaar, har Udførselsværdien i de fem Aar svinget mellem 20 og 10 Mill. Kr.; Indførselsværdien mellem $\frac{1}{4}$ og $\frac{3}{4}$ Mill. Kr.

For Rug stillede Forholdene i de fem Aar sig saaledes: Udførselsværdien svingede mellem $2\frac{3}{4}$ og 10 Mill. Kr., Indførselsværdien mellem noget over 2 og

noget over $6^1/_2$ Mill. Kr. I 1881 var der en Overskudsudførsel til Værdi af $7^3/_4$ Mill. Kr., men i 1882 en Overskudsindførsel til en Værdi af 0,8 Mill. Kr. (ja i 1877 indførtes endog for over 7 Mill. Kr. Rug mere end der udførtes).

Ogsaa af Havre indføres nu af og til større Værdier, end der udføres: i 1882 indførte vi saaledes for noget over 2 Mill. og udførte kun for 0,7 Mill. Kr. Men tre Aar tidligere (i 1879) var Forholdet ganske anderledes: kun for $^1/_3$ Mill. Kr. Indførsel, men for over 6 Mill. Kr. Udførsel.

Af de andre Kornsorter have vi aldeles regelmæssigt Overskud af Indførsel. Det Udførsels-Overskud, som Hvede tidligere leverede, viser sig nu kun sjeldent: i de fem nævnte Aar varierede Indførselværdien mellem 5 og over 11 Mill. Kr.; Udførselsværdien mellem $3^1/_2$ og $6^1/_2$ Mill. Kr. — Af Boghvede, Malt og Bælgfrugter er der saa godt som altid større Ind- end Udførsel; men Handelen med disse Produkter er overhovedet ikke stor. — Des større Betydning har Majs. Af Majs, hvoraf vi for en halv Snes Aar siden næsten ikke indførte noget, have vi i 1878, -79, -80, -81 og -82 indført for henholdsvis 4,1, 3,0, 8,6 6,8 og 2,5 Mill. Kr. Udførslen løb i et enkelt Aar (1880) op til lidt over $1^1/_2$ Mill. Kr., men havde ellers kun en Værdi af et Par Hundrede Tusinde Kroner.

Hvad Kvantiteterne angaar, anføre vi her nogle Gjennemsnitstal for Femaaret 1878—82:

	Indførsel.	Udførsel.
	Mill. Pd.	Mill. Pd.
Hvede	85,5	53,1
Rug	73,3	76,5
Havre	17,6	42,0
Byg	8,4	213,6
Majs	95,8	9,2

Som Exempler paa, hvor stærkt de enkelte Aar kunne differere, anføre vi blot: Af Rug indførtes i 1881 kun $28^1/_4$. Mill. Pd., to Aar før derimod 105 Mill. Pd. Omvendt udførtes heraf i 1881 over 120 Mill., i 1879 derimod kun 48 Mill. Pd. — Af Havre indførte vi i 1882 over 36, i 1879 ikke engang 6 Mill. Pd. Omvendt udførtes deraf i 1882 knap 12, i 1879 derimod over 101 Mill. Pd. — Ogsaa i Ind- og Udførsel af Byg

og Hvede store, men dog forholdsvis mindre Svingninger. — For Majsens Vedkommende faldt den største Indførsel paa 1880, nemlig over 171 Mill. Pd., i 1882 kun 40 Mill. Pd. Udførslen heraf var ogsaa størst i 1880, nemlig 28 1/3 Mill. Pd., i 1882 kun 2 Mill. Pd.

3. b. Formalede Kornvarer.

Større Stadighed møde vi her. I de fem Aar løb Værdien af Overskudsudførslen op til:

Aar	1878	14,3	Mill. Kr.
—	1879	13,2	—
—	1880	16,0	—
—	1881	13,7	—
—	1882	12,4	—

I Aaret nærmest forud for dette Femaar (ɔ: i 1877) naaede Overskudsudførslens Værdi op til den aldeles usædvanlige Højde af 20 Mill. Kr. Ellers var Værdien tidligere betydeligt lavere end nu. Den fremkommer aldeles overvejende gjennem Udførslen af Hvedemel. Gjennemsnitligt udførtes der i Femaaret 93 Mill. Pd. Hvedemel til en Værdi af omtrent 12 Mill. Kr.., medens den gjennemsnitlige Indførsel heraf kun var 2 Mill. Pd. til Værdi af 1/4 Mill. Kr. Betydeligt over dette Gjennemsnit stod altsaa 1880 (og 1877). — Af Rugmel udførtes gjennemsnitlig i Femaaret 21 Mill. Pd. til en Værdi af 2 Mill. Kr., og indførtes noget over 1/2 Mill. Pd. til 50,000 Kr.s Værdi. Af Byggryn var der ogsaa nogen Udførsel, dog kun til en Værdi af noget over 1/2 Mill. Kr.; kun saare ringe Indførsel. Af Boghvedegryn var der derimod en Indførsel til en Værdi af c. 1/3 Mill. og saa godt som ingen Udførsel. De andre Mel-, Gryn- m. fl. Korn-Fabrikater spillede kun meget ringe Rolle.

Foruden de foranomtalte Agerbrugsprodukter er der nogle mindre vigtige, som vi ogsaa producere til Udførsel, omend deres Overskudsudførsel kun er ringe. Dertil hører Uld, hvoraf vi rigtignok i enkelte Aar indføre mere, end vi udføre, men Gjennemsnittet i

Femaaret 1878—82 var dog en Overskudsudførsel til $^1/_2$ Mill. Kr.s Værdi (ɔ: 2,8 Mill. Kr. Udførsel ÷ 2,2 Mill. Kr. Indførsel). Kun til $^1/_3$ Mill. Kr. løber Værdien af «Raa Ben og Tænder samt Haars» Overskudsudførsel op. Derimod hævede Overskudsudførslen af uberedte Huder og Skind sig fra henved 2 Mill. Kr. i 1878 og 1879 til over 4 Mill. Kr. i 1881 og 1882, gjennemsnitlig i Femaaret lidt over 3 Mill. Kr. (ɔ: 5,8 Mill. Kr. Udførsel ÷ 2,6 Mill. Kr. Indførsel).

Derimod var der (foruden de i det Foregaaende alt nævnte) nogle for Agerbruget vigtige Produkter, som vi havde en Overskudsindførsel af. Af Oljekager indførtes saaledes gjennemsnitligt i Femaaret for omtremt $1^1/_2$ Mill. Kr. mere, end der udførtes. Af Klid udgjorde Overskudsindførslens Værdi mellem $^1/_2$ og 4 Mill. Kr. (gjennemsnitligt noget over 2 Mill. Kr.). Af Palme- og Kokosnød-Kjærner c. $^1/_3$ Mill. Kr. Af naturlig Handels-Gjødning c. $^1/_2$ Mill. Kr.; ogsaa lidt kunstig Handels-Gjødning. Saaledes have vi altsaa af Gjødningsstoffer og Fodringsmidler (mærk her Majs!) endel Indførsel.

Blandt andre Landbrugsprodukter, som vi ogsaa have Overskudsindførsel af, anføre vi: Ost, gjennemsnitligt i Femaaret lidt over 1 Mill. Pund til en Værdi af henved 1 Mill. Kr.; — Kartofler $^1/_2$ Mill. Kr.; — Kartoffelmel $^1/_2$ Mill. Kr.; — Kløverfrø, Græsfrø samt Havefrø $3^1/_3$ Mill. Kr.; — Hørfrø og Raps $2^1/_2$ Mill. Kr. Dette er, som sagt, Overskudsindførslen; men Omsætningen var overhovedet ikke stor i disse Artikler.

Udenfor Agerbruget er der nogle faa Raaprodukter og Industrigjenstande, som vi pleje at have nogen Overskudsudførsel af. Dertil høre fersk Fisk samt Muslinger, hvoraf vi i Femaaret aarligt

udførte for 1 à 2 Mill. Kr., medens vi deraf indførte for en adskillig lavere Værdi, saa at Overskudsudførslens gjennemsnitlige Værdi bliver 3/4 Mill. Kr. Af Østers indførte vi kun for nogle faa Tusinde Kroner; den gjennemsnitlige Overskudsudførsels Værdi var lidt over 100,000 Kr. Ogsaa af forskjellige Sorter saltet Fisk var der nogen Overskudsudførsel. Ligesaa, men en saare ubetydelig, af Vildt, Horn og Klove, nogle Have- og Markvæxter, Klude, Bøger, Vogne, i et enkelt Aar (1882) ogsaa af Tran. Overskudsudførslen af Handsker har i Femaaret gjennemsnitligt haft en aarlig Værdi af 1/2 Mill. Kr.; den af Gjær en Værdi af 2/3 Mill. Kr.; den af Skraa- og Snustobak et Par Hundrede Tusinde Kroner. Større Betydning have Snedkerarbejde af finere Træsorter, hvis Overskudsudførsel havde den gjennemsnitlige aarlige Værdi af omtrent 2 Mill. Kr.

Foruden af de ovenfor omhandlede «Udførselsartikler» udføre vi mer eller mindre betydelige Værdier af Kolonial-, Drikke-, Manufaktur- m. fl. Varer. Men af disse Varer have vi dog en endnu større Indførsel, og der gjøres derfor nærmere Rede for dem i det følgende Afsnit om Indførslen.

Blandt de Toldsteder, hvorover Udførslen gaar, indtager Kjøbenhavn ganske vist i det Hele den øverste Plads, men med Hensyn til de enkelte Artikler stiller Forholdet sig dog meget forskjelligt. Af de 10,000 Heste, der udførtes i 1882, gik saaledes kun 364 fra Kjøbenhavn, men 746 fra Korsør og 8490 over den jydsk-slesvigske Landgrænse [ɔ: Vamdrup og (men i meget mindre Grad) Toldoppebørselsstederne ved Kolding—Haderslev-Chaussé, ved Gjelsbro og ved Ribe—Tønder-Chaussé]. Af de 107,000 Stkr. Hornkvæg,

der udførtes, gik henved 30,000 fra Esbjerg, lidt over 20,000 over Landtoldgrænsen, henved 15,000 fra Aalborg, henved 10,000 fra Frederikshavn, 8600 fra Randers, 8550 fra Kjøbenhavn, 8300 fra Aarhus, 1700 fra Nyborg, 1300 fra Svendborg, 1200 fra Grenaa osv. Af de 97,000 Stkr. Faar, Geder, Lam m. m., der udførtes, gik 32,000 fra Esbjerg, 13,000 fra Kjøbenhavn, henved 9000 fra Nyborg, over 8000 fra Aalborg, næsten 8000 fra Aarhus, 5500 fra Randers, 5200 fra Frederikshavn, 4000 over Landtoldgrænsen. Af de 277,000 Svin gik 194,000 over Landtoldgrænsen, 35,000 fra Korsør, henved 9000 fra Skjælskør, 7300 fra Nykjøbing p. F., 5500 fra Kalundborg, 4300 fra Kjøbenhavn. Af de $12^1/_2$ Mill. Pd. fersk Fisk, der udførtes, gik over Halvdelen, nemlig $6^1/_2$ Mill. Pd. over Vamdrup, 2 Mill. fra Korsør, $1^1/_2$ Mill. fra Kjøbenhavn, over $^1/_2$ Mill. fra Bornholm, 0,4 Mill. fra Frederikshavn. Af de Østers, der udførtes, noget over $^1/_2$ Mill. Pd., gik $^3/_5$ over Vamdrup, $^2/_5$ fra Kjøbenhavn. Flæske-Udførslen ($11^1/_2$ Mill. Pd.) gik især over Kjøbenhavn ($7^1/_3$ Mill.), Aarhus (noget over $1^1/_2$ Mill.), Holstebro (1 Mill.) og Esbjerg (henved 0,9 Mill.). Af Kjød ($3^1/_2$ Mill. Pd.) gik 2 Mill. fra Kjøbenhavn, 0,6 Mill. over Vamdrup. Af de $28^1/_2$ Mill. Pd. Smør gik over 17 Mill. fra Kjøbenhavn, $2^1/_2$ fra Esbjerg, $2^1/_4$ Mill. fra Frederikshavn, henved 2 Mill. fra Aarhus, henved $1^1/_2$ Mill. fra Randers, henved 1 Mill. fra Aalborg og næsten ligesaa meget over Vamdrup. Af de $2^1/_3$ Mill. Snese Æg gik adskilligt over 1 Mill. fra Kjøbenhavn, over $^1/_4$ Mill. fra Esbjerg, derefter fulgte Svendborg, Frederikshavn, Aalborg osv. Udførslen af Tran o. Lgn. ($5^1/_2$ Mill. Pd.), næsten udelukkende fra Kjøbenhavn. Udførslen af Haar (noget over $^1/_3$ Mill. Pd.) aldeles overvejende fra Kjøbenhavn. Udførslen af Ben og Tænder (5 Mill. Pd.), rigelig de $^3/_5$ fra Kjøbenhavn, Resten især fra Jylland og Fyn. Uformalet Korn fra Kjøbenhavn, men selvfølgelig desforuden fra et stort Antal andre Toldsteder. Formalet Korn ligeledes især fra Kjøbenhavn, og i en ganske særlig Grad gjælder dette om Hvedemel; af 82 Mill. Pd. Hvedemel udførtes i 1882 de 62 Mill. fra Kjøbenhavn. Øl-Udførslen (1,7 Mill. Potter) næsten udelukkende fra Kjøbenhavn. Ligesaa finere Snedkervarer ($1^1/_4$ Mill. Pd.), Handsker (henved 19,000 Pd.), Vogne, samt aldeles overvejende

Bøger, Klude ($6^1/_2$ Mill. Pd.), Skraatobak. Af 4 Mill. Pd. Uld de 3 Mill. fra Kjøbenhavn, Resten især fra Jylland. Af noget over $6^1/_2$ Mill. Pd. uberedte Skind og Huder 4,8 Mill. fra Kjøbenhavn og 1,7 Mill. over Vamdrup. Af $1^1/_2$ Mill. Pd. Gjær endel over $^1/_2$ Mill. fra Kjøbenhavn, 0,430 Mill. fra Faaborg, noget over $^1/_3$ Mill. over Vamdrup.

5.

Vor Indførsel.

Vi have i det Foregaaende set, at af de Varer, som vi betegne som Danmarks «Udførselsartikler», fordi vi af dem have en større Udførsel end Indførsel, have vi dog ogsaa en ganske betydelig Indførsel, af Landbrugsprodukter saaledes gjennemsnitligt aarligt i de fem Aar 1878—82 for mellem 30 og 40 Mill. Kr. Indførsel eller endog lidt mere. Vi gaa nu over til at omhandle endel Varer, hvoraf vi ganske vist ogsaa udføre adskilligt, men som vi dog maa betegne som Danmarks egenlige Indførselsartikler, da Indførslen af dem langt overstiger Udførslen.

Her er særligt at mærke: Kolonial- og Drikkevarer (henhørende under Gruppen «Fortæringsgjenstande»), Manufakturvarer (Gruppen «Beklædningsgjenstande»), Metaller, Tømmer og Træ samt Stenkul (Gruppen «Frembringelsesfornødenheder»). De vigtigste af disse Varer, til hvilke vi endvidere føje Stenolje, nævne vi i nedenstaaende Tabel, der angiver Ind- og Udførsel i 1882*).

---

*) De tilsvarende Tal for 1877, -78, -79, -80 og -81 findes i Nationaløkonomisk Tidsskrift XII, 326; XIV, 351; XVII, 57; XIX, 153; XXI, 141.

	Indførsel.		Udførsel.	
	Mill. Pd.	Mill.Kr.	Mill.Pd.	Mill.Kr.
Kaffe og Kaffesurrogater.....	20,4	8,8	4,8	2,4
Sukker, Mallas, Sirup	56,8	11,7	7,2	1,6
Tobak	6,6	4,3	0,5	0,5
Ris........................	23,7	2,0	10,8	0,9
The	0,7	0,5	0,07	0,06
	Mill. Pt.		Mill. Pt.	
Vin	3,2	2,1	0,4	0,24
Spirituosa.................	1,5	1,6	1,8	1,0
Øl	0,5	0,08	1,7	0,4
Manufakturv. af Bomuld, Hør	Mill.Pd.		Mill.Pd.	
og Hamp	14,8	15,3	1,9	1,6
Do. af Silke...............	0,3	4,5	0,02	0,4
Do. af Uld og Haar.........	5,2	18,7	0,8	3,4
Raa Metaller	32,5	2,0	10,6	0,3
Metalvarer	121,6	23,5	13,4	3,7
Uforarb. Tømmer og Træ ...	619	13,0	5,2	0,117
Trævarer..................	24,8	2,3	2,9	3,4
Stenkul....................	1993	13,0	210	1,4
Stenolje..................	32,4	2,8	1,9	0,2

Sammenlignes disse Tal med Tallene fra tidligere Aar vil navnlig Nedgangen i Udførslen af Spirituosa falde i Øjnene. Og denne Nedgang kommer fra Udførslen af indenlandsk Brændevin. Medens Udførslen heraf hævede sig fra 800,000 Potter i 1879 til 4,7 Mill. i 1880 og derfra til 6,6 Mill. Potter i 1881, faldt den i 1882 tilbage til kun 1,4 Mill. Potter. Denne betydelige Nedgang skyldes nærmest Loven af 12. April 1881, der reducerede Afgiftsgodtgjørelsen ved Udførslen af Brændevin af 8 ° Styrke fra 4⁴/₅ Sk. (10 Øre) til 8 Øre pr. Pot. En jævn Stigning gjennem hele Femaaret udviser derimod Manufakturvarer. Indførslen af Metalvarer steg uafbrudt fra 74 Mill. Pd. (12 Mill. Kr.) i 1878 til 122 Mill. Pd. (24 Mill. Kr.) i 1882. For de raa Metallers Vedkommende gik Indførslen op fra 20 Mill. Pd. (1¹/₃ Mill. Kr.) til 33 Mill. Pd. (2 Mill. Kr.). Af uforarb. Tømmer og Træ gik Indførslen op fra 409 Mill. Pd. (9¹/₂ Mill. Kr.) til 619 Mill. Pd. (13 Mill. Kr.). Af Trævarer fra 15 Mill. Pd. (1,4 Mill. Kr.) til 25 Mill. Pd. (2,3 Mill. Kr.). Af Stenkul fra 1362 Mill. Pd. (9 Mill. Kr.) til

1993 Mill. Pd. (13 Mill. Kr.). For Kolonialvarernes lader en lignende Fremgang sig ikke paavise; her var der tværtimod tildels Tilbagegang.

Vi anføre her Ind- og Udførselsværdierne for forskjellige, i det Foregaaende ikke særligt nævnte, Varer i Aaret 1882:

Fisk (ɔ: fersk og saltet, røget, tørret, krydret osv., samt Muslinger. Indf. 4,5 Mill. Kr., Udf. 4 Mill. Kr. (meget stærk Stigning i de senere Aar). Deraf fersk Fisk: Indf. 1,8 Mill., Udf. 2,2 Mill. Kr. Saltet Sild: Indf. 1,4, Udf. 0,8 Mill. Kr. Tørret og tør saltet Fisk: Indf. 1,1, Udf. 0,8 Mill. Kr.

Fjer og Dun. Indf. 0,8; Udf. 0,04 Mill. Kr.

Aske. Indf. 0,7; Udf. 0,026 Mill. Kr.

Talg. Indf. 0,4; Udf. 0,4 Mill. Kr. (Stærk Stigning i de senere Aar.)

Tran (samt Tranlud, Degra, Spæk og Lever til Tran m. m.). Indf. 1,2; Udf. 1,7 Mill. Kr. (Stærk Stigning.)

Olivenolie. Indf. 0,1; Udf. 0,04 Mill. Kr. (Hampeolje saare ubetydeligt.)

Sæbe (ikke vellugtende). Indf. 0,1; Udf. 0,019 Mill. Kr.

Lys. Indt. 0,160; Udf. 0,030 Mill. Kr.

Parfumerier. Indf. 0,5; Udf. 0,036 Mill. Kr.

Apothekervarer, Kemikalier o. L. Indf. 3,5; Udf. 0,4 Mill. Kr.

Humle. Indf. 2,5; Udf. 0,3 Mill. Kr. (Stærk Stigning).

Cikorierødder (o. a. Kaffesurrogater). Indf. 0,3 Mill. Kr.; Udf. næsten Nul.

Kakao. Indf. 0,4; Udf. 0,08 Mill. Kr.

Sago, Salep. Indf. 0,4; Udf. 0,015 Mill. Kr.

Frugter. Indf. noget over 3 Mill. (deraf Rosiner næsten 1 Mill., tørrede Blommer og Svesker noget over 1/2 Mill. etc.); Udf. 0,35 Mill. Kr. (deraf omtrent Halvdelen paa Rosiner).

Tilberedte Spisevarer. Indf. 1,2; Udf. 0,2 Mill. Kr.

Kryderier og Specerier. Indf. 0,8; Udf. 0,7 Mill. Kr.

Farver og Farvestoffer. Indf. 2,4 (deraf Indigo 0,7); Udf. 0,5 Mill. Kr.

Garvestoffer. Indf. 0,4 Mill. Kr.; Udf. nogle faa Tusinde Kr.
Bomuld, raa. Indf. 1,7; Udf. 1,6 Mill. Kr. (aldeles exceptionel Indf. og Udf.).
Hør, raa. Indf. 0,2 Mill.; Udf. c. 10,000 Kr.
Hamp, raa. Indf. 1,3 Mill.; Udf. 0,4 Mill. Kr.
Tovværk. Indf. 0,26; Udf. 0,17 Mill. Kr.
Klæder. Indf. 0.9; Udf. 0,3 Mill. Kr.
Hatte (og Hatteformer). Indf. 0,7; Udf. 0,09 Mill. Kr.
Gummielastikum og Guttaperka. Indf. 0,4; Udf. 0,014 Mill.
Beredte Huder og Skind, Arbejde deraf samt Fodtøj. Indf. 4,0; Udf. 1,4 Mill.
Flettede og vævede Arbejder af Straa, Bast, Rør, Siv, Spaan. Indf. 0,5; Udf. 0,05. Mill.
Papir. Indf. 1,1; Udf. 0,18 Mill.
Bøger. Indf. 1,4; Udf. 1,9 Mill.
Rør og Siv, raa. Indf. 0,2; Udf. 0,08 Mill.
Træer og Buske. Indf. 0,155; Udf. 0,04 Mill.
Blomster, kunstige. Indf. 0,26 Mill.; Udf. c. 12,000 Kr.
Mursten, Rør o. Lgn. Indf. 1,5; Udf. 0,042 Mill.
Pottemagerarbejder o. Lgn. Indf. 0,16; Udf. c. 10,000 Kr.
Stentøj, Fajance o. Lgn. Indf. 0,25; Udf. 0,087 Mill.
Porcellæn og Bisquit. Indf. 0,135; Udf. 0,062 Mill.
Jord og Ler, i naturl. Tilst., samt slemmet og farvet. Indf. 0,22; Udf. 0,2 Mill.
Glas og Glasvarer. Indf. 2,1; Udf. 0,19 Mill.
Sten (ubearbejdede eller grovt bearbejdede, Mølle- og Kværnsten, Slibesten, lithografiske Sten, Stenhugger- og Billedhuggerarbejde). Indf. 7,1 Mill. (meget betydelig Stigning); Udf. 0,9 Mill.
Ure og Urmagerarbejde. Indf. 1,0; Udf. 0,013 Mill.
Vogne til Jernbaner og Sporveje. Indf. 1,2; Udf. 0,3 Mill.
Skibe. Indf. 4,1; Udf. 0,3 Mill.
Instrumenter. Indf. 0,8; Udf. 0,09 Mill.
Drejerarbejde, Indf. 1,4; Udf. 0,08 Mill.
Galanterivarer. Indf. 1,9; Udf. 0,11 Mill.

Bast, uforarb. Indf. 0,2, Udf. 0,04 Mill.
Kork. Indf. 0,7; Udf. 0,2 Mill.
Soda. Indf. 0,5; Udf. 0,015 Mill.
Salt. Indf. 0,4; Udf. 0,03 Mill.
Salpeter. Indf. 0,3; Udf. 0,008 Mill.
Krudt. Indf. 0,15; Udf. 0,03 Mill.
Beg, Tjære, Harpix, Gummi. Indf. 0,6; Udf. 0,15 Mill.

Hærudgifterne paa Finansloven.

Finansstatistiske Notitser

af

Aleksis Petersen-Studnitz.

1.

Soldaterhær og Vælgerhær.

Den Hær, som den «almindelige Værnepligt», og den Hær, som den «almindelige Valgret» kalder paa Benene, — disse to Hære karakterisere i den stærkeste Grad det offenlige Liv i de moderne Kulturstater.

Den almindelige Værnepligt paalægger, ifølge sin Ide, det hele Folk, eller i alt Fald alle dettes vaabenføre Elementer, den Pligt i Farens Stund at værne Fædrelandet med Vaaben i Haand.

Den almindelige Valgret giver, ifølge sin Ide, det hele Folk, eller dog de Elementer i det, der overhovedet kunne antages modne nok til at skjønne i offenlige Anliggender, Ret til gjennem frit Valg af Repræsentanter at tilkjendegive, hvorledes disse Anliggender i Hovedtrækkene ere at ordne.

Den praktiske Gjennemførelse af hin Pligt og denne Ret afviger ganske vist ikke ubetydeligt fra Ideen; men

selv trods de betydelige Modifikationer, som Praxis bringer med sig, har den almindelige Værnepligt og den almindelige Valgret, som rundt omkring mer eller mindre har trængt sig frem, givet det offenlige Liv i dets forskjellige Udtryk en Farve, der i den væsenligste Grad afviger fra, hvad tidligere kjendtes.

Den almindelige Værnepligt gjør det i ethvert Fald til Pligt for enhver voxen Mand i en bestemt Alder at fremstille sig paa Sessionen, hvor det afgjøres, om han har de Egenskaber, en Soldat maa have. Man kan jo, om man vil, gjerne sige, at Sessionsresultaterne*) ere saa negative, at de i Forening med den hele bestaaende Hærordning føre til, at Staterne faktisk bringe under Vaaben et Mandskab, der kun udgjør en lille Brøk af hele Landets Befolkning, i alt Fald en mindre Brøk end den, militærkyndige Forfattere have betegnet som Staternes normale militærdygtige Befolkningsbrøk**). Men stort er dog, naar man maaler med Fortidens Maalestok, det Mandskab, som den almindelige Værnepligt stiller til Staternes Disposition***).

*) Jfr. min Artikel «Værnepligt og Værneskat» i Nationaløk. Tidsskr. XXI.

**) Scharnhorst, den af det preussiske Militærvæsen saa fortjente General, beregnede, at hvert 15. Individ er en vaabenfør Mand, og henviste til, at Kurfyrstendømmet Hannover i Aaret 1759 endog havde hvert 15. Individ i Felten og dog holdt sine Regimenter fuldtallige til 1762. Derefter skulde f. Ex. det tyske Riges Krigsstyrke tælle over 3 Millioner Mand, medens den faktisk knap tæller Halvdelen heraf. Udover den Styrke, der ifølge Hærplanen kan føres i Felten, skulde der altsaa blive tilbage i Hjemmet et Par Millioner Mænd, der i Nødsfald kunne bære Gevær. (v. d. Goltz, das Volk in Waffen, S. 136.)

***) Notitser herom og en interessant Belysning af Følgerne af, at Hærene i Nutiden ere voxede op til Massehære i v. d. Goltz, das Volk in Waffen.

Alene som «Fredsstyrke» holde de evropæiske Stater adskilligt over 3 Millioner Mand under Vaaben. Denne stadigt væbnede Menneskemasse tør dog, maalt med Fortidens Maalestok, kaldes enorm. I Krigstilfælde vil hver enkelt af de store Militærmagter kunne stille Millioner af Soldater.

Endnu større er dog Vælgerhæren, uagtet den saakaldte almindelige Valgret, ikke mindre end den saakaldte almindelige Værnepligt, i Praxis lider betydelige Skaar. Soldaterhæren har kun sjeldent naaet 5 pCt. af Befolkningen. De nordamerikanske Nordstaters Hær i 1861—65, en forholdsvis overordenlig stor Hær, kom ikke op over 4,6 pCt. Det største Antal Soldater, den tyske Hær 1870—71 paa én Gang havde under Vaaben, var ikke mere end 3,4 pCt. af Befolkningen. I Et og Alt under hele Forløbet af Krigen 1870—71 antages Frankrig at have udrustet 4,1 pCt. Danmark udrustede 1864 4 pCt.*). Men Vælgerhæren naar i Danmark 16 pCt. af Befolkningen (næsten en Tredjedel Million Vælgere), i det tyske Rige endog 20 pCt. (over 9 Millioner Vælgere), i Schweiz 23 pCt. (0,6 Mill. Vælgere), i Frankrig, der vel er det evropæiske Land, der har den største Vælgerhær, 27 pCt. (over 10 Millioner Vælgere), i Storbritannien næsten 9 pCt.. (over 3 Mill.), i Italien 7 pCt. (2 Mill.), i Sverig noget over 6 pCt., i Spanien $5^3/_4$ pCt., i Norge noget over 5 pCt. osv. (I Landene med de største Vælgerprocenter indtræder Valgretten ved det 20. eller 21. Aar.) Man vil vel indvende, at ligesom Tallet paa Soldaterne paa Papiret ofte er betydeligt større end Tallet paa Soldaterne i Felten, saa-

*) Disse Tal efter Em. Madsen, Udsigt over Hærordningens vigtigste Grnndsætninger S. 170.

ledes er Tallet paa de Vælgere, der ere opførte paa Vælgerlisterne, betydeligt større end Tallet paa de Vælgere, der gjøre Brug af Valgretten. Ja, naturligvis. Dog benyttede — ved Valg i de senere Aar — i Frankrig 7 Millioner, i det tyske Rige over 5 Millioner, i Italien $1^1/_4$ Million, i Schweiz over $^1/_3$ Million osv. Vælgere deres Valgret*).

Hvilken Betydning for Nationernes Forhold udadtil og indadtil have nu ikke disse umaadelige Soldater- og Vælgerhære!

Hærenes umaadelige Størrelse øver sin Indflydelse paa Troppeføringen, Soldaternes Ernæring og Forplejning. Den almindelige Værnepligt har skaffet Staterne et uhyre Tal af Soldater eller dog et enormt Soldater-Materiale; men har dens militære Konsekvenser været store, saa ere dens almindelige politiske og sociale, dens økonomiske, og de, der i det Følgende særligt skulle omtales, de finansielle Konsekvenser ikke mindre vigtige. Selv i et lille Land som Danmark, vilde den almindelige Værnepligt, naar den udførtes efter sin Ide, kunne rejse en Hær paa et Par Hundredetusinde Mand; men om Landets økonomiske Forhold, specielt dets Finanser, tillade i Fredstid at holde en saa stor Hær saa længe ved Fanerne, at den fornødne Uddannelse kan opnaas, og om de i Krigstid ville række til til at skaffe de Millioner af Kroner, som en saadan Hær blot i Løbet af en ganske kort Tid sluger, — det er et Spørgsmaal, med hvis Besvarelse den store Vælgerhær har at beskjæftige sig.

---

*) Vælgertallene efter »The Statesman's Yearbook», 1884.

2.

Statsfinansernes stedse større Fordringer.

Den vigtigste af alle Love er Finansloven. Gjennem den bestemmer Vælgerfolket ved sine Repræsentanter, hvorledes Land og Folk skal styres, — eller skulde i alt Fald, naar Ideen blev Virkelighed, bestemme det. Hvert Aar tages der her i Danmark Bestemmelse om Dispositionen over et halvt hundrede Millioner Kroner (Fin. L. § 1 og 11), — eller mere. Naar atter her anlægges Fortidens Maalestok, er Beløbet umaadeligt. Det siges*), at Statens — d. v. s. Danmarks og Norges — Indtægter i 1602 kun udgjorde 411,000 Rdlr., — og dog afgav de et Overskud over Udgifterne. I et Finansbudget 90 Aar senere, altsaa fra 1692, anslaas de til 1,9 Mill. Rdlr. I Aarene 1731—46 udgjorde de gjennemsnitligt 4,2 Mill. Rdlr. Cour., i 1761—65 7 Millioner, i 1799 9,6 Mill. Rdlr. Cour. eller 15,4 Mill. Rbd., i 1806 c. 13 Mill. Rdlr. Cour. eller c. 23 Mill. Rbd. og endnu i Aaret 1813 anslog man Statsindtægterne til 20,7 Mill. Rbd. Sølv Værdi. Norges Tab medførte en betydelig Nedgang, og de følgende tunge Aar medførte yderligere Nedgang, saa at man endnu i Aaret 1835 kun anslog Statsindtægterne, efter et Gjennemsnit af Femaaret 1829—33, til ialt knap 14 Mill. Rbd. Saa begyndte Stigningen atter, — og nu, 50 Aar efter, lyder Budgettets Totalsum paa, med et rundt Tal, et halvt hundrede Millioner Kr., altsaa næsten to Gange mere end i Trediverne. I de 2—300 Aar er Statsomraadet den ene Gang efter den anden blevet

*) Bergsøe, den danske Stats Statistik III, 531.

formindsket, — men paa Budgettet er der, bortset fra enkelte forbigaaende Reduktioner, blevet lagt Million til Million, og den saa stærkt beskaarne danske Stat har nu et Budget, som vi i vore mægtigere Dage ikke kjendte Mage til. Denne Stigning i Budgetternes Summer, denne Tilvæxt i de Summer, om hvis Opkrævning og Anvendelse Vælgerhæren skulde bestemme, er vel det, der først falder i Øjnene, naar vi sammenholde Nutidens Finanslove med Fortidens Statsfinanser.

Men dette Fænomèn er ingenlunde noget for Danmark ejendommeligt. Tværtimod!

Det mest storartede Exempel paa Statsudgifternes Stigning afgiver Frankrig. I 1789 — for ikke hundrede Aar siden — fremlagde Necker et Budget, der lød paa 531 Millioner Francs, — for sin Tid en betydelig Fordring. Nu er det franske Budget sex Gange større. Det vakte Forfærdelse i Frankrig da Udgifterne i 1828 for første Gang naaede 1 Milliard; det vakte en Storm mod det kejserlige Regimente, da Udgifterne i 1860 naaede op til 2 Milliarder; men Forfærdelsen og Stormen tabte sig; man vænner sig til Alt, og nu har man i den Grad i Frankrig vænnet sig til, at Udgifterne overskride 3 (tre!) Milliarder, at man har ondt ved at forstaa, at den Tid, da Budgettet kun lød paa 2 Milliarder, eller endog kun paa 1 Milliard, kun ligger et Par Decennier eller nogle faa Decennier bag os.

Frankrig afgiver vel nok det mest storartede Exempel paa Statsudgifternes Stigning. Men lignende Bevægelser, kun i mindre Dimensioner, ville vi gjenfinde i de forskjelligste Lande*), i Lande, der glæde sig over den mest udmærk-

*) Interessante Exempler hos Leroy-Beaulieu, traité de la science des finances.

ede Finansadministration, som Storbritannien, i de største Monarkier som det russiske Rige, de mindste demokratiske Republiker som Genf osv. Uden større Unøjagtighed kan man sige, at i blot tyve Aar ere de evropæiske Staters Statsudgifter voxede med en Tredjedel, fra omtrent 9000 til omtrent 12,000 Millioner Kr.

For nogen Del hænger Stigningen i Statsudgifterne unægtelig sammen med Pengenes synkende Værdi, — er for saa vidt blot nominel. For en anden Del skyldes den en Omordning af Finansvæsenet, bestaaende deri, at den moderne Pengeøkonomi ogsaa i Statens Husholdning har afløst tidligere Tiders Naturalpræstationer. For en væsenlig Del maa Stigningen dog sættes i Forbindelse med dette: i de moderne Kulturstater udvider det Offenlige (Kommune og Stat) stedse mere sit Virkeomraade. Regeringsvirksomheden har fra en yderst beskeden Begyndelse bredet sig ud over et stedse større Omraade, og maa som en Følge deraf forlange flere og flere finansielle Midler. Den Indskrænkning i Statsvirksomheden, der unægtelig har fundet Sted paa nogle Omraader, f. Ex. ved Opgivelsen af en Del Statsindustri, spiller her en forholdsvis underordnet Rolle: ere enkelte Omraader blevne forladte, saa har — hvad man allerede ved en kort Betragtning af Finanslovens forskjellige Udgiftsparagrafer let vil overbevise sig om — Statsvirksomheden til Gjengjæld enten kastet sig over andre, fra hvilke den tidligere holdt sig fjern (extensiv Forøgelse), eller den optræder dog paa de Omraader, hvor den ogsaa tidligere bevægede sig, nu i et større Omfang, mere fuldkomment end tidligere (intensiv Forøgelse) — Følge af og Aarsag til den højere Kultur. (Ad. Wagner). Men naar Indskrænkningerne i Statsvirksomheden paa

nogle Omraader have været langt mindre end Udvidelserne paa andre, saa følger deraf, at Statsfinanserne nu formulere langt større Fordringer end nogensinde tidligere; thi for at gjennemføre sine Opgaver maa Staten, ligesaa fuldt som den Private, disponere, baade over materielle Ting og over personlige Kræfter, og Arbejdspersonalet maa betales. Ganske vist udføres et ikke ringe offenligt Arbejde, især i frie Stater af Mænd, der ikke forlange nogen materiel Godtgjørelse derfor; men saadanne Tjenester kunne dog kun ventes udførte af forholdsvis Faa, af de Velhavende, der have den fornødne Tid og Dannelse. Det bliver altid kun Undtagelsen, at offenligt Arbejde udføres uden materiel Godtgjørelse, enten fordi de Paagjældende tvinges til at udføre Arbejdet, eller fordi de udføre det frivilligt. Reglen er, at Arbejdet maa betales, — og ogsaa de tvangsmæssigt, i Følge Værnepligten, udskrevne Soldater maa der gives, vel ikke «Arbejdsløn», men dog det nødvendige Underhold.

Dette er de almindelige Aarsager til Stigningen i Budgetternes Totalsummer. Desforuden kan der virke specielle Aarsager, forskjellige i de forskjellige Lande, og blandt disse specielle Aarsager mødes oftest disse to: Statsgjældens Stigning og Militærudgifternes Vækst, — to for Størstedelen med hinanden nøje sammenhængende Momenter.

3.

Statsudgifterne.

Statsgjældsparagrafen, Krigs- og Marineministeriets Paragrafer, — det er i Virkeligheden de Udgiftspara-

grafer, der fremfor alle andre paakalde vor Opmærksomhed.

Den sidste af Finanslovens Udgiftsparagrafer (§ 27), Paragrafen om «Erhvervelse af Formue og Afdrag paa Gjæld», kan vel figurere med de allerstørste Summer, men ifølge deres Natur ere disse stærkt fluktuerende fra Aar til Aar. Der kan et Aar blive afbetalt Millioner, et andet Aar kun faa Tusinder paa Statens Gjæld (§ 27 I); der kan et Aar blive ofret overordenlige Summer, et andet Aar kun rene Bagateller paa Jernbaner og andre «Arbejder til Fremme af den almindelige Samfærdsel» (§ 27, II); der kan et Aar blive udredet store Laan og ydet store Forskud, et andet Aar kun smaa (§ 27, III), — og Følgen bliver da store Fluktuationer fra Aar til Aar. Men dertil kommer, at Udgifterne paa denne Paragraf ere ledsagede af Formueerhvervelser eller Statusforbedringer, og Paragrafen lader sig derfor ikke sætte i Klasse med de egenlige Udgiftsparagrafer.

Den næstsidste Udgiftsparagraf (§ 26) nævner forskjellige, de enkelte Ministerier vedrørende Statsudgifter dels «overordenlige» Udgifter, fluktuerende stærkt fra Aar til Aar, dels «andre» i Reglen mere konstante Udgifter, der ikke have fundet deres Plads paa de forskjellige Ministerie-Paragrafer.

De egenlige Udgiftsparagrafer blive da: § 12: Hs. Maj. Kongens Civiliste (1 Mill. Kr.), § 13: det kgl. Huses Apanager (225,760 Kr.), § 14: Rigsdagen (forskjelligt i de forskjellige Aar, gjennemsnitligt vel noget over 300,000 Kr.), § 15: Statsraadet (ɔ: Ministrenes Lønning og Statsraadssekretariatet henved 100,000 Kr.), § 16: Forrentning af Statsgjælden (for Finansaaret

1884—85 bevilget 8,2 Mill. Kr.), § 17: Pensionsvæsen og Invalideforsørgelse (for nævnte Finansaar bevilget 3,5 Mill. Kr.), § 18: Udenrigsministeriet (0,4 Mill. Kr.), § 19: Indenrigsministeriet (2,3 Mill. + 0,5 Mill. Kr. paa § 26), § 20: Justitsministeriet (2,6 Mill. + 0,1 Mill.), § 21: Kirke- og Undervisningsministeriet (1,4 Mill. + 0,4 Mill.), § 22: Krigsministeriet (9,2 Mill. + 0,3 Mill.), § 23: Marineministeriet (5,8 Mill. + 0,6 Mill.), § 24: Finansministeriet (3,2 Mill. + 0,6 Mill.), § 25: Island (0,1 Mill. Kr.).

Det falder, naar man gjennemløber denne Liste, strax i Øjnene, at der kun er én Paragraf, nemlig Statsgjældsparagrafen, hvis Beløb nærmer sig det store Beløb paa de krigs- og marineministerielle Paragrafer, — og, som vi strax skulle nævne, staar netop denne Paragraf i et nøje Forhold til det Militære. Af de civile Ministerier naar intet nær op til de militære. De to militære Ministerier tage mellem en Tredjedel og Halvdelen af alle egenlige og ordinære Statsudgifter, saaledes som de findes nævnte paa den danske Finanslovs §§ 12—26.

Ved blot at holde sig til de anførte store Tal vil man imidlertid ikke retteligt kunne vurdere Militærudgifternes Betydning for Statshusholdningen. Dertil udfordres en mere i det Enkelte gaaende Betragtning.

Ved de fire første Udgiftsparagrafer (Civilliste, Apanage, Rigsdag, Statsraad) skulle vi ikke standse, ihvorvel der ogsaa her kan nævnes Poster af militær Beskaffenhed. Derimod tør vi ikke lade uomtalt, at af Beløbet paa den femte Udgiftsparagraf, § 16, maa de militære Formaal siges at tage en stor Andel paa deres

Kappe. Det gjælder i alle Lande, at en meget stor Del af Statsgjælden skyldes Krigene og militære Foranstaltninger*). Strax her se vi da, at vil man opgjøre, hvormeget Statskassen maa ofre paa Hær og Flaade, gaar det ikke an blot at holde sig til de paa Hær- og Flaadeministeriernes Paragrafer opførte Summer, men store Andele af Statsgjældsudgifterne — og af den Indtægtsnedgang, der skyldes Formueforbrug, ofte ogsaa Andele af Nedgangen i Udbyttet af Skatter — maa lægges til dem; overhovedet findes Militærudgifter paa mange andre Paragrafer end de to militære.

Blot om vore to nyeste Krige anføre vi, at det beregnes, at Krigen 1848—50 forøgede vor inden- og udenlandske Statsgjæld med omtrent 41 Millioner Kr. og samtidigt formindskede vor Statsformue med omtrent 20 Millioner Kr., saa at de tre Krigsaar i det Hele medførte en Forringelse i Statens Formuestatus paa over 60 Mill. Kr.**), medens Krigen i 1864 bragte den saakaldte fælles Statsgjæld op med et Beløb paa c. 55 Mill. Kr.***).

Gaa vi til den næste Paragraf, § 17, Pensionsparagrafen, maa vi først opløse den i dens tre Hoveddele: I. det almindelige Pensionsvæsen, hvis Udgift for 1884—85 er bevilget med 2,6 Mill. Kr.; —

---

*) Hos Leroy-Beaulieu, l. c., interessante Oplysninger især om Storbritannien, hvis store Statsgjæld næsten udelukkende skyldes Krigene, især de napoleonske, og om den umaadelige franske Gjæld, der ligeledes aldeles overvejende har sin Oprindelse fra Krige, især det andet Kejserdømmes.

**) Prof. Scharlings Fremstilling af vor Statsgjæld i Falbe Hansens og Scharlings Danmarks Statistik Bd. IV, S. 390.

***) l. c. p. 398.

II. de militære Underklassers Pensionering (jfr. Loven af 9. April 1851 og 20. Novbr. 1876) c. 0,4 Mill. Kr.; — III. Tilskud til Invalideforsørgelsen (jfr. navnlig Lovene af 9. April 1851, 24. Fbr. 1858, 26. Avg. 1864, 20. Novbr. 1876 og 18. Apr. 1883) c. 0,4 Mill. Kr. Ialt altsaa paa denne Paragraf $3\frac{1}{2}$ Mill. Kroner. — Udgifterne under II og III (tilsammen 0,9 Mill. Kr.) maa det Militære aabenbart tage paa sig. Men ogsaa en stor Del af Udgiften til «det almindelige Pensionsvæsen» maa regnes med, naar man vil bestemme Hærvæsenets samlede Udgift. Thi dels indgaar jo Officerernes Pensionering (i en væsenlig Grad fremkaldt ved Bestemmelserne om Aldersgrænser) herunder, og dels medførte Krigen af 1864 en meget stor Mængde Afskedigelser ogsaa af civile Embedsmænd — tildels i deres kraftigste Alder — saa at ikke blot § 17, II og III, men ogsaa en betydelig (dog uvist hvor stor) Del af Udgiften under § 17, I maa opføres paa Hær- og Krigsvæsenets Konto.

Allerede en ganske løselig Betragtning af Finanslovens sex første Udgiftsparagrafer gjør det altsaa tydeligt, at det ikke er nogen let Sag at bestemme, med hvilket Beløb Militærvæsenets Konto skal debiteres. Saa meget er vel klart, at Beløbet maa blive betydeligt større end det, der udfindes blot ved at addere Summerne paa §§ 22 og 23 (+ de tilhørende Poster paa § 26); thi meget store Andele af Summerne paa § 16 og § 17 maa regnes med, men hvor store lader sig ikke sige med Nøjagtighed.

Indtil dette Punkt fandt vi altsaa Resultater i Disfavør af Militærvæsenet. Væsenligt anderledes stiller Forholdet sig, naar vi betragte Paragraferne vedrørende

de enkelte Ministerier (§§ 18—26). Vel ville vi ogsaa paa de civile Ministeriers Konti finde Beløb, der tjene militære Interesser; men vi ville tillige se, at det Offenlige i Virkeligheden ofrer langt mere paa Kultur og indre Velfærd, end de civile Ministeriers Paragrafer synes at udvise. Man vil for saa vidt komme til Resultater mere i Favør af Militærvæsenet, — relativt set. Man vil se det Meningsløse og Vildledende i den Talemaade, at naar Kirke- og Undervisningsministeriet kun koster «halvanden Million Kroner», Hær- og Flaadeministerierne derimod, endog blot rent ordinært, omtrent femten Millioner, saa koste de militære Ministerier altsaa «ti» Gange mere end det Ministerium, hvorunder Oplysningsvæsenet henhører. Man vil da ved en Betragtning af de enkelte Ministerier, deres Formaal og deres Udgifter, faa det bekræftet, at den sammenlignende Finansstatistik er en vanskelig Sag, en vanskeligere Sag end det sædvanlig antages, en Sag, der maa behandles mindre overfladisk, end det sædvanligvis sker.

Udgiften til Udenrigsministeriet (§ 18) udgjør ordenligvis en Sum mellem 3- og 400,000 Kr., nærmest ved det sidste Tal. Deraf gaar den allerstørste Del (paa Finansloven 1884—85 281,000 Kr.) til Gesandtskaberne, Lønninger og Bordpenge samt Opholdspenge for Missionscheferne og Legationssekretærerne. Resten gaar til Lønninger m. m. til Ministeriets Embedsmænd, til Konsulatsudgifter, og til Smaaformaal som Aviser, Bøger, Pressen, Udstyring, Rejser og overordenlige Missioner etc. Ministeriet har at virke for vigtige økonomiske Formaal; men af Udenrigsministeriets diplomatiske Virksomhed afhænger ogsaa vort

Forhold til andre Nationer med Hensyn til Spørgsmaalet om Fred eller Krig, og saaledes kan da Militærvæsenet ikke betragte de udenrigsministerielle Udgifter som sig uvedkommende.

Indenrigsministeriets Paragraf (§ 19) omhandler Udgifter til: I. Bestyrelsen (omtr. $^1/_2$ Mill. Kr.). Derunder høre først Udgifterne til Ministeriernes Embedsmænd og Betjente (omtr. $^1/_4$ Mill. Kr.), dernæst nogle Udgifter til Matrikulvæsenet m. m., fremdeles Lønninger, Kontorholdsgodtgjørelser m. m. til Overøvrighedspersoner (over $^1/_5$ Mill. Kr.), Lønninger m. m. til forskjellige Magistratspersoner etc. — II. Offenlige Arbejder. De ordinære Udgifter hertil gaa væsenlig til: Tilsyns- og Tilskudsudgifter til Vejvæsenet (nu kun ubetydelige Udgifter, da Vejvæsenet ikke længere er et Statsformaal), Kommissariatsudgifter til Jernbanevæsenet m. m., Udgifter til Vandbygningsvæsenet, de kgl. Bygninger, Statsinventariekommissionen, de kgl. Haver, Fabrikstilsynet. Udgifterne paa Finanslovens § 19, II, ere ikke opførte med en større Sum end omtrent $^1/_2$ Mill. Kr., dels fordi de største Udgifter (Jernbaneanlæg!) ere extraordinære, og altsaa opføres andetsteds paa Finansloven, dels fordi Vejvæsenet ikke er nogen Statsopgave, men vel en offenlig (kommunal), dels fordi de anførte Udgifter tildels ere Nettoudgifter (fra Havneudgifterne ere dragne Havneindtægter, ligesaa med Hensyn til de kgl. Bygninger og Haver). — III. Foranstaltninger vedkommende Landbrug, Fiskeri Søfart og Industri m. v. (ikke fuldt 1 Mill. Kr.) Blandt større Udgiftsposter kunne her anføres Statskassens Bidrag til Veterinær- og Landbohøjskolen, til Husdyravlens Fremme, til Sandflugtens

Dæmpning, til Veterinærvæsenet, til Fiskeri, til industrielle Øjemed; desforuden til en Mængde forskjelligartede Formaal. Ogsaa her gjælder det, at det Offenliges Udgifter langtfra ere udtømte med de paa Finansloven anførte Beløb. — IV. Andre Udgifter (ikke fuldt $^1/_2$ Mill. Kr.). Ubetinget den største Del heraf er Indkvarteringsudgifter; derefter følge Udgifterne til Redningsvæsenet. (Paa Indenrigsministeriets Paragraf opføres endvidere indenfor Linjen som V: den grønlandske Handel med et Budget paa c. 0,8 Mill. Kr., hvis Overskud anføres blandt de almindelige Statsaktiver).

Dette er nu Indenrigsministeriets ordinære Budget. Men dertil maa jo lægges Udgifterne efter § 26. Endvidere kan her mindes om de paa § 27 opførte, i de enkelte Aar meget varierende Udgifter til Jernbaneanlæg eller andre offenlige Samfærdselsarbejder, hvilke Udgifter ganske vist skaffe Staten Besiddelse af Formuegjenstande, men næppe til den fulde Værdi. Regner man saa med, hvad Borgerne gjennem Kommunalskatter maa ofre paa Formaal af samme Art som de under Indenrigsministeriet hørende, vil man naa op til et Tal af Millioner, der vel kan vexle betydeligt i de enkelte Aar, men som dog altid er anseligt, og som vil udvise, at det Offenlige tilskyder langt større, end de paa Indenrigsministeriets Paragraf anførte Beløb til Fremme af den indre økonomiske Udvikling.

Justitsministeriets Paragraf (§ 20) omfatter: I. Lønninger til Ministeriets Embedsmænd, Kontorhold, Udgivelse af Lovtidende og Ministerialtidende etc. (0,1 Mill. Kr.). — II. Justits- og Politivæsenet (2 Mill. Kr.). — III. Udskrivningen til Land- og Søkrigstjenesten (0,2 Mill. Kr.). — IV. Medicinalvæsenet (0,17

Mill. Kr.). — V. Færøerne (0,08 Mill. Kr.). Dertil kommer endvidere de extraordinære Udgifter paa § 26. Udskrivningsudgifterne maa ganske vist sættes paa Militærvæsnets Regning. Men paa den anden Side ofre Borgerne — foruden Sportler og Gebyrer — gjennem Kommuneafgifterne store Summer til Politivæsen og Medicinalvæsen, saa at det Offenlige, naar Alt kommer til Alt, anvender langt mere paa de justitsministerielle Udgifter, end Finansloven nævner.

Kultusministeriets Paragraf (§ 21) har først disse ti Afsnit: I. Ministeriets Embedsmænd og Betjentes Lønninger, Kontorhold m. m. (0,1 Mill. Kr.). II. Tilskud til kirkelige Øjemed (0,1 Mill. Kr., hvoraf over Halvdelen til Lønninger til Biskopper). III. Bidrag til det højere Undervisningsvæsen og Videnskabelighed (0,1 Mill. Kr., hvoraf over Halvdelen til det kgl. Bibliothek, dernæst til Gehejmearkivet, Gradmaalingen etc.). IV. Tilskud til Almueskolevæsnet og dermed beslægtede Instituter (0,7 Mill. Kr.). V. Til Kunstanstalter og Samlinger (0,16 Mill. Kr.). VI. Tilskud til Videnskaber og Kunster i Almindelighed. VII. Til Frederiks Hospital. VIII. Til Fødsels- og Plejestiftelsen. IX. Til Universitetet. X. Til den polytekniske Læreanstalt (tilsammen for VI.—X. noget over 0,2 Mill. Kr.). Paa den Maade udkommer den ovenfor for hele Ministeriet anførte Sum (1,4 Mill. Kr.), hvortil saa er at føje Udgiften paa § 26. Men i Virkeligheden udreder det Offentlige langt, langt større Beløb til de kultusministerielle Formaal. Først er at bringe i Erindring, at der paa Kultusministeriets Paragraf er opført elleve Instituter med særlige Fonds (nemlig: den grønlandske Mission, Universitetet, Kommunitetet, den polytekniske

Læreanstalt, Sorø Akademi, det lærde Skolevæsen, det kgl. Døvstummeinstitut i Kjøbenhavn, det kgl. Døvstummeinstitut i Fredericia, Seminariefonden og Seminarierne, det kgl. Akademi for de skjønne Kunster, det kgl. Blindeinstitut), hvoraf nogle raade over meget store Formuer og Indtægter. Af disse Fonds, der er Statsfonds, tilflyder der Oplysning, Kunst og Videnskab, Summer, der er større end den paa Kultusministeriets Paragraf opførte. Dernæst er Almueskolevæsenet en kommunal Sag, og det er ikke faa Millioner, der ofres herpaa. Endelig har Folkekirken sine særlig, meget betydelige Indtægter. Saa store Beløb drejer det sig her om, at det allerede for nogle Aar siden beregnedes*), at det Offenlige aarligt udgiver omtrent ligesaa meget til Skole og Kirke, som til Hær og Flaade, omtrent femten Millioner Kroner. Allerede heraf fremgaar det da, at Hær og Flaade indtage en ganske anden Plads i det Offenliges Husholdning end en rent overfladisk Betragtning af Finanslovens Hovedsummer lod formode.

Finansministeriets Paragraf (§ 24) har en samlet Udgiftssum paa noget over 3 Mill. Kr., hvoraf noget mere end de 2 Mill. paa Toldvæsenet alene. Udgifterne gaa til: I. Finanserne Centralbestyrelse. II. Generaldirektoratet for Skattevæsenet. III. Koloniernes Centralbestyrelse. IV. Bestyrelsen for de militære Underklassers Pensionering og Invalideforsørgelsen. V. Revisionen og Decisionen. VI. Forskjellige under Finansministeriet henhørende Institutioner: Finanshovedkassen, det direkte Skatteoppebørselsvæsen, Toldvæsnet, Stempelpapirsforvaltningen, Mønten. (Under Finansministeriet

*) Prof. Falbe-Hansen l. c. V, S. 5 fg.

høre den almindelige Enkekasse og Livrenteanstalten af 1871). Og af de paa § 26 «Finansministeriet vedkommende» opførte 0,6 Mill. Kr. (for Finansaaret 1884—85; i tidligere Aar ofte betydeligt mere), skyldes $^1/_4$ Mill. Kr. denne Post: «de Underkorporalerne og de Menige samt Spillemændene af 5te Grad ved Hæren samt Underofficererne og de Menige af det indkaldte Lægdsrullemandskab af Søværnet tilkommende Lønninger paa henholdsvis 26 Sk. og 22 Sk. daglig, forhøjes for Finansaaret . . . . til 65 Øre og 55 Øre daglig», medens næsten $^1/_3$ Mill. Kr. skyldes Posten: «Dyrtidstillæg for Embeds- og Bestillingsmænd, som lønnes umiddelbart af Statskassen», — Dyrtidstillæg at udrede i Overensstemmelse med de paa Finansloven nøjere angivne Regler. — Ved at gjennemgaa de enkelte Poster paa Finansministeriets Paragraf vil det da vise sig, at nogle af dem ere at skrive paa det Militæres Regning, ere endog rent specielle militære Udgifter. Og i Almindelighed kan denne Bemærkning gjøres: de store Skatteoppebørselsudgifter foranlediges ved de forskjellige Statsopgaver, der ere forbundne med Udgifter, til hvis Dækning Skatter maa opkræves. De militære Opgaver høre ikke til dem, der mindst gjøre det kostbare Skatteoppebørselsvæsen nødvendigt.

4.

Om sammenlignende Militærfinansstatistik.

Ved en Betragtning af Finanslovens Udgiftsparagrafer i det Enkelte vil det altsaa ses, at der ogsaa paa de ikke-militære Paragrafer findes adskillige Beløb af

militær Oprindelse. Altsaa: til militære Øjemed udredes der endog umiddelbart af Statsfinanserne adskilligt mere end de Millioner, der figurerer paa de militære Ministeriers Konti, og følgelig maa der af hvert Individ i Danmark gjennemsnitligt udredes mere end 8 Kr. aarlig. Hvor meget mere? Noget nøjagtigt Svar lader der sig ikke give herpaa.

Men en Gjennemgaaen af de enkelte Paragrafer udviser noget mere. Den viser, at det er ganske vildledende at udtrykke sig saaledes: ifølge § 11 er den samlede Statsudgift den og den: ifølge §§ 22, 23 og 26 IV.—V., ere de militære Udgifter de og de; altsaa staa de i det og det Forhold til den samlede Statsudgift. Thi er paa den ene Side den virkelige Militærudgift større end Summen af de paa §§ 22, 23 og 26 opførte militære Udgifter, saa er paa den anden Side ogsaa den samlede Statsudgift i Virkeligheden større end den i § 11 nævnte Sum af Summerne paa de enkelte Udgiftsparagrafer, §§ 12—27. Dette følger ikke blot af det ovenfor Anførte; men det følger ogsaa deraf, at det danske Budget kun tildels er et Bruttobudget: Ligesom der i Finanslovens Kapitel II findes angivet Udgifter, der ere Differencer mellem en Indtægt og en Udgift, saaledes findes der paa Finanslovens Indtægtsside betydelige Udgiftssummer, eftersom adskillige af Indtægtsparagraferne ere Nettoparagrafer, d. v. s. angive Overskudet af Indtægt eller Differencen mellem de paagjældende Statsindtægter og Statsudgifter. Naar nu dette tages i Betragtning, vil man komme til det Resultat, at de paa Finansloven opførte Militærudgifter i Virkeligheden udgjør en mindre Brøk af samtlige Statsudgifter end den, der udfandtes paa den oven-

angivne Maade. Og en endnu langt mindre Brøk kommer man til, naar man tager i Betragtning ikke blot, hvad Statskassen, men hvad det Offenlige ofrer paa sine Formaal (— man mærke særlig, hvad ovenfor anførtes ved Omtalen af Kultusministeriet!). Nu er det dog deri, at Hovedinteressen stikker. Thi, pekuniært set, maa det være Borgerne lige føleligt, om de Penge, det Offenlige forlanger af dem, indflyde i Statskassen eller andetsteds, særlig Kommunekassen.

Det ses altsaa, at der er nogle Vanskeligheder forbundne med nøjagtig at bestemme Militærvæsnets finansielle Byrde, — kun om den finansielle Byrde have vi her talt. Lade disse Vanskeligheder sig nu end — indenfor visse Grænser — overvinde for vort eget Lands Vedkommende, saa tør det roligt siges, at det endnu ikke er lykkedes nogen Finansstatistiker at overvinde de tilsvarende, men oftest endnu større, Vanskeligheder, der findes i de andre Lande, med hvilke man kunde ønske at anstille Sammenligninger. Vort eget Lands Budget kunne vi lære at kjende, og i vort eget Land kunne vi afstikke Grænserne for Stats- og Kommunevirksomheden. Det fornødne Detailkjendskab til fremmede Landes Budgetter, Stats- og Kommuneforhold savne vi derimod. Det er os end ikke muligt at faa noget sikkert Indblik i de Finansforhold, der findes i det Land, der, har den bedste Statistik, det Land, nemlig, der ligger os nærmest mod Syd, det tyske Rige med dets sex og tyve Enkeltstater. Knap Tyskerne kjende Tysklands Finansforhold tilbunds, knap Østrigerne kjende Østrigs osv. Og alligevel forsøger man den ene Gang efter den anden at levere en sammenlignende Finansstatistik, der skal oplyse os om Militærbyrdernes

relative Betydning i de forskjellige Lande. Den Statistik, man leverer paa dette Omraade, er imidlertid enten Tendensstatistik — og saasnart Tendensen trænger sig frem i Statistiken, bliver denne det Modsatte af paalidelig; eller ogsaa er den et uden tilbørlig Granskning udført Arbejde.

Lad os imidlertid antage, at det lykkedes en Finansstatistiker at hidskaffe fra de forskjellige Lande saadanne ensartede Tal, at de kunde sammenlignes, saa spørge vi: Hvilken praktisk Interesse har det at erfare, at Borgerne i et Land maa udrede til Militærvæsnet saa og saa mange Kroner, i et andet tredje, fjerde osv. Land saa og saa mange? af hvilken praktisk Betydning er det at erfare, at de krigs- og marineministerielle Budgetter det ene Sted udgjøre 20 pCt. af det samlede Budget, paa et andet, tredje, fjerde Sted derimod 30, 40, 50, pCt.? Hvad vi ville ofre paa vort Forsvarsvæsen, maa aabenbart rette sig efter vore Forhold d. v. s. efter vore Fornødenheder og efter vore Midler, efter vor Trang og efter den Nytte, Militærvæsenet kan yde os.

Vi tro altsaa, at det ikke er til stor Nytte at udregne, hvormange Kroner enhver Dansk, enhver Nordmand, enhver Tysker, Franskmand osv. aarligt udrede i Skat til Hær og Flaade, eller hvilken Brøk de danske, norske osv. Militærbudgetter udgjøre af de respektive Landes samlede Budgetter. Det ene Land trænger paa Grund af en liden eller meget udsat Stilling — geografisk og politisk Stilling — til et lille eller til et stort Militærvæsen; med det andet Land forholder det sig omvendt. Man tænke paa den i militærpolitisk Henseende saa forskjellige Stilling, som Lande

som Øriget Storbritannien, det i Europas Centrum liggende, af mægtige Stater omgivne tyske Rige, det i en Udkant liggende Norge osv. indtage! Og saa Landenes forskjellige økonomiske Vilkaar!

Men i en anden Retning kunde der maaske være Plads for komparativ Militærfinansstatistik! Maaske kunde man sammenligne ikke de forskjellige Landes, men de forskjellige Tiders Militærbudgetter indbyrdes?

Man kan dertil bemærke, at ogsaa i det samme Land men fra forskjellige Tider vil det være vanskeligt at hidskaffe et tilstrækkeligt ensartet Talmateriale. Man kan endvidere bemærke, at selv om dette lykkes, saa er det dog ikke af stor praktisk Interesse at erfare, at enhver Franskmand, for Exempel, i Treserne ofrede gjennemsnitligt omtrent ti, nu derimod femten Kroner til Hær og Flaade, eftersom Frankrigs Situation nu er saare forskjellig fra, hvad den var dengang. Men der er ved Sammenligningen mellem de forskjellige Tider endnu en Betragtning at fremdrage, en Betragtning, som man i Almindelighed ikke skjænker tilbørlig Opmærksomhed.

En hyppigt hørt Klage er denne: Militærudgifterne stige og stige. De ville snart være saa trykkende, at de ville lamme den økonomiske Udvikling. Det ene Land føler sig truet af sine Naboer, eller omgaas maaske endog selv med aggressive Planer eller Revanchetanker, og forhøjer af den Grund sine militære Udgifter, — og netop heri ligger der for Naboerne en Opfordring til efter Evne at følge efter. Mellem de forskjellige Landes Militærudgifter er der idelige Vexelvirkninger, — og disse Virkninger have nu i lang Tid gaaet i Retning af Forhøjelse. Begyndte et Land at nedsætte sine Militær-

udgifter, vilde Naboerne maaske følge Exemplet — maaske. I dette «maaske» ligger Risikoen antydet, — den Risiko, som en forsigtig Stat ikke gjerne udsætter sig for. Velmente Afvæbningsforslag er der blevet stillet nok af, — men hidtil uden Held. Istedetfor at afvæbne ruste Staterne sig mere og mere. De dertil medgaaende Udgifter ere nu voxede op til saa store Summer, at det er forstaaeligt nok, at Mange føle sig foruroligede og tro at kunne hævde, at Staterne i Længden umuligt ville kunne bære de nuværende militære Byrder. Profetierne om et Omslag under den ene eller den anden Form ere bekjendte nok. Deres Grundlag er imidlertid af en for usikker Beskaffenhed til, at vi her kunne befatte os med dem, — og indtil Videre tro vi forøvrigt ikke paa dem.

Dog dette skulle vi gjøre opmærksom paa: Nogen Overdrivelse er der i den megen Talen om Militærudgifternes Stigning. Vel lader det sig ikke benægte, at de i Tidernes Løb ere stegne; men Staternes økonomiske Midler er jo ogsaa stegne umaadeligt, og dette bør desuden fremhæves: ved Siden af den virkelige Stigning findes der en blot tilsyneladende. Dette er saaledes at forstaa:

Ikke blot har det Offenlige i Tidernes Løb udvidet sit Virkeomraade, og udvider det fremdeles, hvoraf følger forøgede Udgifter, men den fremskredne Stat maa stedse mere føle sig opfordret til at stille det præventive Princip mere i Forgrunden end det repressive*). I de moderne Samfund føles der i endnu højere Grad end i Fortidens en Trang til, at Forstyrrelser af den

---

*) Wagner, Grundlegung § 179—183 og Finanzw. I § 37 (vi benytte Udgaven af 1883).

bestaaende Retsorden saavidt muligt forebygges. Staten maa efter Evne træffe Forholdsregler for at forebygge saadanne Forstyrrelser — og Retspleje, Politi og Forsvarsvæsen blive til omfattende præventive Indretninger. For Finanserne har denne det præventiv Princips Fremtræden ført med sig, at Udgifterne med Hensyn til den Tid, paa hvilken de afholdes, ere blevne anderledes fordelte. De løbende Udgifter ere, hvor det præventive Princip er gjennemført, ogsaa i rolige Tider stadigt højere. Til Gjengjæld bliver Repressionen sjeldnere nødvendig, fordi Forstyrrelser af Retsordenen forekomme mindre hyppigt, og indtræde alligevel saadanne (— f. Ex. Krig —), saa maa der ogsaa under Præventivsystemet ganske vist skydes Extrasummer til; men disse behøve dog ikke at være saa overordenligt store, medens de under det andet System vilde være det. Under det præventive System bliver det derfor muligt at gjennemføre mere Ro, Orden, Regelmæssighed i den Beskatning, som Udgifternes Dækning kræver; det andet System bliver derimod mere springende, uroligt, uberegneligt. Den citerede Forfatter gaar saavidt*) at betegne det som «meget sandsynligt», at det i Længden vil vise sig ligefrem billigere for Staten, om den skaffer sig Retsbeskyttelse udadtil ved en staaende Hær, ved en stor, stedse slagfærdig Hær fremfor ved en Militshær. Tvivlsomt turde det dog være, om det evropæiske Militærsystem i økonomisk og finansiel Henseende bør ses i et saa gunstigt Lys, som han gjør. I ethvert Fald er det sikkert (hvad forøvrigt ogsaa Wagner indrømmer), at det stærkt akcentuerede Præventivsystem ikke er muligt eller ikke passer

---

*) Finanzw. I. § 183.

under alle Samfundsforhold, særlig ikke dér, hvor det økonomiske Liv overhovedet ikke er meget intensivt. Men hvad vi her særligt vilde fremhæve, var dette: det gaar ikke an at sammenligne, hvad et kostbart Hærsystem — som det preussiske — koster det paagjældende Land i et enkelt Aar, i 1884 f. Exempel, med hvad et billigt Hærsystem — det nordamerikanske for Exempel — koster det paagjældende Land i et enkelt Fredsaar. Betragtningen maa udstrækkes over en længere Række af Aar, — og i saa Fald vil ogsaa det finansielle Resultat (det militære se vi ganske bort fra!) utvivlsomt stille sig langt bedre end man ved første Øjekast, ved den sædvanlige flygtige Betragtningsmaade, troede.

Sagen lader sig ogsaa statistisk illustrere. Skarpest træder den finansielle Modsætning frem, naar man stiller to i militær Henseende saa kontrasterende Stater som Preussen og de Forenede Stater ligeoverfor hinanden.

I de Forenede Stater*) det billige Hærsystem. Hæren har i Halvfjerdserne og Firserne aarlig kostet 40 à 50 Mill. Doll.; i enkelte Aar endog adskilligt under 40 Mill. Flaaden har i de senere Aar kostet omtrent 16 Mill. Doll. I Begyndelsen af Treserne (1860 og 1861) og Slutningen af Halvtredserne kostede den endog kun omtr. 12 Mill., og Hæren kun omtr. 20 Mill.; i de enkelte Aar lidt mer eller lidt mindre. I tidligere Tider endog ofte endnu langt lavere Udgifter. Men saa maatte der til Gjengjæld i 1862, 63, 64 og 65 (ɔ: Borger-

*) De amerikanske Tal efter »Statistical Abstracts of the United States«, 1883, og »American Almanac and treasury of facts«. Det nærmest Følgende forøvrigt efter Wagner, Finanzw. I § 183.

krigen!) betales til Hæren resp. 389, 603, 690 og 1031 Millioner, til Flaaden i de samme Aar 43, 63, 86 og 123 Millioner. Og overhovedet voxede de Forenede Staters Udgifter saa voldsomt, at alene de «ordinære» Udgifter (ɔ: Udgifter exklusive Forrentning og Afbetaling af Gjæld) voxede fra c. 60 Millioner før Borgerkrigen til 456 Mill., 694 Mill. og 811 Mill. i Borgerkrigens tre første, og endog til 1218 Millioner i Borgerkrigens fjerde Aar. Uhyre ny Indtægtskilder maatte aabnes: dels ny Toldindtægter, (i 1861 kun 40 Mill. Doll. i Toldindtægt, efter 1865 op imod 200 Millioner, i enkelte Aar endnu mere), dels ny Forbrugsafgifter og andre saakaldte «internal revenue», (der før 1862 slet ikke existerede men som i 1864 bragtes op til 110 Mill., i 1865 til 209 Mill. og i 1866 endog til 309 Millioner Doll.), dels endelig Laan (fra 91 Mill. i 1861, tidligere endnu lavere, voxede Gjælden i de fem Aar 1862—66 til henholdsvis 524 Mill., 1120 Mill., 1816 Mill., 2681 Mill. og 2773 Millioner Dollars; fra 1867 af begyndte atter Afbetalinger)*).

I Preussen det kostbare Hærsystem. Normalt altsaa langt større Udgifter, — men til Gjengjæld *er* Hæren der, naar Krigen bryder ud; den skal ikke først skabes; de extraordinære Tilskud blive derfor mindre og Krigene afgjøres langt hurtigere. Det ordinære Hærbudget forøgedes under Krigene i Treserne (ɔ: den dansk-

---

*) Ved Bedømmelsen af den uhyre Stigning af Udgifterne under Borgerkrigen maa det ganske vist ikke overses, at de for en stor Del skete i værdiforringet Papir; men ogsaa reduceret til Guldværdien er Stigningen kolossal. Men ejheller maa det i finansiel Henseende overses, at den Gjæld, der maatt gjøres, nu maa forrentes og amortiseres i Guld.

tyske og den østrigske) kun med et Par Millioner Thaler; det overordenlige sattes desforuden i 1864 op til c. 12 Mill., i 1865 gik det ned til noget over 4 Mill., i 1866 sattes det op til 36 Mill., og i 1867 havde det omtrent samme Højde. Og hvad navnlig er af Vigtighed: det preussiske System gjorde det muligt at expedere Krigene, endog den store fransk-tyske, i en ganske anderledes kort Tid end den, Amerika behøvede til at udkæmpe sine indre Stridigheder, — et Moment af den største nationaløkonomiske Betydning.

Det viser sig da: 1. Ogsaa i Fredstid har et Land som vor sydlige Nabo en temmelig betydelig Hærudgift, men til Gjengjæld behøver denne, selv i saa store Krige som Krigene i 1866 og 1870—71, kun at forhøjes med mere moderate Beløb; — i Nordamerika er Hærudgiften i Fredstid ubetydelig; i Krigstid voxer den til Gjengjæld enormt. 2. De andre nationaløkonomiske Ofre, der ikke vise sig paa Statsbudgettet, maa under Krige som den nordamerikanske, alene paa Grund af den længere Varighed, være langt større end under Krige som de preussiske, der gjøres af i nogle Maaneder. 3. Preussen behøvede kun i mindre Omfang at optage Laan; Nordamerika maatte gjøre det i et kolossalt Omfang, og naar de Forenede Stater før Borgerkrigen kun havde at betale et Par Millioner, eller mindre, som Forrentning af Gjæld, medens der efter Borgerkrigen i over et Decennium hvert Aar maatte betales mellem hundrede og halvandethundrede Millioner som Rente af Gjælden, ja endog den Dag idag, trods de senere Aars store Afbetalinger, aarligt maa betales et halvthundrede Millioner eller mere, — saa kan man jo ganske vist, som Wagner udtrykker det, halvt om

halvt betragte disse uhyre Rentebetalinger som «opsatte», tidligere sparede Udgifter til Hærvæsenet, saa at der ogsaa her blot viser sig «en anden Fordeling af Udgifterne til Retsbeskyttelse».

Se, alt dette maatte der tages Hensyn til, naar man vilde forsøge at præstere en komparativ Militærfinansstatistik, der skulde gjøre Krav paa at betragtes som blot nogenlunde oplysende. Det er da vel derefter klart, med hvilke overordenlige Vanskeligheder denne Art af Statistik er forbunden.

5*).

Krigsudgifterne.

Der er i det Foregaaende gjentagende blevet henvist til Nødvendigheden af ved en rettelig Udmaaling af Militærvæsenets Tryk paa Finanserne at tage Hensyn til, at en stor Andel af de store Statsgjældsudgifter skyldes militære Foranstaltninger, i Fred eller Krig. Men ikke blot have de militære Forholdsregler ofte nødsaget til Optagelsen af Laan; de have ogsaa ofte medført Formindskelse af Statsformuen, ligesom de endelig ofte bidrage deres til at Udbyttet af Skatter og andre Statsindtægter tager af. Disse Virkninger mærkes

---

*) Forud for Afsnittet om »Krigsudgifterne« skulde der være skikket et Afsnit om de militære Udgifter i Fredstid, d. v. s. en speciel Betragtning af disse Udgifter. Derved vilde imidlertid Artiklen være voxet saa stærkt op, at den ikke kunde afsluttes i nærværende Hefte. Af denne Grund blev det besluttet at lade den specielle Redegjørelse for Militærudgifterne i Fredstid vente til en senere Lejlighed.

i Fred som i Krig, men navnlig i Krig. Og da nu — hvad den i det Foregaaende exempelvis givne Sammenstilling mellem de Forenede Staters og Preussens Militærudgifter formentligt tydeliggjør — blot en Betragtning af Militærudgifterne i et enkelt Fredsaar ikke giver nogen Forestilling om de Byrder, vi her have at gjøre med, skulle vi — thi med Krigen for Øje er Hærvæsenet dog indrettet — fremsætte nogle orienterende Bemærkninger om Krigsudgifterne.

Man kan som «egentlige Krigsudgifter», der umiddelbart ramme Finansforvaltningen, nævne tre, eller fire Hovedposter, nemlig: 1. Omkostninger ved Mobiliseringen og Hærens Opstilling i krigsberedt Stand paa Krigsskuepladsen; 2. de Omkostninger ved selve Krigsførelsen, der række ud over det sædvanlige Fredsbudget; 3. efter endt Krig Omkostningerne ved Afrustningen, ved Erstatningen, Suppleringen Udbedringen af Krigsmateriel m. m., der er gaaet tabt i Krigen eller har lidt ved den, Udbetaling af Pensioner og Invalideforsørgelse, Skadesløsholdelse til Landsdele og Borgere, der have lidt særlige materielle Tab ved Krigen, Erstatninger for Ydelser i Anledning af Krigen m. m.; 4. endelig maa undertiden den Overvundne udbetale Sejrherren Erstatning for Krigsomkostninger.*)

Disse Udgiftsposter, der som sagt kun ere de, der umiddelbart ramme Finansforvaltningen, skulle vi her betragte lidt nøjere:

1. Vor Tids — «Jernbanetidens» — Løsen er: Hurtighed. Ogsaa de militære Forhold — og ikke

*) Wagner, Finanzw. § 192.

mindst netop de militære Forhold — maa efterkomme det almindelige Forlangende om Hurtighed. «Den krigsførende Part, der først bliver færdig med sin Hærs Opmarche, har meget forud for den anden. Han kan begynde og først paatvinge Modstanderen sin Vilje. Ere Kræfterne blot nogenlunde lige, vil han have Udsigt til sejrrigt at bestaa de første Fægtninger, og derved vinde i moralsk Værd og vække Tillid . . . Saaledes er Væddeløbet mellem vor Tids store Hære om først at have Tropperne rede ved Grænsen forklarligt, — et Væddeløb, hvor der regnes med Timer, ikke længere blot med Dage . . . Men erkjender man, af hvilken overordenlig Betydning Opmarchens hurtige Gjennemførelse er, saa følger tillige deraf dens Sammenhæng med Hærens Mobilisering. Ingen Troppedel er i Stand til øjeblikkelig at marchere fra sin Garnison imod Fjenden. De hjemsendte Mandskaber maa først kaldes til Fanen. Masser af Mennesker rives pludselig fra den hjemlige Arne og geraade i hurtig Bevægelse. Dette maa paa det Nøjeste være forberedt, skal der ikke opstaa en slem Forvirring . . . En Mængde af Institutioner opstaa først i Mobiliseringsøjeblikket . . . Mandskaberne beklædes og bevæbnes, Officerer og Tropper forsynes med Heste, Depots indrettes, Forraad opkjøbes og bringes sammen; de truede Fæstninger sættes i Forsvarsstand, Flaaden udrustes etc. etc. . . . Mennesker, Heste og Materiel hidskaffes ved Jernbaner, og snart begynde Transporterne til Grænsen. Alt dette skal ske i Løbet af faa Dage. I Aaret 1870 blev [paa tysk Side] Mobiliseringen vedtagen i Natten til den 16. Juli; men allerede den 4. Avgust var Grænsen overskreden og den første Sejr tilkæmpet. Fremtidigt vil man være

endnu hurtigere. Et Arbejde skal fuldbyrdes, der ikke blot udkræver en lang, omhyggelig Forberedelse i Fredstiden, men som ogsaa i Udførelsesøjeblikket anspænder Regerings- og Administrationsmaskinen i den yderste Grad, ja som griber det hele Folk, og berører alle Privatforhold paa det Dybeste. Mobiliseringsdagene ere for Alle de mest ophidsede og anstrængende Dage».*) Man har bemærket: «Hærens Mobilisering er under de nutidige Forhold en sikker Prøvesten for den hele Statsorganismes Værd og Befolkningens Aand.» **) «Naar to Magter af første Rang realisere deres Hæres Opmarche, se vi i vor Tid et Billede af den mest storartede Folkevandring. Hver Part fører en Million Mennesker og 300,000 Heste frem, og det ser ud, som om et helt Kongerige var kommet i Bevægelse og vandrede til Grænsen for her at gyde hele sin Befolkning ud over et snævert begrænset Distrikt. Uden Nutidens Samfærdselsmidler vilde Fremskaffelsen og Ernæringen af saadanne Masser være umulig. Hvilken Møje og Omsigt der udkræves for at ordne den krigerske Folkevandring og Expederingen frem og tilbage af utallige Jernbanetog, behøver ingen Paavisning. I Forarbejderne herfor bestaar Virksomheden i Fredstid for et ikke ringe Tal af Officerer, Embedsmænd og Teknikere.» ***)

I mindre Stater ere Dimensionerne absolut sete mindre, men relativt sete kunne de være lige saa store. Og hvad det her navnlig kommer an paa, er dette: Forberedelserne i Fredstid have ikke blot deres militære, men ogsaa deres store finansielle Vigtighed. Hvor der i Fredstid af finansielle Hensyn er sparet, bliver

---

*) v. d. Goltz, das Volk in Waffen (1883), S. 161 fg.
**) Blume, Strategie (1882), S. 66.
***) v. d. Goltz l. c. p. 165 fg.

der ved indtrædende Mobilisering uundgaaeligen saa meget mere at ofre. Og her tænkes ikke blot paa Indskrænkninger af Forraad, Udrustningsgjenstande, Krigsmateriel af al Art, men ogsaa, og ganske særligt, paa Reducering af Fredsstyrken til den mindst mulige Størrelse. De Stater, der have kun en liden eller ingen Hær paa Fredsfod, ville, naar Hæren endelig en Gang skal sættes paa Krigsfod, uundgaaeligen faa saa meget desto større Mobiliseringsudgifter. Dette maa ved Bedømmelsen af Hærudgifternes Forhold paa Finansloven tages med i Beregningen, og det i en meget væsenlig Grad.

Kun en enkelt af de mange Mobiliseringsudgifter skulle vi her særligt nævne: Udgiften til Anskaffelsen af Heste. Paa Fredsfod har den danske Hær kun omtrent 3800 Heste. Ved Krigsberedskab maa der — da mere end Halvdelen af Feltartilleriets, næsten alle Trainets Heste samt Erstatningsstyrken mangle — kjøbes eller udskrives over 6000 til. Under sidste Krig var der ved den aktive Hær 10 à 11,000 Heste.

I finansiel Henseende er Spørgsmaalet om, hvorledes de øjeblikkelige Mobiliseringsudgifter skulle dækkes af særlig Vigtighed. Udskrivning af Skatter skaffer vanskeligt de fornødne Midler tilstrækkeligt hurtigt. Optagelsen af Laan vil, paa Grund af Pengemarkedets ved Krigsudbruddet trykkede Forhold, ofte være en meget kostbar Udvej, tillige en langsom og usikker Udvej. Saa er der: Udskrivning af Tvangslaan, Forbrug af Formue, Forbrug af Reservefonds og Kassebeholdning. En særlig Indretning er, som tidligere i Preussen, nu i det tyske Rige: en Statsskat med den udtrykkelige Bestemmelse at tjene til Dækning af Mobiliseringsudgifter. I den tyske Rigsdag erklærede Fyrst Bismarck

efter den tysk-franske Krig: «Jeg fastslaar den Kjendsgjerning, at havde vi ikke haft en Statsskat, vilde vi positivt ikke have været i Stand til at vinde det Par Dage, der forslog til at vi kunde beskytte den hele venstre Rhinbred, den bayerske saavelsom den preussiske, imod den franske Invasion. Havde vi ikke haft Statsskatten, vilde Krigen være begyndt ved Rhinen». Og af Hensyn til mulige fremtidige Krige besluttedes det derfor (ved Lov af 11. Novbr. 1871) at nedlægge 120 Millioner i møntet Guld (i Juliustaarnet i Citadellet i Spandau) som «Reichskriegsschatz», — en Sum, der naturligvis ikke forslaar til at dække en stor Krigs samlede Udgifter, men som kan gjøre det muligt, at Hæren med den kortest mulige Frist bringes i Krigsberedskab, — en militær og politisk Fordel, der kan overveje de økonomiske Mangler, der ubestridelig klæbe ved Indretningen*). Den Cirkulationskapital, der derved unddrages Samfundet, kan erstattes paa anden Maade (de tyske «Reichskassenscheine»).

2. Medens altsaa den første Udgiftsposts Størrelse i en overvejende Grad afhænger af Forholdet mellem Hærens Freds- og dens Krigsstyrke, saaledes at den bliver desto større, jo mere Fredsstyrken undertræffer Krigsstyrken, afhænger den anden Udgiftspost (Troppernes Naturalforplejning, Extralønninger, Beklædning, Vaaben, Ammunition, Materiel, Lasaret- og Sygevæsen m. m.) af Hærens Størrelse, Krigens Varighed, Mæng-

*) Wagner: l. c. § 75. Wagner anfører (§ 74, S. 171), at i den tyske Krig 1866 udgjorde Mobiliseringsudgifterne for Preussen 13,61 Mill. Thaler. Den nordtyske Hær brugte fra 15 Juli til 3. Avgust 1870 daglig mindst 2 Millioner Thaler.

den af de Tab af Materiel m. m., der strax maa erstattes, Lasaretvæsenets nødvendige Omfang etc. etc.

Pr. Dag koster en Nutidshær enorme Summer, langt mere end Fortidshærene. Krigene føres i Nutiden langt intensivere end i Fortiden. Deraf følger, paa den ene Side, de kolossale daglige Udgifter; men, paa den anden Side, i kortere Tid udrettes nu ogsaa mere end tidligere, hvilket væsenligt modificerer det finansielle Resultat.

Den ene Faktor, Krigens Varighed, viser nedadgaaende Tendenser; den anden, Hærens Størrelse, opadgaaende.

Til mere end 4 pCt. af Befolkningen vil man dog, efter hidtidige Erfaringer, vanskeligt kunne bringe Hæren op. Under Krigen 1864 naaede den danske Hær, da den var talrigst (d. 1. April 1864) op til den efter vore Forhold ret betydelige Styrke af 52,482 Kombattanter ved den aktive Hær og 10,633 udenfor den aktive Hær. Desforuden af Nonkombattanter henholdsvis 8663 og 2089. I de tre Krigsaar 1848—49—50 blev en saa stor Styrke ikke naaet. Den danske Hærs Styrke var nemlig: *)

		Kombatt.	Non-Kombatt.	Heste.
Maj 1848:	Ved d. akt. Hær	20,646	241	3463
	udf. - — —	5214	1677	346
1. Juni 1849:	Ved. d. akt. Hær	42,149	2614	6824
	udf. - — —	9720	509	1429
1. Juli 1850:	Ved d. akt. Hær:	42,495	3922	8273
	udf. - — —	6755	1328	688
1. April 1864:	Ved d. akt. Hær:	52,482	8663	10,963
	udf. - — —	10,633	2089	757

*) Falbe-Hansen—Scharlings Danm. Statist. V., S. 174 og 180.

Efter den nubestaaende Hærordning skulde Linjehærens Styrke af Kombattanter udgjøre c. 37,000 Mand, af Nonkombattanter c. 11,000; desforuden en Erstatningsstyrke paa 14,000 Mand. Forstærkningen vilde maaske kunne bringes op til 16,000 Kombattanter.

Det finansvidenskabelige Spørgsmaal om, hvorledes Midlerne til Dækning af disse Krigsudgifter skulle skaffes tilveje, maa besvares derhen, at Statskrediten i Almindelighed maa benyttes efter et stort Omfang. Men Statskrediten vil ikke altid slaa til eller vil undertiden være for kostbar; i saa Fald maa ogsaa andre Midler benyttes: Naturalpræstationer, Tvangslaan osv.*)

3 og 4. De ovenfor under 3 og 4 anførte Udgiftsposter (efter endt Krig) afhænge naturligvis væsenlig af Krigens Gang og Udfald. Det mest storartede Exempel paa Erstatning for Krigsomkostninger, som Historien kjender, er Frankrigs Udbetaling af de fem Milliarder efter Krigen 1870—71.

Forsøg paa statistisk at udtrykke, hvad de forskjellige Krige umiddelbart have kostet, mangler det tilvisse ikke paa. De ere imidlertid oftest ikke meget værd. Navnlig med Hensyn til de ældre Krige (de napoleonske, for Exempel, der siges at have kostet alene England over 600 Mill. Pd. Sterl.) ere de Tal, der ofte ses angivne, kun mer eller mindre dristige Gjætninger. Med større Sikkerhed lade Beregningerne sig naturligvis anstille i vor Tid, — med større Sikkerhed, men rigtignok langt fra ikke med fuld Sikkerhed. Den italienske Krig 1859 skal have kostet Østrig 210 Mill. fl.; den danske Krig 1864 Preussen $18^1/_2$ Mill. Thaler (udover

---

*) Wagner l. c. § 74 fg.

det ordinære Hærbudget); Krigen i 1866 kostede den preussiske Statskasse udover den løbende Udgift 83 Mill, Thaler, men indbragte den paa den anden Side $55^3/_4$ Mill. Thaler i Krigsomkostninger fra Østrig og de sydtyske m. fl. tyske Stater, samt i Krigsbytte og Lign. $4^3/_4$ Mill., tilsammen lidt over 60 Mill. Thaler. Krigen 1870—71 siges almindelig at have kostet Frankrig omtrent ti Milliarder Francs, men efter en anden Beregning kostede den (alene i umiddelbare Tab) omtrent 15 Milliarder.*) Deraf ere de 5000 Millioner Krigsomkostninger til Tyskland. De extraordinære Hærudgifter for Frankrig beregnes til 1300 Mill. Kr. (efter andre 1900 Mill.); Underholdet af tyske Tropper kostede mellem 3 og 400 Millioner; Skadeserstatningen til de af Krigen ramte Departementer, Udgifterne i Anledning af Hærens Retablissement, Invalidepensioner og Indkomsttab beregnes paa meget forskjellige Maader, men det drejer sig i ethvert Fald om Milliarder; de Laan, der maatte optages i Anledning af Krigen, bragte en aarlig Rentebyrde paa over 600 Millioner Kr. med sig. For Tyskland var Tabet jo langt mindre, — men dog ogsaa her drejer det sig om Tusinder af Millioner. For Tysklands Vedkommende vanskeliggjøres Beregningerne ved de særlige Regnskaber for Riget, for det nordtyske Forbund og for de sydtyske Stater.*) Yderligere vanskeliggjøres alle saadanne Beregninger jo derved, at Udgifterne ikke alle afgjøres i selve Krigsaaret, men tværtimod ofte strække sig langt ud i Fremtiden. Endnu til den nyeste Tid

---

*) Kolb, Statistik der Neuzeit. 1883. S. 96—97.

**) En detailleret Redegjørelse herfor har Wagner forsøgt Holtzendorfs Jahrbuch III.

har der paa det tyske Riges Budget været en Post kaldet «Udgifter som en Følge af Krigen med Frankrig».*) Og det er ikke Smaabeløb, der her findes opførte. Endnu i en Række af Aar efter Krigens Afslutning føle Finanserne dens Eftervirkninger. Den nordamerikanske Borgerkrig skal, efter en Beregning af Unionens Finansminister, have kostet Unionen fra 1861—70 6 à 7000 Millioner Dollars**) og Beregningen er vistnok for lav.

For Danmarks Vedkommende er der i Falbe-Hansens og Scharlings «Danmarks Statistik» ved Prof. Scharling forsøgt en Beregning af, hvad Krigene 1848—50 og 1864 have kostet Danmark.*** Resultatet er udfundet ikke ved at beregne, hvad hver enkelt af de ovenfor nævnte Krigsudgiftsposter androg for Danmarks Vedkommende i de nævnte Krige, men ved at bestemme Krigenes Paavirkning af vor finansielle Status. Krigen 1848—50 forringede vor Status med noget over 60 Mill. Kr., idet den forøgede vor Statsgjæld med noget over 40 Mill. Kr. og formindskede vor Aktivmasse og Kassebeholdning med endel over 20 Mill. Kr. Til de 60 Mill. Kr. maa imidlertid lægges adskilligt Mere. Status vilde være bleven end yderligere forringet, naar en overordenlig Krigsskat ikke var bleven udskreven. I Henhold til Kr. 5 Juni 1848 samt foreløbig L. af 17 Dcbr. 1849 indkom der ifølge Regnskabsoversigterne for 1848, 1849 og Januar Kvartal 1850 lidt over 9 Mill. Kr. (4,567 Mill. Rdl.) og i Henhold til L. 15. Maj 1850 i Finansaaret 1850—51 4¾ Mill. Kr. (2,393 Mill. Rdl.).

*) Statist. Jahrb. d. deutschen Reiches 1880 flg.
**) Kobb l. c. p. 280—81.
***) 1 Bd. IV, S. 543 fg.

Lægges disse c. 14 Mill. Kr. til de 60 Mill., faas altsaa et Tab paa noget over 74 Mill. Kr. Men Prof. Sch. medtager ogsaa det middelbare (strengt taget ikke herhenhørende) Tab, der bestaar deri, at Krigen «sandsynligvis» bragte med sig, at den tidligere Afbetaling paa Statsgjælden og Forøgelsen af Aktivmassen og Kassebeholdningen nu standsede. Der vil derhos kunne nævnes andre pekuniære Tab, og Resultatet bliver da et samlet Tab ved Krigen og Oprøret paa c. 85 Mill. Kr. — I de mellem de to Krige liggende 13 Fredsaar forbedredes vor finansielle Status atter betydeligt, idet baade Statsgjælden betydeligt formindskedes og Aktivmassen forøgedes; — for nogen Del skyldtes denne Forbedring dog ikke de ordinære Indtægters Overskud over Udgifterne, men den Krigsskat (henved 10 Mill. Kr.) der bebetaltes i 1851—53 i Henhold til Lov 27 Jan. 1851. Saa kom Krigen i 1864 og bragte atter stor Tilbagegang med sig: ny Statsgjæld maatte stiftes, af Aktiverne maatte der forbruges, den tidligere Statusforbedring ophørte, og gjennem overordenlig Krigsskat, baade direkte og indirekte (hvilken sidste senere er bleven permanent og faktisk nu er en ordinær Indtægt), maatte Borgerne yde Statskassen ny Tilskud. Prof. Sch.'s Resultat bliver, at c. 60 Mill. Kr. er den Sum af Udgifter, som Krigen i 1864 voldede.

6

Udgiftens Forhold til Nationalformue og Nationalindkomst.

Til det i det Foregaaende omhandlede direkte Tryk kommer yderligere et indirekte. Men er det vanskeligt

nøjagtigt at beregne, hvad Hærvæsenet, umiddelbart koster Finanskassen, bliver det ligefremt umuligt at maale dets middelbare Følger. Lidelser, Byrder og Savn af de forskjelligste Arter paafører Krigen, og det er store Værdier — ikke blot materielle, men ogsaa immaterielle — der gaa til Grunde i Krigen, og Finanskassen skal nok faa Tabene at føle, — men for mange Tabs Vedkommende, dog først ad Omveje. Ogsaa i Fredstid forstyrrer Hærvæsenet Borgerne i deres økonomiske Virksomhed, bringer moralske Farer med sig, er ikke ledsaget af de bedste Følger i hygiejnisk Henseende osv. Moral-, Morbilitets- og Mortalitets-Statistiken aflægger Vidnesbyrd herom*). Virkningen heraf rækker tilbage til

*) Nogle Bidrag til Belysning af disse Forhold ere samlede i mine Artikler »Hær og Folk« og »Værnepligt og Værneskat« i Nationaløkonomisk Tidsskrift, 1883. Der er ogsaa her blevet fremhævet, at man ligeoverfor Statistikens mindre gunstige Vidnesbyrd har henpeget paa den gode Indflydelse, Hæren kan have paa Soldaternes moralske og fysiske Forhold. Jfr. særlig General v. Hartmanns Udtalelse om, at „Opfyldelsen af Tjenestepligten giver de eneste Arkana imod Nutidens Skrøbeligheder: den skaffer legemlig Bevægelse i fri, frisk Luft, strengt ordnet Beskjæftigelse, tarvelig Kost og aandelig Hvile etc.« (Nationaløk. Tidsskrift 1883, S. 108). I samme Retning udtaler Wagner sig (Finanzw. § 183) med stærkt Eftertryk: »Ligeoverfor Udgifterne og Ofrene for Hæren maa stilles de store, ogsaa ethisk og for Folkets hele Kultur, Kraft og Sundhed meget betydelige Fordele, som Hærvæsnet, ogsaa afset fra Sikkerhed og Beskyttelse, bringe med sig i nationaløkonomisk Henseende: Befordringen af den mandlige Ungdoms legemlige og aandelige Uddannelse, Indskærpelsen af Orden, Punktlighed, Renlighed, Adræthed osv., kort sagt alt det, som Hærvæsenet, i det Mindste under den almindelige Værnepligts System, yder som Skole. Derved modvirkes det legemlige og aandelige Forfald, den materialistiske Blødagtighed, der saa let truer Folk med høj Kulturudvikling, og derved vindes først Sikkerhed for en varig Kulturblomstring.“ Og den nævnte preussiske Forfatter, der rigtignok af sin Chauvinisme

Borgernes Skatteevne, og herfra til Finanskassen. Hærvæsenets samlede Tryk bliver saaledes — det tør man dog, trods al Usikkerhed i Statistiken, roligt sige — umaadeligt, langt større end de Fleste tænke sig. Dermed er der imidlertid slet ikke sagt Noget om, om det er politisk rigtigt eller ikke rigtigt at søge Hærvæsenet reduceret.

Alle ville vel betegne Hærudgifterne som »store.« Bør de indskrænkes? Selvfølgelig, hvis de ere for store. Om de faktisk ere for store, afhænger dels af

---

ofte lader sig føre for vidt, mener at kunne anføre »Preussens verdenshistoriske Exempel« til Støtte for denne Betragtning. »Navnlig den almindelige Værnepligt maa, naar den som i Preussen, gjennemføres med Alvor, sikkerlig anerkjendes som en storartet Skole for den mandlige Ungdom, til varig Nytte for denne. Ogsaa i denne Henseende hæfter der ved Militærbudgettet mere Nyttevirkning, end man ofte tænker. Preussens økonomiske Fremskridt, der ogsaa i det øvrige Tyskland vanskeligt finder sit Sidestykke er vistnok for en væsenlig Del at føre tilbage til denne det preussiske Folks Skole i Militærvæsenet.« (l. c. § 35. Wagner henviser her ogsaa til sin Afhandling i Preuss. Jahrb. 1868 I, 398 og til v. Richthofens Skrift, Ueber die Productivität der Armée). Med disse Betragtninger, der naturligvis indeholde noget Sandt, bør dog sammenholdes de Statistikens Vidnesbyrd, der findes fremdragne i de citerede Artikler i Nationaløk. Tidsskr. Forøvrigt er det indlysende, at i Lande med en stærkt udviklet Militarisme, med en betydelig Fredsstyrke, der gjennem en Aarrække holdes ved Fanerne, maa Hærens Indflydelse paa Liv og Sundhed, paa Moral og Økonomi være af en ganske anden Beskaffenhed end i Lande, der kun ere lidet militært udviklede, og som kun i nogle faa Maaneder holde en ubetydelig Styrke ved Fanerne, — en Omstændighed, som der ogsaa burde regnes med af dem, der give sig i Kast med den lidet taknemlige Opgave: at forsøge paa at levere en komparativ Militærstatistik.

vor Evne til at bære dem, dels af hvad vi opnaa ved dem. Opnaa vi mere ved dem, end vi tabe ved dem, er Balancen jo for saa vidt gunstig. Ville vi ved at ofre endnu mere paa Hærvæsnet, end vi alt gjøre, opnaa et endnu større Overskud af Fordele udover Ofre, maa vi endog betegne de nuværende Udgifter som utilstrækkelige og forlange dem endnu yderligere forøgede. Men til Bedømmelsen af alle de Forhold, der her maa blive de afgjørende, kunne Finansvidenskab og Finansstatistik ikke levere større Bidrag. Der foreligger her et praktisk-politisk Spørgsmaal, og de Forsøg, som finansvidenskabelige og nationaløkonomiske Theoretikere ville gjøre paa at besvare det, tør neppe ventes kronede med Held.

Økonomiske Theoretikere have saaledes undertiden ment at kunne udtrykke Militærudgifterne som en Brøk af Nationalformuen. Disse Udgifter skulde, have de ment, kunne betragtes som en Art Assurancepræmie. Det er i den private Husholdning i Almindelighed god Økonomi at assurere sit Skib mod Søskade, sit Hus, sine Varer, sit Indbo mod Brandskade, thi Assurancepræmien løber kun op til nogle Promille eller nogle faa Procent, og mod dette Offer opnaas Sikkerhed for Formuens (Værdiernes) Bevarelse; — det vil da — saaledes har man analogiseret — være god Nationaløkonomi at ofre en lille Brøk af Nationalformuen til Militærforanstaltninger, thi ogsaa her er der kun Tale om en i Forhold til hele Nationalformuen ubetydelig Assurancepræmie. Saaledes har man, som sagt, ment at kunne analogisere. Uheldigvis har man overset adskillige Ulighedspunkter af afgjørende Vægt. Der er

saaledes den Forskjel, at medens Assurancen i sædvanlig Betydning skaffer os en næsten fuldstændig Sikkerhed for, at vi, hvis de forsikrede Gjenstande gaa til Grunde, faa et Ækvivalent udbetalt, kunne de militære Foranstaltninger umuligt sikre os et lignende Ækvivalent for de Ødelæggelser af Nationalformue, Krigen maatte føre med sig. Der er endvidere den store Forskjel, at medens man ved den private Assurance ganske korrekt bestemmer Assurancepræmien som en Brøk af Forsikringssummen, er det ingenlunde træffende at udtrykke Militærassurancepræmien (Militærudgiften) som en Brøk af Nationalformuen. Det er kun en mindre Del af Nationalformuen, som Angreb fra fremmed Magt truer med Ødelæggelse; den allerstørste Del er fornuftigvis slet ikke truet; de ulykkeligste Krige ere ikke nødvendigvis forbundne med de største Ødelæggelser af Nationalformue; thi at en Krig medfører, at det halve Land eller endog det hele Land erobres af Fjenden, er selvfølgelig ikke ensbetydende med at henholdsvis den halve og den hele Nationalformue gaar til Grunde. Man har altsaa ved hin Analogisering fejlagtigt givet det Udseende af, at man ved Militærforanstaltninger opnaar en saadan Art Sikkerhed, som de nævnte Foranstaltninger faktisk ikke kunne give. Man har endvidere beregnet Militærudgifterne som en Brøk ikke blot af den Nationalformue, der kan gaa til Grunde, men ogsaa af den Nationalformue, der efter al Rimelighed ikke gaar til Grunde. Men der kommer Noget mere til: Den nævnte Analogisering er i højeste Grad «materialistisk.» Thi dette betegner den jo som Militærvæsenets væsenlige Opgave: at beskytte de materielle Goder, der i Forening udgjøre

Nationalformuen. Er Militærvæsenets Opgave blot at beskytte disse materielle Goder, og opnaas en saadan Beskyttelse faktisk ved Militærvæsenet, saa maa de store kosmopolitiske Massers Uvilje mod Militærvæsenet være komplet uforstaaelig; thi de Individer, hvoraf disse Masser ere sammensatte, have alle en Andel i Nationalformuen, i ethvert Fald en saadan Andel, at Sikringen af Nationalformuen ogsaa for dem er af den yderste Vigtighed. Nej, Forholdet er jo i Virkeligheden det, at Militærvæsenet foruden sin materielle Opgave har en endnu langt vigtigere ideel Opgave: den at sikre vor nationale Selvstændighed og Integritet. Ved den ovenfor omtalte Analogisering er der ganske set bort fra denne Side af Sagen, — en Side, der netop her bliver Hovedsagen, medens den ingen Rolle spiller ved dén private Assurance, hvor det netop udelukkende kommer an paa de materielle Værdier, eftersom Affektionsværdier ikke kunne forsikres. Og medens man da ved Forsikringen af materielle Gjenstande uden større Vanskelighed maa kunne udfinde Forsikringssummens og Assurancepræmiernes passende Højde, ville de meget forskjelligartede Bestanddele, hvoraf Nutidens Vælgerhære bestaa, i højeste Grad divergere i deres Værdsættelse af de ideelle Goder (netop en Art «Affektionsværdier»), som Soldaterhærene skulde beskytte. Statistiske Beregninger af den materielle Nationalformues Størrelse ville aabenbart ikke yde dem Spor af Vejledning med Hensyn til Spørgsmaalet om, hvormeget der bør bevilges til militære Foranstaltninger.

Snarere kunde der da være Tale om, at Nationalindkomstens Størrelse skulde kunne afgjøre Noget

i den Retning. Og i Virkeligheden have mange Theoretikere ogsaa her søgt at finde en Rettesnor, idet de meget rigtigt ere gaaede ud fra den Erkjendelse, at Nationalindkomstens Størrelse drager Grænser for Statsudgifternes Størrelse, — Grænser der vel forbigaaende, men umuligt i Længden kunne overskrides. Imidlertid ere de Synspunkter, der her kunne gjøres gjældende fra Finansvidenskabens Standpunkt, kun af ganske almindelig Beskaffenhed*), og deres Anvendelse i de kon-

---

*) Wagner hævder (Finanzw. § 35) at «Iagttagelsen af Forholdet mellem Finansernes Behov og Nationalindkomsten altid er et yderst vigtigt Postulat for en rigtig Finanspolitik, hvorpaa Finansvidenskaben maa lægge stærkt Eftertryk.» Men naturligvis er det ikke muligt, hvad de ældre Theoretikere ofte forsøgte. at angive en vis Procent af Nationalindkomsten som øverste Grænse for Statsudgifterne. Man maa tage Hensyn til Statsvirksomhedens større eller mindre økonomiske Værdi, den absolut «fri» Nationalindkomsts Størrelse, om Statsindtægterne komme gjennem Skatter eller Statens eget Privaterhverv osv. «Man kan ogsaa» bemærker W. videre, «tilspidse Spørgsmaalet om Forholdet mellem Finansbehovet og Nationalindkomsten saaledes: tør det Offenliges Finanskrav stige saa stærkt, at de til dets Dækning bragte Ofre fra Befolkning naaet trykkende Omfang? Dette betyder: Befolkningens normale Konsum maa indskrænkes, den sædvanlige Opsparing maa stærkt formindskes eller vel endog helt ophøre», (og vigtige Statsinteresser maa forsømmes). Wagner svarer: «Spørgsmaalet maa besvares bekræftende, naar denne Tilstand kun er en kort, forbigaaende Nødstilstand for Staten, naar Afholdelsen af høje Udgifter med Rimelighed vil føre til det tilsigtede Formaal, og naar netop denne konkrete Stat fortjener at opretholdes. Spørgsmaalet maa, hvor svært det end vil falde de Paagjældende, særlig de ledende Statsmænd, besvares benægtende, i det Mindste theoretisk, naar disse Betingelser mangle og Tilstanden vil blive varig. I døende Stater foreligger oftere denne Eventualitet.» Svaret er naturligvis theoretisk rigtigt, men dets praktiske Værdi er ikke betydelig, eftersom — hvad Wagner forøvrigt selv ind-

krete Tilfælde kan stille sig saare forskjelligt. Drager Nationalindkomsten Grænser for Statsudgifterne som Hele, bestaar der selvfølgelig ogsaa Grænser, og endnu snævrere, for de enkelte Statsudgifter. Paa et enkelt af sine Formaal kan Staten ikke ofre uforholdsmæssigt uden at forsømme andre. Dette kan til en Tid — naar Spørgsmaalet staar paa Liv eller Død — være berettiget; men i Længden vil det ikke vise sig holdbart. Men i det virkelige Liv knytter Interessen sig til den konkrete Paavisning af, hvor Grænsen er, hvorvidt exceptionelle Tilstande gjøre dens Overskridelse til-

rømmer — først Historien definitivt vil vise, om Betingelserne vare tilstede eller ej. I December 1870 troede Gambetta og hans Meningsfæller, at Frankrigs yderste Kraftanspændelse vilde frelse Frankrig som Ruslands Kraftanstrængelser i 1812—13 havde frelst Rusland. I 1861—65 mente de nordamerikanske Nordstater ved de mest kolossale finansielle Ofre at kunne frelse Unionen. Historien viste, at Gambetta tog fejl, medens den godkjendte Nordstaternes Kraftanstrengelser. Wagner fortsætter: «Er den paagjældende Statsvirksomhed i og for sig uundværlig, og kan der ikke spares noget paa den, saa beviser Umuligheden af at skaffe Midlerne tilveje netop Umuligheden af, at en saadan Stat kan vedblive at bestaa. Selv den Hjælp, man søger i en Statsbankerot, altsaa i Brud paa privatretlige Forpligtelser, vil her ikke altid hjælpe i Længden. I saadanne Tilfælde maa «Statsproduktionen» tilsidst standse som en Privatproduktion, «fordi Forretningen ikke mere dækker Omkostningerne». Ogsaa her fælder Historien Dommen, men den lader ofte længere vente paa sig, end man ventede. Saaledes bestaar der da et Forhold mellem Finanskravet og Nationalindkomsten, der i Længden ikke tør overskrides. Men derved bekræftes kun den Regel, at der maa være en vis Harmoni i den Maade, hvorpaa den Enkelte sørger for sine forskjelligg Fornødenheder. Thi til Syvende og Sidst fordeler jo det Finansbehov, der dækkes ved Skatter, sig som Udgift paa de private Husholdningsbudgetter.»

raadelig, og hvorlænge saadanne Overskridelser kunne taales. Her maa Theoretikerne — hellere end vove sig ind paa et Omraade, der ikke er deres — tie stille. Her bliver det Statsmændenes Sag at overveje, at beslutte og at handle, — og om de traf det Rette, vil først Historien vise.

Dansk Arbejderbank.

Af

Harald Westergaard.

Det er flere Gange med Rette blevet sagt, at der ikke existerer ét, men mange sociale Spørgsmaal. Samfundsonderne ere mange i Tal og have en højst ulige Oprindelse og Betydning og derfor maa Lægemidlerne ogsaa være meget forskjellige, hvad enten de ere forebyggende, helbredende eller blot lindrende. Hvor hverdagsagtig denne Erkjendelse end kan synes, saa indeholder den dog højst vigtige Følger; den lærer os, at man ikke kan sætte sociale Reformer i Gang, der med et Slag skulle reformere Samfundet; en virkelig Forbedring i Samfundsforholdene kan kun opnaas ved at mange Mennesker, hver efter sine særlige Evner, kaste sig over begrænsede Opgaver; ved at løse en saadan tilsyneladende ringe Opgave giver man ikke alene i og for sig et lille Bidrag til Opførelsen af den store Bygning; man høster ogsaa Erfaringer, der kunne være til Nytte ved fremtidige Forsøg.

Det er maaske ikke uheldigt, at den sociale Lovgivning herhjemme, der indlededes med Forslaget om en Statsanstalt til Alderdomsforsørgelse, foreløbig er

gaaet i Staa, idet man derved kan faa Tid til at se, hvad de mange spæde Planter due til, som ere komne op, Selvhjælpsforeningerne, den filantropiske Virksomhed osv.; hvis de have Livskraft, danne de og maa de danne Planteskoler for de virkelig frugtbringende sociale Reformer. Med dette for Øje skal jeg i nedenstaaende Linjer henlede Opmærksomheden paa et af de Instituter, der frembyde størst Interesse i saa Henseende — Arbejderbanken.

Arbejderbanken har tre forskjellige Formaal: den virker som Sparekasse, som Laane- og Forsørgelseskasse, og i den Maade, hvorpaa disse tre Formaal ere forbundne, ligger det karakteristiske for dette Institut. Man kan med faa Ord angive det Væsenlige ved Arbejderbanken, naar man siger, at Overskudet hovedsagelig anvendes til at støtte Forsørgelseskassen. Sparekassens og Forsørgelseskassens Midler forrentes nemlig «efter den til enhver Tid af Bankraadet fastsatte Rentefod» (for Tiden paa de sædvanlige Sparekassevilkaar, nemlig $3^4/_5$ pCt.) og hvad der bliver tilovers af Aarsindtægten tilfalder for en stor Del Forsørgelseskassen. Under $3^4/_5$ pCt. maa Foresørgelseskassens Rentefod overhovedet ikke komme; og af Overskudet tildeles der, før Aktionærerne kunne faa noget, desuden denne Afdeling en «Præmie» af $1^1/_5$ pCt., saa at der er temmelig god Garanti for, at man i Forsørgelseskassen kan opnaa mindst 5 pCt. af sine Penge. Derefter skulle Aktionærerne have et Udbytte af indtil 4 pCt., og hvis der bliver noget tilovers, fordeles det «imellem Sparekassen paa den ene Side og Forsørgelseskasse og Grundfond paa den anden Side i Forhold til de Aaret igjennem indestaaende Summer.» Men det maa vel mærkes,

at Sparekassens Andel kun kommer denne til Gode i Form af en Forøgelse af Reservefondet, og af den øvrige Del tilkommer der først Forsørgelseskassen 1 pCt. af de indestaaende Kapitaler og Resten Reservefondet, og naar dette ved disse Tilskrivninger voxer til mere end en vis Del af samtlige indestaaende Midler, skal det Overskydende deles mellem Forsørgelseskasse og Grundfond. Hidtil er denne sidste Grænse ikke naaet, men man har paa den anden Side kunnet give Forsørgelseskassen baade den førstnævnte Præmie af $1^1/_5$ pCt. og den sidstnævnte af 1 pCt., saa at Interessenterne i denne Afdeling hidtil stedse have faaet 6 pCt. af deres Penge. Hvor stor en Betydning dette Tillæg har, vil fremgaa deraf, at medens 100 Kr. med den almindelige Sparekasserente i tyve Aar voxer til noget over det dobbelte (211 Kr.), voxer den til 265 Kr., naar Renten er 5 pCt. aarlig, og til 321 Kr., naar den er 6 pCt., saa at Præmien altsaa er ensbetydende med et Tillæg af henholdsvis 54 Kr. og 110 Kr.; i sidste Tilfælde faar man dobbelt saa meget i Rente og Rentes Rente som ved den almindelige Sparekasserente af $3^4/_5$ pCt. Forskjellen bliver endnu betydeligere, naar det drejer sig om længere Aarrækker; ved 40 Aars Opsparing voxer 100 Kr. med en Rente af $3^4/_5$ pCt. til 445 Kr., med 5 pCt. til 704 og med 6 pCt. til 1029, og da Talen for en stor Del er om Alderdomsforsørgelse, hvor en saa lang Aarrække meget vel kan tænkes, er dette Regnestykke ikke helt Leg med Tal. Selv om «Præmien» kun kan naa $1^1/_5$ pCt. aarlig, har den dog sin store Betydning, og jo længere man kan vedblive at spare, desto større Betydning faar den, desto større er Opfordringen til at blive ved. Spørgsmaalet bliver

om det er muligt for Arbejderbanken i Fremtiden at give en saa høj Rente. Da Udbyttet stammer fra Bankens samlede Virksomhed, er det klart, at dets Størrelse vil bero meget paa, om Sparekasseafdelingen har en tilstrækkelig stor Tilgang. Hidtil har der vist sig en ganske mærkelig Stabilitet i Forholdet mellem Forsørgelseskassens og Sparekassens Midler. I Slutningen af 1875 var Forsørgelseskassens Midler noget over 6 pCt af Sparekassens, i 1883 netop 7 pCt, og der har saaledes vel fundet en Stigning Sted, men den har ikke været betydelig. Man maa ønske, at Sparekasseafdelingen maa faa saa stor en Tilgang, som kræves, for at give den samme Præmie som hidtil.

For en Del kommer det selvfølgelig ogsaa an paa Held ved Pengeanbringelser. Det er et godt Vidnesbyrd om den Forsigtighed, hvormed Bankens Affærer ledes, at Kursavancekontoen beløber sig til ikke mindre end 166,000 Kr. selv om en Del af dette Beløb maa tilskrives Konjunkturerne. Naar Bankens Kapitaler voxer, vil det maaske være vanskeligt at opnaa forskjellige Fordele, som man kan skaffe sig under mindre Forhold, men paa den anden Side vil Administrationsudgifterne rimeligvis komme til at spille en stedse aftagende Rolle. Hvorvidt imidlertid Rentefoden i Danmark overhovedet vil synke stærkt i Fremtiden, er vanskeligt at sige, og herpaa beror det jo i sidste Instans, om Præmien vedblivende kan holde sig paa samme Punkt. Det er altsaa ogsaa umuligt at sige, hvor stort Reservefondet rettelig bør være for at kunne imødegaa tilfældige Tab. Efter Statuterne i Arbejderbanken skal Reservefondet være indtil 10 pCt. af de til Forrentning i Banken indestaaende Midler (i alt Fald som foreløbig

Grænse). Da Sparekasseloven imidlertid indrømmer et Underskud af indtil 5 pCt. af Indskydernes Tilgodehavende, inden Likvidation er fornøden, saa betyder disse 10 pCt. ikke saa lidt, og Vedtægtens Bestemmelse om Reservefondens Størrelse maa altsaa synes at være meget betryggende, saa meget mere, som en ikke ringe Del af Bankens Midler ere anbragte i faste Ejendomme og paa andre Maader, hvorved de undgaa Kurssvingninger. Reservefondet har allerede nu en meget betydelig Størrelse (500,000 Kr.) foruden en Aktiekapital af 64,000 Kr. og Kursavance-Kontoen; Bankens Ejendom i Walkendorfsgade er desuden utvivlsomt opført i Regnskabet for langt mindre end den er værd. Det Tidspunkt vil vistnok snart kunne komme, da der kan indtræde en Standsning i Reservefondets Væxt til Fordel for Forsørgelseskassen. Der er altsaa en meget god Garanti for, at Forsørgelseskassens Midler vedblivende kunne forrentes til en Rentefod, der er betydelig højere end den sædvanlige, naar blot Sparekassen kan holde nogenlunde Skridt med Forsørgelseskassen. — Som en Fordel ved at være Interessent i Sparekasseafdelingen kan det anføres, at man til en Sparekassebog kan faa særlige Sparekasseanvisninger, der kunne udstedes baade til egen og til andres Ordre og hvorved man kan hæve uden at forevise Bogen; og navnlig byder den lange, for Banken besværlige, Kontortid Sparerne en stor Fordel, idet de hver Dag kunne hæve og indsætte Penge efter deres Arbejdstid.

Den, der træder ind i Forsørgelseskassen for at opnaa Alderdomsforsørgelse, faar imidlertid endnu yderligere Fordele. Vedtægten indeholder meget liberale Bestemmelser, med Hensyn til Tilbagebetalingen af de

gjorte Indskud, idet de indbetalte Penge med Renter betales tilbage ved Dødsfald, eller naar Vedkommende forlanger det, forudsat at han har opsparet 200 Kr. eller gjort Indskud i 10 Aar; men Præmien falder da tilbage til Banken og tilskrives Forsørgelsesfondet. Ligeledes faar Forsørgesfondet en Tilvæxt ved de talrige Utaalmodige, som ikke opfylde Vedtægtens Fordringer. Naar et Medlem, som endnu ikke har opsparet 200 Kr. eller gjort Indskud i 10 Aar, udebliver en vis Tid med Indskud, bliver han nemlig udslettet og faar $^4/_5$ af sine Indskud med Rente men uden Præmie. Skjønt der kun fordres 10 Øre for hver Uge, man har været Medlem, og Indskudene iøvrigt kunne gjøres ganske efter eget Tykke, er der dog mange Ligegyldige, som hurtig blive kjede af at spare, ja som knap engang gide modtage de $^4/_5$, som de skulle have tilbage, og ved disse Beløb er Forsørgelsesfondens Midler voxede ikke saa lidt. Det maa imidlertid haabes, at Interessenterne efterhaanden maa kunne bringes til at indse Fordelene ved at blive ved at spare, saa at denne Indtægtskilde kan bringes ned; selv om den faldt helt bort for Udtrædelsernes Vedkommende, vilde man dog have godt Udbytte af sine Penge, da der altid kunde paaregnes nogen Vinding ved Dødsfald. For Tiden udgjør Tillæget ikke mindre end omtrent $^2/_3$ af, hvad Interessenterne vilde have kunnet faa for den indbetalte Kapital med Renter og Præmier.

Enhver der har været Medlem i 10 Aar kan fordre sine Penge anvendte til en Forsørgelse for sig selv eller andre; hans opsparede Kapital overføres da til Forsørgelsesfondet, hvoraf nu Forsørgelsen udredes. En 60aarig Mand vil kunne faa 10 pCt. af sine Penge,

foruden Tillæg paa Grund af Forsørgelsesfondets andre Indtægter. Bestemmelserne i denne Retning ere i høj Grad originale og meget betryggende, idet Banken saa at sige benytter den Sikkerhed, som den af Staten garanterede Livsforsikrings- og Forsørgelsesanstalt er i Besiddelse af. Hvert Aar foretages der en Opgjørelse; naar Beholdningen er stor nok til at udrede alle Forsørgelser i det kommende Aar og derefter indkjøbe dem i Statsanstalten, kan Bestyrelsen lade Fondet afholde Udgifterne; bliver der et Overskud, forhøjes Livrenterne for det kommende Aar, som om Overskudet anvendtes til at kjøbe Livrenter til Vedkommende i Forhold til deres Forsørgelses Størrelse, og naar Beholdningen er mindre end anført, skulle Interessenterne indkjøbes i Statsanstalten. Under normale Forhold og naar Medlemstallet er nogenlunde stort, maa man vistnok kunne gjøre Regning paa, at Forsørgelsfondet er tilstrækkelig stort til at udrede Forørgelserne og give Tillæg dertil, og Medlemmerne ville da have alle Fordele, som Gjensidigheden under heldige Forhold kan medføre (f. Ex. ved større Dødelighed end paaregnet) og al den Sikkerhed, som Statens Garanti yder. — Enkelte Foreninger have sluttet sig til Banken; ved en saadan Tilslutning kan Arbejdsgiveren opnaa, at hans Tilskud til Arbejdernes Bidrag blive særdeles frugtbringende, idet Banken giver en højere Rente end der ellers kan opnaas, og ikke faa Foreninger vilde om end maaske med nogen Vanskelighed kunne faa deres Statuter omordnede saaledes, at de kunde iværksætte en Tilslutning.

For de fleste Mennesker træder Alderdomsforsørgelsen i Skygge for mere nærliggende Opgaver. Forsørgelseskassen omfatter imidlertid ogsaa en Børne-

forsørgelse, hvorved det bliver muligt at skaffe en Kapital tilveje til Konfirmation, til Udstyr ved Giftermaal osv. Børneforsørgelsesafdelingen har næsten lige saa stor Kapital og Medlemstal som Alderdomsforsørgelsesafdelingen. Ialt har Forsørgelseskassen 2—3000 Medlemmer med henved 500,000 Kr.

Arbejderbanken virker endelig som Laanekasse. Forsørgelseskassens Medlemmer have Ret til at faa Laan af Størrelse indtil $^4/_5$ af, hvad de have staaende i deres Bøger; disse Laan skulle tilbagebetales i 142 Uger. Dernæst kunne Forsørgelseskassens Medlemmer ogsaa faa Driftslaan fra 50 til 1000 Kr. mod Selvskyldnerkaution eller anden solid Sikkerhed. Disse Driftslaan, der skulle afdrages og tilbagebetales i Løbet af 5 Aar, og hvoraf der beregnes 6 pCt. aarlig Rente, gives til Arbejdere, Haandværkere, Næringsdrivende osv.

Man nærer ofte en vis Mistillid til de Selvhjælpsforeninger, der virke som smaa Laanekasser, og betragter dem af den Grund som usolide, fordi Arbejderen jo ikke har anden Kapital end sine to Hænder og derfor ingen Sikkerhed kan yde. Ved denne Mistillid gjør man imidlertid som oftest Sygekasserne Uret. Naar en Sygekasse kun omfatter Arbejdere i en mindre Kreds, ved en Fabrik f. Ex. eller indenfor faa Sogne, saa vil en Arbejder i Reglen slet ikke kunne begaa sig mellem sine Kammerater, naar han ikke betaler sin Gjæld til Sygekassen. Derfor ser man ogsaa meget ofte, at Selvhjælpsforeningerne netop se deres Fordel ved at udlaane Penge til Medlemmerne i smaa Beløb, alt som en eller anden større Extrabegivenhed kræver en større Udgift for Vedkommende, en Barselseng f. Ex. eller en Konfirmation. Man kan endogsaa møde For-

eninger, hvor en saadan Laanevirksomhed betragtes som den væsenligste Fordel for Medlemmerne. Det kan overhovedet ikke nytte overfor Selvhjælpsforeninger at anlægge en altfor streng mathematisk Maalestok; Sygelighed er jo et saa variabelt og vilkaarligt Begreb, at en blot nogenlunde korrekt Opgjørelse af en Sygekasses Status er omtrent umulig, og man maa ikke tage det for nøje, om Kapitalens Anbringelse ikke tilfredsstiller strenge økonomiske Fordringer. Arbejderbanken er det eneste Pengeinstitut, som giver disse Smaalaan, og dette sker ikke uden store Opofrelser. Disse Laan volde langt større Ulejlighed end et enkelt større Laan og kunne derfor ikke betragtes som Forretningsgrundlag, idet der selv til en Rente af 6 à 7 pCt. ingen Fortjeneste bliver, naar Omkostningerne fraregnes. Naar Laantagerne bo spredt over hele Byen og tilhøre alle mulige Klasser, er det overordenlig vanskeligt at gjøre sig bekjendt med deres personlige Forhold og at bedømme den Sikkerhed der stilles, og ofte er det kun med stort Besvær at Bankens Funktionærer kunne skaffe sig det samme Personalkjendskab, som Sygekasserne saa at sige have gratis. Det vilde maaske her ikke være uden Betydning, om Banken kunde virke med forskjellige Arbejderforeninger som Mellemled, saa at det blev overladt til disse at garantere for Laanets Tilbagebetaling. Derved vilde ikke alene Banken selv vinde, men ogsaa Selvhjælpsforeningerne blive støttede. En saadan Samvirken har ogsaa været paatænkt.

Spørger man nu, om Arbejderbankens Erfaringer kunne overføres i en videre Kreds, saa maa man svare, at de utvivlsomt kunne faa stor Betydning for andre Sparekasser. Det langt ældre Institut «Bikuben» har i stor

Stil gjennemført lignende Tanker, om end paa en anden Maade, men ellers have de talrige Sparekasser ikke i nogen betydelig Grad virket for slige Formaal. Sparekasserne raade Landet rundt imidlertid over saa store Midler, at en delvis Anvendelse deraf til Hjælp for Selvhjælpen vilde kunne give denne et meget stærkt Stød fremad.

Vanskeligere bliver det at afgjøre, om man kan bygge paa disse Erfaringer under Diskussionen om en Statsanstalt for Alderdomsforsørgelse. Præmiesystemet vil utvivlsomt for de fleste staa som langt mere tiltalende end et direkte Statstilskudssystem; den højere Rente ser mindre ud som Gave, og har tilmed den Fordel særlig at gavne de udholdende Interessenter. De liberale Bestemmelser med Hensyn til Betalingen af Indskud og navnlig med Hensyn til Tilbagebetaling og Laan ville ogsaa tiltale de Fleste, men en Analogislutning til et Institut med saa store Dimensioner, som en Statsanstalt har, kan man næppe drage. Naar man ikke kan overkomme at indrømme Laan paa Indskud, saa bliver der jo for en stor Del kun Ulemper tilbage ved de liberale Bestemmelser, — letsindige Ind- og Udmeldelser ville høre til Dagens Orden, og Middelklassen, der jo overhovedet har benyttet Sparekasserne langt mere end paatænkt, og ogsaa i Arbejderbanken spiller en Rolle, vil maaske blive den eneste faste Kjærne. Men saa meget er dog vist, at de fleste Mennesker ville betragte deres Penge som spildte, naar de ikke kunne faa dem igjen efter Behag, det kommer jo overhovedet ikke saameget an paa, hvad man virkelig faar, som hvad man tror at faa. Og af mange dyrekjøbte Erfaringer ved man jo, at intet selv nok saa velment

filantropisk Foretagende kan lykkes helt. Naar man dog opnaar noget, er Tiden og Arbejdet dog ikke spildt, selv om f. Ex. ni af ti faldne Kvinder vende tilbage til deres gamle Liv, naar de slippe ud af Magdalenehjemmet, selv om de allerfleste Forbrydere, som Filantroper tage sig af, vise sig at være Hyklere, er der dog ingen Grund til at trække paa Skuldrene ad Bestræbelserne i denne Retning, og saaledes gaar det ogsaa baade med Selvhjælpen, hvor dog Virkningen af de gode Bestræbelser i Reglen kommer forholdsvis hurtigt, og med de store Opgaver for den sociale Lovgivning: man maa bygge langsomt paa den store Bygning og i Begyndelsen nøjes med smaa Resultater.

Dødeligheden under forskjellige økonomiske Kaar.

Th. Sørensen: De økonomiske Forholds og Beskjæftigelsens Indflydelse paa Dødeligheden.
Første Afdeling: Kjøbenhavn. Kbhvn. 1884.
119 S. 8vo.

Anmeldt af

Harald Westergaard.

Dette Skrift kommer frem paa en Tid, da der er god Brug for det. For Øjeblikket samle de sociale Spørgsmaal sig for en stor Del om Arbejderforsikring, og for at disse Spørgsmaal kunne blive fyldestgjørende behandlede, er det af stor Betydning at faa noget at vide om Dødeligheden i de lavere Klasser. Det er et Emne, som der ganske vist er skrevet ikke saa lidt om, og i den statistiske Literatur er der mange Navne, der jævnlig citeres, naar der er Tale om Arbejderdødelighed og lignende Spørgsmaal, saaledes Casper, Villermé, Neufville osv. osv., men noget virkeligt Udbytte give disse Citater næsten aldrig, fordi de nævnte Forfattere paa enkelte Undtagelser nær have behandlet Stoffet fuldstændig uvidenskabeligt.

Det er et Særkjende for Sørensen, at han helt igjennem benytter sig af korrekte Methoder og anvender en streng videnskabelig Kritik paa sine Resultater, saa

at han paa ethvert Punkt hellere siger for lidt end for meget, og man maa være ham saa meget mere erkjendtlig herfor, som denne Ærlighed ved Behandlingen af Stoffet medfører et Arbejde, der er mange Gange større end det, som de fleste tidligere Forfattere have anvendt paa deres let kjøbte Resultater.

Sørensen har nemlig paataget sig det møjsommelige Arbejde for samtlige Byer i Danmark at gaa hele Folketællingsmaterialet fra 1870 og et Tiaars Dødsattester*) igjennem fra Grunden, idet han har behandlet Individ for Individ og henført alle Personer hver i sine Rubriker af de mange, som Arbejdets vidtløftige Plan krævede: efter Erhverv, social Stilling, Alder og Dødsaarsag.

Han har her forelagt første Afdeling af sit Arbejde: Dødeligheden i Kjøbenhavn. Resultaternes Paalidelighed efter en saa dybtgaaende Deling af Materialet er utvivlsomt saa stor, som man kan vente det i en By med en talrig, stærkt voxende og bevægelig Befolkning, og der er maaske kun en eneste Gruppe, hvor der er større Tvivl tilstede, nemlig Tyendeklassen. Her er det nemlig særdeles vanskeligt at gjøre Folketallet og Antallet af Dødsfald homogene; en Mængde Tjenestepiger ville saaledes, naar de blive svagelige, flytte hjem til deres Forældre, enten paa Landet, saa at deres Dødsfald altsaa slet ikke blive medregnede, eller i Byen, hvor de da ved Døden i Reglen nævnes som forsørgede af Forældrene eller lign., men ikke som

*) Det kan ikke fremhæves stærkt nok, at det statistiske Bureau her som altid har vist sin Interesse for de sociale Videnskaber ved med stor Liberalitet at stille hele sin Materialsamling til Forfatterens Raadighed.

Tjenestepiger; Dødeligheden i denne Gruppe maa derfor altid synes langt ringere end den i Virkeligheden er. Det er en Vanskelighed, som vel kan overvindes i smaa Kommuner, f. Ex. paa Landet, ved direkte Henvendelse til Folk paa Stedet, men i en stor By er en saadan Forbedring af Folketællingen saa godt som utænkelig.

En Del af Resultaterne ville først kunne bedømmes fuldstændig, naar Forfatteren har bearbejdet Materialet for Kjøbstæderne; andre Resultater ere derimod allerede nu saa vel begrundede, at der ikke kan være nogen Tvivl tilstede.

Hovedresultatet er dette, at Dødeligheden i de lavere Samfundslag er i en uhyggelig Grad større end i de bedre stillede Klasser. Sørensen har delt Befolkningen i tre Grupper, nemlig Haandværks- og Fabriksarbejdere og dermed omtrent ligestillede (Gruppe I), underordnede Embeds- og Bestillingsmænd, Kontorister, Smaahandlende, Haandværkere osv. (Gruppe II) og endelig højere Embedsmænd, Læger, Sagførere, Grosserere osv. (Gruppe III); Gruppe II og III komme altsaa nærmest til at betegne Middelklassen, Gruppe I Arbejderklassen. Det viser sig nu, at Dødeligheden i Gruppe I i en Del Aldersklasser er mere end dobbelt saa stor som i Gruppe II og III, og hvor Forskjellen er mindre, er Dødeligheden dog paa et Par Undtagelser nær over 50 pCt. større blandt Arbejderne end i Middelklassen. Som Bevis paa Betydningen af disse Tal, skal jeg anføre, at med saadanne Dødelighedsforhold vil i Gruppen I et vist Antal tyveaarige Mænd svinde ind til Halvdelen ved 55 Aars Alderen og til Fjerdedelen ved 65 Aars Alderen, medens der i

Gruppe III vil være omtrent $^3/_4$ tilbage ved 55 Aars Alderen og Halvdelen ved 65 Aars Alderen. Disse Tal lede til alvorlige Betragtninger, og der er store Opgaver at tage fat paa for at udjævne denne Forskjel; men det maa i hvert Fald erindres, at Arbejderne bør kunne gjøre noget selv for at udjævne Forskjellen; derom vidner allerede tilstrækkelig den store Mængde af Drankerdødsfald og Selvmord i de lavere Klasser, og det er vist, at der hos Arbejderne ofte er en utilgivelig Ulyst til at efterkomme almindelige Forsigtighedsregler. Kun ved gjensidig Imødekommen kan man gjøre sig Haab om en virkelig Forbedring i denne Retning.

Jeg skal iøvrigt ikke nærmere omtale de mange interessante Resultater, som fremgaa af Sørensens Undersøgelser, men henvise til Bogen selv. Med mest Interesse vil man maaske læse om Tuberkulosens Indflydelse paa Dødeligheden i de forskjellige Samfundslag. Man møder her en tilsvarende Forskjel som ved Dødeligheden i det hele taget: medens der saaledes i Middelklasserne døde 3—4 pm. aarlig af denne Sygdom blandt Mænd i 45—55 Aars Alderen, døde der 9 pm. aarlig i Arbejderklassen; og i den følgende Aldersklasse er Forskjellen endnu større. Det er navnlig hos Mændene, at Forskjellen er saa stor, og Sørensen mener, at man derfor kan opløse Tuberkulosens Virkning i to; den ene skyldes navnlig Beskjæftigelsen og optræder derfor især hos Mændene, den anden skyldes de ringere økonomiske Kaar og hvad dermed staar i Forbindelse og optræder i omtrent lige høj Grad hos begge Kjøn.

Mindre Meddelelser.

Vort Valutaforraad.

Nationaløkonomisk Tidsskrift har i sine to foregaaende Aargange været i Stand til at meddele en Opgjørelse af de Beholdninger af ædelt Metal og Valuta paa Udlandet (herunder Tilgodehavende hos Korrespondenter), som forefandtes hos de kjøbenhavnske Banker og Finansministeriet ved Udgangen af Maj Maaned i Aarene 1880—83.

Foretages en Opgjørelse efter samme Princip for Udgangen af Maj 1884 og sammenholdes Resultatet af denne Opgjørelse med de tidligere meddelte, viser Forholdet sig at være følgende:

31. Maj	1880	Kr.	80,759,374.
—	1881	—	97,901,758.
—	1882	—	77,526,635.
—	1883	—	81,394,822.
—	1884	—	69,442,622.

Beholdningens Størrelse i indeværende Aar viser altsaa en Tilbagegang af ikke mindre end 12 Millioner imod 1883 og er i det hele lavere end i noget af de 4 foregaaende Aar. Det blev i 4. Hefte af Tidsskriftets forrige Aargang fremhævet, at den lille Fremgang, som Aaret 1883 viste imod 1882, væsenlig skyldtes Udførsel af Værdipapirer til Udlandet. Da det maa antages, at denne Udførsel af Værdipapirer siden den Tid

er vedbleven efter en ikke ganske ringe Maalestok, viser den stærke Tilbagegang af Valutaforraadet siden 31. Maj 1883 i saa meget højere Grad hen til et ugunstigt Forhold mellem Værdierne af Danmarks Vareindførsel og Udførsel i dette Tidsrum, hvilket vel navnlig skyldes de nærmest foregaaende Aars uheldige Høstforhold i Forbindelse med et stadigt stigende Forbrug af udenlandske Varesorter, hvorom Toldintradernes vedvarende Forøgelse bærer Vidnesbyrd.

Tysklands Jernbaner.

I det tyske Rige fandtes i 1882 (jfr. Statist. Jahrb. f. d. d. R. 1884) noget over 34,000 Kilometer Jernbane, hvoraf c. 22,600 Statsbaner, 3700 Privatbaner under Statsadministration og 7800 Privatbaner under egen Administration. Af det samlede Tal, 34,000, faldt

paa Preussen	20,000	Kilom.
— Bayern	4,900	—
— Sachsen	2,000	—
— Württemberg......	1,500	—
— Baden	1,300	—
Elsass-Lothringen	1,200	—

I de enkelte Stater kom der altsaa følgende Jernvejsstrækninger paa hvert 1000 Kvadratkilometer af Arealet og paa hvert 100,000 Indbyggere:

	pr. 1000 Kv.-Kil.	pr. 100,000 Indb.
i Sachsen	136	69 Kilom.
- Baden...........	87	84 —
- Elsass-Lothringen	84	78 —
- Württemberg	74	73 —
- Bayern	65	93 —
- Preussen	58	73 —
- det tyske Rige...	63	76 —

Naar Befolkningen tages som Maalestok, kunne Differencerne vel ikke betegnes som saa overdrevent store; anderledes naturligvis, naar der maales med Arealet. De andre tyske Stater ere for smaa til, at tilsvarende Oplysninger fra dem kunne have synderlig Interesse (i Waldeck, der er den med Jernbaner slettest forsynede tyske Stat, fandtes i 1882 knap 4 Kilometer Jernbane); vi bemærke kun, at Mecklenburg-Schwerin, Schwarzburg-Rudolstadt og Lübeck ganske mangle Statsbaner, medens Bremen, de to Lipper, Reuss æ. L. og Waldeck udelukkende have Statsbaner. Mellemtingen: «Privatbaner under Statsforvaltning» findes næsten ene i Preussen, der have lidt over 11,500 Kilom. Statsbaner, c. 3500 Km. Privatbaner under Statsforvaltning og henved 5000 Km. Privatbaner under egen Forvaltning.

Mellem de enkelte preussiske Provinsers relative Jernbaneforsyning er der store Differencer. I Forhold til Arealet følge de (bortset fra Hohenzollern) saaledes: Rhinlandet (101 Kilometer Jernbane pr. 1000 □ Km.), Westfalen (97), Sachsen (77), Hessen-Nassau (77), Schlesien (67), Brandenburg (61), Hannover (51), Slesv.-Holst. (48), Posen (39), Pommern (37), Vestpreussen (34), Østpreusssn (27). I Forhold til Indbyggertallet er Rækkefølgen denne: Westfalen (96 Km. pr. 100,000 Indb.), Hannover (93), Sachsen (84), Slesv.-Holst. (80), Hessen-Nassau (78), Brandenburg (72), Pommern (71), Schlesien (68), Rhinland (67), Posen (67), Westpreussen (62), Østpreussen (51).

Det formaalstjenligste Apotheksystem.

Af

Fredrik Bajer.

Hvad er Formaalet? — Hvilken Ordning tjener Formaalet bedst?

Det er et Spørgsmaal, som man kun altfor ofte glemmer, naar noget skal ordnes eller omordnes.

At Apothekvæsnet trænger til at omordnes, — derom er der kun én Mening. Hvorledes, — derom er der snarere ti Meninger.

Skulde denne Uenighed ikke kunne nærme sig til Enighed, naar man begyndte med at klare sig, hvad egenlig Apothekvæsnets Formaal er?

Apothekvæsnet er et Led i Kampen mod Sygdommen, ligesom Laboratorieetaten er et Led i et Lands Forsvar, i Kampen mod Krigens Ødelæggelse.

Om denne Lignelse end — som enhver anden — viser sig at halte, naar man vil føre den videre, end den i Følge sin Natur taaler, saa passer den dog langt. Ligesom de militære Laboratorier, i Særdeleshed ad kemisk Vej, tilvejebringer en meget stor Del af de Midler, som under Officerernes Ledelse bruges til at bekæmpe Fjenden, saaledes frembringer Apothekerne, ad samme Vej, de Midler, som under Lægernes Anvisning bruges i Kampen mod Sygdommen.

Skal Krigen imod den ydre Fjende føres saa eftertrykkelig som muligt, er det vigtigt, at Tropperne bliver saa let og rigelig som muligt forsynede med de Kampmidler, der tilvirkes i de militære Laboratorier. Derfor har Staten ogsaa sørget, idet den leverer Tropperne disse Kampmidler uden Betaling, vaager over, at de fører dem med sig i rigelig Mængde, og at der er lettest mulig Adgang for dem til at forsyne sig med flere, naar det behøves. Saaledes bærer Staten sig ad, naar Talen er om Forsvaret, om den Kamp mod Krigens Ødelæggelse, hvis eneste fornuftige Formaal er: Fredens Gjenoprettelse.

Men hvorledes bærer Staten sig ad, naar Formaalet er: Sundhedens Gjenoprettelse? Sørger Staten tilstrækkelig for, at Kampen mod Sygdommen kan føres med det størst mulige Eftertryk? Sørger den for, at Kampmidlerne i dette Tilfælde, nemlig Lægemidlerne, er saa lette at komme til som muligt? Uddeler Staten dem frit, hvor de behøves, — eller lader den dem betale dyrere end næsten alle andre Varer?

Svarene paa disse Spørgsmaal er lette at give. Men hvad er da Grunden til, at Staten stiller sig saa forskjellig lige over for Løsningen af Opgaver, som har saa meget tilfælles med hinanden?

Baade er Lægemidler (Medicin) forholdsvis nogle af de dyreste Varer, og de er tillige nogle af de vanskeligst tilgængelige, fordi Apothekerne eller Oplagsstederne for Lægemidler er altfor tyndt eller ujævnt spredte iblandt Befolkningen. Og dog er vel Apothekerne til for Befolkningens Skyld, og ikke Befolkningen for Apothekernes. Man kunde i Sandhed fristes til at

tro det sidste, naar man betragter den nuværende Ordning.

Dyre er Lægemidlerne.

«Den danske Medicinaltaxt er faktisk den billigste, der findes i noget Land». Saaledes svarede «Apothekerforeningens« Formand den $^{14}/_{1}$ 1884 «Sygekassernes Fællesudvalg», der fik et afslaaende Svar paa sit Andragende om, at Rabatten paa den Medicin, der udleveredes paa Sygekassernes Regning, og som Apothekerne efterhaanden havde formindsket fra 33 til 20 pCt., dog maatte forhøjes til 30 pCt.

Deraf, at Lægemidler i Danmark muligvis er billigere end nogensteds i hele den vide Verden, følger ingenlunde, at de er billige. Derfor kan de godt være dyre. Deraf følger kun, at de andensteds er endnu dyrere.

At en Vare er dyr, vil vel efter almindelig Sprogbrug sige, at den koster meget i Forhold til sin Værdi. At dette er Tilfældet med Medicin i Almindelighed, vil næppe nogen nægte. Et enkeltstaaende, men meget oplysende Exempel har Grosserer Th. Giessing meddelt i «Nationaløkonomisk Tidsskrift« (1884, S. 175): For et Pulver var Apothekerens Indtægt 1 Kr. 56 Øre, medens hans Udgift havde været 24 Øre. Ingen vil forlange, at Apothekerne skal sælge til Indkjøbspris, men derfra er ogsaa et stort Spring til at tage halvsyvende hundrede Procent, saaledes som i dette muligvis enestaaende Tilfælde. At lignende Exempler kan fremdrages og forblive staaende uimodsagte, sætter ondt Blod, især iblandt den uformuende Befolkning, — noget, som Apothekerne selv skulde synes at maatte

være de første til at ville forebygge. Maa det saaledes ikke være haardt for ærekjære Mænd at læse, hvad der har staaet i et meget udbredt kjøbenhavnsk Blad som Text til et Billede:

Karl (i Apotheket): »Hvad koster Medicinen?»

Apothekeren: «1 Krone«.

Karl: «Det er mere end nok!«

Han kaster 10 Øre paa Bordet, og løber sin Vej. Apothekeren kalder paa sin Provisor, som strax løber efter Drengen. Apothekeren venter ved Døren, og da han ser, at Provisoren ikke kan faa fat i Drengen, raaber han: «Aa, kom blot tilbage — lad den Slyngel løbe! Vi har dog tjent de 5 Øre». — Maa det ikke være haardt at tie stille til slige Overdrivelser? — Tie stille, fordi man føler, at der dog er nogen Sandhed paa Bunden. — Maa det ikke være haardt for Apothekerne i Danmark, hvis Medicinaltaxt »faktisk er den billigste, der findes i noget Land«?

Hvorledes maa det da ikke være andre Steder?

I England skal det være et gammelt Ord paa Landet, at Apothekerens Bod er det eneste Sted i Landsbyen, hvor af hver 12 Skilling, som tages ind, de 11 er tjente af Ejeren.*)

I Tyskland er man endnu haardere imod Apothekerne. Saaledes finder man i Dr. Daniel Sanders' store »Wörterbuch der Deutschen Sprache« under «Apotheker« følgende: «Die Viel (99 Procent, wie es heiszt) verdienenden Apotheker, die 99procentigen Apotheker (Auerbach Leben 2,161) neunt der Volkswitz auch

*) Jf. norsk Storthingsdokument Nr. 30 (1884) fra Næringskomiteen Nr. 2, i Berners Forslag om Kvinders Adgang til farmaceutisk Examen, Sp. 3.

kurzweg Neunundneunziger . . .« Og paa et andet Sted finder man «Apotheker-Rechnung» som Betegnelse for «eine übermäszige, unbillige Rechnung«.

I Frankrige maa Befolkningen nære lignende Anskuelser om Apothekerne, siden E. Littré i sin udmærkede «Dictionnaire de la langue française» opfører; «Mémoire d'apothicaire, compte sur lequel il y a beaucoup à rabattre«. Det samme Udtryk har A. F. Dalin i sin 1842—44 udgivne fransk-svenske Ordbog, hvor det forklares som «en för högt uppsatt räkning». — Muligvis kan disse Udtryk have medvirket til, at «apothicaire« efterhaanden er gaaet af Brug, medens »Pharmacien« nu er almindeligt.

Det gaar maaske med Apothekere som med Toldere: det bibelske «Toldere og Syndere« har givet «Tolder» en Bibetydning af noget mindre hæderligt, hvorfor en Toldembedsmand i vore Dage næppe vilde synes om at blive tiltalt som »Hr. Tolder«. Apothekerne i vore Dage er lige saa uskyldige som Oldtidens Toldere. Det er Staten eller dens Myndigheder, som bærer Skylden for alt, hvad der i denne Henseende kommer over Apothekernes uskyldige Hoveder. «Medicin sælges her i Landet efter en bestemt Taxt, som fastsættes af Sundhedskollegiet», — siger bemeldte Skrivelse af $^{14}/_{1}$ 1884 fra «Apothekerforeningen« til »Sygekassernes Fællesudvalg».

En saa fint udviklet Æresfølelse maa man ikke vente af nogen Klasse, som Staten har udrustet med forholdsvis altfor indbringende Privilegier, at den af sig selv skulde ønske en Nedsættelse. En saadan Klasse véd, at Befolkningen, som maa betale Gildet, nok omsider skal sørge for, at Indtægterne bliver bragte i et

rigtigere Forhold til de Tjenester, der ydes for dem. Af Apothekernes Æresfølelse kan man derimod vente, at de indrømmer, at for de flestes Vedkommende er Vederlaget for de Tjenester, der ydes Befolkningen, altfor stort, og at de derfor ikke modsætter sig, at Lønnen kommer til at staa i et mer passende Forhold til Arbejdet. At ville tilsløre det omtalte Misforhold imellem Arbejde og Løn vilde være forgjæves: de offenlige Blade taler altfor højt om de svimlende Kjøbesummer, hver Gang et Apothek er solgt, og ved Nyaarstid vil man blandt Skatteansættelserne i næsten alle større Kjøbstæder eller i saadanne, der ligger i velbefolkede Egne af Landet, kunne finde Apothekernes blandt de højeste.

Derfor kan det godt være sandt, hvad man læser i Apothekerforeningens merbemeldte Svar af $^{14}/_{1}$ 1884 til Sygekasssernes Fællesudvalg, at den af Apothekerne hidtil ydede Moderation er et Bidrag til Sygekasseinstitutionen, der er «saa betydeligt for flere af Apothekerne, at disse ikke kunne bære et yderligere Offer«. Thi Ordet »flere» behøver jo ikke at betyde flere end 3, eller nogle faa af alle, hvorom her er Tale. Paa nogle faa nær vil sandsynligvis alle Apothekerne let kunne bære det omtalte Offer. Men, hvor bagvendt Ordningen er, viser sig bedst, naar man lægger Mærke til, at her retter alle sig efter nogle faa, medens ellers i Reglen det lille Mindretal maa rette sig efter det store Flertal.

Ved Fastsættelsen af den danske Medicinaltaxt følges, saa vidt vides, den samme bagvendte Fremgangsmaade. Der spørges: hvorledes maa Taxten være, naar den uheldigst stillede Apotheker skal kunne sulteføde sig? Efter denne ene retter sig alle andre; thi

Taxten maa være ens over hele Landet. Ved at kjøbe hos den uheldigst stillede Apotheker bliver Lægemidlet i Almindelighed ikke betalt for dyrt; thi Varens Pris paavirkes jo i høj Grad af Stedet, hvor den sælges. Men paa alle andre Apotheker betaler man Lægemidlet over dets Værdi, og i de store og folkerige Handelsstæder, der tillige som oftest har den fattigste og usundeste Befolkning, betaler man de fleste Lægemidler saa langt over deres Værdi, at som Følge deraf Apothekerne skovler Penge ind, for hvilke de i Virkeligheden ingen tilsvarende Tjenester har ydet den medicinforbrugende Befolkning, medens denne paa sin Side i Grunden er gjort skatskyldig til Apothekerne. Disse oppebærer en Skat i Kraft af sine Privilegier. Det Beløb, der betales for meget for hvert Lægemiddel, er et af Staten avtoriseret Paalæg af samme Slags som den Told, man betaler ved at kjøbe toldpligtige Varer hos en Kjøbmand. Der er kun den væsentlige Forskjel, at Toldbeløbet indflyder i Statskassen, hele Folkets offentlige Kasse, medens det Beløb, som betales Apothekeren over Lægemidlets virkelige Værdi — Tolden paa Apothekervarer fraregnet —, indflyder i Apothekerens private Lomme; og det kommer saaledes ikke den til ham skatskyldige Befolkning til Gode, med mindre han bruger hele sit Overskud udtrykkelig paa en for denne nyttig Maade. Saa overmenneskelig uegennyttig er næppe nogen eneste Apotheker; men, om det ogsaa var Tilfældet, vilde det saaledes Befolkningen tilbagegivne ydes af Naade og ikke som en Ret.

Saa meget uretfærdigere viser sig denne alt andet end nationaløkonomiske Ordning af Apothekvæsnet, naar man lægger Mærke til, at denne «Skat» — mindst 1 Million Kroner, som Befolkningen aarlig betaler for

meget for Medicin — egenlig kan siges at være paalagt i omvendt Forhold til Skatteevnen. De sundeste, arbejdsdygtigste og derfor i Almindelighed mest skatteevnende Personer medvirker mindst til at bære denne «Skat», uden for saa vidt de maa betale for Andre, hvis Forsørgere de er, og i hvis Sygdom de i de allerfleste Tilfælde er uden Skyld. Skatten tynger derimod haardest paa de sygeligste, kraftesløseste, elendigste, usleste, fattigste og derfor i Almindelighed mindst skatteevnende Personer. Fattigdom avler ofte Sygdom, og Sygdom ofte Fattigdom. Jo sygeligere et saadant stakkels Menneske bliver, des mere maa han udrede i Skat af denne Natur, uagtet hans Skatteevne aftager, i samme Forhold som hans Sygelighed tiltager. Naar hans Skatteevne helt er ophørt, er Sygdommen maaske netop paa det Højeste; han er mer end nogensinde trængende til Lægemidler, og har i samme Øjeblik vanskeligst ved at faa dem. Enten kastes den Skattebyrde, han ikke længer selv kan bære, over paa Andre — i visse Tilfælde paa Fattigvæsnet, hvorved han uskyldig kan lide Tab i borgerlige Rettigheder —, eller han segner under Byrden, bukker under for Sygdommen, Nøden og Elendigheden. Og ikke han alene gaar til Grunde. Han river som oftest Andre med sig i sit Fald, ej alene Børn eller andre Nærpaarørende, hvis naturlige Støtte han er, men Sygdommen kan, hvis den er smitsom, virke tilbage og vende sig straffende imod den Befolkning, der for længe har taalt en saa uretfærdig Ordning af sit Apothekvæsen. Var Sygdommen ikke smitsom, kan denne Skat til Apothekerne, for hvilken disse Intet yder til Gjengjæld, dog have gjort det saa vanskeligt for den Syge, i Tide og tilstrækkelig,

at forsyne sig med Lægemidler, at disse er komne for sent, og at som Følge deraf den Syges Arbejdsevne vedvarende er bleven svækket. Og da dette utvivlsomt gjælder en Mængde Syge, er det ikke overdrevent at sige, at derved er foraarsaget et Nationaltab af meget stor Værdi. Paa den hygiejniske Kongres i Haag i Avgust d. A. har Dr. Jules Rochard fra Paris paavist dels, hvilke uhyre Summer Sygdommene har kostet, dels hvilke uhyre Summer det i Fremtiden vil være muligt at spare, naar man kun virksommere end hidtil fører Kampen imod Sygdommene. Men dertil hører ogsaa, at Kampmidlerne — d. v. s. Lægemidlerne — bliver lettere tilgængelige ved at ydes for billigere Pris eller endog for intet.

Dersom det overvejende store Flertal af Apothekere, hvis Varer betales langt over disses virkelige Værdi, levende kunde forestille sig, med hvilken Sum af Lidelser for Andre deres egen Velstand er kjøbt, vilde de næppe saa stærkt som hidtil modsætte sig en retfærdigere Ordning. De vilde desuden indse, at den nu gjældende ikke lader Apothekernes vigtige Samfundsklasse komme til sin Ret, — sin Ret til at indtage den Plads i Kampen mod Sygdommen, som den ifølge Apothekvæsnets oprindelige Formaal burde. De maatte netop sætte en Ære i at indtage den værdigere Stilling i de Kæmpendes Rækker, hvorfra de saa virksomt og eftertrykkelig som muligt kunde deltage i denne Kamp. Saa længe derimod Apothekernes overflødige Brød er en Frugt af de Syges stigende Nød, saa længe er Apothekvæsnet uretfærdig ordnet.

De egenlige Lægemidler (Medicin) ere ikke alene paa Grund af Dyrheden nogle af de vanskeligst tilgængelige Varer, men ogsaa af den Grund, at de tit maa hentes meget langt borte til de Syge. Hvilken Uret begaas der ikke mod disse, hvis Liv endog i visse Tilfælde kan afhænge af, om Lægemidlet rækkes dem en halv Time før eller senere! Det er i Almindelighed Hensynet til, at de bestaaende Apotheker ikke maa lide Skaar i sin Næring, som hindrer ny Apothekers Anlæg. Hvor aabenbar Trangen til et Apothek end er i hele Befolkningens Øjne, kan vedkommende Myndighed dog tit ikke se Trangen, og altsaa kan heller ikke Justitsministeren, som plejer at se med sine underordnede «sagkyndige» Myndigheders Øjne. Det bliver derfor, efter en hel Del Skriveri frem og tilbage, paa de fleste Steder ved det Gamle.

Det er andensteds oplyst, at der i Danmark (1879) havdes 1 Apothek paa 14,000 Mennesker i Gjennemsnit, medens Tyskland (1875) havde 1 paa 9500, Schweiz (1876) 1 paa 8000, Frankrig (1876) 1 paa 6000, Holland (1876) 1 paa 5000, Grækenland (1875) 1 paa 4000 og England 1 paa 2000 Indbyggere*). Af denne Statistik bør man dog ingenlunde uden videre slutte, at Danmark i denne Henseende vilde komme omtrent i Højde med Udviklingen i det øvrige Evropa, hvis det f. Ex. fordoblede Antallet af sine Apotheker. En saadan Foranstaltning vilde uden Tvivl hilses med Glæde af de farmacevtiske Kandidater, som endnu ikke er Apothekere. Men Hensynet til dem maa staa tilbage

---

*) Farmacevtisk Stat, udg. af Jordening og Seehusen (Kbhvn. 1879) S. 65.

for det langt vigtigere Hensyn til Befolkningen. Og denne vilde kun have Fordel af Apothekernes Forøgelse i Antal, for saa vidt de ny Apotheker tillige blev anlagt paa Steder, hvor der trænges til dem. Vilde man derimod i en lille Kjøbstad oprette et nyt Apothek ved Siden af det gamle, hvis hele Indretning var upaaklagelig og Betjening tilstrækkelig, vilde derved snarere tabes end spares, set fra et almindeligt nationaløkonomisk Standpunkt. Ingen vilde derved faa synderlig nærmere til Apothek, men Driftsomkostningerne vilde stige, idet meget maatte være dobbelt, hvor enkelt kunde gjøre Fyldest.

Det gjælder mindre om en Forøgelse af Apothekernes Antal end om en ligelig, jævn Fordeling eller Spredniug af Oplagssteder for Lægemidler over hele Landet. I samme Grad som Samfærselsmidlerne stiger i Mængde og Godhed, kan Tilvirkningsstedernes Antal inskrænkes. Ved den store Drift spares Omkostninger. Det er derfor økonomisk at have nogle faa store Laboratorier for den Medicin, som taaler Forsendelse og Henliggen i længre Tid, og som hører til de staaende Varer, der kan sammensættes efter faste (trykte) Recepter. Derimod maa der være mange Gange flere spredte Oplagssteder endt nu. Især vilde det være i Befolkningens Interesse, om Lægernes Dispensationsret blev betydelig udvidet, saa at paa Landet, og især i dets tyndere befolkede Egne, Lægen mer end hidtil havde Medicinen lige ved Haanden. Og med visse Lægemidler burde det vel endog paabydes ethvert Hjem at være forsynet. I alt Fald burde Staten sørge for, at der indenfor visse Grænser var let og hurtig Adgang til efter Recept at

blive forsynet med de vigtigste og almindeligste Lægemidler. Overhoved passer Fremgangsmaaden ved Soldaternes Forsyning med Munition i alt væsenligt ogsaa paa Befolkningens Forsyning med Medicin. Naar denne kun indskrænkes til Apothekvarer i strængeste Forstand, til saadanne, som kun maa udleveres efter Lægerecept, og bruges under Lægens jævnlige Tilsyn og Vejledning, da bør disse Varer iøvrigt spredes saa meget som muligt. Husapothekerne svarer til Patronerne i Soldatens Tornyster. By-, Sogne-, Kommune-Oplagsstederne paa Landet — med eller uden Laboratorium og Apotheker —, samt Landlægernes Dispensationsanstalter, svarer til Patronkærrerne bag Linien. Kjøbstadsapothekerne, med efter Omstændighederne større eller mindre Laboratorier, svarer til de mindre Depoter. Et eneste stort Laboratorium for hele Riget — eller i det højeste for hver Hovedlandsdel — vilde svare til Hoveddepotet. Et saadant efter militært Forbillede indrettet Apotheksystem vilde være formaalstjenligst i Kampen mod Sygdommen. Lignelsen med de militære Laboratorier gjælder ogsaa i denne Henseende. Forud for Kamp — militær, politisk, sanitær — maa der gaa Organisation. Hvor kan man tro, at Kampen mod Sygdommen kan føres virksomt, uden at man bruger samme Fremgangsmaade som ved al anden Kamp! Hvor kan man tro, at Forsyningen med Kampmidlerne i Krigen mod Sygdom kan blive rigelig og tilstrækkelig, naar Hovedhensynet vedbliver at være Apothekernes og ikke Befolkningens Tarv!

Hvor bagvendt det nuværende Apotheksystem er, indses let, naar man tænker sig dets Anvendelse paa militære Forhold. Tænk, om Tilvirkningen af Muni-

tion blev gjort til en privat Sag, dog naturligvis under statsordnet Kontrol. Vel udkrævedes en Prøve for at kunne blive Forstander for et militært Laboratorium, men Posten var iøvrigt forbunden med et Privilegium, som i visse Familier var arveligt, og kunde være Gjenstand for Kjøb og Salg. Et saadant militært Laboratorium vilde være som et Fideikommis. Hvad enten Forstanderne for disse Laboratorier havde reelle eller personlige Privilegier, vilde de dog være interesserede i, at Munitionen blev saa dyr som mulig, og at ingen ny Laboratorier oprettedes, i alt Fald ikke i deres Nærhed. Kun hos dem maatte Munition kjøbes, og Betalingen var i de fleste Tilfælde langt over Værdien. Vilde Krigen og »den væbnede Fred« ikke blive endnu meget dyrere med et saadant Laboratoriesystem? — Utvivlsomt! Ja, men i saa Fald vil Kampen mod Sygdom, nationaløkonomisk set, ogsaa blive meget billigere — foruden, at den bliver meget virksommere og eftertrykkeligere —, naar man omordner Apothekvæsnet efter et lignende Statssystem som det, hvorefter det militære Laboratorievæsen er indrettet.

Naturligvis kan ene og alene Staten magte den Opgave at drive Apothekerne efter et System, hvis Hovedgrundsætninger er:

1) Al Medicin (Ordet taget i strængeste Forstand af »Lægemidler«) ydes uden Betaling, men efter Lægerecept; og

2) Apotheker (tilvirkende kun egenlige Lægemid-

ler) og Oplag af Medicin fordeles jævnt alene med Befolkningens Tarv for Øje.

Siger man, at et saadant System vilde blive meget dyrt, da har man næppe Ret, med mindre man alene tænker paa Omkostningerne ved Systemets Indførelse, som dog kun er en Udgift én Gang for alle. Vil Staten ved Indløsningen af de reelle Apothekerprivilegier og Indkjøbet af alle Apothekerejendomme og Vareoplag give fuld Erstatning, vil den — efter et Overslag, som næppe er for lavt*) — have at udrede en Snes Millioner Kroner. Det er ikke mere end, hvad et Par større Søforter koster. Og hvor kan nogen, som tilraader at bevilge flere Gange saa meget til Befæstninger imod ydre Fjender, betænke sig paa at stemme for dette meget mindre Beløb en Gang for alle til Indførelsen af et nyt Forsvarssystem imod den Fjende af Menneskeheden, som hedder Sygdom? Desuden skal Beløbet jo ikke udredes paa en Gang, men — efter mit Lovforslag (i «Ugeskrift for Læger» d. 24/2 1883 Nr. 10) — i Løbet af en saa lang Aarrække, som indtil den sidste private Apotheker dør, idet i Reglen kun ved Dødsfald et Apothek skulde overgaa fra privat Drift til Statsdrift. Byrden kunde muligvis fordeles bedre; det er jo et Systemskifte, som er bestemt til at gavne alle kommende Slægter. Men Fordelingsmaaden er et underordnet Spørgsmaal, som man let vil komme over, naar man først er enig om Systemskiftet. — Hvor vidt Apothekerne med Rette kan kræve Vederlag for den »Skat paa Sygdom«, de hidtil uden at yde noget til Gjengjæld har oppebaaret af Befolkningen, er

---

*) Se «Ny Pharmaceutisk Tidende» d. 12/4 1883 Nr. 7 Sp. 104.

et Spørgsmaal, som jeg har besvaret bekræftende. En senere Tid kan besvare det benægtende. Tager Apothekerne ikke i Tide imod, hvad de kan faa, vil det muligvis gaa som med de Sybillinske Bøger: hvert nyt Tilbud vil blive dem ufordelagtigere. I den Henseende er det ikke vanskeligt at være Spaamand.

Vil man ogsaa kalde Systemets Indførelse dyrt betalt, saa vil det ny System til Gjengjæld spare Befolkningen omtrent 1 Million Kroner om Aaret*), og Afløsningssummen for Privilegierne vil altsaa være dækket i Løbet af de følgende tyve Aar. Dette Beløb af 1 Million Kroner eller «den Skat, som svares til Apothekerne», idet disse nu faar højere Betaling for Varerne end disses Værdi, vil nemlig efter Systemets Indførelse ikke længer blive udredet, men derimod kunne anvendes af Befolkningen til nyttige Formaal, til at tilfredsstille Trang af forskjellig Art, alt efter Enhvers bedste Skjøn. Selve det indførte System vil gjøre Befolkningen en Million rigere om Aaret — hele den medicinbrugende Befolkning med Undtagelse af det halvandethundrede Apothekere, som nu deler Millionen. Nationaløkonomisk set er det et Fremskridt, at Formuen bliver jævnere fordelt; og moralsk er det et Fremskridt, at ikke længer en Skat opkræves, for hvilken intet ydes til Gjengjæld.

At Statsdriften i og for sig skulde blive mindre økonomisk end privat Drift, slutter mange f. Ex. af, at de sjælandske Jærnvejes Drift koster mere nu, end da de blev drevne privat. Men dette sidste kan meget vel

---

*) 1,076,719 Kr. ifølge Th. Giessings Beregning i Nationaløkonomisk Tidsskrift 1884 S. 167.

følge af andre Aarsager, som det uden Tvivl vil være muligt at ophæve ved en skarpere Kontrol og andre Midler. Naar — som i det foregaaende antydet — Apothekerne under Statsdriften, indskrænkes til at fremstille ikkun egentlige Lægemidler, Receptmedicin i snævreste Forstand, og denne mer end hidtil bliver tilvirket i det store, vil Driftsomkostningerne sikkert kunne indskrænkes betydelig. Men, selv om Statsdriften alligevel skulde blive dyrere end den hidtidige private Drift, vilde dette Hensyn være forsvindende lige over for de andre store Goder, som opnaas ved Statsdriften — ikke for de faa, men — for Befolkningens overvejende store Flertal. Og Hensynet til Sygdommens kraftigst mulige Bekæmpelse i alle Samfundslag er og bliver dog det vigtigste.

Man maa ikke lade sig narre af, at Statskassen maa udrede et Beløb af 2—3 Millioner Kroner aarlig*), naar Medicin herefter udleveres fra Apothekerne eller Oplagene til Befolkningen uden Betaling. I Virkeligheden bliver Medicinen naturligvis betalt, hvad enten Betalingen ydes umiddelbart af de Syge og disses Forsørgere eller middelbart af den skatydende Befolkning gjennem Statskassen. At Statskassen maa udrede mere, er ikke det samme som, at Befolkningen maa betale mere. For Befolkningen som Helhed bliver Medicinen ikke dyrere, fordi Betalingen under Statssystemet udredes middelbart gjennem Statskassen, medens den under det nuværende Privatsystem ydes umiddelbart til Apothekerne. Dyrere

*) 2,871,252 Kr. efter Th. Giessings Beregning i Nationaløkonomisk Tidsskr. 1884 S. 165.

bliver Statssystemet altsaa ikke af denne Grund. Forskjellen ligger kun i Udredelsesmaaden. Hvorvidt en Udgift, som hidtil har været udredet privat, fremtidig bør lægges over paa Staten, maa afhænge af, om denne sidste Udredelsesmaade er retfærdigere. Men dette er den uden Tvivl i det her omhandlede Tilfælde. En Skat paa Sygdom er i og for sig uretfærdig, fordi den Syge er ude af Stand til at arbejde. Af det bestaaende private Apotheksystem følger, at Skatten paa Sygdommen i Almindelighed stiger med dennes Forværrelse, hvorved der altsaa lægges stigende Hindringer i Vejen for Helbredelse. Vil man holde sig for Øje, at Formaalet er Sygdommens Bekæmpelse paa den kraftigste, virksomste, eftertrykkeligste Maade, maa man gjøre Adgangen til Lægemidlet saa let som muligt ogsaa derved, at dette bliver saa billigt som muligt for den Syge, eller aldeles intet koster Forbrugeren. Uden Betaling bør dog kun egenlige Lægemidler ydes, ikke saadanne, som — naar et tilstrækkeligt Tilsyn med Salg af Levnedsmidler, Haandkjøbsmedicin og lignende Varer lovfæstes — uden Fare kan forhandles af Andre end Apothekere, og derfor ved Systemskiftet bør udskilles fra Apothekerne. Der kunde spørges, hvorfor de rige Syge under Statssystemet skulde fritages for at betale den Medicin, de lader hente paa Apothekerne; de har jo dog Raad dertil. Dertil skal svares, at det er baade retfærdigst og mest praktisk at stille Fattig og Rig lige for Loven ogsaa i dette Tilfælde. Det er retfærdigst, fordi den Rige i Virkeligheden vil komme til at betale mere end den Fattige for Medicinen middelbart gjennem Statskassen; skal denne udrede 2—3 Millioner aarlig til et sligt, nyt Formaal, bør Beløbet ikke

tages af Indtægtskilder som Told eller lignende, hvortil de Fattige maa yde forholdsvis mere end de Rige, men derimod tilvejebringes ved Paalæg af en Formue- og Indkomstskat, der vil hvile tungere paa de Formuende, medens de Fattige helt eller delvis vil være fritagne for at udrede den. Og mest praktisk er det: lige saa lidt af de Rige som af de Fattige at tage Betaling for Medicin; thi — hvor skulde Grænsen drages imellem disse og hine? At afstikke denne ved Lovbestemmelser paa en nogenlunde praktisk og retfærdig Maade vilde være overmaade vanskeligt, for ej at sige umuligt. Og at overlade Lægerne i de enkelte Tilfælde at drage Grænsen vilde let føre til de største Vilkaarligheder og udsætte Lægerne for Ubehageligheder, som disse helst bør skaanes for.

Statssystemet vil saaledes ej alene vise sig at være virksommere med Hensyn til Formaalet: Sygdommens Bekæmpelse, men tillige billigere for Befolkningen og endelig retfærdigere end det nuværende Privatsystem.

Hvad man har indvendt imod Overgangen til Statssystemet, synes heller ikke saa vægtigt, at det kan veje op imod de Goder, der naas ved dets Indførelse.

Kun et Par af de væsentligste Invendinger skal nævnes.

Man har næret Frygt for, at Apothekerne som statslønnede Embedsmænd skulde blive utilstrækkelig aflagte. Unægtelig vilde de kjøbenhavnske Apothekere ikke faa Ministergager, ja endog dobbelte eller tredobbelte

Ministergager (hvilke de efter Skattebogen nu synes at have), men til Gjengjæld vilde adskillige Landapothekere faa større Indtægter end hidtil, og i det hele taget vilde Lønnen kunne bringes i et retfærdigere Forhold til Arbejdet og Ansvaret. Vil man i øvrigt gaa ind paa Statsystemet, kan Lønningsspørgsmaalet dog næppe blive nogen uoverstigelig Hindring. Selv om Apothekernes Lønninger, paa Grund af Traditionen, gjennemsnitlig skulde blive sat forholdsvis højere end alle andre Embedslønninger, vilde Reformen dog næppe være for dyrt kjøbt ved en saadan Indrømmelse.

Lægerne har indvendt, at under Statssystemet vilde Samarbejdet mellem dem og Apothekerne næppe blive saa frugtbart for Videnskaben som hidtil. For saa vidt det gjælder videnskabelige Forsøg, hvortil der maa ydes Tilskud af Statskassen, har Bevillingsmyndigheden ikke været paaholdende. Og det er næppe troligt, at den private Apotheker, som af egen Lomme maa afholde Udgifterne ved slige Forsøg, er villigere til at sætte sig i stor Bekostning for Lægevidenskabens Skyld end Bevillingsmyndigheden, som raader over offentlige Midler. Desuden er det et Spørgsmaal, om et saadant Samarbejde imellem Læge og Apotheker altid er til Befolkningens Tarv. Hvor uegennyttige og hæderlige end de fleste Læger og Apothekere ere, kunde man maaske dog med Hensyn til nogle fristes til at spørge: naar Apothekeren yder Lægen saa mange Tjenester, hvad yder da Lægen Apothekeren til Gjengjæld? — «Vi ere jo alle Mennesker», og «den ene Villighed er den anden værd». Ikke alene undgaas under Statssystemet snarere slige Fristelser, men de videnskabelige Forsøg kan ikke saa let som hidtil unddrage sig en Kontrol, som Staten maa

kunne kræve paa Samfundets Vegne. Det være langt fra mig at mistænke Nutidens eller Fremtidens Apothekere og Læger for at gjøre Forsøg med Gifter eller lignende, som kunde misbruges i statsfarlige Øjemed! Men derimod kan jeg ikke værge mig imod den Mistanke, at Lægerne kunde bruge private Apotheker til Dyreplageri ved vivisektoriske eller lignende Forsøg, efter at vi havde faaet et lovordnet Tilsyn med Vivisektioner. Den tilbørlige Kontrol med Apothekerne kan selvfølgelig meget lettere føres, naar disse ere Statsanstalter og ikke private.

Ovenstaaende og lignende Indvendinger imod Statssystemet er saaledes ikke vanskelige at gjendrive.

Af andre Apotheksystemer, hvorom der kunde være Tale, har det rene Personal-Koncessionssystem — de reelle Privilegiers Ophævelse og Indførelse af udelukkende personlige — været anbefalet. En saadan Reform vilde vel være et Fremskridt fra det bestaaende, men en saa ringe, at man næppe i længre Tid vilde føle sig tilfreds derved. Erfaringen andensteds fra, hvor man ikkun har omdannet Realprivilegierne til personlige, afskrækker. I Bayern og Würtemberg f. Ex. næres saaledes temmelig almindelig den Anskuelse, at der «intet uretfærdigere og for Apothekernes Interesser mindre heldigt (efter en Udtalelse af würtembergske Apothekere endog for Apothekerenkernes Sædelighed mer faretruende) System gives end Personalkoncessionens» *).

---

*) Dr. H. Boettger: Geschichte der Apothekenreformbewegung in Deutschland von 1862—82 (Berlin 1882) S. 108.

Den Forfatter, som meddeler dette, er vel selv Apotheker, og saaledes næppe nogen aldeles uhildet Dommer, men som Redaktør af en tysk farmacevtisk Tidende, som Udgiver af store Haandbøger i den tyske Apothekerlovgivning, og som en Sagkyndig, der særlig har studeret den mer end tyveaarige tyske Reformbevægelse, maa der dog tillægges hans Dom en ikke ringe Vægt. Dr. Boettger*) siger endvidere, at i denne lange Kamp om en Reform «gives der næppe nogen Myndighed, som staar i en eller anden Forbindelse med Apotheksporgsmaalet, ingen parlamentarisk Afdeling, intet politisk og økonomisk Parti, som ikke allerede har ytret sig i Spørgsmaalet, intet Reformforslag, der ej allerede har været opstillet, ingen Side af eller Hensyn til Apothekvæsnet, som ikke allerede er undersøgt, ingen Fordel eller Ulæmpe ved Systemskiftet, som ikke allerede i alle tænkelige Retninger er bleven belyst».

Udbyttet af Dr. Boettgers historiske Undersøgelse er, at som Formaal eller Grundlag for en Apothekreform kan nu «kun Statsapotheksystemet eller Nedsættelsesfrihed komme i Betragtning« **).

Selv erklærer han sig for det sidste System, og han fremsætter et i Lovform udarbejdet Forslag***), i Følge hvilket den, der vil nedsætte sig som Apotheker, skal udrede et passende Beløb til de i Nærheden bestaaende Apothekers Besiddere for at holde disse skadesløse.

I Anledning af, at Dr. Boettger mente, at Afløsningsspørgsmaalet var Reformens Kjærnepunkt, ud-

*) Dr. H. Boettger: Geschichte der Apothekenreformbewegung in Deutschland von 1862—1882 (Berlin 1882) S. 112.
**) Sammesteds S. 109.
***) Sammesteds S. 113—115.

taler en anden sagkyndig Forfatter, Professor i Nationaløkonomi ved Universitetet i Straszburg, Gustav Schmoller: «At det for de fleste besiddende Apothekeres Agitationer og for Apothekerforeningernes Overvejelser var Kjærnepunktet, er rigtigt. At det er eller skulde være det for Spørgsmaalets Løsning fra Almenvellets Standpunkt, kan vi ikke indrømme. . . . Og derfor forholder vi os dog endnu noget skeptisk ligeoverfor Forfatterens Slutninger. Han forekommer os, idet han erklærer Afløsningsspørgsmaalet for Reformens Kjærne, at lade Publikums Interesser og det berettigede Hensyn til Sundhedspolitiet træde altfor meget i Baggrunden lige over for Apothekerinteresserne (uagtet en anerkjendelsesværdig Stræben efter at være objektiv)» *).

Deraf, at Professor Schmoller ikke vil gaa ind paa det ene af de to Apotheksystemer, hvorom der efter Dr. Boettgers Mening alene kan være Tale, følger imidlertid ikke, at han er en ubetinget Tilhænger af det andet: Statssystemet. Han synes vel ikke at have videre imod, at det Offentlige overtager Apothekernes Drift, men han mener, at denne da maa paalægges Kommunerne, medens Staten kun skulde øve et Overtilsyn med Kommunerne i denne Henseende, samt give Lovbestemmelser om, hvad der skulde kræves som Betingelse for at blive Apotheker, hvorledes Apothekerne skulde indrettes og drives af Kommunerne o. s. v. **)

Dette Kommunesystem har været Dr. Boettger bekjendt, da han udgav sin Bog. Naar han ikke des-

*) «Jahrbuch für Gesetzgebung, Verwaltung und Volkswirthschaft» (Leipzig 1882) S. [1086].

**) Dr. Boettger anfører S. 111 Schmollers tidligere Ytringer i «Gutachten deutscher Nationalökonomen».

mindre finder — som Udbytte af den tyveaaarige tyske Reformbevægelse —, at fremtidig kan kun Statsapotheksystemet og Nedsættelsesfrihed komme i Betragtning, — og naar Professor Schmoller ikke vil gaa ind paa den af Boettger anbefalede Nedsættelsesfrihed, hvis uheldige Sider han blotter, — da vinder unægtelig ogsaa ved en historisk Betragning den Mening i Vægt, at Statssystemet maa være det formaalstjenligste.

Selve Overgangen er den største Vanskelighed, naar man vil sætte Statssystemet i Stedet for det bestaaende Privatsystem. Den Snes Millioner Kroner, som en Gang for alle skal udredes af Statskassen, lader sig imidlertid fordele paa en saa lidet trykkende Maade, at det vil man nok komme over, naar først selve Systemskiftet er besluttet.*) At Danmark uden Vanskelighed han bære en saadan Udgift — en Forsvarsudgift i Kampen mod Sygdom —, er gjentagende og fyldestgjørende bevist af Sagkyndige, f. Ex. i Bladet «Vort Forsvar».

*) En tiltalende Afløsningsmaade — gjennem rentebærende, af Staten garanterede Obligationer, som skulde udstedes til Apothekernes Besiddere imod Afstaaelse af deres Ejendomsret — er foreslaaet af E. F. Kempf, den Apotheker, som varmest har kæmpet for Statssystemets Indførelse i Tyskland, og hvis særlig udgivne Skrifter herom nævnes af Boettger, nemlig: Preussens Apothekenverfassung und deren nothwendige Reorganisation, Königsberg 1866; Deutschlands Apothekenreform, Pelplin 1872. I Andragender til den tyske Rigsdag — senest d. 6/3 1884 — synes Hr. Kemp (Pelplin) vel at ville nøjes med et midlertidigt Personalkoncessionssystem, men han har derfor «ingenlunde opgivet Ideen om Statsapotheker» (privat Brev af 11/9 1884), hvortil han mener, at hint følgestrængt vil føre, ssa snart den af ham foreslaaede Amortisering er fuldendt.

Vanskeligheden bestaar i Særdeleshed i at faa de besiddende, konservative, privilegiehavende Personer til selv at interessere sig for en Reform i den antydede Retning. Efter de hjemlige Forholds Natur maa dette navnlig anses som en Betingelse for, at alle Lovgivningens Led kan enes om Reformen. Dertil vil muligvis behøves et moralsk Tryk.

Grosserer Th. Giessing har (i Nationaløkon. Tidsskr. 1884 S. 174 fg.) foreslaaet Dannelsen af Forbrugsforeninger, hvis Medlemmer skulde have Medicin uden Betaling, men efter Lægerecept, fra et særligt Officin. Det hedder sig, at Sygekasserne allerede forbereder sig til at føre Tanken ud i Virkeligheden.

Apothekerforeningens juridiske Raadgiver, Højesteretsadvokat A. Hindenburg har (i N. T., S. 224 fg.) bestridt Lovligheden af slige Forbrugsforeninger. Da hans Bevisførelse ikke har overbevist Forslagsstilleren (se N. T., S. 232), men tværtimod dennes Anskuelse senere er bleven offentlig godkjendt af Retskyndige, er det sandsynligt, at Tanken alligevel vil blive virkeliggjort, i alt Fald forsøgsvis for at faa en Højesteretsdom i Sagen.

Gaar Dommen Forbrugsforeningerne imod, kan Kampen for Reformen fortsættes paa en af to Veje eller — om man vil — paa dem begge to.

Lovgivningsmagten kan paakaldes. Og lykkes det ved dens Medvirkning at faa den gjældende Ret saaledes ændret, at der herefter ingen Tvivl kan være om slige Forbrugsforeningers Lovlighed, er dette den heldigste Vej i moralsk Henseende. Forbliver de gamle Lovbestemmelser uændret gjældende efter en Højesteretsdom af den nævnte Natur, er det nemlig sandsynligt, at man vil fristes til at omgaa dem, hvilket næppe vil være

vanskeligt. Dette er den anden af de to Veje, og paa den er det muligt at slaa ind strax uden først at henvende sig til den dømmende og lovgivende Myndighed.

Hvilken Fremgangsmaade man end vil vælge, er det højst usandsynligt, at Apothekreformens Modstandere i Længden vil kunne udholde en voxende offentlig Menings Tryk. Og lige saa lidt vil Apothekerne kunne udholde det økonomiske Tryk, som de vil komme til at føle mer og mer, jo længer Reformen udsættes, medens Lovfortolkninger til det store Flertals Skade frister dette til at omgaa forældede Lovbestemmelser. Enhver nogenlunde talrig Forening, f. Ex. Socialdemokratisk Forbund, kan jo nemlig bære sig ad som en Forbrugsforening uden at kalde sig saaledes; ved en lille aarlig Forhøjelse af Medlemsbidraget kan den skaffe sine Medlemmer — ved Siden af mange andre Goder — fri Medicin. Kan det end ved Administrationens Hjælp forhindres, at den opretter sit eget Officin, vil det dog være saa fristende for alle større Apothekere at levere Medicinen til en saadan Forening, at kun en eneste behøver at give efter for Fristelsen og indrømme betydelig Rabat, — han kan bryde Ringen og staa sig ypperlig derved. Derved vil de øvrige Apothekere efterhaanden blive moralsk eller økonomisk tvungne til at følge efter. Og det gamle System har faaet Grundskud. Overgangen til det ny er betydelig lettet.

Man er da paa god Vej til det ovenfor foreslaaede formaalstjenligste Apotheksystem, Statssystemet. I Følge Forslaget kommer derved i Grunden hele Folket til at udgjøre en eneste stor Forbrugsforening, hvis Medlemmer faar fri Medicin imod Lægerecept, medens Staten selv driver Apothekerne, og fører nøje Tilsyn med dem.

Om Ægtefællers formueretlige Ligestillelse.

Om Ægtefællernes formueretlige Ligestillelse. Af Frederik Bayer. Kjøbenhavn, Stockholm og Kristiania 1884. (Jacob Lund.) (316 S. 3 Kr.)

Hr. Frederik Bajer, hvem Fortjenesten tilkommer, at have fremkaldt Loven af 7. Maj 1880 om gift Kvindes Raadighed over, hvad hun erhverver ved selvstændig Virksomhed, har i ovennævnte Værk leveret et yderligere Bidrag til det vigtige og interessante Spørgsmaal om Ægtefællernes indbyrdes økonomiske Retsstilling i Ægteskabet.

Det er vist ikke formeget sagt, at i Sammenligning med den indgribende Betydning, som Loven af 7. Maj 1880 har, vil ethvert Spørgsmaal om Forandring i den nugjældende Ret om Ægtefællernes formueretlige Stilling vække saavel mindre Opmærksomhed som mindre extensiv og intensiv Interesse. Loven af 7. Maj 1880 har afhjulpet den haandgribeligste Vilkaarlighed, som det lovordnede Formuefællesskab mellem Ægtefællerne og den gifte Kones Umyndighed medførte, idet den har unddraget fra Mandens Raadighed og tillagt den gifte Kone Raadighed over alt det, som hun erhverver ved selvstændig Virksomhed. Medens før Loven af 7. Maj Manden havde en lovbeskyttet Ret til at berøve sin

Hustru Frugten af hendes selvstændige Virksomhed og hvad der var anskaffet for dette Erhverv, kan Hustruen nu med Loven i sin Haand afværge Mandens Tilbøjelighed i saa Henseende. Alle gifte Koner, som i Ægteskabet leve fra Haand til Mund, og disse ville jo desværre altid udgjøre en stor Majoritet, kunne derfor ikke være Hr. Bajer noksom takskyldige, fordi hans energiske Virksomhed har forskaffet dem en hidtil ukjendt Retsbeskyttelse ligeoverfor samvittighedsløse Ægtemænd. Denne lille Lov vil holde mangt et Ægteskab sammen, som efter den tidligere Retstilstand nødvendigt maatte brydes forat fremkalde for Hustruen en Retsstilling, lig den Loven af 7. Maj nu giver hende.

Hermed er det ingenlunde Meningen at udtale, at man for Eftertiden skal blive staaende ved den Afhjælpning af det værste Onde, som Loven af 7. Maj har ydet. Saasandt som at alt Liv kun er Liv ved at det følger Udviklingens Love og skrider frem fra den mindre til den mere fuldkomne Retstilstand, saaledes vil det ogsaa vise sig nødvendigt for Lovgivningsmagten at indføre videregaaende Reformer i Ægtefællernes formueretlige Stilling. Det principielle Grundlag, som vor nuværende Lovgivning hviler paa, at den gifte Kone i formueretlig Henseende, saalænge som Ægteskabet bestaar, næsten betragtes som borgerlig død, medens Manden selv om Konen har Særformue, betragtes som den eneste dispositionskompetente, staar i altfor grel Modstrid til de Emancipationsideer med Hensyn til Kvinden, som Dag for Dag mere bane sig Vej til den almindelige Retsbevidsthed og som Lovgivningen paa enkelte Punkter har adopteret ligeoverfor den ugifte Kvinde f. Ex. med Hensyn til Myndighed, medens den hidtil næsten fuld-

stændig har lukket Øret for den gifte Kones retfærdige Krav.

Forfatteren præciserer disse Krav i to Hovedpaastande, nemlig Særeje for enhver af Ægtefællerne over det, den indbringer i Ægteskabet ved dets Stiftelse eller senere (ved Arv, Gave eller selvstændig Virksomhed og Udbyttet heraf), og Særraade for enhver af Ægtefællerne over dette Særeje. Paa disse Hovedprinciper hviler den af Forfatteren foreslaaede fremtidige Ordning. Uhildetheden vil sikkert give Forfatteren Medhold i at enhver Lovforandring i Ægtefællernes formueretlige Stilling maa gaa ud paa at tilvejebringe den ovenanførte Ligestilling for Ægtefællerne. Først og fremmest altsaa Antagelsen af den Regel, som Forfatteren stiller i Spidsen for sit Udkast til en ny Lov, nemlig at Indtrædelsen i Ægteskabet bør være uden Indflydelse paa Ægtefællernes Myndighed ɔ: den gifte Kone bør have en retsbeskyttet Handleevne i Ægteskabet i samme Omfang som den gifte Mand. Dernæst bør Ægtefællernes Særeje ikke angribes ved Ægteskabets Indgaaelse. Saavidt kunne vi følge Forfatteren fuldtud. Enhver af de gamle Fraser om, at det totale Formuefællesskab hører med Nødvendighed til Ægteskabets Væsen, at Særeje og Særraade for den gifte Kone vil udøve en skadelig Indflydelse paa Ægteskabets ethiske Indhold, at Formindskelsen af Solidariteten i Ægtefællernes Interesser vil afkøle Ægtefællernes gjensidige Hengivenhed og Kjærlighed for hinanden m. v., ville forgjæves løbe Storm imod det fornuftmæssige og retfærdige i den foreslaaede Ordning, som netop i sig gjemmer Udviklingen af Ægteskabet i Overensstemmelse med dets ethiske Formaal. Bør dette nemlig opfattes som en Udvikling af Ægtefællernes Personlighed og ikke som en

ensidig Underkuelse af Kvindens Personlighed under Mandens ukontrolerede Enevælde, da vil en Anerkjendelse af den giftes Kones Ret til at beholde sin Særejendom ogsaa under Ægteskabet og selvstændigt raade over den, uden at Mandens Samtykke hertil gjøres fornødent, mægtigt bidrage til at udvikle den gifte Kones Selvbevidsthed og Selvstændighedsfølelse; men disse Følelsers Existens er netop i Almindelighed en nødvendig Forudsætning for en fyldig Udvikling af Personligheden. Som en væsentlig Bekræftelse paa disse Hovedprincipers retfærdige Fordring paa at opnaa Retsgyldighed anfører Forfatteren i sin udenrigske Oversigt over Retsudviklingen paa dette Omraade den engelske Lov af 18. August 1882, ved hvilken den engelske gifte Kvinde blev raadig over al den Formue, som hun førend Ægteskabet ejede eller erhverver ved selvstændig Adkomst under dette. Den Omstændighed, at Verdens mest praktiske Nation, Englænderne, have overvundet Fortidens mange Betænkeligheder og anerkjendt Særeje og Særraade for den gifte Kone i det ovenanførte Omfang, viser, at Forf. er paa den rette Vej, naar han i sit Lovudkast først og fremmest opstiller disse Fordringer.

At gjennemføre disse Fordringer vil altsaa blive det Principielle for en fremtidig Lovordning, og vi finde det ørkesløst foreløbig at diskutere Formen og Fremgangsmaaden ved disse Principers praktiske Gjennemførelse, særligt om en Registrering skal optages over Ægtefællernes Særeje, om denne skal thinglæses til Kreditorernes Betryggelse, om Hustruen med sit Særeje skal bidrage til Børnenes og Mandens Underhold o. s. v. Disse Spørgsmaal ere af sekundær Natur i Forhold til deres Forudsætning: Særeje for den gifte Kone med

Hensyn til hendes egen Formue og Særraade for hende over denne.

Formuefællesskabet i Ægteskabet anerkjendes af Forfatteren i hans Lovudkast paa en dobbelt Maade, nemlig dels under Ægteskabet i Udkastets § 4 «Boets Fælleseje under Ægteskabet er, hvad der ikke kan paavises som den ene Ægtefælles Særeje» og dels som det principale Delingsprincip for Ægtefællernes Formue i Tilfælde af Ægteskabets Opløsning ved Døden. I sidste Tilfælde giver dog Forfatteren den længstlevende Ægtefælle en Ret til at vælge imellem, om Vedkommende vil have Boet delt, som om fuldstændigt Formuefællesskab havde fundet Sted under Ægteskabet eller vil beholde sin Særformue samt Halvdelen af det beholdne Fælleseje og iøvrigt tage Arv efter den Afdøde efter de gjældende Arveregler. Imod denne den Længstlevendes Valgret kan invendes, at den som Regel vil komme til at gaa ud over den Førstafdødes Arvinger.

Hvad vi derimod aldeles ikke kunne sympathisere med, er Bestemmelsen i Forfatterens Udkast § 5, som indeholder den Regel, at «over Boets Fælleseje kan den ene Ægtefælle ikke raade imod den andens Vilje, medmindre det sker til fælles Nytte og uomgængelig Fornødenhed».

Vor Mening er, at denne Regel slet ikke passer for det praktiske Liv, at dens Antagelse vil medføre slet Samliv mellem Ægtefællerne, idelige Retstrætter imellem dem indbyrdes og bevirke et føleligt Afbræk i de økonomiske Forbindelser imellem Tredjemand og Ægtefællerne. Hvor der hersker Formuefællesskab, maa med Hensyn til det Gods, som indbefattes under Formue-

fællesskabet, som Regel den ene af Ægtefællerne have en udelukkende Raadighed, og skal her Valget træffes mellem Manden og Konen, synes dette ikke at kunne forvolde Tvivl. Kun hvor Manden er umyndig enten paa Grund af Alder eller Umyndiggjørelse kan det tilstedes Konen at overtage Raadigheden over Fællesformuen paa Begges Vegne. Forfatteren indskrænker vistnok sin Regel med den Undtagelse, som «fælles Nytte og uomgængelig Fornødenhed» medfører; men begge disse Udtryk ere altfor vage og ubestemte og fortolkede for Mandens Vedkommende paa samme Maade som vor Retspraxis fortolker de adækvate Udtryk i Lovens 5—1—13 for Konens Vedkommende, vil denne Undtagelse blive temmelig betydningsløs. Hvilken uendelig Masse af Retstrætter vil det ikke give Anledning til, naar Hustruen bestrider, at de af Manden trufne Dispositioner ere til fælles Nytte, og hvilken Usikkerhed vil Reglen ikke bringe ind i Omsætningsforholdene?

I Udkastets § 7 omhandler Forfatteren Ægtefællernes Gjældsansvar og Kreditorernes Adgang til at søge Dækning i Godset, medens Udkastets § 9 indeholder en Adgang for Ægtefællerne til at afvige fra den almindelige legale Regel om Særeje ved Oprettelsen af Ægtepagter.

Forfatteren kalder selv sit Lovudkast for Lovantydninger, og vi kunne kun give ham Medhold i denne Betegnelse, forsaavidt den fremhæver, at Forfatteren ved sine foreslaaede Regler mere er gaaet ud paa at fastslaa indenfor en bestemt formuleret Ramme de nye Principer, som han formener den fremtidige Ordning bør have til sit Grundlag end at frembringe et praktisk brugbart Lovforslag.

For enhver, som eftertidigt vil sysle med denne Materie, yder den af Forfatteren udarbejdede Oversigt over Retsudviklingen i Udlandet tillige med den omfattende Litteraturoversigt et værdifuldt Forarbejde, som vidner ligemeget om Forfatterens Flid og hans Kjærlighed til det behandlede Æmne.

F. W.

De sidste Aars Bygge- og Boligforhold i Kjøbenhavn.

Af

Marcus Rubin.

I Løbet af Aarene 1876—79 gaves der Beboelsesattest for et Antal nye Bygninger paa Stadens Grund af ialt 636. I hvert af Aarene 1880—83 udgjorde Antallet af nye Bygninger: 1880: 223, 1881: 195, 1882: 246, 1883: 209. Det samlede Antal nye Bygninger i Aarene 1880—83 var altsaa 873. Forøgelsen af Bygningsantallet — i Forhold til Befolkningsforøgelsen — har saaledes været mindre i Firaaret 1880—83 end i Firaaret 1876—79, thi medens der i 1876—79 er opført ialt 29 nye Bygninger for hver 1000 ny tilkomne Individer, saa er der i 1880—83 ialt kun opført 27 nye Bygninger for hver 1000 nye Individer. (Beregningen gaar ud fra et Folketal i 1876, 1880 og 1884 af resp. 213,000, 235,000 og 267,000.)

Antallet af Lejligheder i de nye Bygninger var i Firaaret 1876—79 ialt 7,890 og af nye Lejligheder, indrettede i ældre Bygninger, ialt 164, tilsammen 8054. Dette giver 366 nye Lejligheder for hver 1000 ny tilkomne Individer. I hvert af Aarene 1880—83 var Antallet af Lejligheder i de nye Bygninger: 1880: 2407, 1881: 2258,

1882: 2608, 1883: 2587, tilsammen altsaa 9860. Samtidig var Antallet af ny indrettede Lejligheder i ældre Bygninger ialt 151, saaledes at det hele Antal af nye Lejligheder i 1880—83 beløber sig til 10,011. Dette giver 313 Lejligheder for hver 1000 ny tilkomne Individer. Ogsaa Antallet af nye Lejligheder har altsaa været mindre — i Forhold til Befolkningsforøgelsen — i 1880—83 end i 1876—79.

Af de 7890 Lejligheder i Nybygninger, som tilkom i Firaaret 1876—79, var 642 eller 8,1 pCt. 1 Værelses Lejligheder og 3281 eller 41,6 pCt. 2 Værelsers Lejligheder. Ialt var der altsaa i de nye Bygninger indrettet 49,7 pCt. 1 og 2 Værelses Lejligheder og 50,3 pCt. Lejligheder paa 3 Værelser og derover. Dette svarer fuldstændig til Folketællingsresultaterne af 1880, ifølge hvilke jo ligeledes 49,7 pCt. af Husstandene boede i 1 og 2 Værelsers Lejligheder, 50,3 pCt i Lejligheder paa 3 Værelser og derover. Derimod er der en betydelig Forskjel i Fordelingen af disse 49,7 pCt. mellem 1 og 2 Værelsers Lejlighederne, idet 1 Værelses Lejlighederne ifølge Folketællingsresultaterne udgjorde 16,8 pCt. og 2 Værelsers Lejlighederne udgjorde 32,9 pCt., medens, i Forhold hertil, Antallet af 1 Værelses Lejlighederne er halveret i Nybygningerne for 1876—79 og Antallet af 2 Værelsers Lejlighederne i tilsvarende Grad forøget. — Af de 9860 Lejligheder i de i Aarene 1880—83 opførte Nybygninger var 493 eller 5 pCt. 1 Værelses Lejligheder og 4838 eller 49,1 pCt. 2 Værelsers Lejligheder, tilsammen 54,1 pCt. Antallet af Smaalejligheder er altsaa steget og udgjør langt over Halvdelen af Lejlighederne i de ny opførte Bygninger. Af de i de ældre Bygninger indrettede 151 nye Lejligheder udgjorde 1 og 2

Værelsers Lejlighederne endog $^2/_3$ (66,9 pCt.) Men medens Tallet som Helhed saaledes er steget saavel i Forhold til Bevægelsen i Firaaret 1876—79 som til Status ved Folketællingen af 1880, er Antallet af 1 Værelses Lejligheder i kjendelig Nedgang og udgjør i de nye Ejendomme nu kun nogle faa Procent, medens 2 Værelsers Lejlighederne, paa lidet nær, udgjør Halvdelen af samtlige nye Lejligheder.

Det samlede Etageareal udgjorde d. 1. Januar 1876: 10,918,367 □ Al. eller 51,3 □ Al. pr. Individ. Dette Antal forøgedes i Firaaret 1876—79 med ialt 1,933,893 □ Al. eller 87,9 □ Al. for hvert nyt tilkommet Individ. I hvert af Aarene 1880—83 forøgedes Etagearealet yderligere med: 1880: 440,659, 1881: 472,570, 1882: 530,623, 1883: 585,734 □ Al., i hele Firaaret altsaa med 2,029,586 □ Al. eller 63,4 □ Al. for hvert nyt Individ. Atter her — ligesom ved Antallet af Bygninger og Antallet af Lejligheder — viser der sig altsaa i Firaaret 1880—83 en kjendeligt ringere Arealforøgelse i Forhold til Befolkningsforøgelsen end i Firaaret 1876—79. Som Helhed kommer man saaledes til det Resultat, at der er bygget i forholdsvis ringere Omfang i Firaaret paa denne end i Firaaret hinsides 1880; men til Gjengjæld er der indrettet flere Smaalejligheder nu end før, ikke Lejligheder af laveste Art, til de mest Ubemidlede, men Lejligheder til den egentlige Arbejderstand, den, der utvivlsomt ogsaa mest rekruterer Befolkningen. Hvad Forøgelsen af Etagearealet angaar, maa det endnu bemærkes, at naar det i Aarene 1876—83 tilkomne Areal har bragt Etagearealet op til 14,881,846 □ Al. eller 55,7 □ Al. pr. Individ imod de 51,3 □ Al. pr. Individ i 1876, da er det dog ikke givet, at Forøgelsen i en til-

svarende Grad er kommen Beboelsen til Gode, idet det tvertimod maa antages, at der af det ny tilkomne Etageareal gaar en forholdsvis stadig større Del til Butikker og Lagre og en stadig mindre Del til den egentlige Beboelse.

Med Hensyn til Arealforøgelsens Fordeling paa de forskjellige Stadsdele viser det sig, at Etagearealets Forøgelse udgjorde

		1876—79 ialt	1880—83 ialt
i de indenbys Kvarterer	□ Alen	307,846	249,059
- Voldkvartererne	—	738,718	1,006,214
- de udenbys Kvarterer	—	887,329	774,313
Tilsammen	□ Alen	1,933,893	2,029,586

Fordeler man Forøgelsen procentvis, faldt altsaa

		1876—79	1880—83
paa de indenbys Kvarterer	pCt.	15,9	12,3
— Voldkvartererne	—	38,2	49,6
— de udenbys Kvarterer	—	45,9	38,1

I Firaaret 1876—79 falder altsaa endnu næsten $^1/_6$ af Etagearealets Forøgelse paa den indre By, 46 Procent paa Forstæderne og 38 Procent paa Voldkvartererne. I Firaaret 1880—83 falder Arealforøgelsen med knapt $^1/_8$ paa den indre By, med 38 Procent paa Forstæderne og med Halvdelen paa Voldkvartererne. Denne overordentlige Bebyggelse af Byen udenfor Voldene og i Særdeleshed af selve Voldkvartererne har da ogsaa allerede givet en fuldstændig anden Fordeling af Etagearealets Størrelse i de forskjellige Stadsdele, end Tilfældet var i 1876. Sammenligner man Forholdene d. 1. Januar 1884 med Forholdene d. 1. Januar 1876 — hvor det dog maa bemærkes, at Lakuner i det tilstedeværende Materiale muliggjør nogle mindre Fejl i den følgende Sammenstil-

ling, men som ere uden Betydning i nærværende Sammenhæng — faar man følgende Resultat:

Etagearealets Fordeling d. 1. Januar

	1876		1884	
	□ Al.	pCt.	□ Al.	pCt.
Indenbys Kvarterer	7,577,347	69,4	8,134,252	54,6
Voldkvarterer	272,959	2,5	2,017,891	13,6
Udenbys Kvarterer	3,068,061	28,1	4,729,703	31,8

Ser man paa de absolute Tal, viser det sig, at den indre Bys Etageareal er bleven forøget med 556,905 □ Al. eller 7,3 pCt., Voldkvarterernes med 1,744,932 □ Al. eller 639,3 pCt. og Forstædernes med 1,661,642 □ Al. eller 54,2 pCt., og denne særdeles ringe Tilvæxt for den indre Bys Vedkommende — ikke 1 Procent p. a. — den særdeles stærke Tilvæxt for Forstædernes Vedkommende og den aldeles enorme Tilvæxt for Voldkvarterernes Vedkommende viser sig da ogsaa i Tabellens Procenttal, idet Forholdene have forandret sig derhen, at medens i 1876 Voldkvarterernes Etageareal kun udgjorde et Par Procent af det hele Etageareal, Forstædernes lidt over $^1/_4$ og den indre Bys $^7/_{10}$, udgjør nu Voldkvarterernes Etageareal mellem $^1/_7$ og $^1/_8$ af det hele Etageareal, Forstædernes henved $^1/_3$ og den indre Bys kun godt og vel Halvdelen. Blot faa Aar endnu, og Etagearealet udenfor vil være større end Etagearealet indenfor den gamle Voldlinje.

Det blev allerede ovenfor bemærket, at Etagearealet pr. Individ var steget ikke ubetydeligt fra 1876 til 1884, hvad der ogsaa fremgaar af, at Folketallet fra 1876 til 1884 er steget med 25,4 pCt., samtidig med at Etagearealet er steget med 36,3 pCt. Det blev endvidere fremhævet, at man dog ikke turde gaa ud fra, at denne Forøgelse kun kom Beboelsen til Gode, idet

sandsynligvis Butikker og Lagre havde deres rigelige Part deri. Dette sidste synes ogsaa at bestyrkes ved, at det er Smaalejlighederne, der have tiltaget saa stærkt i Antal, hvad der jo ikke vilde tyde paa forøget Arealbenyttelse for Befolkningen, hvis ikke paa den anden Side Formindskelsen i 1 Værelses Lejlighederne gjorde det utvivlsomt, at i det mindste Arealforøgelsen er kommet Boligerne — den sletteste Beboelse — til Gode. At imidlertid det forøgede Etageareal i hvert Fald ikke staar ledigt, det fremgaar tydeligt ved Betragtningen af det Antal Lejligheder, der aarligt opføres i Oversigterne over ledige Lejligheder. Ved April Flyttedag i Firaaret 1877—80 udgjorde Antallet af ledige Lejligheder tilsammen 6398 eller gjennemsnitlig aarlig 1600. Af disse 6398 Lejligheder varede 1027 eller gjennemsnitlig aarlig 257 indrettede til Butikker, Lagre og Kontorer eller lignende og de 5371 eller gjennemsnitlig aarlig 1343 indrettede til Beboelse. Endelig vare af de sidstnævnte 5371, resp. 1344 Beboelseslejligheder 2764 eller gjennemsnitlig aarlig 691 indrettede til 1 og 2 Værelsers Lejligheder. Ved April Flyttedagene 1881—84 var Antallet af ledige Lejligheder følgende:

	1881	1882	1883	1884
1 og 2 Værelsers Lejligheder	377	290	244	348
Andre Beboelseslejligheder	610	566	662	658
Tilsammen	987	856	906	1006
Butikker, Lager og Kontorer	293	257	254	290
Ialt	1280	1113	1160	1296

Antallet af ledige Lejligheder er saaledes sunken fra ca. 1600 aarlig i Firaaret 1877—80 (Minimum 1214, Maximum 1956) til ca. 1200 (1212) i Firaaret 1881—84 (Mini-

mum 1113, Maximum 1296). Dette hænger øjensynlig sammen med den ovenfor paaviste ringere Bebyggelse — i Forhold til Folkeforøgelsen — i Firaaret 1880—83 end i Firaaret 1876—79. Men ihvorvel det samlede Antal af ledige Lejligheder saaledes var mindre 1881—84 end 1877—80, var desuagtet Antallet af ledige Butikker og Kontorer o. s. v., endog absolut set, større i det sidstnævnte end i det førstnævnte Firaar. Medens det nemlig, som anført, i Firaaret 1877—80 udgjorde 257 aarlig, udgjorde det i Firaaret 1881—84 274 aarlig, hvad der atter vil sige, at i 1877—80 var 16,1 pCt. af de ledige Lejligheder Butikker m. m., men i 1881—84 22,6 pCt. Idet der saaledes ikke synes at være nogen særlig Rift om nye Forretningslokaler, af hvilke der maaske ogsaa er indrettet uforholdsmæssig mange, fremgaar det jo heraf paa den anden Side, at Antallet af ledige Beboelseslejligheder er i endnu større Nedgang i Aarene efter 1880 i Sammenligning med Aarene før 1880, end det kunde ses af de ovenfor anførte Tal for det hele Antal af ledige Lejligheder. Antallet af ledige Beboelseslejligheder er nemlig sunken fra 1343 aarlig i 1877—80 til 939 aarlig i 1881—84, altsaa aftaget med 30 pCt. Naar man nu tilmed erfarer, at af samtlige ledige Lejligheder hidrører aarlig henved 100 fra Bygninger, der først bleve tagne i Brug ved den paagjældende April Flyttedag, saa maa det nævnte Antal ledige Beboelseslejligheder anses for at være meget ringe — ca. halvanden Procent af samtlige Stadens Beboelseslejligheder.*)

---

*) Det turde have sin Interesse, til Maalestok for Betydningen af en Lejeledighed paa ca. halvanden Procent i Kjøbenhavn, at se Forholdene i en Hovedstad som Berlin. Ifølge «Stati-

Maa saaledes Antallet af ledige Beboelseslejligheder i det Hele taget anses som ringe, da gjælder dette i ganske særlig Grad Antallet af ledige Smaalejligheder. Af samtlige ledige Beboelseslejligheder i Aarene 1877—80 udgjorde de ledige 1 og 2 Værelsers Lejligheder 691 aarlig eller 51,5 pCt; af de ledige Beboelseslejligheder i 1881—84 udgjorde 1 og 2 Værelsers Lejlighederne 315 aarlig eller 33,5 pCt. Trods den ovenfor omtalte langt hyppigere Indretning af Smaalejligheder efter 1880 end før 1880, er altsaa desuagtet Antallet af ledige Smaalejligheder, absolut set, sunket til under det halve, og det udgjør nu kun $^1/_3$ af samtlige ledige Beboelses-

---

stisches Jahrbuch der Stadt Berlin», paagjældende Aargange, udgjorde:

Ved Begyndelsen af Aaret	Antal af Lejligheder	Deraf ledige	ɔ: procentvis
1872	173,003	1,166	0,7
1873	176,276	1,032	0,6
1874	184,583	1,435	0,8
1875	198,902	3,527	1,8
1876	219,910	7,527	3,4
1877	237,556	14,126	5,9
1878	253,395	17,965	7,1
1879	265,724	20,671	7,8
1880	273,987	18,508	6,8
1881	279,187	14,049	5,0
1882	286,630	12,897	4,5
1883	294,335	11,488	3,9

Ved Hjælp af den Procentrække, vi ovenfor have beregnet, vil det ses, hvorledes Lejeledigheden, fra at udgjøre lidt over $^1/_2$ pCt. i den store Indvandrings og Vaaningsnødens Tid lige efter Krigen i Begyndelsen af Halvfjerdserne, stiger ved den stærkt tiltagende Byggevirksomhed i Midten af Halvfjerdserne, er fremdeles i Tilvæxt under Forretningsløsheden og Eftervirkningerne af Byggeraseriet i Slutningen af Halvfjerdserne og naar sit Maximum ved Begyndelsen af 1879 med næsten 8 (7,8) pCt. Derefter er den atter Aar for Aar i jævnt Aftagende, indtil den ved Begyndelsen af forrige Aar (1883) er gaaet ned til netop Halvdelen af sit Maximumsbeløb, d. e. knapt 4 (3,9) pCt.

lejligheder mod før over Halvdelen. Det er øjensynligt, at den stærke Forøgelse af Smaalejlighederne her i Byen — særligt altsaa af 2 Værelsers Lejlighederne — imødekommer en virkelig Trang. Eftersom det er disse Lejligheder der ved Nybygningerne og ved Omændring af de gamle Bygninger spille en saa fremherskende Rolle, at de aarlig udgjør en stedse større Procentandel af samtlige Beboelseslejligheder, da maa det ogsaa være den Befolkning, som søger disse Lejligheder, der fremfor alt og med stedse større Procentandel rekruterer hele Stadens Befolkning, og det er altsaa saa langt fra, at der er nogen Overflod af disse Lejligheder, at Aarene efter 1880, trods deres egen stærke Forøgelse af Smaalejlighedernes Antal, have absorberet Overskudet fra før 1880, og at de ledige Smaalejligheder udgjøre en langt ringere Andel af samtlige Smaalejligheder end de øvrige ledige Lejligheder af de øvrige tilstedeværende Beboelseslejligheder. Man regner utvivlsomt snarere for højt end for lavt ved at anslaa Antallet af ledige 1 og 2 Værelsers Lejligheder til en Procent af samtlige 1 og 2 Værelsers Lejligheder paa Stadens Grund. Antallet af ledige 3 Værelsers Lejligheder og derover maa da formentlig anslaaes til ca. to Procent af samtlige 3 eller flere Værelsers Lejligheder her i Staden.

Naar man nu spørger om, hvormeget den samlede Værdi af Stadens faste Ejendomme er steget ved den uafbrudte Opførelse af Bygninger i Tiden fra 1876 til 1884, da vil man erhverve det forholdsvis bedste Skjøn herover ved en Sammenstilling af Assurancesummerne for 1876 og 1884. Det er ganske vist klart, at man vilde naa endnu videre ved en Sammenstilling af Vurderingssummerne, men da der ikke foreligger officielle Data herom, maa

man nøjes med at lægge Assurancesummerne til Grund. Ved selve disse maa det imidlertid erindres, at Stigningen i Beløbene kan fremkomme ikke blot ved nye Assurancebeløb for ny opførte eller ombyggede Ejendomme men ogsaa ved Forøgelse af Assurancesummerne for de gamle Ejendomme. Hvor det Tidsrum, der er Tale om, imidlertid ikke er større end den her omhandlede Periode af 8 Aar, vil selvfølgelig det sidstnævnte Moment kun spille en ringe Rolle, og de forøgede Summer i alt væsentligt være et Udtryk for Forøgelsen af Bygningernes Antal og Størrelse.

Bevægelsen i Assurancebeløbene vil ses af nedenstaaende Tabel:

	Indt. i Kbhvn.s Brandforsikring 1. Januar. Kr.	Indt. i Landb.s Brandforsikring 1. April. Kr.	Tilsammen. Kr.
1876	197,028,600	82,450,684	279,479,284*)
1877	202,301,100	90,656,505	292,957,605
1878	207,100,200	97,566,749	304,666,949
1879	210,834,100	103,784,565	314,618,665
1880	214,768,700	112,177,248	326,945,948
1881	219,149,600	121,320,380	340,469,980
1882	222,889,900	134,010,380	356,900,280
1883	225,019,800	148,495,927	373,515,727
1884	228,175,000	163,296,832	391,471,832

Det fremgaar af disse Tal, at Assurancebeløbene i de 8 Aar fra 1876 indtil 1884 er steget fra 279 Mill. Kr. til 391 Mill. Kr. eller med 40 pCt. I Firaaret 1876—79 steg Beløbet fra 279 Mill. til 327 Mill. Kr., d. v. s. med 17

*) For at erfare de kjøbenhavnske Ejendommes virkelige Assurancesum maa man i dette og de følgende Totalbeløb fradrage c. 10 Mill. Kr. for Maskiner og faststaaende Inventarium og tillægge c. 15 Mill. Kr. for forskjellige ikke forsikrede Ejendomme.

pCt., i Firaaret 1880—83 fra 327 Mill. til 391 Mill. Kr. eller med 19,7 pCt. Imidlertid viser selv et flygtigt Blik paa Tallene, at Tilvæxten er saare forskjellig mellem Assurancebeløbene i «Kjøbenhavns Brandforsikring» og «Landbygningernes Brandforsikring». Beløbet i «Kjøbenhavns Brandforsikring», der omfatter den gamle By og den nærmest liggende Del af Voldterrænet, er steget med ialt 31 Mill. Kr. eller 15,8 pCt.; Beløbet i «Landbygningernes Brandforsikring», der omfatter det øvrige Voldterræn og Forstæderne, er steget med ialt 81 Mill. Kr. eller 98,1 pCt., er altsaa paa det nærmeste fordoblet. Deler man atter her Perioden i to Gange fire Aar, viser det sig, at Tilvæxten i Kjøbenhavns Brandforsikring i Aarene 1876—79 var 9,0 pCt., i Aarene 1880—83 kun 6,3 pCt., medens Tilvæxten i «Landbygningernes Brandforsikring» i Aarene 1876—79 var 36,1 pCt., i Aarene 1880—83 45,6 pCt. — Procenttallene for Assurancebeløbenes Forøgelse fra 1876—84 svare i det hele og store til Procenttallene for Etagearealets Forøgelse i denne Periode. Forøgelsen i Etagearealet beløb sig, som ovenfor angivet, til 36,3 pCt., Forøgelsen i Assurancesummerne til 40,1 pCt., og der er saaledes kun en ringe Forandring i Assurancebeløbet pr. □ Alen Etageareal (hvilket udgjør ca. 26 Kr.). Men indenfor de enkelte Stadsdele og de enkelte Aar finder der forskjellige mindre Afvigelser Sted, som imidlertid med det tilstedeværende Materiale ikke lader sig nøjere prøve.

Det vil formentlig endnu til Slutning være af Interesse at erfare, at samtidig med Assurancesummernes Forøgelse ere Prioritetsbeløbene forhøjede i en omtrent tilsvarende Grad, men rigtignok gjennem be-

tydelige og mærkelige Svingninger. De samlede Prioritetsbehæftelser i de kjøbenhavnske Ejendomme udgjorde nemlig ved Begyndelsen af Aaret:

1876:	219,016,130	Kr.,
1877:	238,229,935	—
1878:	249,668,090	—
1879:	261,442,201	—
1880:	274,937,731	—
1881:	289,209,401	—
1882:	291,770,351	—
1883:	295,340,377	—
1884:	301,410,557	—

Medens Assurancesummerne saaledes i Tidsrummet fra 1876—83 ere voxede fra 279 til 391 Mill. Kr. eller med 40,1 pCt., ere Prioritetsbehæftelserne voxede med halvtredie Procent mindre, nemlig fra 219 Mill. til 301 Mill. Kr., d. e. 37,6 pCt. Men paa dette Punkt gjør der sig gjældende en endnu større Forskjel end noget andet Steds imellem de to ofte omhandlede Firaar, thi medens Assurancesummerne stege i Firaaret 1876—79 med 17,0 pCt. og i Firaaret 1880—83 med 19,7 pCt., steg Prioritetsbehæftelserne i det førstnævnte Firaar med 25,5 pCt. eller over en Fjerdedel og i det sidstnævnte Firaar med 9,6 pCt. eller knapt en Tiendedel. Naar det ovenfor gjentagne Gange er fremhævet, at der, i Forhold til Folketallets Forøgelse, er bygget adskilligt mere i Firaaret før end i Firaaret efter 1880, hvad der da bl. A. ogsaa gav sig Udtryk i det meget større Antal ledige Lejligheder i hin end i denne Periode, saa synes den her omtalte langt stærkere Prioritering af Ejendommene i den ene Periode fremfor i den anden ogsaa at vidne om en Svingning i den økonomiske Del af Bygge- og Ejendomsforholdene. Endnu tydeligere turde

dette fremgaa ved en Betragtning af Procentforholdet mellem Assurancebeløbene og Prioritetsbeløbene i hvert enkelt af de her omhandlede Aar.

Prioritetsbehæftelserne udgjorde af Assurancesummerne ved Begyndelsen af Aaret:

1876:	78,4	pCt.
1877:	81,3	—
1878:	81,9	—
1879:	83,1	—
1880:	84,1	—
1881:	85,0	—
1882:	81,8	—
1883:	79,1	—
1884:	77,0	—

I Løbet af 1876 sker der en Stigning af Prioritetsbehæftelserne — i Forhold til Assurancesummerne — af næsten 3 Procent, og denne Stigning fortsætter sig i hvert af de følgende Aar, indtil den kulminerer og standser 1880. I Løbet af 1881 er der en Nedgang af godt 3 Procent, og Nedgangen fortsættes i de følgende Aar, saaledes at Prioritetsbehæftelserne ved Begyndelsen af 1884 endog udgjør et forholdsvis mindre Beløb end ved Begyndelsen af 1876.

Det forstaar sig, at for ret at vurdere Betydningen af dette Fænomen maa en stor Mængde andre Forhold tages med i Betragtning — ikke blot saa nærliggende Spørgsmaal som i Prioriteternes Forhold til Grundenes Værdi (og hermed til Vurderingssummerne) og Prioriteternes Art (Forholdet i de forskellige Aar mellem 1ste, 2den eller ringere Prioriteter), men ogsaa alle de Forhold, der have været bestemmende for det almindelige økonomiske Røre i de paagjældende Aar. Nærværende Undersøgelse skal imidlertid standse med de indtil dette

Punkt givne kortfattede Bidrag til Belysning af de kjøbenhavnske Ejendomsforhold og Boligforhold i Aarene nærmest før og efter 1880.

Anm. De meddelte Data ere dels uddragne af «Tabelværk til Kjøbenhavns Statistik» Nr. 1 og Nr. 6, «Statistiske Oplysninger om Kjøbenhavn» II, Staden Kjøbenhavns Regnskaber og Borgerrepræsenttaionens Forhandlinger, dels baserede paa hidtil utrykt Materiale.

Nationaløkonomisk Forening.

Fredagen d. 17. Oktober afholdt Foreningen sin aarlige Generalforsamling, paa hvilken den afgaaende Bestyrelse (Prof. Falbe Hansen, Etatsraad, Nationalbankdirektør Levy, Handelsbankdirektør Levy, Grosserer Oskar B. Muus og Prof. Dr. Will. Scharling) gjenvalgtes ved Akklamation.

Derefter indledede Kontorchef **Rubin** en Diskussion om *de sidste Aars Bygge- og Boligforhold i Kjøbenhavn*, idet han som Grundlag benyttede den foran aftrykte Afhandling.

Naar det af de meddelte Oplysninger fremgik, at der var en Nedgang i Bygning af 1-Værelses-Lejligheder, saa bemærkede Etatsraad **Levy** dertil, at det turde være, at det for Byggeentreprenørerne betalte sig bedre at bygge 2-Værelses- end 1-Værelses-Lejligheder. Deraf fulgte, at der kom færre 2-Værelses-Lejligheder paa Markedet, og i denne Omstændighed (— ikke i nogen stigende Evne til at skaffe sig bedre Boliger —) kunde det da maaske ligge, at Forholdstallene tog af for 1-Værelses- og til for 2-Værelses-Lejlighederne. For saa vidt betød altsaa Stigningen i Tallet paa 2-Værelses-Lejligheder ingenlunde noget Glædeligt. Det var utvivlsomt, at de mindre bemidledes Tal tog særligt stærkt til, og dette betød for Kommunen: større Udgifter uden nogen tilsvarende Stigning af Skatteindtægten. Derimod var det glædeligt, at man, som de meddelte Oplysninger ogsaa udviste, syntes at have begyndt at tage Reb i Sejlene med Hensyn til Ejendommenes Prioritering. Her havde man tidligere været ind paa den Vej at prioritere Ejendommene lige

op til Skorstenen; at dette i de senere Aar mindre fandt Sted, syntes at tyde paa, at Ejendommene befandt sig paa solidere Hænder.

Overretssagfører **Fr. Wulff** bemærkede, at da det var vanskeligere at faa Prioriteter i Huse med 1-Værelses-Lejligheder, laa der deri en Opfordring til at bygge forholdsvis noget mindre af den Slags Huse. Han bemærkede endvidere, at da der i de sidste Aar i det Hele er blevet bebygget mindre værdifulde Grunde end tidligere, laa deri en medvirkende Grund til Nedgang i Prioriteringen, der jo tog Hensyn ikke alene til selve Husets men ogsaa til Grundens Værdi. Hvad han ganske særligt kunde ønske, at Statistiken vilde skaffe Oplysning om, var dette: hvilket Kvadratindhold have 1- og 2-Værelses-Lejlighederne, og af hvormange Personer bebos de? Imellem Arealindholdet og Beboernes Tal var der vistnok gjennemgaaende et meget sørgeligt Misforhold, og at faa dette statistisk oplyst vilde være af den største sociale Interesse.

Grosserer **O. B. Muus** udtalte, at man i England boede forholdsvis billigere, og at det engelske Byggesystem saaledes ogsaa med Hensyn til Billigheden syntes at være at foretrække; men Vexellerer **G. Rubin** svarede dertil, at Lejens Billighed i England tildels blot var tilsyneladende, idet Lejerne foruden Lejen havde en Mængde andre Udgifter, saasom Vedligeholdelsesudgifter, Vandskat etc. Ogsaa spillede Beliggenheden i de engelske Byer en stor Rolle: de mindre godt beliggende Lejligheder vare billigere, men de godt beliggende til Gjengjæld dyre.

Etatsraad **Levy** drog en Sammenligning mellem de engelske og de kjøbenhavnske Arbejderes Boliger, og udtalte, at han nærmest havde faaet det Indtryk, at de engelske Arbejdere boede nok saa godt og billigt. For en Del bar den danske Byggelov Skylden for vore Boligers Dyrhed.

Grosserer **Neiiendam** bemærkede, at de Folk, der bo i de saakaldte «Arbejderboliger» («Burmeister & Wains»), i Virkeligheden i Almindelighed ikke vare, hvad man plejede at forstaa ved Arbejdere, men derimod mindre Bestillings-

mænd, Postbude, Smaaborgere o. s. v. Han omtalte Prisstigningen for Arbejdernes Lejligheder, hvor slette disse vare, og hvor ønskeligt det var, at man ved at fremme Kjendskab til Sundhedslæren udviklede Arbejdernes Sans for en nogenlunde ordenlig Bolig. Han udtalte det som sin Overbevisning, at det Offenlige burde søge at hjælpe paa Forholdene, f. Ex. ved at rasere Terræner i Byens stærkest og slettest bebyggede Kvarterer, ved at udlægge Plæner og Legepladser til Børnene o. s. v.

Kommunelæge **Ulrik** mente, at Beboerne af vore Arbejderboliger dog virkeligt maatte betragtes som Arbejdere, selv om det ikke netop særligt var Fabriksarbejdere, der boede i dem. I Modsætning til Etatsr. Levy udtalte han, at det ikke saa meget var vor Byggelov som vor uretfærdige Skattelovgivning (særligt Arealskatten), der uforholdsmæssigt haardt tyngede paa de smaa Lejligheder.

Professor **Scharling** kunde ønske det oplyst, om Arealskattefritagelsen for de smaa Lejligheder (resp. paa 64 og 80 □ Alen) virkeligt kom Lejerne tilgode. Han betvivlede det, — og hvis Fritagelsen ikke kom Lejerne til Gode, var det bedst helt at opgive den.

Direktør **Hein** havde den aldeles bestemte Overbevisning, at Fritagelsen ikke kom Lejerne til Gode, hvad han nærmere oplyste ved Exempler.

Ulrik betragtede Bestemmelserne om Fritagelse som et Slags Udtryk for Erkjendelsen af Skattens Uretfærdighed.

Kontorchef **Rubin** afsluttede Diskussionen med at udtale, at Statistiken dog vidnede om nogen Fremgang, ihvorvel han ganske vist ikke vilde bestride den indre Berettigelse af de rejste Anker mod de bestaaende Forhold og de fremsatte Antydninger af de Reformer, der maatte ønskes.

Prostitutionen og de veneriske Sygdomme.

Bemærkninger til «Foreningen imod Lovbeskyttelse for Usædelighed».

Det er en udæskende Bog, Hr. Stiftslæge Giersing har leveret under Titlen: «Statistik over veneriske Sygdomme i Danmark i Tiaaret 1871—80» *) og det er en noget — uforsigtig Bog. Uforsigtigt er allerede det Motto, der pryder Titelbladet: «en ubevist Paastand bliver ikke sand, hvor ofte og af hvem den end gjentages». Ganske vist er dette Ord ikke Andet end en Truisme; alligevel er det uforsigtigt at anbringe det paa denne Bogs Titelblad.

Bogen aabnes med disse stærkt klingende Ord: «Den Fare som mere og mere truer alle civiliserede Samfund gjennem den tiltagende Usædelighed, vækker i de senere Aar hos alle alvorlige Mennesker større og større Bekymring for, hvad Fremtiden skal bringe. Længe har man lukket Øjet for den fordærvelige Indflydelse paa Folkenes moralske Udvikling, som et usædeligt Liv nødvendigt maa udfolde, og alene fæstet Blikket paa de ødelæggende Virkninger paa Sundheden, som de ved Utugt fremkaldte og udbredte Sygdomme overalt synligt have haft og i stadigt stigende Grad have, og Myndighederne have derfor hidtil alene rettet sine Bestræbelser paa at finde Midler til at modarbejde og muligt

---

*) Statistik over veneriske Sygdomme i Danmark i Tiaaret 1871—80. Med 13 Tabeller. Udarbejdet efter officielle Aktstykker. Af O. M. Giersing, fhv. Stiftslæge. Kbhvn., Jacob Lunds Forlag 1884 (44 S. + Tabelbilag).

forhindre disse Sygdommes Opkomst og videre Udbredelse, hvilket hos os har fundet sit Udtryk i Lov af 10. April 1874, der har givet Bestemmelser i dette Øjemed. Vil man imidlertid forhindre en Virkning, maa man nødvendigt søge at modarbejde dens Aarsag og at aflede dens Kilde; men det er dette, man ikke har gjort, og det er derfor naturligt, at man ikke alene Intet har opnaaet, hverken her eller andetsteds, men derimod kun har fremmet, hvad man tænkte at forhindre.» Alle disse ovenpaa hverandre bunkede Komparativer, de sorte Farver hvormed der her males, den kategoriske Tone der gaar gjennem hele Stykket, — skulle tjene til at stimulere Læseren og vække hans Opmærksomhed. Men — jeg beklager at maatte sige det — ikke mange Læsere ville formaa at holde Opmærksomheden vaagen helt igjennem; de fleste ville falde fra — ikke paa Halvvejen, men langt tidligere; og de faa, der have Udholdenhed nok til at arbejde sig helt igjennem, ville, naar de staa ved Slutningen, vel udbryde: og Hr. G. tror, at han ved sin «Statistik» har bevist den Paastand, hvormed han aabner sit Skrift, den nemlig: at man i Danmark ved Loven af 10. April 1874 og ved Reguleringsforholdsreglerne har «fremmet» — hverken mer eller mindre! — «har fremmet» «disse Sygdommes Opkomst og videre Udbredelse»!

Dermed vil jeg nu paa ingen Maade sige, at Bogen ikke vil skaffe sin Forfatter Bifald. Hos nogle af dem, der i Forvejen nære samme Anskuelser i Prostitutions-Spørgsmaalet som Dr. G., vil han maaske høste Bifald. Læse Bogen fra Ende til anden ville de dog ikke, — men det behøve de jo heller ikke: thi naar man allerede er overbevist, er det Luxus at lade sig overbevise endnu en Gang. Blandt dem, som ikke alt ere vundne, vil Bogen ikke gjøre en eneste Proselyt, — allerede af den Grund, at de, hvis de ere fornuftige Folk, ikke indlade sig paa at læse en «Statistik», der med en saadan Tydelighed som Hr. Giersings bærer Tendensens Stempel paa sin Pande.

Efter de ovenciterede Indledningsord — der ikke saa meget synes at røbe den lidenskabsløse Forsker men snarere

Agitatoren, den hæderlige men lidenskabelige Forfægter af et Standpunkt, som faktisk ikke er vundet ved Statistikens Hjælp, men som var indtaget, inden Statistikens Assistance paakaldtes, — fortsættes der saaledes: «Da Spørgsmaalet saaledes hidtil alene drejede sig om, hvorledes disse Sygdomme bedst lod sig modvirke, henvendte Regeringen sig naturligt til Lægestanden om Raad, og dennes Svar lød da omtrent saaledes: «Lad Politiet saa tidligt som muligt bringe de syge, løsagtige Kvinder til vor Behandling paa Hospitalet, saa maa Sygdommen lidt efter lidt formindskes og tilsidst saa godt som ophøre».» Har «Lægestanden» virkelig været saa sangvinsk og letsindig at love, at Sygdommen «saa godt som vilde ophøre», naar «Politiet saa tidligt som muligt vilde bringe de syge, løsagtige Kvinder til Lægernes Behandling paa Hospitalet»? Det lyder saa utroligt, at Anm., saalænge han ikke kjender Beviserne for Paastanden, fristes til at formode, at der her foreligger en ganske lille «ubevist Paastand» fra Dr. G.s Side, eller i alt Fald en af den Slags smaa Overdrivelser, der i Stridens Hede saa let kunne løbe med. Det rimeligste er dog at antage, at Læggerne blot have anbefalet Visitations- og Reguleringssystemet som et relativt Sikringsmiddel, som et Sikringsmiddel af en vis begrænset Nytte. Men Stiftslæge Giersing vil ikke engang indrømme Systemet Værdi som relativt Sikringsmiddel. Tværtimod! Efter hans Formening have Sygdommene udviklet sig ikke blot trods, men endog takket være Systemet. Er dette en Gaade, saa mener Dr. G. at være i Stand til at opklare den: «det Gaadefulde deri», siger han, «er tildels blevet opklaret derved, at man i den sidste halve Snes Aar blandt Andet er kommet til Overbevisning om, at Lægekunsten i mangfoldige Tilfælde ikke er i Stand til i Tide at opdage navnlig den farligste af disse Sygdommes Tilstedeværelse hos disse Kvinder, saa at de efter foretagen Visitation meget ofte have faaet Frihed til at fortsætte deres Erhverv og derved til at smitte tilhøjre og tilvenstre.» Opklaringen forekommer Anm. ikke at være ganske fyldestgjørende. Den Omstændighed, at Lægerne i «mangfoldige»

Tilfælde ikke kunne opdage Sygdommen, udelukker jo ikke, at de i andre «mangfoldige» Tilfælde opdage den, hvad som bekjendt faktisk er Tilfældet. Og i saa Fald har Visitationssystemet jo sin, omend begrænsede Nytte, hjælper til at forhindre et tilsvarende Antal Kvinder i «at smitte tilhøjre og tilvenstre.» Men Dr. G. maa, naar han kan tro, at han, virkelig har «opklaret det Gaadefulde», mene: at hvor der ikke bestaar noget Visitationssystem, vil der ikke findes løsagtige Kvinder — eller at, hvis der ogsaa uden Visitationsystem kan existere løsagtige Kvinder, saa blive disse dog ikke syge, — eller at, hvis der, ogsaa hvor Visitation ikke kjendes, kan findes løsagtige Kvinder, og hvis disse kunne blive syge, saa vilde de dog i det Mindste hverken smitte «tilhøjre» eller «tilvenstre.» En af disse tre Formeninger maa være Hr. Doktorens.

At føre et positivt Bevis for Rigtigheden af disse tre Absurditeter er vel ikke let. I alt Fald har Dr. G. ikke prøvet paa det. Han har derimod i den foreliggende Bog søgt statistisk at vise, at Reguleringssystemet, saaledes som det findes i Danmark, har slaaet Klik. Hvis dette er lykkedes ham, saa følger deraf, at Lovgiverne og Avtoriteterne gjøre vel i at indføre noget Andet end det nu Bestaaende eller i alt Fald om muligt at fjerne Manglerne derved; men dermed er det rigtignok paa ingen Maade sagt, at dette «Andet» skulde være en Realisation af de giersingske Ideer.

Imidlertid er dette aabenbart Hr. G.s Tro og Haab. Thi hvorledes er denne Bog kommen i Stand, og hvad er dens Mening? I en Aarrække har Dr. G. paa den ene Side bekæmpet Reguleringssystemet, paa den anden Side været en ivrig Forsvarer af de Ideer, der raade i den saakaldte «Foreningen imod Lovbeskyttelse for Usædelighed», i hvilken Forening han repræsenterer den medicinske Sagkundskab. Saa en skjøn Dag falder det ham ind, at det vilde tage sig net ud, om Ideernes Rigtighed ogsaa kunde bevises «statistisk». Saa begiver han sig da op i Sundhedskollegiets Arkiv, faar der fat paa Lægernes officielle Ind-

beretninger i Tidsrummet 1871—80, og uddrager deraf sin Statistik over «Utugtssygdommene». Og Resultatet? Ja Resultatet bliver tilsyneladende naturligvis ganske (eller: næsten ganske) saaledes som Hr. G. havde tænkt sig det, inden han satte sin Fod i Kollegiets Arkiv: Statistiken fik den Opgave at forsvare et Standpunkt, der var indtaget, inden den statistiske Undersøgelse paabegyndtes, — og Statistiken lystrer, saa at Hr. G. ved Slutningen af sin Bog, idet han nedlægger Pennen, veltilfreds kan anbringe de tre Bogstaver: q. e. d.

To Smaahindringer har Dr. G. rigtignok mødt paa sin Vej. Den ene var den, at Statistiken dog ikke paa alle Punkter svarede til Forventningerne; men den Vanskelighed kommer man jo nemt fra — ved blot at erklære: «har ikke stor Betydning» ell. Lign. Den anden Vanskelighed bestod deri, at der af andre Forfattere er produceret endel Prostitutions- og Venerisk-Sygdomme-Statistik, der aflægger Vidnesbyrd i modsat Retning af Dr. G.s. Den Vanskelighed expederes nu ud af Verden paa en noget ejendommelig Maade (men ganske vist ogsaa en nem Maade): de paagjældende Forfattere — der ere Læger — beskyldes — hverken mer eller mindre! — for «saare ofte» at have «affattet og opstillet» deres Statistik «med stor Partiskhed». Hvad mener Dr. G. egenlig hermed? Vil han ligefrem sige, at hans Kolleger med Bevidsthed have forfalsket Statistiken? En saa grov Beskyldning bør man ikke udslynge, uden samtidig at komme med Beviser, — vi minde Dr. G. om hans Motto. Eller vil han blot sige, at de paagjældende Forfattere, da de skred til deres statistiske Arbejder, gik ud fra visse bestemte Formeninger og Anskuelser, som det kun kunde være dem behageligt at se statistisk styrkede, og at de meget let kunde lade sig, skjønt handlende bona fide, paavirke deraf paa en for Statistikens Renhed uheldig Maade? Mener han blot dette, saa spørger jeg, om han da tror, at han har skrevet mere «forudsætningsløst»! Jeg har allerede ovenfor sagt, hvad jeg mener om den Maade, hvorpaa hans

Bog er bleven til, og jeg føler mig forvisset om, at man er berettiget til med Protest at tilbagevise Dr. G.s. Forsøg paa at faa Folk til at tro, at han i Prostitutionsspørgsmaalet er i Stand til at skrive med fuld Upartiskhed eller blot med mindre «Partiskhed» end de Forfattere, som han betragter som sine Modstandere i den omspurgte Sag.

Enhver, der kjender Dr. G.s Virksomhed i Prostitutionssagen, vil naar han i Bladene har set hans Bog averteret, strax have været paa det Rene med, hvilken Mission denne Bog skulde opfylde. Han vil altsaa strax være paa det Rene med, at Dr. G. udtrykker sig ukorrekt, naar han S. 43 skriver: «Aarsagen til Foretagelsen af denne statistiske Undersøgelse var at faa Rede paa, hvorvidt Usædelighedens «Ordning» i disse 10 Aar havde virket til at forhindre de veneriske Sygdommes Udbredning.» Nej, «Aarsagen» var — at Dr. G. ønskede at slaa et forud givet «Resultat» fast ved Hjælp af nogle Tal. Men disse Tal, siger han, ere rigtige, i alt Fald ere de «uden væsenlige Fejl.» Selv om saa var (— for tilfulde at kunne bedømme dem behøves der en medicinsk Fagkundskab, som Anm. mangler, og et Kjendskab til det benyttede Materiales Beskaffenhed, som Anm. ikke har —) saa følger dog ikke deraf, at de af Dr. G. forsøgte Grupperinger, «Opstillinger» og Sammenstillinger (f. Ex. mellem en By som Kjøbenhavn og Byer som Skagen!) ere tilstedelige, — hvad de ikke ere. Dr. G.s Tal kunne være rigtige, — og Dr. G.s Opstillinger, Sammenstillinger og Slutninger gale. Det Sidste er Tilfældet, — om det Første skal Anm. af ovenanførte Grunde ikke udsige Noget. Da det for Dr. G. nu kommer an paa de af ham uddragne Konklusioner med Hensyn til Politi- og Lovgivningsforholdsregler, og da disse Konklusioner ere utilstedelige, saa viser hele Hr. G.s møjsommelige Arbejde sig at være spildt Ulejlighed.

En Ting skal Anm. indrømme Dr. G. Dr. G. har Ret i, at «Forsvarerne for den ved Lov ordnede Usædelighed» ikke bør «beraabe sig paa Statistikens Vidnesbyrd». Men Modpartiet bør heller ikke gjøre det! Der foreligger nem-

lig — saavidt Anm. bekjendt — indtil Dato slet ingen Prostitutions- og Venerisk-Sygdomme-Statistik, der med afgjørende Vægt kunde sige os, hvorledes Usædeligheds-Lovgivningen bør ordnes.

* * *

Den hygiejniske Side er kun én af Utugtspørgsmaalets forskjellige Sider; men det er dog vel en Side, der har sin Betydning. En fyldig og paalidelig «Utugtssygdomme»-Statistik skulde hjælpe os til at forstaa denne Side af Sagen. Nu kommer man imidlertid og siger, at denne Forstaaen slet ikke er nødvendig: med nogle almindelige Talemaader kan man klare hele Sagen, — og aabenbart er det langt lettere at servere saadanne Talemaader end at samle Statistik.

Det maa have været et haardt Slag for Dr. Giersing, der i Sundhedskollegiets Arkiv ærligt sled i sin Statistiks Tjeneste, at høre hele sit Arbejde, der tilvisse var et møjsommeligt Arbejde, blive betegnet som — komplet overflødigt. Og hvem var det, der betegnede hele denne Statistik som «ganske ligegyldig»? En af de store Profeter i Dr. Giersings Forening! hverken mer eller mindre. Man efterse «Maanedsbladet» 1884 Nr. 61.

* * *

Om dette «Maanedsblad» nogle Ord! Et «Maanedsblad» udgives af «Foreningen imod Lovbeskyttelse for Usædelighed, — det britiske og almindelige [?] Selskabs danske Afdeling» (— et mærkeligt Navn men dog noget beskednere end det pompøse og absurde: «fédération britannique, continentale et générale»!) Sex Aargange ere udkomne; et Par af dem har Anm. for sig. Foreningen har i nogle Aar haft den Godhed at sende «Nationaløkonomisk Tidskrift» et Exemplar, og Undertegnede skrider nu endelig til at anmelde «Maanedsbladet». Det være da sagt i al

Almindelighed, at Bladet har haft en Mængde, tildels ret interessante, Notitser om den Bevægelse (i Indland og Udland), som det er Organ for, og det synes Anm., at det holder sine Læsere ganske godt à jour. Men unægtelig ser Foreningen og Bladets Redaktion Alt fra sit Standpunkt, fra sit særlige Partistandpunkt, — og hvad der kunde anføres fra et andet Standpunkt, tør man ikke vente at finde i det. Derved bliver Bladet mindre brugbart for dem, der ville danne sig en selvstændig Overbevisning i den Sag, der er dets Gjenstand. Naturligvis have dets enkelte Artikler (— et Par af dem nævnes længere fremme —) meget ulige Værd: enkelte af dem burde absolut ikke have været optagne (f. Ex. den, som der ovenfor citeredes et Ord af og som vi nedenfor komme tilbage til — men de personlige Hensyn var vel her for stærke); andre, derimod, have været af nogen Vægt og i ethvert Fald holdte i en sømmelig Tone.

Foreningen ser sig gjerne omtalt, og sværmer for Offenlighed — skjønt de Synder, som den tænker paa, jo kaldes hemmelige. Foreningen elsker at blive omtalt, og de Møder, den har arrangeret, viser, at den ikke forsmaar Midler, der vel tør betegnes som Reklame. Indtil d. 30 Maj d. A. er det da lykkedes den at samle 596 Medlemmer. Men igjennem sine offenlige Møder har den talt til langt videre Kredse, end dette Tal angiver. Og i Virkeligheden er det dens Mening at ville tale til: «enhver hæderlig Mand og Kvinde.»

* * *

Det er rigtigt — som det udvikles i «Maanedsbladet» 1884, Nr. 58 — at Prostitutionsspørgsmaalet ikke udelukkende eller blot overvejende er noget Sundhedsspørgsmaal. Det er rigtigt, at det er et almindeligt Samfunds-Spørgsmaal og særligt et moralsk. Deraf følger, at Lægerne ikke ere kaldede til at fælde nogen «Højesteretskjendelse» i det, og at der ikke her kan indrømmes den medicinske Fagkundskab

nogen fundamental, men blot en supplerende Plads. Statsmyndighederne maa ved Afgjørelsen af dette store sociale Spørgsmaal tage i Betragtning, hvad Lægerne sige om det; men der er mange andre Hensyn, som der tillige maa regnes med. Dette er rigtigt, — men deraf følger ikke, at «ethvert Medlem af Samfundet, der er delagtig i dettes moralske Bevidsthed og erkjender, at det har Opgaver, der gaa ud over Legemets Pleje og de fysiske Kravs Tilfredsstillelse», kan hæves op i de «Sagkyndiges» Klasse, naar Spørgsmaalets Om ligger for. Vi ere Alle interesserede i Spørgsmaalet som overhovedet i alle Lovgivningsspørgsmaal; men vi ere virkelig ikke Alle «Sagkyndige». Man vil maaske indvende, at Forfatteren til den citerede Artikel ogsaa kun indrømmer os Alle «Sagkundskab», forsaavidt der spørges om «Sagens Om», derimod ikke, naar der spørges om «Sagens Hvorledes». Men derved gjør han sig skyldig i Konfusion: Sagens Om og dens Hvorledes kunne, praktisk taget, ikke skilles ad. Foreningen siger: «enhver hæderlig Mand og Kvinde er den Sagkyndige», — og dette er ikke nogen tom Talemaade i dens Mund: den handler i Overensstemmelse med denne Sætning, naar den aabner sine Møder for Alle og Enhver, uden Hensyn til Kjøn og Alder. Anm. prosteterer imod en saadan Udvidelse af Begrebet «Sagkyndige», og uagtet han indser, at han vil blive betegnet som gammeldags, undser han sig ikke ved aabent at udtale som sin Mening: at det er upassende og anstødeligt at se unge Piger sidde som «Sagkyndige» ved Foreningens Forhandlinger. At alle gifte Koner skulde være kompetente Dommere i de Sager, Foreningen behandler, benægter han: de savne i ethvert Fald det fornødne, indgaaende Kjendskab til det hele Utugtsvæsen, — et Kjendskab, som heller ikke tør ønskes dem bibragt; — men at endog Pigebørnene tages op med til Foreningens Møder — hvad faktisk sker — finder han væmmeligt. Saa borneret er han.

* * *

Hvilke Retter serverer Foreningen i sine offenlige Møder? Her en lille Mundsmag!

Et Foredrag (refereret i «Maanedsbl.», 1884, Nr. 61) ender med dette Forslag: Prostitutionsvæsenet, der hidtil har henligget under Justitsministeriet, skal herefter henlægges under Kultusministeriet. Man studser lidt over dette Forslag; — men snart viser det sig, at den velærværdige Forslagsstiller ikke mener det saa alvorligt; han har kun villet være aandrig eller pikant, villet interessere sine Tilhørerinder. Saa hedder det videre (ordret): «Statens Mening med Oprettelsen af dette Ministerium (Kultusministeriet) er jo denne: der er i Folket en Trang til Religion; denne Trang skal Kultusministeriet sørge for kan blive tilfredsstillet paa den bedste Maade; derfor henviser det til sine Kirker og Præster og erklærer: i disse Kirker garantere vi Eder den bedste religiøse Kultus, og vi garantere, at vore Præster have den bedste Kundskab og Uddannelse til at forestaa denne Kultus; der kunne I faa Eders Trang til Religion tilfredsstillet; — men en Del af Folket har ogsaa Trang til Utugt; den vil Staten ogsaa imødekomme, og den har derfor paalagt sit Kultusministerium at oprette saamange Venustempler og ansætte saa mange Præstinder, som er fornødent, for at Utugtstrangen kan blive tilfredsstillet, og siger: vi garantere, at disse Utugtens Præstinder levere den bedste, reneste, uforfalskede Utugt; der kunne I faa Eders Trang tilfredsstillet.» — Ikke sandt, — meget underholdende for Damer at høre om disse «Venustempler» og deres «Præstinder», om denne Utugtstrang og dens mest hensigtsmæssige «Tilfredsstillelse»! Men det hele Forslag var, som man nu forstaar, Spøg, rent ud sagt en meget smagløs Spøg. Hs. Velærværdighed har fundet det passende at gjøre Løjer med en alvorlig Sag.

Statens Prostitutionsreglementer udlagde Foredragsholderen paa følgende pikante Maade: «Staten siger: Vi ville ikke have uordenlig Utugt; vi ville have ordenlig Utugt, vi ville have god Ordning for Utugten. Vi ville ikke have uordenligt Hor; vi ville have ordenligt Hor,

garanteret Hor med offenlige Udsalgssteder; vi ville have den rene, skjære Utugt, den uforfalskede Utugt, der beskyttes af Patenter, som give den Lov til at falbydes baade fra faste Udsalgssteder og ved denne Forretnings Handelsrejsende, der drage om i Gader med Attester fra Statens Læger for at kunne levere gode, paalidelige, garanterede Varer ...» Er dette en sømmelig Karakterisering af Statens og Politiets maaske forfejlede, men dog i ethvert Fald ærligt mente Reguleringsforskrifter? Jeg formoder, at ogsaa blandt Reguleringssystemets bestemteste Modstandere ville de Fleste finde det usømmeligt, at en gejstlig Embedsmand karikerer Statens Love og Øvrighedens Forholdsregler paa denne Maade. Følgen af Reguleringssystemet er bleven, siger Foredragsholderen: at «det at bedrive Utugt betragtes lige med at sætte sig tilbords og spise og drikke.» Saa fortæller Hs. Velærværdighed, hvorledes det gik ham i Paris: «man ligefrem faar et modbydeligt Indtryk første Gang, [maaske anden, tredje Gang et hyggeligt?] man kommer til Paris. Kommer man ind paa de fineste Restaurationer, sætter Skjøgen sig ganske ugenert ved Siden af En, hun er klædt paa saaledes, at hun kan færdes allevegne, [vilde den ærede Taler hellere have mere extravagante Toiletter?] og hendes Tilværelse anerkjendes som berettiget overalt.» Saa slemt er det vel endnu ikke i Danmark: men «vi komme godt med.» Og Foredragsholderen fortæller, som Bevis herfor, hvilket Indtryk han har medbragt fra sine Theaterbesøg: «Utugten har allerede faaet Indpas i vore Theatre, hvor man klapper mest ad de Repliker, der ere saa utugtige, som det paa nogen Maade kan være muligt [ikke Spor af Overdrivelse! ikke sandt?], og man er alt kommet saa vidt, at de Kunstnerinder, der optræde paa offenlige Steder —, og det ingenlunde de berygtede — næsten ingen Klæder have paa; vi kunne om faa Aar nok opleve at se dem splitternøgne. Det lidet, de have paa, ligner det naturlige Kjød saa meget som muligt.» Alt dette er — en Følge af Loven af 10. April 1874 om Foranstaltninger mod Udbredelsen af veneriske Sygdomme, med tilhørende Politireglementer! — Fra Theatret begiver

Foredragsholderen sig til Literaturen: «Utugten bringes nu ogsaa ind i vor Literatur, og selv Kvinder, der ville anses for at være anstændige, læse uden Sky disse raadne, stinkende Bøger, som vi nu faa ind i vor «skjønne» Literatur; den stinker formelig af Utugt». Vor Literatur «stinker formelig af Utugt»! Hvad er det for Bøger, Foredragsholderen sigter til? Han nævne dem aabenlyst! Saaledes som det staar i Referatet af Foredraget maa man fornuftigvis tro, at Foredragsholderen sigter til Bøger af Forfattere som Ibsen, J. P. Jacobsen, Brandes osv. osv. Og han har Mod til at sige til sine Tilhørerinder, blandt hvilke der utvivlsomt findes mange, som læse disse Bøger, at de — Tilhørerinderne — ikke ere anstændige, men kun «ville anses for at være anstændige»! Og hans Tilhørerinder ere godmodige nok eller taalmodige nok — eller hvad skal man kalde det? — til i Ro at høre paa ham. Hvad siger han mere til dem? Han siger ikke blot til dem, at de — de anstændige Kvinder — klæde sig «saa utugtigt som muligt», «idet de lade alle Former stikke frem saa aabent og saa naturligt, som det kan lade sig gjøre», men han beskylder dem rent ud for «aabenbart» at have en «Hensigt» (d. v. s. en «utugtig» Hensigt) dermed. Beskyldningen er en Uforskammethed, og tillige en Taabelighed. Det er mildest talt taabeligt at tro, at vore Damer, naar de følge Modens Bud og snære sig ind i deres Spændetrøjer eller hænge en «Tournure» bagpaa, have «Hensigter» ɔ: «utugtige» Hensigter; og det er taabeligt at sige, at de nævnte Klædningsstykker lade «Formerne» træde frem «saa aabent og saa naturligt som det kan lade sig gjøre»: det tør dog vel haabes, at vore Damers «naturlige Former» ikke ganske svare til den Figur, som «Tournuren» skaber. Kan endelig nogen Mand ikke taale Synet af disse kvindelige «Former», saaledes som Modedragterne lade dem komme tilsyne, — saa søge han hellere Skylden i sin egen Letfængelighed end i vore Damers Træskhed.

Det er altsaa gruopvækkende Tilstande, der herske i vort kjære lille Danmark, — eller rettere i Kjøbenhavn,

det danske Sodoma. «Man er i det Hele taget paa alle Omraader [NB. paa alle Omraader, — slet ingen Overdrivelser, den rene, skjære Sandhed!] kommet saa vidt, at Kjøbenhavn snart er bleven en Skræk for Fædre og Mødre paa Landet.» Foredragsholderen synes at befrygte, at inden faa Aar «saa bliver hele Kjøbenhavn et Horehus». Mindre kan ikke gjøre det! Og Grunden hertil? Naturligvis «Reguleringssystemet», Loven af 1874 om venerisk Smitte, Politireglementerne. Men nu i de Lande, hvor der ikke haves noget Reguleringssystem, — er Tilstanden der paradisisk? Er «den offenlige Samvittighed» der i Orden? Ere «Hjernekisterne og Hjerterne» der, som de skulle være? Og hvorledes var Tilstanden i tidligere Tider, før Reguleringssystemet? Er det den ærede Foredragsholder ubekjendt, at man dengang klagede lige saa galt som nu? Er det, for at nævne et bestemt Exempel, ham ubekjendt, at Tiraden om Damernes Dragter og de kvindelige «Former» ordret findes i en Bog fra det tiende Aarhundrede? For 900 Aar siden kunde man da ikke godt give Loven af 1874 Skylden. Men sagtens har man haft en anden ligesaa god Syndebuk. Alle Klagerne ere ikke Andet end opvarmede Sager.

En af Sætningerne i Foredraget kan Anm. fuldstændigt tiltræde, denne nemlig: «Selv Kvinder» — i ethvert Fald de Kvinder, der møde i Foreningen, — «finde sig nu i at høre paa de dristigste Ting.»

*　　　*
*

Naar Anm. her har fremsat nogle kritiske Bemærkninger, tilsigter han dermed at ramme de Midler, hvoraf Foreningen i overvejende Grad betjener sig. Den ovennævnte Statistik, der jo er den reneste Tendensstatistik, kan han ikke godkjende. Men endnu mindre kan han billige, at Foreningen byder sine kvindelige Medlemmer saavelsom de udenfor Foreningen staaende Kvinder, ældre og yngre, der kaldes op til dens Møder, en Føde, der mildest

talt er usund. Den pikante Sauce, hvormed Føden serveres, gjør den kun saa meget skadeligere, og Anm. tager ikke i Betænkning at sige, at de unge Piger hellere maa læse Zolas kyniske Bøger end høre paa visse Foredrag i Foreningen. Deroppe træffe de Mænd, der ved deres «Magdalenehjem» m. m. ville rejse Kvinder, — og saa samtidig ved deres detaillerede Skildringer af Sanseligheden, dens Tilfredsstillelse, og Følgerne af dens Tilfredsstillelsesmaader kaste urene Tanker ind i vore Kvinders Sind, og derved i en vis Forstand forøge de «faldne» Kvinders Tal, — Mænd, der ganske vist i den sidste Retning udrette Meget, i den første Intet eller næsten Intet. — Midlerne ere altsaa forkastelige. Med Maalet kan det jo forholde sig anderledes. Maalet bestaar dels deri, at faa en Række Misligheder, der klæbe ved det bestaaende Reguleringssystem, bort, eller rettere: at faa hele Systemet bort, dels deri, at faa en hel ny Sædelighedslovgivning gjennemført. De positive Forslag, som ere fremkomne, forekomme ikke Anm. at egne sig for den fri Konkurrences Aarhundrede. Kritiken af det bestaaende Reguleringssystem savner derimod i Mangt og Meget ikke sin Berettigelse.

* * *

En Adresse (aftrykt i Maanedsbladet Nr. 49 [1883] og Nr. 59—60 [1884]), hvorved Kjøbenhavns Kommunalbestyrelse anmodedes om at tage Prostitutionsforholdene under Overvejelse, blev ifjor sat i Gang i Foreningen. Forsynet med c. 4200 mandlige og kvindelige Underskrifter overraktes den Kommunalbestyrelsen. Kjøbenhavns Magistrat sendte Adressen, ledsaget af en udførlig Skrivelse af 19. Jan. 1884 til Borgerrepræsentationen. Denne behandlede Sagen for lukkede Døre d. 11. Fbr. Magistraten havde foreslaaet, at Adressen skulde tilstilles Justitsministeriet til mulig nærmere Behandling og Undersøgelse, idet derhos Spørgsmaalet om § 12 (om de off. Fruentimmers Ret eller Ikke-Ret til at gaa paa Gaderne om Aftenen og

Natten) i Politiets Prostitutionsregulativ særligt skulde nævnes for Ministeriet. Borgerrepræsentanterne vare enige med Magistraten heri, og ønskede endvidere Ministeriets Opmærksomhed henledet paa: «at vi have vedtaget en Udtalelse om, at der i Regulativet optages en Bestemmelse, der gaar ud paa, at det ikke maa tillades privatboende offenlige Fruentimmer at have Bopæl i en Ejendom, i hvilken der bor andre ugifte Personer i Alderen mellem det 7. og det 22. Aar.» Forøvrigt erklærede Kommunalbestyrelsen ikke for sit Vedkommende at ville «foretage Noget i den Anledning.» Saaledes kom Adressen altsaa i Fbr. til Justitsministeriet, til hvilket Foreningens Bestyrelse endvidere under 26. Marts indgav et Andragende om at undersøge Sagen. Særligt anbefalede Bestyrelsen Ministeriet at se hen til Sædelighedsforholdene i Byer «med Repressionssystem uden Regulering», navnlig følgende Byer: Glasgow, Colmar, Kolding, Korsør og Viborg. Disse fem Byer ere Foreningens Trumfer. Henvisningen til de fire sidste har navnlig Interesse derved, at den er et Vidnesbyrd om det Fond af Naivetet, hvormed Foreningen og dens Bestyrelse sidder inde. Om Glasgow, — den eneste af disse Byer, som det kunde være af virkelig Betydning at erfare noget om, — har «Maanedsbladet» kun kunnet meddele de allertarveligste Data. Foreningen og dens Blad har givet os et Ord, et Navn at løbe med. Af virkelig Oplysning har den ikke givet os Spor.

Det Højeste, som hele denne Adressebevægelse vil indbringe Foreningen, turde muligvis blive: en Forandring af § 12 i ovennævnte Regulativ. Naa, dette vilde ogsaa være af Betydning, — hvis det bliver til Noget. Ellers bestaar Foreningens Udbytte af denne Adressesag indtil Dato fortrinsvis deri: at Overretsassessor Mourier, en af Adressens Underskrivere, har sendt Foreningens «Maanedsblad» en længere Artikel «om Prostitutionslovgivningen», — og denne Artikel (optaget i «Maanedsbl.» Nr. 62 og fg. Nr., 1884) er ganske vist det Betydeligste, som «Maanedsbladet» hidtil har bragt. Men netop om den gjælder den

ovenfor om hele Foreningen fremsatte Bemærkning: nogen Styrke i det Negative, megen Svaghed i det Positive. Og hvis nu dette for hele Foreningen saa karakteristiske Misforhold mellem den negative og den positive Argumentation førte til Reguleringssystemets Afskaffelse og Repressionssystemets Ikke-Indførelse, — saa vilde Foreningen vel føle sig utilfreds; men med Rette vilde man da kunne tilraabe den, at den laa paa sine egne Gjerninger. *Know-nothing & do-nothing*-Principet har, paa Sædelighedspolitiets Omraade, Chancer for sig, og hvis Foreningen overhovedet udretter Noget — hvad dens Ordførere jo prale med —, saa bestaar det vel snarest deri, at den ved sin forkludrende Agitation — gjør disse Chancer større.

* * *

Overretsassessor Mourier giver «Maanedsbladets» Redaktion Attest for, at den «rigtigen har paavist», at Lovgivningen — i Modsætning til hvad Magistraten formener — «netop tilsigter at beskytte de Mænd, der hengive sig til Lasten, mod dennes Følger, forsaavidt disse kunne vise sig i legemlige Sygdomme». De citerede Ord ere Overretsassessorens. «Maanedsbladets» Ord vare disse (Udhævelserne af Anm.): «At nu Manden under den gjældende Retstilstand nyder Beskyttelse for sin Usædelighed, at Samfundskontrollen, de tvungne Lægeundersøgelser osv. tilsigte at gjøre ham Usædelighedens Udøvelse saa lidt smittefarlig som mulig, det er en historisk og retlig Kjendsgjerning.» Det undrer mig, at den ansete Jurist har villet attestere Rigtigheden af disse Ord, der dog aabenbart blot ere Agitatorens, ikke den rolige, ærlige, «historiske» Granskers. En «historisk og retlig Kjendsgjerning» turde det være, at Reguleringssystemet — det være nu i sine Virkninger heldigt eller ej — tilsigter at beskytte ikke de usædelige Mænd, men Samfundet eller Familierne, de uskyldige Koner og Børn, mod den Smitte, der fra de utugtige Kvinder

og gjennem de usædelige Mænd breder sig og forplanter sig videre og videre.

Overretsassessoren omtaler den Visitation, som de løsagtige Kvinder underkastes, og udtaler sig i de voldsomste Udtryk om dens fordærvende Indflydelse paa de paagjældende Kvinder. Jeg véd Intet derom af personlig Erfaring; men hvad praktiske Mænd (Læger og Politimænd) have fortalt mig, gaar ud paa, at det faktiske Forhold er et ganske andet end det af Hr. Mourier tænkte, og at de Kvinder, der protestere mod Visitationen, ere de «allerværste». Dog, som sagt, af personlig Erfaring véd jeg Intet herom — og Overretsassessoren gjør det heller ikke: i alt Fald kan han ikke have erhvervet Erfaringer i den Retning i et Kontor i den røde Bygning eller under sin Virksomhed i Overretten. Han er ganske sikkert enten rent a priori eller efter hvad han har hørt paa anden, tredje Haand, altsaa paa et yderst usikkert Grundlag, kommen til sine Anskuelser om Visitationens ødelæggende Virkninger for alt i Forvejen ødelagte Kvinder. Men lad os antage, at Virkeligheden nogenlunde stemmer med det, Theoretikeren tænker sig om den, — hvad saa? Følger saa deraf Reguleringssystemets eller specielt Visitationens principielle Forkastelighed? Paa ingen Maade! Det Forfærdelige er ikke Visitationen i og for sig, men den Form, hvorunder den foregaar. Denne Form kan ændres, uden at Principet deraf berøres. Vi kunne vel, paa Grund af praktiske Vanskeligheder i Øjeblikket, ikke allerede iaar eller til næste Aar komme bort fra den Vederstyggelighed at «Kvinder visiteres af Mænd»; men vi kunne det ganske sikkert om ikke ret mange Aar, naar vi blot ville ofre de fornødne Pengemidler.

Overretsassessoren tiltror vel ikke det kjøbenhavnske Politi den Hensigt at demoralisere Borgerne; men Faktum er dog, paastaar han, at Borgerne demoraliseres, særligt fordi Politiet tillader de løsagtige Kvinder paa offenlig Gade at krænke Velanstændigheden ved deres Adfærd. Det Samme udvikles ofte i «Maanedsbladet». Noget Sandt er der deri — Politiet kunde godt være strængere

ligeoverfor de nævnte Personer —, men der er endnu mere Overdrivelse. Reglen er den, at sædelige Kvinder, der om Aftenen maa færdes paa Gaderne, slet ikke tage Anstød af de løsagtige Kvinder, de møde, dels fordi disse sædelige Kvinder (f. Ex. Tjenestepiger, Sypiger, Arbejdersker osv.) ikke ere saa forfærdeligt sensible, at de skulle føle sig fornærmede blot ved at møde et løsagtigt Fruentimmer, hvis Adfærd næsten aldrig er meget paafaldende, dels fordi de sædelige Kvinder (af de højere Klasser) overhovedet ikke opdage, at det Fruentimmer, de maatte møde, og ved hvilket de i Reglen ikke ville se noget Ejendommeligt, er et løsagtigt Fruentimmer. Som Regel kan man sige, at der kun for de «Sagkyndige» er noget paafaldende ved de løsagtige Kvinder, der strejfe om paa Gaderne om Aftenen, — og heldigvis er, trods «Maanedsbladet», ikke «enhver sædelig Kvinde» sagkyndig. Dog, det skal indrømmes: Politiet kunde nok gjøre noget mere, end det gjør, og den Omstændighed, at Gadeomstrejfningen tillades under den Form, hvorunder den nu er tilladt, fremmer utvivlsomt Usædeligheden, d. v. s. forøger Tallet paa utugtige Forbindelser, idet den udsætter et stort Antal Mænd for Fristelser, som de kunde forskaanes for, ligesom den ogsaa for nogle Kvinder kan have sine Farer. Og deraf følger, at man kan forlange en skarpere Kontrol end den, Politiet nu udøver; derimod har man ikke Ret til at tro, at Forholdet vilde blive bedre, om Reguleringssystemet slet og ret afskaffedes. Er der maaske ingen løsagtige Kvinder paa Gaderne f. Ex. i de engelske Byer!? Eller ere de dèr mere «velanstændige» end de kjøbenhavnske!? Ja, svarer man — i Glasgow og — Colmar er der ingen løsagtige Kvinder eller i alt Fald ser man dem ikke! Anm. bekjender, at han hverken kjender Gadelivet i Glasgow eller i det berømte Colmar.

Overretsassessoren slutter sine Udviklinger med diverse Forslag til Lovændringer. Hvis Anm. rent ud maa sige sin Mening om dem, saa er det den: at de (eller dog de allerfleste af dem) øjensynligt ere dødfødte. De ere uprakt-

iske og urimelige, og en Diskussion af dem turde være temmelig ørkesløs. Indenfor Foreningens fire Vægge kunne de maaske afgive et interessant Diskussionsstof; men mellem praktiske Folk egne de sig ikke til Diskussion, eftersom de Forudsætninger, hvorpaa de hvile, ingen Gyldighed have i det praktiske Liv. Kun i Overretsassessorens Bemærkninger om den Uret, der begaas mod de uægte Børn, er jeg for mit Vedkommende for Størstedelen enig, — men hans Bemærkninger derom vedkomme uheldigvis ikke Prostitutionsspørgsmaalet.

*　　*
*

Overretsassessor Mouriers Hovedbetragtning er denne: Vor Prostitutionslovgivning er «uretfærdig»! Og spørger man, hvori «Uretfærdigheden» bestaar, faar man til Svar: Deri, at Lovgivningen ikke behandler de to Kjøn ens!

Dermed ere vi da komne til det, der fra et socialt Synspunkt set er Kjærnepunktet i hele Sagen: Prostitutionsspørgsmaalet er blevet gjort til en Del af det store Spørgsmaal om Kvindens Frigjørelse, Kvindens Ligeberettigelse med Manden. Med Rette? Derom maa jeg fremsætte et Par Bemærkninger.

Først vil det have sin Interesse et Øjeblik at se paa Personerne. Hvem leder Kampen mod den bestaaende Prostitutionsordning? Først er der nogle faa Læger, saa et Par Jurister (Overretsassessor Mourier, en anset Universitetslærer og et Par mindre bekjendte Navne — men det kan gjerne være, at «Maanedsbladet» vil betegne hele den øvrige juridiske Verden som en «Klike» paa samme Maade som det betegner hele den danske Lægestand *minus* den hele eller halve Snes Læger, der ere imod Reguleringssystemet, som en «Klike»!). Endelig en Masse af Præster. Det er dem, der give Tonen an; — Gejstlighedens Interesse for «Befolkningsspørgsmaalet» er jo en gammel historisk Kjendsgjerning. Men denne Omstændighed, at Præst-

erne ere de egenligt ledende, burde gjøre Kvinderne lidt mistænksomme ligeoverfor den Paastand, at Kampen mod Prostitutionsvæsenet er et Led i Kampen for Kvindens Frigjørelse, — thi for Kvindens Frigjørelse kunne virkeligt bibeltro Præster ikke godt kæmpe, hvilket jeg tillader mig at sige, uagtet det naturligvis ikke er mig ubekjendt, at der blandt Kvindesagens Forkæmpere faktisk findes nogle Præster, — ved en lidt mærkelig Inkonsekvens.

En ærlig tysk Præst, der hører til Prostitutionens ivrigste Bekæmpere, kom tilbage fra Prostitutionskongressen i Genua, og erklærede nu, at i denne internationale Forsamling havde han ikke ret følt «das volle geistige Behagen», fordi «die Frauen in voller Oeffentlichkeit sich an diesen heiklen Verhandlungen betheiligen, was deutsche ernst-christliche Frauen nie thun würden». Ganske anderledes de danske Præster. De (naturligvis ikke alle) ville have Kvinderne med! I Kvinder! — raabe de — maa ikke, selv om Sagen er lidt slibrig, holde Eder frygtsomme tilbage! I maa aktivt arbejde i Prostitutionssagen, og ikke bryde Eder om, hvad Folk siger om Eder i den Anledning; thi uden Eder udrettes Intet, med Eder Alt! Se, hvad en eneste Kvinde, Mrs. Josefine Butler, har udrettet! Hvad vil da ikke Kvindernes samlede, organiserede Optræden kunne sætte igjennem!

Ja hvad har den berømte Fru Butler udrettet? Hun har faaet Folk til at snakke om hende og de andre «sagkyndige» Damer! Det er ganske vist Noget! Men heldigere vilde det have været, om det var lykkedes hende og hendes Veninder at sætte Lovgivere og Politi i Bevægelse. Skal der handles i denne Sag, bliver det Mændene, der komme til at gjøre det, og hvis Mændene ville handle, ville de gjøre det under Indflydelse af Lægernes, Politimændenes, de Retskyndiges og Sociologernes Argumenter, — ikke under Indflydelse af løse Talemaader fra Personer, der intet virkeligt Kjendskab have til den paagjældende Sag. Jeg er for mit Vedkommende meget stemt for, at Kvinderne komme til at tage Del i Diskussionen om offenlige

Anliggender; — men det maa være om Anliggender, som de kjende Noget til. Fra de løsagtige Kvinder er der endnu ikke kommet noget Indlæg i Løsagtighedsspørgsmaalet; af sædelige Kvinder er der om Usædelighedsforholdene blevet holdt Foredrag af en Grundighed, der efter min Mening er mere saarende for Velanstændighedsfølelsen end Udstillingen af Thorvaldsens Venus i en Kunsthandlers Vindue. Naar Overretsassessor Mourier beder Politiet forbyde offenlig Udstilling af Thorvaldsens Statuer, saa maa jeg dertil føje en Anmodning om, at Politiet ogsaa forbyder Usædeligheds-Foreningen at afholde offenlige Møder for Damer og Herrer i Forening. Er det, som Overretsassessoren mener, usundt for Mænd, at se en Thorvaldsensk kvindelig Figur — blot et «nøgent Fruentimmer» —, saa maa det vistnok være mindst ligesaa usundt for Kvinder at høre Foredrag om Mænds og Kvinders kjønslige Forbindelser, naar Foredragene ere af den Beskaffenhed, som jeg ovenfor har vist.

Det er altsaa min Mening, at Prostitutionsspørgsmaalet aldeles ikke vil blive løst af Kvinderne, — og i saa Fald staa de sig ogsaa bedst ved at holde sig borte fra Diskussionen om det. Ved at kaste sig ind i denne Diskussion ville de i ethvert Fald ikke arbejde i Kvindesagens Tjeneste. De ville maaske gjøre det Modsatte; de ville maaske faa mange alvorlige Mænd og Kvinder, der ikke skarpt nok formaa at skjelne mellem Sagens gode Kjerne og dens usunde Udvæxter, til med Modbydelighed at vende sig bort fra den store Kvindesag.

Jeg vender mig derefter til Argumenterne, til den Maade, hvorpaa man søger at faa Kampen imod Reguleringssystemet optaget som et Led af den almindelige Kamp mod Kvindens Underkuelse.

«Prostitutionslovgivningen», skriver Overretsassessor Mourier, «er uretfærdig, fordi den med sin Tvang kun rammer Kvindekjønnet [«Kvindekjønnet!» Overretsassessoren mener vel: «den løsagtige Promille af Kvindekjønnet»], medens Mændene, der ere lige saa skyldige Deltagere i

Usædelighedslasten som Kvinderne, lades urørte.» Dette, mener Overretsassessoren, er et stort Brud paa Ligheds-grundsætningen. Han overser altsaa, at de løsagtige Kvinder, som Prostitutionslovgivningen rammer, ere Individer, som af egen Drift have valgt deres Næringsvej, vel vidende hvilke Betingelserne ere for Udøvelsen af den omspurgte Næringsdrift, og hvilke Konsekvenser (deriblandt en eventuel tvangsmæssig Indskrivning) den kan føre med sig, — medens Mændene blot ere disse Næringsdrivendes Kunder. «Maanedsbladet» ynder at drage en, forøvrigt noget ejendommelig, Parallel mellem «Handel med Lægemidler» og Utugts-Næring, og bemærker derom: ligesom «Apothekerne imod at undergive sig en vis Kontrol og visse begrænsende Omstændigheder erholde Eneadgang til Handel med Lægemidler», — saaledes erholde løsagtige Kvinder «imod at undergive sig en vis Kontrol og visse begrænsende Bestemmelser» Eneadgang til Handel med Utugt. Nu vel, finder Overretsassessoren, at det ogsaa er «uretfærdigt», at Apothekerne «rammes» af Lovgivningen, medens deres Kunder «lades urørte»? Nej, Ulighed er der her kun Tale om, — forsaavidt Mænd, i Stedet for at være de løsagtige Kvinders Kunder, blive deres Konkurrenter. Skulde Prostitutionslovgivningen i denne Retning behandle Mænd læmpeligere og anderledes end Kvinder, saa har denne Ulighed og Ubillighed mod Kvinderne i alt Fald hertillands ikke videre praktisk Betydning.

Overretsassessoren fortsætter: «Prostitutionslovgivningen er dernæst uretfærdig . . . fordi det Middel, der anvendes som Cautel mod Faren fra Kvindens Utugt, indeholder en utilstedelig Krænkelse af hendes Person.» Jeg har allerede bemærket, at det «Krænkende» kun ligger i Midlets Form, og at denne meget godt kan rettes uden at Prostitutionsordningens Princip berøres deraf. Men forøvrigt kan det tilføjes, at Kvinden, der driver Erhverv ved Utugt, ganske sikkert, inden hun begyndte paa sit Erhverv, kjendte dettes Betingelser (hvilke hun altsaa akcepterede), deriblandt det «Middel», som der her sigtes til.

Overretsassessoren finder endelig denne Ulighed: «Prostitutionslovgivningen hviler i sin Helhed paa et usædeligt Princip, nemlig at Sædelighedsfordringen, det 6te Bud i Guds Lov, kun gjælder ubetinget for Kvinden, men ikke for Manden.» Denne Paastand er mig uforstaaelig i Overretsassessorens Mund, eftersom han jo netop i sin Artikel har paavist, at Lovene ikke «ubetinget» forlanger «det 6te Bud i Guds Lov» overholdt, — hverken af Kvinder eller af Mænd. Overretsassessoren, der ivrer saa meget imod «Selvmodsigelser», kommer her i Modsigelse med sig selv. Prostitutionslovgivningen har, som udviklet af Overretsassessoren selv, et ganske andet Øjemed end det at gjøre den ubetingede Overholdelse af det 6te Bud gjældende imod Kvinden.

* *
*

Imod de af Foreningen anvendte Midler har jeg gjentagende udtalt en, som jeg tror, af Mange følt Uvilje. Imod Forsøget paa at faa Kvinderne til at tro, at Prostitutionssagen hører med ind under Kvindesagen, har jeg i det nærmest Foregaaende nedlagt Indsigelse. Men i andre Henseender kan jeg slutte mig til Foreningen. Den har igjennem sit «Maanedsblad» atter og atter henledet Opmærksomheden paa Misligheder i Reguleringssystemets Udførelsesmaade, — Misligheder, der maatte kunne fjernes uden at bryde med Principet. Men ogsaa hvad det Principielle angaar, har den efter min Mening Ret i Noget. Den har i alt Fald Ret i, at det, at Staten paa en vis Maade har taget Ledelsen af Utugtsvæsenet i sin Haand, er stødende. Dette er visselig saa stødende, at man kun bør finde sig deri, naar man gjennem Reguleringssystemet opnaar Goder (særligt hygiejniske), der kunne være tilstrækkelig Modvægt mod Tabene. Om Modvægten nu faktisk er tilstrækkelig, — derom strides de Lærde. Foreningen og «Maanedsbladet» gjør Alt for at vise, at den er ganske utilstrækkelig, ja at den i Grunden slet ikke existerer, at Systemet

altsaa kun har en Debetside, men slet ingen Kreditside, — naturligvis en stor Overdrivelse; men af Overdrivelser lever jo Foreningen og dens «Maanedsblad». Og da nu Foreningen ikke samtidigt har formaaet at fremsætte Forslag til Forholdsregler, der skulde kunne afløse det Bestaaende, som den vil nedbryde, (— thi Foreningen tror da vel ikke for Alvor, at Overretsassessor Mouriers Lovforslag have Spor af Udsigt til at gaa igjennem, og den bilder sig da vel ikke ind, at dens ganske løse Henvisninger til de paradisiske Tilstande i Glasgow have den allerfjerneste Værdi), — saa kan man fristes til at vende et Ord af Prof. Dr. Jul. Lassen, Foreningens ivrige Forkæmper, om imod Foreningen selv: «Dersom vi havne i Elendighedernes Elendighed, den fri Prostitution», saa har «Foreningen imod Lovbeskyttelse etc.» ydet sin Skjærv til dette Resultat.

Aleksis Petersen-Studnitz.

Den ny tyske Aktielov.

Reichsgesetz betreffend die Kommanditgesellschaften auf Aktien und die Aktiengesellschaften. Vom 18. Juli 1884. Textausgabe mit Einleitung, Anmerkungen und Sachregister von Dr. Alexander Meyer, Mitglied der Reichstags-Kommission. Berlin 1884. Verlag von Franz Vahlen (116 S.).

Da Lovgivningen i Preussen begyndte at beskjæftige sig med Aktieselskaberne, blev det Princip, at Kongen skulde give sit Samtykke til Selskabets Oprettelse, paa det Strængeste hævdet. Saaledes i den preussiske Aktielov af 9. Novbr. 1843. (De første Grundtræk til en preussisk Aktieret haves forøvrigt i Jernbaneloven af 3. Novbr. 1838). Naa, Ulykken var ikke saa stor; thi Trangen til Aktieselskaber føltes dengang kun i meget ringe Grad. Men i Halvtredserne blev Bevægelsen livligere: der oprettedes adskillige Banker, og her følte man Trang til Aktieformen. De mindre Regeringer gav meget liberalt Koncessioner, men den preussiske viste sig mistroisk og uvillig. Ligeoverfor den preussiske Regerings afvisende Holdning maatte da den praktiske Forretningsverden se, hvad den paa egen Haand kunde sætte igjennem. I «Berliner Diskonto-Kommandit-Gesellschaft» har man en Maalestok for, hvor vidt Forretningsverdenen kunde gaa uden Regeringens Medvirken. Man benyttede sig behændigt af hvert et Hul, hver en Utydelighed i den bestaaende Ret og fik en Organisation, «der be-

sørgede alle et Aktieselskabs Tjenester og dog ikke var noget Aktieselskab, og som altsaa ikke behøvede nogen Koncession.»

Saa kom «das Allgemeine deutsche Handelsgesetzbuch», der indeholdt et Afsnit om Aktie- og Kommanditselskaberne, og som, efterhaanden som den (i Begyndelsen af Tredserne) indførtes i de enkelte Forbundsstater, skabte en fælles tysk Ret for disse Selskaber. Rigtignok var der et Hovedspørgsmaal, som man ikke havde kunnet samle sig om: Preussen betragtede det fremdeles som selvfølgeligt, at Aktieselskaber ikke maatte dannes uden Regeringens Sanktion; — i Hansestæderne, derimod, holdt man paa fuld Frihed. Vanskeligheden søgte man at komme ud over ved at indrømme de enkelte Stater Ret til ved Indførelseslovene at bestemme om Koncessionspligten, hvad de vilde. Og af denne Frihed gjordes der rigelig Brug: Preussen og nogle mindre nordtyske Stater holdt paa Koncessionspligten; de øvrige Stater lod den falde. Men ogsaa den preussiske Regering begyndte snart at blive kjed af Koncessionsvæsenet, og gav i 1870 Stødet til en ny Lov.

Aktieloven af 11. Juni 1870 ophævede fuldstændigt Koncessionspligten for Aktie- og Kommanditselskaber. Den indlod sig endvidere heller ikke paa at skjelne mellem de Aktie- og Kommanditselskaber, der høre hjemme paa Handelsomsætningens Omraade, og dem, der høre hjemme paa andre Omraader; tværtimod erklærede den Selskaberne uden Hensyn til deres Formaal, blot paa Grund af den Form, de havde valgt, at være Handelsselskaber. Endelig overførte den visse Kauteler og Normativbestemmelser, som man hidtil havde foreskrevet for Aktiekommanditselskaberne, der ogsaa efter preussisk Praxis allerede i nogen Tid havde været koncessionsfri, paa Aktieselskaberne, der jo nu ogsaa skulde være koncessionsfri.

«Meget snart efter Udstedelsen af denne Novelle fulgte en Spekulationskrise, der begyndte i Foraaret 1871, i Maj 1873 førte til det første heftige Tilbageslag, «Krach«'et, og hvis Følger kun meget langsomt forvandtes. Neppe tre

Fjerdingaar er der mellem Udstedelsen af Novellen og Frembrudet af de første Symptomer paa Gründungs-Svindlen; men disse tre Fjerdingaar ere fuldstændigt udfyldte af den nyere Histories mindeværdigste Begivenheder.

Neppe sex Uger efter at Novellen var publiceret, erklæredes den tysk-franske Krig, og de samme Aviser, der meldte Krigens formelle Afslutning ved Frankfurterfreden, vare allerede fulde af Gründungs-Prospekter. Krigen var Krisens Aarsag! Enhver Krig medfører, rent økonomisk set, en omfattende og voldsom Kapitalforskydelse. Og Betalingen af fem Milliarder, der var Krigens Afslutning, lod denne økonomiske Karakter træde frem saa tydeligt som ingensinde tidligere. Man maa ikke tro, at nogle Milliarder Omløbsmidler kunne kjøres fra Paris til Berlin, uden at hele Omsætningen forrykkes paa det Alvorligste.» Altsaa: «Krigen var Aarsag til at Krisen brød løs, og Aktienovellen var fuldstændigt uskyldig deri.» Men dog har denne Aktienovelle bidraget til at give denne Krise Form og Kolorit. Krisen af 1857 havde været en Bankkrise; omtrent ti Aar forud for den gik der i Tyskland en Jernbanekrise; den nuværende Krise fik sit særlige Præg ved Udvidelsen af Aktievæsenet paa den hele industrielle Virksomhed, ved Overproduktion af Industriaktier. Før 1871 var der i Preussen ialt stiftet 203 Aktieselskaber; men alene i de tre Aar 1871—73 stiftedes der 843, foruden at et stort Antal Selskaber udvidede deres Grundkapital. Den i de preussiske Aktieselskaber nedlagte Kapital var ved Udgangen af 1873 stegen til 5369 Millioner Mark. I de derpaa følgende Aar reducerede 176 Selskaber deres Kapital, 318 likviderede og 84 fallerede. Ved Likvidationerne og Konkurserne tabte Aktionærerne 345 Mill. Mark; dertil komme endvidere Tabene ved Kapitalreduktionerne og Kreditorernes Tab ved de fallerede Selskaber.»

D. 27. Marts 1873 stillede Lasker sin bekjendte Interpellation om Aktiesvindlen. I 1876 fornyedes Diskussionen herom i den tyske Rigsdag i Anledning af Undersøgelserne om Jernbanekoncessionsvæsenet. Regeringen

besluttede ogsaa nu at gjøre noget, og tog grundigt fat. Dens Udkast, hvilende paa meget omhyggelige Forarbejder, blev offenliggjort i 1883, ogsaa gjennem Boghandlen. Det fremkaldte en meget levende Diskussion og Opposition. Rigsdagen, der først fik Lovforslaget til Behandling d. 7. Marts 1884, vedtog det, i en væsenlig ændret Skikkelse, med stort Flertal. Kun nogle faa Medlemmer af det tyskfrisindede Parti stemte imod. Kejserens Stadfæstelse skete under 18. Juli.

Loven bestaar af 6 Paragrafer, af hvilke de fem sidste dog kun indeholde Overgangsbestemmelser. Det er altsaa den første det kommer an paa. Ved denne ophæves hele det tilsvarende Afsnit i den tyske Handelslovbog og erstattes af ny Bestemmelser, ordnede i flere Kapitler og mange Paragrafer. Den sædvanlige Fremgangsmaade ved de tyske Lov-Noveller er ogsaa her fulgt. Den her foreliggende Novelle har et Omfang paa omtrent hundrede Sider, og allerede deraf følger da, at det er umuligt paa nogle faa Blade at give en Oversigt over dens Indhold. Derfor kun nogle faa Notitser:

Den tidligere Ret til at fritage Aktionærerne for yderligere Betaling, naar 40 pCt. ere indbetalte, er ganske afskaffet. Aktionæren er forpligtet for hele det Beløb, som han har tegnet sig for. — Ny Emissioner ere forbudte, saalænge de gamle Aktier ikke ere fuldt indbetalte. — Selskabets «Stiftelse» («Gründung») er ordnet ved et System af faste Retsregler. Det foreskrives, at der skal forefindes Personer, der overtage Ansvaret for Gründung'en, der skulle fremstille de faktiske Forhold, paa hvilke Gründung'en hviler og som forpligtes til den Sandhed, der er en nødvendig Betingelse for redelig Handel og Vandel. — Som Regel maa en Aktie (ligegyldig om Ihændehaveraktie eller Aktie paa Navn) ikke lyde paa under 1000 Mark. Kun i enkelte Undtagelsestilfælde kunne Aktier paa lavere Beløb, mindst 200 Mark, tillades. — Generalforsamlingen er der indrømmet visse Rettigheder (deriblandt Ret til at vælge og afsætte Medlemmer til Tilsynsraadet, der ikke maa sup-

pleres ved Kooptation), paa hvilke Rettigheder Forsamlingen ikke tør give Afkald. — Anlæget af et Reservefond er gjort til Pligt. — Aktieloven indeholder meget detaillerede Forskrifter om de almindelige Grundsætninger for Aktieselskabernes Indretning, om Aktionærernes Retsforhold, om Bestyrelsens Rettigheder og Pligter, om Selskabets Opløsning, Straffebestemmelse etc. etc.

Udgiverens Slutningsord i Indledningen ere disse: «Handelslovbogens Forskrifter holdt 8 Aar Stand, Forskrifterne i Novellen af 1870 14 Aar. Om der er forbeholdt den foreliggende Lov en længere Virketid, kan Ingen forudsige. Den Lidenskabelighed, hvormed Lovudkastet strax modtoges, har afkølet sig; de Stemmer, der strax med Voldsomhed rejste sig mod Udkastet, ere under Forhandlingernes Forløb forstummede, eller have ikke mere set sig i Stand til overbevisende at motivere deres Indsigelser. Men, paa den anden Side, Tallet paa dem, der knytte betydelige positive Forhaabninger til denne Lovs Virksomhed, er ikke stort. I Rigsdagsudvalget stemte alle Medlemmer af de forskjellige Partier for Loven, ikke saa meget fordi de følte sig overbeviste om Lovens Fortræffelighed, men fordi de ikke saa nogen Udvej til at finde noget Bedre. Om Lovens Værd vil man først kunne dømme, naar man ser, hvorledes den bliver bragt i Anvendelse. En forstandig Dommer, der bestræber sig for at kjende det virkelige Livs Forhold, og som holder fast ved Sætningen: «jurisprudentia est rerum notitia», vil ogsaa forstaa at mildne Lovens Svagheder. En Dommer, der er vant til at tænke bagvendt («gegen den Strich zu denken»), og som gaar ud fra den Forudsætning, at juridisk Skarpsindighed nødvendigvis maa føre til et andet Resultat end Forretningskundskab og sund Menneskeforstand, kan med denne Lov i Haanden anrette overordenlig stor Skade.»

Den tyske «Unfallversicherungsgesetz».

Unfallversicherungsgesetz für das deutsche Reich vom 6. Juli 1884. Mit kurzen Erläuterungen etc. herausg. von E. Grünewald u. R. Haas. Berlin 1884, Verl. v. Franz Vahlen (138 S.).

Das Unfallversicherungsgesetz. Vom 6. Juli 1884. Mit einer Einführung in das Gesetz, Anmerkungen etc. Von v. Rohr. Berlin 1884, Franz Siemenroth (144 S.).

Den tyske Regerings første Forsøg var Lovudkastet af 8. Marts 1881, der statuerede Arbejdernes obligatoriske Forsikring mod Ulykkestilfælde, der vilde at denne Forsikring skulde ske ved en Rigsforsikringsanstalt, og som foreslog at Præmierne skulde ydes af Arbejdsgiver og Arbejder med et Tilskud af Riget. Rigsdagen akcepterede Tvangsforsikringens Princip, men protesterede mod Rigsforsikringsanstalten og mod Rigstilskudet, og paa denne Protest strandede Loven. Men Regeringen opgav ikke derfor Sagen. I det kejserlige Budskab af 17. November 1881 aabnede den tvært imod endnu videre Vuer, henviste til Nødvendigheden af Arbejdernes Forsikring mod Ulykkestilfælde (nu gjennemført ved «Unfallversicherungsgesetz» af 6. Juli d. A.), suppleret med Arbejdernes Forsikring mod Sygdom (gjennemført ved Loven af 15. Juni 1883), og stillede en Arbejder-Alderdomsforsørgelse i en fjernere Udsigt. Den fremkom derefter med sine to Lovforslag om Arbejdernes Sygeforsikring, der vedtoges, og om Arbejdernes Ulykkes-

tilfældeforsikring, hvilket sidste ganske vist havde ladet det første Udkasts Rigsforsikringsanstalt og Arbejderbidrag falde, men som havde fastholdt Rigstilskudet, og som allerede af denne Grund ikke kunde finde Sympathi hos Rigsdagen. Saa fremkom det tredje Udkast, der med nogle Ændringer vedtoges, og som under 6. Juli 1884 modtog kejserlig Stadfæstelse. Herved er Arbejdernes Tvangsforforsikring statueret. Den skal imidlertid ikke ske ved en Rigsforsikringsanstalt — som foreslaaet i det første Udkast — heller ikke ved saadanne «Betriebsgenossenschaft», som det andet Udkast anbefalede, men gjennem «freie berufsgenossenschaftliche Vereinigungen der Arbeitergeber». — Bidragene skulle indkræves fra Arbejdsgiverne «auf dem Wege des Umlageverfahrens» (i Stedet for det første Udkasts Kapitaldækningssystem), og Riget yder sin Garanti for det Tilfælde at en af de nævnte «berufsgenossenschaftliche» Foreninger skulde blive ude af Stand til at betale; derimod yder Riget ikke noget fast Tilskud. — Den saakaldte Karenstid, der i det første Udkast var fastsat til 4 Uger, er udstrakt til 13 Uger (hvilket hænger sammen med Sygeforsikringsloven). — Ved Voldgiftsretter fastsættes Skadeserstatningen, dog saaledes, at der i visse Tilfælde kan appelleres til Rigsforsikringsembedet. Et saadant skal nemlig oprettes med den Opgave at fungere som Tilsyns- og Disciplinarmyndighed m. m.

En mere indgaaende Redegjørelse for den store — kvantitativt og kvalitativt — Lov agte vi ved en senere Lejlighed at give.

Naturligvis begynder der nu fra de tyske Boghandlere at fremstrømme Udgaver af denne Lov, der har Betydning for saa store Kredse. De to ovennævnte Udgaver ere mere beregnede paa det større Publikum: de byde ikke nogen meget indgaaende Kommentar, men indskrænke sig til at forsyne enkelte Paragrafer med kortere Anmærkninger. Hos Grünewald-Haas ere Anmærkningerne af noget større Omfang; til Gjengjæld har v. Rohr forsynet sin Udgave med en indledende Oversigt over Lovens Grundtræk.

Svarer Stigningen i Toldindtægterne
til
Landets økonomiske Situation?

Foredrag i Nationaløkonomisk Forening.

Af
Etatsraad, Nationalbankdirektør Levy.

Man hører saa ofte Toldindtægternes Forøgelse anføre som Kjendetegn paa stigende Velstand, at der er god Grund til fra Tid til anden at undersøge, hvorvidt denne Paastand stemmer med Virkeligheden.

Dette Spørgsmaal har allerede tidligere været til Forhandling i vor Forening. I vort Novembermøde i 1875 tillod jeg mig at henlede Deres Opmærksomhed paa det Misvisende i at betragte Stigningen af Toldintraderne, der den Gang, ligesom nu, var meget paafaldende, som et Kjendetegn paa økonomisk Fremgang.

Medens Værdien af Indførselen fra 1870—1874 var stegen med 61 Millioner Kr., udviste samtidig Værdien af Udførselen ikkun en Forøgelse af 23 Millioner. Vi befandt os den Gang i en Periode, hvor Arbejdslønnen var forøget meget betydelig hele Landet over, hvilket var Anledningen til et stærkt forøget Forbrug af indførte Varer, hvormed Udførselen ikke kunde holde Skridt. Følgen heraf blev en væsentlig Indskrænkning af den til Omsætning og Produktion nødvendige flydende Kapi-

tal, hvorved der opstod en ikke ringe Forstyrrelse i flere økonomiske Forhold.

Diskontoen i 1875—1877 naaede saaledes en Gjennemsnitshøjde af 5½—6 pCt.; i Slutningen af 1877 saa vi den endog stige til 6½—7 pCt. Særlig bleve Sparekasserne paavirkede af Forholdene; medens Aaret 1875 udviste en Forøgelse af Indskudene af 18 Million Kr., gik Forøgelsen i 1876 ned til 8 Millioner, 1877 udviser endog 14 Millioner, og 1878 8 Millioner større Uddrag end Indskud.

Samtidig faldt i 1877 Prisen paa Kongelige Obligationer til 87—90, paa Østifternes Kreditforenings Obligationer til 84½—86½, paa jydske Kreditforenings Obligationer endog til 79—82.

Det store Tryk, der herved sporedes i alle Forhold fremtvang atter en sundere Tilstand i vort økonomiske Liv. Ved en forstandig Indskrænkning begrænsedes Misforholdet imellem Ind- og Udførsel, navnlig ved en anselig Formindskelse af Indførselen. Vel falder Værdien af Udførselen i 1875—78 med 19 Millioner, men samtidig falder Indførselen med 38 Millioner, og denne, der i 1874 var 53 Millioner større end Udførselen, reduceres i 1878 til en Forskjel af 37 Millioner. En saadan Nedgang i Indførselen virkede selvfølgelig tilbage paa Toldindtægterne, og disse, der regelmæssig i Løbet af 6 Aar vare stegne fra 13,7 til 20,3 Millioner i Aaret 1875—76, falde derpaa i 1877—78 til 18,3 Millioner.

Naar jeg nu atter iaften har ønsket at indlede en Diskussion om det samme Emne, er det fordi jeg har det Indtryk af Forholdene, at vi staa ligeoverfor en Periode, der har megen Lighed med den nys omtalte, om end Aarsagerne ere forskjellige. Saaledes foreligger

der ikke nogen forstyrrende Indflydelse af Arbejdslønnen, ligesom der ejheller i Pengemarkedets nærværende Tilstand foreligger noget synligt Tegn paa et Tryk af indgribende Betydning. Tvertimod, Prisen paa rentebærende Papirer er endog høj, og Diskontoen har i de sidste Aaringer holdt sig paa omtrent 4—4½ pCt., naar undtages den korte Tid af Aaret, da December-Terminforretningerne udøve deres Indflydelse. Min Opfattelse af Forholdene er den, at Toldintradernes vedvarende Stigning i de sidste Aar ikke kan tilskrives en sund Udvikling af vort økonomiske Liv, men at der atter er et Misforhold mellem Indførsel og Udførsel, hvis Virkninger allerede vilde være følte, naar de ikke vare blevne paralyserede ved Transaktioner, der ikke kunne fortsættes i Længden, og at der derfor om kortere eller længere Tid vil udvikle sig et stærkt Tryk, medmindre Mængden af vor Udførsel og dennes Værdi tager et gunstigt Opsving, eller vor Indførsel indskrænkes væsentlig, og da særlig hvad Fortærings- og Beklædningsgjenstande angaar. — Med Aaret 1879 vender Bladet sig. Atter forøget Indførsel og følgelig større Toldintrader. Medens de i Aaret 1878—79 gave en Indtægt af 18½ Millioner, udvise de sidste 5 Aar følgende Summer, hvori den indenlandske Sukkerafgift, men derimod ikke Afgiften paa Brændevin, Skibsafgiften, Pakhusleje etc., var indbefattet:

Toldindtægt	1879—80	19,453,000	Kr.
	1880—81	20,263,000	—
	1881—82	21,974,000	—
	1882—83	22,782,000	—
	1883—84	23,927,000	—

Altsaa Forøgelse i de sidste 5 Aar af 4½ Million

og gaar man endnu et Aar længere tilbage (1878—79) endog $5^1/_2$ Million Forøgelse.

Samtidig stiller Værdien af Ind- og Udførsel sig saaledes:

	Indførsel.	Udførsel.	Større Ind- end Udførsel.	Værdien af gjenudførte indførte Varer.
1879	199 Mil. Kr.	158 Mil. Kr.	41 Mil. Kr.	16,9 Mil. Kr.
1880	227 —	196 —	31 —	19,8 —
1881	245 —	183 —	62 —	21,1 —
1882	253 —	188 —	65 —	27,6 —
1883	289 —	200 —	89 —	
Forøgelse i 5 Aar	90 Mil. Kr.	42 Mil. Kr.	48 Mil. Kr.	

Stigningen i Indførselsværdien i 1883, og heri er der næppe foregaaet nogen Forandring i indeværende Aar, er saameget mærkeligere, som Prisen paa mange Varesorter er lavere end i de nærmest foregaaende Aar. Samtidig er heldigvis dog ogsaa Udførselsværdien tiltagen, men, som Tallene vise, er der et saa meget større Plus i Henseende til Indførselen, at man er berettiget til at tale om et Misforhold, og Berettigelsen i denne Forudsætning vil klarere fremtræde, naar man lægger Mærke til det stigende Forbrug af enkelte Varesorter.

Det er naturligt, at der efterhaanden som Folkemængden forøges og Udviklingen skrider frem, finder en forøget Import Sted af Varer, bestemte saavel til Fortæring som til Produktion. Indførselstabellerne udvise ogsaa et stærkt Opsving med Hensyn til Importen af Varer som Metaller, Tømmer, Kul, Maskiner, Foderstoffer etc.; men samtidig udvise de en paafaldende større Indførsel af Fortærings- samt Beklædningsgjenstande, end Folkemængdens Forøgelse udkrævede. — Jeg skal fremdrage nogle Exempler paa Forbruget af saadanne Gjenstande, angivet p r. I n d i v i d, saa at Indflydelsen af Folkemængdens Forøgelse ikke kommer i Betragtning. For-

bruget er angivet for Aarene 1873, 1878 og 1883 for at vise hvordan dette er forøget fra 5 til 5 Aar.

	1873.	1878.	1883.	Forøgelse i Femaaret 1878—1883.
	Pd.	Pd.	Pd.	pCt.
Frugter, tørrede, syltede, salte, Skalfrugter,				
Oranger	3,27	3,29	4,10	25
Galanterivarer	0,12	0,12	0,16	33 1/3
Krydderier	0,74	0,71	0,74	4
Manufakturvarer	7,05	7,11	8,95	26
Sukker, Mallas, Sirup	26,40	26,98	30,36	12
The	0,28	0,33	0,33	
Kaffe	4,60	5,05	5,46	8 1/2
Tobak	3,20	3,12	3,28	5

Indførselen af Glasvarer er i det sidste Femaar stegen med 29 pCt., ligeledes er Importen af andre Artikler, saasom Porcellæn og Petroleum, hvilke ere vanskelige at klassificere enten som Fortærings- eller Produktions-Fornødenheder, tiltagen betydeligt. Det er interessant at lægge Mærke til, at medens Importen for de fleste af de anførte Varesorter forblev uforandret i det første Femaar, er Opsvinget for flere Artiklers Vedkommende paafaldende stort i det sidste, og tyder unægteligt paa en gjennemgaaende Tilbøjelighed til Luxus og Nydelse. Navnlig gjælder dette i en mærkelig Grad om Frugter, Galanterivarer, Manufakturvarer og Sukker. Indførselen af Vin er saa godt som uforandret i begge Perioder.

Sammenholdes nu Toldintradernes Stigning i det sidste Femaar med den samtidige Import, saa udviser hine en Forøgelse af 23 pCt., hvorimod denne en Tiltagen med 45 pCt. Da Tolden beregnes efter Vægt og ikke af Værdien, maa den store Forskjel tilskrives den store forøgede Import af toldfrie Varer saasom Mursten, Gjødningsstoffer, Foderstoffer, Kornvarer etc.

Ihvorvel en Udvidelse af Exporten med 42 Millioner i de sidste fem Aar er betydelig, selv bortset fra at denne Sum indbefatter Værdien af gjenudførte importerede Varer, der i Femaaret er tiltagen med c. 12 Millioner, staar denne Forøgelse dog langt tilbage for den, Importen udviser. Særlig iøjnefaldende er Forskjellen, naar man alene holder sig til de 3 sidste Aar, idet 1881 udviser en Forskjel mellem Ind- og Udførsel af 62, 1882 af 65, og 1883 endog af 89 Millioner Kr. Man er derfor opfordret til at spørge: Har Landet paa en naturlig Maade kunnet dække denne Forskjel ved Hjælp af de Likvidationsmidler, der almindeligvis staar til vor Raadighed? Forskjellige foreliggende Data vise, at man har været nødsaget til at tage til de i tidligere Aar opsparede Reserver og særlig gjælder dette om Aaret 1883.

Det er et Særsyn for næsten alle evropæiske Stater, at Handelsstatistiken udviser større Indførsel end Udførsel, og man er ofte tilbøjelig til at tilskrive dette en Grundfejl i Statistiken. Men hvert Land har som bekjendt andre Factorer end netop Vareudførselen at likvidere imod Indførselen. Saaledes maa man hos os tage Hensyn til Renten af fremmede Papirer, Indtægten af Handelsflaader i udenrigs Fart, Gevinst paa consignerede samt transiterede Varer etc. Alt dette bidrager til at tilvejebringe Balancen, eller i alt Fald til at reducere Forskjellen. Hvad der taler til Fordel for vor Statistiks Paalidelighed, er den Omstændighed, at naar denne har paavist en gunstig Handelsbalance, da udvise Bankernes Status store disponible Beholdninger, men det modsatte, naar Statistiken udviser en ugunstig Balance. Særlig korrekt har dette Forhold vist sig for de tvende i Hen-

seende til Forskjel mellem Ind- og Udførsel extreme Aar 1880 og 1883s Vedkommende, hvorved dog maa erindres, at Virkningerne i Reglen først indtræde i det følgende Aar.

For at vende tilbage til det Spørgsmaal, der skal besvares, da er det utvivlsomt, at det Overskud, Indførselen i Aarene 1881—83 udviser udover Udførselen, langt overstiger, hvad vi ere vante til, saa at de andre ordinære Factorer, vi paaregne ved Balancens Opgjørelse, have været utilstrækkelige, hvorfor vi i ikke ringe Grad have maattet angribe vore disponible Ressourcer, altsaa vor flydende Kapital. — Jeg skal nu forelægge den ærede Forsamling forskjellige Data, der turde godtgjøre Rigtigheden af det Anførte.

Allerede Sparekasserne, der meget let paavirkes af Conjuncturene, tyde paa en Tilbagegang i vor økonomiske Stilling; medens disse i Aaret 1881—82 udvise en Fremgang af 39 Millioner, falder denne i 1882—83 til 11 Millioner, en Fremgang, der maa betegnes som mindre gunstig, eftersom alene Renten af den i Sparekasserne indestaaende Kapital udgjør 14 Millioner. Altsaa var Fremgangen 3 Millioner mindre end Renten af Kapitalen.

I første Række har vort Forraad af fremmede Papirer maattet tjene til Dækning af den ugunstige Balance. Vi savne bestemte Angivelser om, hvormeget vor Beholdning af disse er aftaget, men naar der ses hen til, at der ved den i Aaret 1872 stedfundne gratis Stempling af fremmede Papirer, viste sig at være circa 52 Millioner norske og svenske Papirer her i Landet — en Sum, der vist senere var bleven ikke lidt forøget — og at saa godt som alle svenske og norske Statslaan til $4^1/_2$ à 5 pCt. Rente i de sidste Aaringer ere blevne

konverterede til 4 pCt., kan man vistnok paaregne, at disse Operationer i udstrakt Maalestok have tjent til at dække Gjæld til Udlandet, thi det kan ansés for givet, at man her saa godt som ikke har indladt sig paa Konvertering, men har foretrukket sine Obligationer kontant indfriede. Ligeledes kan man vist med Føje antage, at en Del Rumænske, Italienske og Amerikanske Papirer paa Grund af stigende Kurser ere blevne afhændede til Udlandet. Paa den anden Side indføres der jævnligt fremmede Papirer; i de senere Aar dog i en aftagende Maalestok og sikkerlig ikke i et Forhold, der nærmer sig de store indfriede solgte Beløb. I denne Henseende har man en Vejledning i den Stempelafgift, der er erlagt af fremmede Papirer. Omsættes Afgiften til Papirernes saalydende Beløb, da har Indførelsen af disse herefter været:

i Aaret 1879—80	6	Mill. Kr.
1880—81	8,40	—
1881—82	9,45	—
1882—83	6,60	—
1883—84	4,80	—

Ligesom denne Nedgang i Beholdningen af fremmede Papirer vidner om, at vi have haft meget at betale til Udlandet, saaledes er ogsaa det stedfundne Salg til Udlandet af danske Papirer et Vidnesbyrd om, i hvilken Grad vor ugunstige Handelsbalance har lagt Beslag paa vore Ressourcer. Medens det tidligere var ualmindeligt, at danske Papirer, lydende i dansk Mønt, kunde afhændes i Udlandet, saa have disse, navnlig de solide rentebærende, i de senere Aar fundet et godt Marked der, og store Beløb ere ogsaa udførte dertil.

Ved velvillig Medhjælp fra de private Bankers og de Herrer Vexelereres Side har jeg kunnet opgjøre,

hvormeget der i Aarets første Halvdel er sendt hertil til Inkassation af Koupons henhørende til danske Papirer, der ejes i Udlandet. Omsættes Beløbet af de indsendte Koupons til Kapital, befandtes der i Udlandet d. 30. Juni 1884.

Kongelige 4 pCt. Obligationer	15	Mill. Kr.
Husmandskreditforenings Obligationer ..	7	—
Landmandsbanks Hypothek-Obligationer	2,6	—
Østsjællandsk Jernbane-Oblig. og Aktier	3	—
Aarhus-Kommunes Obligationer	0,9	—
Jydsk Kreditforenings Obligationer ...	0,5	—
Diverse Sorter	0,8	—
Tilsammen	29,8	Mill. Kr.

Foruden disse Effecter, hvis Beløb senere maa være bleven noget forøget, var der i Omløb i Udlandet af store nordiske Telegrafaktier ikke mindre end 21,7 Million Kr. Med Hensyn til dette Papir maa dog erindres, at en stor Del allerede tidligere var placeret i Udlandet, men først i de senere Aar er Udvandringen bleven mere almindelig. — Paa samme Tid altsaa som vore Fordringer paa Udlandet i Form af fremmede Papirer er forringet, er vor Gjæld til dette ved Salget af danske Papirer ikke uvæsentlig forøget.

Men endog de anførte betydelige Hjælpemidler have ikke været tilstrækkelige til at faa Import og Export til at balancere. Selv det vigtigste Led i Landets flydende Kapital, vort Forraad af Guld og fremmede Valutaer, har i ikke ringe Maalestok maattet yde sit Kontingent dertil. I denne Henseende have vi nøjagtige Data at holde os til, nemlig Nationalbankens, de private Bankers, samt Finantsernes Beholdning af Metal og udenlandsk Valuta. Denne androg:

31 Maj 1880	....	80,9	Mill. Kr.
— 1881	....	97,9	—
— 1882	....	77,6	—
— 1883	....	81,4	—
— 1884	....	69,4	—

Den betydelige Afgang i Valutaer forklarer tilstrækkelig hvorfor Vexel-Koursen paa Udlandet, saagodtsom uafbrudt har været i vor Disfaveur saavel i 1883 som i 1884.

De meddelte Data ville formentlig være tilstrækkelige til at vise i hvor høj Grad vi have lagt Beslag paa Landets flydende Kapitaler for at dække de senere Aars Misforhold imellem Import og Export. Naar der desuagtet endnu ikke har været følt noget almindeligt økonomisk Tryk og der navnlig ikke i de sidst forløbne Aar har været kjendt nogen vedvarende høj Diskonto, eller lave Fondspriser som i Perioden 1875—78, da ligger Aarsagen hertil tildels i Beskaffenheden og Omfanget af de anvendte Hjælpemidler, og ikke mindst i Udlandets Anvendelse for danske Papirer — Hjælpemidler, hvis Skyggeside først spores efterhaanden ved mindre Renteindtægt fra Udlandet samtidig med større Renteudgift til dette. — Endvidere har Spekulationen i den senere Tid været meget begrænset, hvilket i Forbindelse med de lave Varepriser har tilladt en Indskrænkning af Omsætningsmidlerne i Indlandet, saa at Nedgangen i Metal- og Valutabeholdningen ikke endnu har virket generende.

Det kan saaledes anses for givet, at Toldintradernes Forøgelse ikke afgiver nogen paalidelig Maalestok til Bedømmelsen af den økonomiske Tilstand, og hvad Situationen i sin Helhed angaaer, da forekommer den mig at opfordre til alvorlig Opmærksomhed, thi

skulde Misforholdet imellem Ind- og Udførselen vedvare endnu en Stund, da vil det efterhaanden skorte paa Hjælpemidler, der i de forløbne Aar have staaet til vor Raadighed, og som saa at sige have tjent til at tilsløre Tilstandens rette Beskaffenhed. Der maa da med Nødvendighed et følelig Tryk til, for atter at hidføre en passende Ligevægt imellem vort Forbrug og vor Produktion.

En saadan Kur er fra Tid til anden nødvendig i ethvert Land, thi der gives visse økonomiske Love, man er altfor tilbøjelig til at lukke Øjnene for, forinden deres Virkninger spores i alle materielle Forhold.

Nationaløkonomisk Forening.

Møde d. 11. December.

Til Etatsraad **Levys** foran aftrykte Foredrag om Spørgsmaalet: *Svarer Stigningen i Toldindtægterne til Landets økonomiske Situation?* knyttede der sig følgende Diskussion:

Professor **Falbe Hansen** takkede Etatsraad Levy for det interessante Foredrag. Ogsaa han troede, at vi stod overfor alvorlige Tider, der opfordrede til Overvejelser; men man kunde dog fra en forøget Brug af fremmede Artikler ikke i og for sig drage sikre Slutninger; den behøvede ikke at udvise andet end en forandret international Ombytning. Han gjorde opmærksom paa, at ifølge sidste Hæfte af Stat. Tabelværk for 1882 er Indførselen af Forbrugsartikler for de sidste 5 Aar kun steget 15 pCt., Produktionsfornødenheder som Kul, Jern, Tømmer o. s. v. derimod 55 pCt. Det er vist utvivlsomt, at Balancen havde været i Landets Disfavør i de sidste Aar; men samtidig havde vi dog betydelig forøget vore Aktiver. Vi havde forholdt os som et Aktieselskab, der anbragte sin Reservefond i Forretningen, og søgt at forøge og forbedre Produktionen. I Danmark havde man endnu ikke som andre Steder fra hørt om Nedgang i Landejendomspriser eller Forpagtningsafgifter. Der var opdyrket store Arealer fra 1876—81 ikke mindre end 22 Kv. M., et Areal som Lolland. Som Følge heraf var Kornproduktionen forøget: der var en Fremgang af 1½ Mill. Tønder. I Kreaturbestanden var der i de sidste 5 Aar sket

en Forøgelse med 103,000 Stk. Ogsaa Assuranceværdien paa Landbrugets Bygninger var steget i de sidste 10 Aar, ikke mindre end 400 Mill. Kr. De Penge, der vare skaffede til Veje ved at sende Værdipapirerne til Udlandet, vare altsaa ikke forduftede. Ogsaa i Kjøbstæderne og Kjøbenhavn var der betydelig Fremgang. Men Fremgangen kunde end yderligere været bleven forøget, naar vor Lovgivningsvirksomhed havde været ordinær. Men trods det, at Basis for Forretningerne var den samme, var Byerne dog stegne i Folkemængde. For en stor Del kommer den voxende Prioritetsbyrde paa Landet Byerne til gode, men ogsaa den indenlandske Industri synes at have hævet sig, ikke til Export, men saaledes, at den indadtil havde faaet en noget fastere Rod. En Fare laa i det saa stærkt stegne Byggeri i Byerne; saa snart der kommer en Standsning heri vil brede Samfundslags Indtægter formindskes. Byggeriet beskæftige mange Mennesker, men Byerne levede jo ved det væsenlig af deres egen Tilvæxt. Dette var den ene Fare, den anden var, at det var tvivlsomt, om Priserne paa Landejendommene kunde holde sig.

Professor **W. Scharling** udtalte, at han saa Forholdene væsenlig paa lignende Maade som de to foregaaende Talere, om han end med Hensyn til Nuancer kunde afvige fra dem. Der var et betænkeligt Misforhold mellem Indførsel og Udførsel. Det var ikke den Omstændighed, at Udførselen ikke dækkede Indførselen, men den stigende Difference, der var betænkelig. Paa den anden Side var der den Modvægt til Stede, at der var nedlagt ikke saa ringe en Kapital i vor forøgede Virksomhed, men det var dog et Spørgsmaal, om alle de af Falbe-Hansen som Kapitalforøgelser fremdragne Momenter kunde betragtes som saadanne. Det var saaledes et stort Spørgsmaal, om den store Mængde nye Landbrugsbygninger kunde regnes som saadan. Man havde vistnok i det hele i de senere Aar troet sig rigere, end man var, og Reduktionen maatte vist navnlig lægges paa Luxusforbruget. Særlig Vægt maatte lægges paa Prisbevægelserne, der jo havde været nedadgaaende i de sidste Aaringer; her maatte

man vistnok søge en Hovedaarsag til det økonomiske Tryk. De synkende Priser var enstydige med en Stigning i Guldets Værdi, men formentlig havde denne ikke saa meget sin Grund i en Nedgang i Guldproduktionen, men snarere deri, at der ikke havde været en saadan Fremgang i denne, at den havde kunnet holde Skridt med den stærke Udvikling i de fleste andre Produktioner og den deraf resulterende Forøgelse af Omsætningsgjenstandenes Masse.

Direktør **Philip Schou**, der henviste til en interessant Artikel om Landboproblemer i Dagsnumret af «Politiken», ved Kontorchef Rubin, mente, at vor Fremtid her i Danmark ikke kunde bygges paa Landbruget, men Spørgsmaalet var, om Handlen og Industrien kunde holde Landet oppe. Hertil vilde en ny Toldlov og muligvis en Udvidelse af vore Toldgrænser være af Betydning, saaledes at vi fik udvidet vort Marked til Sverig og Norge. Alle tre Lande vilde herved vinde i Styrke og i Kraft.

Kontorchef **Rubin** skulde overfor Etatsraad Levys Fremstilling af det stigende Forbrug herhjemme ønske præciseret, om der var gjort Forskjel mellem Forbrug af tarveligere og Forbrug af finere Manufakturvarer. Thi en Stigning i Forbruget af de førstnævnte Varer vilde ikke — ligesaalidt som f. Ex. en Stigning af Sukkerforbruget — kunne kaldes et forøget Luxusforbrug, eftersom det kun skrev sig fra, at Arbejderbefolkningen ved den forøgede Arbejdsløn i de sidste Aar — netop de Aar Etatsr. Levy omhandlede — havde faaet Raad til bedre Klæder og Føde; men samtidig var det sandsynligt nok, at de bedre Stilledes Indtægter vare forholdsvis aftagne, og i saa Fald blev det selvfølgeligt saa meget mere berettiget at paaanke et forøget Forbrug af Luxusvarer.

Hvad dernæst Etatsr. Levys Opgjørelse af Import- og Exportforholdene som Helhed angik, mente ogsaa Taleren, i Lighed med de foregaaende Talere, at man ikke kunde opgjøre Balancen uden at lægge megen Vægt paa den store Forøgelse af de fastere og for en stor Del produktive Kapitaler, der har fundet Sted her i Landet. Exempelvis vilde

han anføre, at efter Arbejdsinspektørenes nys udkomne Beretning var over en Fjerdedel af de faste Dampkedler, som her fandtes i Landet, indforskrevne fra Udlandet, han kunde dernæst minde om de store Jernbaneanlæg, hvortil Materialet for en stor Del var kommet fra Udlandet osv. Men endelig og mest maatte man erindre, hvilke uhyre Kapitaler, der i de senere Aar aarlig bleve bundne i Landbruget. Taleren kunde i saa Henseende henvise til sin, af Dir. Schou saa venlig omtalte, Artikel i Dagsnumeret af «Politiken», af hvilken det fremgik, at vi i Sammenligning med den øvrige Verden — hvis Produktion af Korn pr. Individ var under Halvdelen af vor — spiste op samt brændte, bryggede og fodrede op uhyre Kornmængder. Det var umuligt at faa en paalidelig Opgjørelse af Landets finansielle Tilstand uden at tage Hensyn til det Moment, at vi aarlig indførte Foderstoffer for meget betydelige Beløb og undlod at udføre Korn for endnu større Beløb, for at staldfodre dermed. Vi forøgede ganske vist herved i Længden vor Produktionsevne, men dersom hele denne Fremgangsmaade betalte sig — hvad man maatte haabe — saa maatte man i hvert Fald være klar paa, at den i en Del Aar vilde bidrage til en ugunstig «Handelsbalance», indtil de Aar kom, da man kunde, faa de opsparede Kapitaler tilbage. Ved vor nuværende Fremgangsmaade vilde det let gaa omvendt af tidligere, hvor Rovdriften, efter Falbe Hansens Citat, skabte en rig Fader men en fattig Søn — vor nuværende Fremgangsmaade skabte derimod maaske en fattig Fader, men til Gjengjæld en rig Søn. Det var sandt nok, at man maaske hurtig maatte se de opfodrede Værdier komme tilbage i Form af Kvægavlsprodukter, og at forsaavidt Balancen hurtig maatte kunne opgjøres, men den anden og nok saa væsenlige Grund til at vi anvendte vor nuværende Driftsmethode var jo for at forøge Jordformuen og Givtigheden, skaffe større Mængde af naturlig Gjødningsstof og formere Foldenes Antal. Udbyttet heraf kunde vi imidlertid ikke faa i en Hast. Spørgsmaalet var, om vi kunde holde Pinen ud til vi fik de i Jorden nedlagte Kapitaler tilbage. Vi

maatte huske, at en af Aarsagerne til, at Beløbene i Landets Sparekasser ikke voxede saa stærkt som tidligere, var, at vi for en stor Del havde gjort selve Jorden til Sparekasse. Vi havde saaledes maaske nok Kapitalerne, men de vare ikke mobile. — Taleren vilde sluttelig anmode Dirigenten, Chefen for Statens statistiske Bureau, om at interessere sig for, at vi i Forbindelse med vor Høststatistik fik en Staldfodringsstatistik. Han havde Grund til at tro, at dette ikke var urealisabelt. Da det jo dernæst var en forholdsvis let Sag at faa at vide, hvor meget vi brændte og bryggede op, vilde herved Vejen være banet til en fyldig agrarisk Statistik, ved Hjælp af hvilken vi, paa Grundlag af det alt tilstedeværende Materiale, kunde erfare, hvor meget vi producerede, konsumerede, exporterede, opsparede osv. Først da kunde man faa rigtig Rede paa den agrariske og hermed for en stor Del ogsaa paa hele Landets økonomiske Balance.

Etatsr. **Levy** bemærkede, at han ikke havde lagt Hovedvægten paa, at vor Udførsel ikke var stor nok, men paa, at Indførselen navnlig af Forbrugs- og Luxusgjenstande var steget uforholdsmæssig. Han udtalte, at naar Positionen Manufakturvarer var tiltagen saa paafaldende, skyldtes dette unægtelig de brede Samfundslags større Forbrug, men hertil bidrog særdeles meget den tiltagende Luxus og det ved de uendelig skiftende Moder fremkaldte vel overdrevne Hang til Pynt hos de højere Klassers Damer, som virkede smittende nedad. Naar Kvinderne saa stærkt fordrede Ligestillelse med Mændene, var det ønskeligt, om de vilde tilegne sig noget af den blandt Mændene i alt Fald i denne Retning herskende større Tarvelighed. Ogsaa Sukkervarefabrikationen havde udviklet sig hos os aldeles uforholdsmæssigt. Han replicerede til de forskjellige foregaaende Talere, men mente, at man ikke kunde komme ud over den nuværende Tilstand uden ved en gjennemgaaende Sparsommelighed. Skulde man tvinges til at forhøje Diskontoen — hvad en Bankdirektør ikke, som en Indsender i »Morgenbladet» nylig havde ment, gjorde «for sin Fornøjelse» —

vilde Reduktionen nok komme af sig selv, men saa vilde meget gaa tabt, som kunde været sparet, hvis man indførte Sparsommeligheden uden en saadan Forhøjelse.

Der vexledes endnu forskjellige Bemærkninger mellem flere af de foregaaende Talere, hvorefter Dirigenten, Bureauchef **Gad** afsluttede Diskussionen med at udtale som Resultat af samme, at den fast anbragte Kapital var steget betydelig ligesom det personlige Forbrug, samt at samtidig hermed den disponible Kapital er aftaget. Dette var betænkeligt allerede af den Grund, at man ikke vedblivende kan forøge den faste Kapital og sit Forbrug og lade den disponible Kapital formindskes. Dette, mente han, var det af Vigtighed for Publikum at blive opmærksom paa.

Revolutions-Regeringens Program.

Det nylig udkomne fjerde Bind af Taine: »Les origines de la France contemporaine« er tredje Del af »La Révolution« og omhandler »den revolutionære Regering«, medens de to forudgaaende Dele omhandlede »Anarkiet« og »den jacobinske Erobring«. Af Værkets første Bind, der omhandlede »l'ancien régime«, er der i Nationaløkonomisk Tidsskrift VII, 222 flg. givet en Prøve. Det nu udkomne fjerde Bind aabnes med følgende, noksom karakteristiske Fortale:

»»I Ægypten — skriver Clemens fra Alexandria — er Templernes Allerhelligste tilhyllet med guldindvirkede Slør; men hvis Du gaar ind i det Indre af Bygningen og ser efter Guden, træder en Præst Dig imøde med en alvorlig Mine, synger en Hymne og løfter et Hjørne af Sløret som for at vise Dig Guden. Og hvad ser Du saa? En Krokodille, en Slange eller et andet farligt Dyr. Ægypternes Gud viser sig: det er et vildt Dyr, der vælter sig paa et Purpurtæppe.«

»Man behøver ikke at rejse til Ægypten eller at gaa saa langt tilbage i Tiden for at træffe Krokodille-Kultur: den florerede i Frankrig i Slutningen af forrige Aarhundrede. — Uheldigvis er et Tidsrum paa hun-

drede Aar en for lang Afstand for den tilbageskuende Tanke. Nu og fra det Sted, som vi nu ere naaede til, se vi kun i Horisonten bag os Former, som Afstanden forskjønner, usikre Omrids, som enhver Betragter kan fortolke og udmale sig efter Behag, intet distinkt og levende menneskeligt Ansigt, men en Vrimmel af usikre Punkter, hvis flydende Linjer samle sig om eller brydes i maleriske Bygninger. Jeg vilde se disse usikre Punkter nærved, og jeg hensatte mig i det attende Aarhundredes anden Halvdel; jeg har levet tolv Aar i den Tid og jeg har, som Clemens fra Alexandria, bestræbt mig for at tage først Templet, dernæst Guden rigtigt i Øjesyn. — At se med Øjnene i Hovedet, forslog ikke; det var ogsaa nødvendigt at forstaa den Theologi, der afgiver Grundlaget for Kultus'en. Thi denne forklares af en Theologi, sammensat af de Dogmer, der kaldes Principerne af 1789: ja i dette Aar proklameredes de, men Jean Jacques Rousseau havde allerede tidligere formuleret dem: Folkesuveræneteten, Menneskerettighederne, Samfundsoverenskomsten (»contrat social«), — man kjender dem. Da de først engang var blevne antagne, have de udviklet deres Konsekvenser; efter tre Aars Forløb fik de Krokodillen ført ind i Helligdommen og indstallerede den bag Guldsløret paa Purpurtæppet; og ved sine Tyggeredskabers Kraft og sin Maves Evne til at fordøje var den paa Forhaand bestemt for denne Plads: i sin Egenskab af skadebringende Dyr og Menneskeæder er den bleven Gud. — Naar dette forstaas, vil man ikke mere lade sig blænde af de Formler, der hellige den, eller den Pragt, der omgiver den; man kan nu iagttage den som et almindeligt Dyr, følge den i dens forskjellige Stillinger, naar den lægger sig i Baghold,

naar den snapper, naar den tygger, naar den nedsluger og naar den fordøjer. Jeg har i det Enkelte studeret dens Organers Bygning og Funktioner, mærket mig dens Levemaade og Sæder, konstateret dens Instinkter, Evner og Lyster. — Der var Masser af Emner; Tusinder har jeg berørt, Hundreder har jeg analyseret, af alle Arter. De mærkeligste Prøver har jeg bevaret; men paa Grund af manglende Plads har jeg maatte bortkaste mange; min Samling var altfor stor. Man vil i denne Bog finde, hvad jeg har kunnet bringe, deriblandt en Snes Individer af forskjellige Former, som jeg har bestræbt mig for at konservere levende, en meget vanskelig Sag; i alt Fald ere de ubeskadigede og komplette, især de tre største, der i deres Art forekom mig at være virkeligt mærkelige Dyr. — Avthentiske og ret nøjagtigt førte Kjøkkenbøger give os Underretning om, hvad Kultus'en kostede: man kan nogenlunde beregne, hvad de hellige Krokodiller aad i ti Aar; man kan opgive deres sædvanlige Spiseseddel og deres Livretter. Naturligvis foretrak Guden de fede Ofre; men dens Graadighed var saa stor, at den blindthen desforuden slugte de magre, og i større Mængde end de fede; endvidere maatte den i Kraft af sine Instinkter og som en uundgaaelig Virkning af Situationen en eller to Gange om Aaret æde sine Medkrokodiller, — forsaavidt den ikke blev ædt af dem. — Se, dette er tilvisse en lærerig Kultus, i alt Fald for Historikerne og de Lærde; hvis den endnu har sine Troende, tænker jeg ikke paa at omvende dem; om Trossager nytter det ikke at diskutere med de Fromme. Derfor er dette Bind ligesom de foregaaende kun skrevet for Ynderne af moralsk Zoologi, for dem, der søge Sandheden og

Beviserne; og kun for dem, ikke for det store Publikum, der har sine forudfattede Meninger om Revolutionen. Denne Beundring for Revolutionen begyndte at udvikle sig fra 1825 til 1830, da Øjenvidnerne vare døde eller havde trukket sig tilbage; da de vare forsvundne, lykkedes det at overbevise det skikkelige Publikum om, at Krokodillerne var Filanthroper, at flere af dem havde Geni, at de ikke aad stort Andet end Skyldige, og at de, hvis de undertiden aad for meget, gjorde det uden deres Vidende, imod deres Vilje, eller af Hengivenhed og som Selvopofrelse ligeoverfor Almenvellet.«

* * *

Kun for dem, der søge Sandheden, har Taine skrevet sit Værk. Kun om Sandheden har det været ham at gjøre. Derom er der ingen Tvivl. Men deraf følger ikke nødvendigvis, at det Billede, han opruller for Læseren, er et sandt Billede. Det kan være, at han paa Grund af særlige Anlæg kun har formaaet at se det Onde hos de Personer og de Forhold, han skildrer, at det mulige Gode har været skjult for hans Blik. Det kan være, at han i Virkeligheden ikke i den Grad har været fri for forudfattede Meninger, som han tror; han er dog kun et Menneske. Men selv om man saaledes kan være tilbøjelig til at tro, at det, man ser i hans Bog, kun er Medaillens ene Side, dens Revers, maa dette i alt Fald indrømmes: denne Side belyser han stærkt, og til dens Belysning har han samlet en Masse af det allerværdifuldeste Stof, fundet i de parisiske Arkiver, uddragne af Øjenvidners haandskrevne Meddelelser. Det er Hundreder, ja Tusinder af Vidner, han fremfører, og Vidner, hvis Oprigtighed

er hævet over enhver Tvivl. Og endnu en Anerkjendelse maa ydes ham: beundringsværdigt er det Mod, hvormed han, uden at spørge om, hvad der smager eller ikke smager Publikum, fortæller, hvad han har fundet i de Arkiver, han med en forbavsende Flid har gjennemgransket.

* * *

I fire Aar (1789—93) havde Regeringen intetsteds forstaaet at skaffe sig Respekt. I fire Aar havde man overalt og uafbrudt været den ulydig. Den bestod af dannede Mænd, der stod under Indflydelse af Aarhundredets Fordomme: under Indflydelse af det herskende Dogme bøjede de sig for Mængdens Vilje, troede for meget paa Menneskets, for lidt paa Øvrighedens Rettigheder. Desuden var det følsomme Mænd, der havde Rædsel for Blod, og da de ikke vilde undertrykke, lod de sig tvinge, lod al Autoritet svækkes og forfalde. Saa lod de sig i 1793 jage paa Porten af en Bande Jacobiner. Det var Folk af en anden Kaliber. De havde ingen Skrupler. De lavede Theorien om til at passe for dem: Folkesuveræneteten kom for dem til at betyde deres egen Suverænetet. I Jacobinerens Øjne tilhører *la chose publique* Jacobineren, og *la chose publique* omfatter i hans Øjne *toutes les choses privées*, Gods og Personer, Sjæl og Samvittighed. Alt tilhører ham: blot fordi han er Jacobiner, er han med Rette Czar og Pave. Hvad bryder han sig om Folkets virkelige Mening! hans Mandat hidrører ikke fra en Afstemning; det er af et højere Udspring; det er overdraget ham af »Sandheden«, »Fornuften«, »Dyden«. Han er den eneste oplyste, den eneste Patriot; han alene er værdig at byde, og hans Hovmod siger ham, at enhver

Modstand er en Forbrydelse. Protesterer Flertallet, saa er Flertallet dumt eller bestukket, og i begge Egenskaber fortjene det at knækkes, og det vil blive knækket.

Men sine kommende Handlinger maa han dog bringe i Overensstemmelse med sine tidligere Ord, — en Operation, der ved første Øjekast synes vanskelig: de Ord, han har udtalt, fordømme paa Forhaand de Handlinger, han tænker paa at udføre. Igaar overdrev han de Regeredes Rettigheder i den Grad, at de Regerendes blive ganske undertrykkede; imorgen vil han overdrive de Regerendes Rettigheder i den Grad, at de Regeredes blive helt tilintetgjorte. Efter hvad han siger, er Folket den eneste Suveræn, — og han staar i Begreb med at behandle Folket som Slave. Efter hvad han siger, er Regeringen kun en Tjener, — og han staar i Begreb med at indrømme Regeringen en Sultans Prærogativer. For et Øjeblik siden stemplede han den offenlige Autoritets mindste Udøvelse som en Forbrydelse, — og nu staar han i Begreb med at straffe den mindste Modstand mod den offenlige Autoritet som en Forbrydelse. Alt dette skal nu bringes til at stemme. Hvorledes? »Principerne« opgiver han ikke; tværtimod han proklamerer dem med Spræl. Derved skal den uvidende Hob, der ser, at den samme Flaske fremdeles præsenteres den, bringes til at tro, at ogsaa den samme Vin serveres den. Tyranniet serveres den under Frihedens Etikette. Markskriger-Etiketter, -Skilte, -Tirader og -Løgne ødsles der med i et halvt Aar for at skjule Drikkens sande Beskaffenhed. Saa meget desto værre for Hoben, hvis den bagefter finder Drikken bitter. Før eller senere, med det Gode eller med det Onde skal den sluges, og i Mellemtiden fabrikerer man

Apparater, ved hvilke den skal drives ned i Halsen paa Hoben.

En »Konstitution« (Juni 1793) laves i flyvende Fart. Dejlige Løfter indeholder den Masser af. Men det Hele er Komediespil, baade den Maade, hvorpaa Folket faas til at akceptere den, og den Maade, hvorpaa den føres ud i Livet. Ofte dog et blodigt Komediespil. Og d. 24. Avgust dekreterer Konventet, at »Frankrig befinder sig i Revolution, indtil dets Uafhængighed er anerkjendt.« Dette vil sige, at nu er de skinhellige Frasers Periode tilende, at Konstitutionen kun var et Markedsskilt, at Charlatanerne, der paraderede med den, nu ikke mere trænge til den, at den er smidt op paa Pulterkamret til andre gamle Plakater, at al offenlig og privat, kommunal og parlamentarisk Frihed er afskaffet, at Regeringen er arbitrær og absolut, at ingen Institution, Lov, Princip, Dogme, Præcedens mere sikrer Individets eller Folkets Rettigheder ligeoverfor den, at alt Gods og Alles Liv staar til dens Raadighed, at der ikke mere er noget, der hedder Menneskerettigheder. »Under de Forhold, hvori Republiken befinder sig«, siger Saint-Just rent ud, efter at Guillotinen har sikret Konventet Lydighed, »kan Konstitutionen ikke gjennemføres; den vilde jo blot betrygge Angrebene mod Friheden, fordi den vilde forhindre den nødvendige Vold til at undertrykke dem.« »De, der ikke ville lade sig regere af Retfærdigheden, maa regeres af Jernet. Republiken vil først være grundlagt den Dag, da Sans-Culotterne, Nationens eneste Repræsentanter, eneste Borgere, herske i Kraft af Erobringens Ret.« Og de 300,000 Jacobiner — og blandt disse atter et halvt Dusin »Statsmænd« — holde saa Fængslet bestandigt

aabnet, Øxen bestandigt hævet for de syv Millioner Girondiner, Feuillanter, Royalister eller Ligegyldige. Rædselsregimentet i sin vildeste Skikkelse er Midlet. Monarkiet har de tilintetgjort, men af Monarkiets og det gamle Regimentes Arsenal udtager de de mest despotiske Institutioner for nu selv at bruge dem. Det kaldes »den revolutionære Regering«. Efter de officielle Erklæringer skal den vare til Fredsslutningen; i de sande Jacobineres Tanke skal den vare til alle Franskmænd er »gjenfødte«, som Formlen lyder.

* * *

Et Program skal denne Regering have.

Intet er saa farligt som *une idée générale* i snævre og tomme Hjerner: da Hjernerne er tomme, møder Ideen ikke der nogen Viden, der kunde gjøre Modstand; da de er snævre, varer det ikke længe, før Ideen helt fylder dem. Fra det Øjeblik af tilhøre de ikke mere sig selv; de beherskes fuldstændig af den; den virker i dem og ved dem; i Ordets egentlige Betydning er Manden besat. Et Uhyre, et Snyltedyr, en fremmed og disproportioneret Tanke lever i ham, udvikler sig der og avler den onde Vilje, som den er svanger med. Han forudsaa ikke dette, han vidste ikke, hvad hans Dogme indeholdt, hvilke giftige og morderiske Konsekvenser, der skulde fremgaa deraf. Med Nødvendighed fremgaa de, vexelvis og under Omstændighedernes Tryk, først de anarkiske, nu de despotiske Konsekvenser. Jacobineren, der nu har Magten, fører sin fixe Ide med sig. I Regeringen saa vel som i Oppositionen er Ideen frugtbar.

Der er kun ét retfærdigt Samfund: det, der er baseret paa »Samfundsoverenskomsten«. Og, som Rousseau siger: »Bestemmelserne i denne Overenskomst indskrænke

sig, vel at mærke, til en eneste: ethvert Individs fuldstændige Overantvordelse til Samfundet.« Ingen Undtagelse, intet Forbehold! Intet af hvad der før var hans, tilhører ham mere særskilt. Hans Person og hans Gods er fra nu af en Del af *la chose publique*; kun paa anden Haand kan han besidde Noget; dette er blot deponeret hos ham, og overladt ham til Forvaltning. Ogsaa Mirabeau erklærede (d. 10. Avg. 1789): »Jeg kjender kun tre Maader, hvorpaa man kan existere i Samfundet: man maa være Tigger, Tyv eller lønnet Arbejder (»salarié«). Ejendomsbesidderne er blot *le premier des salariés.* Det, som vi i daglig Tale kalde hans Ejendom, er blot den Pris, som Samfundet betaler ham for de Uddelinger, som det er overdraget ham at yde Andre, gjennem sit Forbrug og sine Udgifter. Ejendomsbesidderne er Samfundslegemets Agenter og Forvaltere.« Hvad Staten saaledes har betroet En, kan den følgelig altid tage tilbage. »Ligesom Naturen giver Mennesket Raadighed over alle sine Lemmer, saaledes giver Samfundsoverenskomsten Samfundslegemet absolut Magt over alle sine Medlemmer« (Rousseau). I sin Egenskab af almægtig Suveræn har Staten ubegrænset Ret over Personer og Ting; følgelig lægge vi Jacobinere, Statens Repræsentanter, Haand paa Alt og Alle; de tilhøre os, fordi de tilhøre den.

Vi har konfiskeret Gejstlighedens Gods, omtrent 4 Milliarder; vi konfiskerer Emigranternes Gods, omtrent 3 Milliarder; vi konfiskerer de Guillotineredes og Deporteredes Gods, Hundreder af Millioner; vi sekvestrerer de Mistænkeliges Gods, ligeledes Hundreder af Millioner. Vi tager Hospitalernes og de velgjørende Stiftelsers Gods 800 Millioner; vi tager Fabrikernes, Opdragelsesinsti-

tuternes og de videnskabelige Samfunds Gods, atter en Bunke Millioner. De Domæner, som Staten i de sidste tre Aarhundreder har pantsat eller afhændet, tager vi tilbage, 2 Milliarder. Vi tager Kommunernes Ejendomme, indtil et Beløb svarende til deres Gjæld. Ved Arv har vi allerede modtaget de gamle Krongodser og Civillistens nyere Ejendomme. Saaledes kommer tre Femtedele af Jorden i Hænderne paa os; og disse tre Femtedele omfatter de bedste Jorder, næsten alle store og smukke Bygninger, Slotte, Klostre, Palais'er, Hoteller med deres kostbare Indhold. Læg hertil Bemægtigelsen af al Mønt! alene i November og December 1793 skraber vi 3 eller 4 Hundrede Millioner, ikke i Assignater, men i klingende Mønt til os. Al fast Kapital tager vi, saa vidt vi kan, og rimeligvis mere end de tre Fjerdedele af Landets hele faste Kapital. Ved sin »Forkjøbsret« og Ret til at foretage »Udskrivninger« »bliver Republiken øjeblikkelig Herre over Alt, hvad Handelen, Industrien og Agerbruget har frembragt og indført i Frankrig« (Barères Ord d. 11. Brumaire Aar II). Alle Varer tilhører os; vi tager fra dem, der er i Besiddelse af Varerne, hvad vi kan bruge; vi betaler Folk med værdiløst Papir; ofte betaler vi dem slet ikke. Vi trækker Skjorten af Kroppen paa Folk. I en eneste By tager vi paa en Dag Skoene fra ti tusinde Borgere. »Inden fire og tyve Timer har (i nogle nærmere angivne Departementer) enhver Borger, der ejer blaa eller grønne Kapper, at deponere dem hos Magistraten« (2. Pluviôse Aar II). Gjør han det ikke, er han »Mistænkelig« og behandles som saadan. Trænger det Offentlige dertil, »tilhører Alt Folket og Intet Individerne« (Repræsen-

tanten Isoré, paa samme Maade Robespierre i hans Tale om Ejendomsretten den 24. April 1793).

Paa samme Maade farer vi frem mod Personerne, og ikke blot naar det gjælder at stille Arméer paa Benene, men ogsaa naar det gjælder at besætte civile Embeder, ja i rent private Forhold. Maleren Gosse skriver i et Brev: »Min Fader blev udnævnt til »commissaire de bienfaisance«; under Rædselsregeringen vilde det have været meget uforsigtigt at afslaa et Embede.« Notaren Girard Toussaint, under Revolutionens første Aar meget liberal og aktiv, men efter d. 10. August passiv, blev »enstemmigt erklæret mistænkelig« og arresteret, i Betragtning af at han i de senere Tider »har undladt at lade sine Medborgere nyde godt af hans Indsigter, hvad der under en Revolution er en Forbrydelse.« Og ikke blot foreskrive vi, hvad og hvorledes der skal arbejdes; — vi tvinger Mødrene til at føre deres Døtre hen til Folkeforsamlingerne; vi tvinger Kvinderne til at paradere ved de republikanske Fester; vi gaar ind i deres Huse og udvælger de Smukkeste, som vi selv pynter som antike Gudinder og trækker dem offenligt omkring i Gaderne; undertiden giver vi endog den eller den rige Pige Tilhold om at gifte sig med den eller den Patriot; der er ingen Grund til ikke ad Udskrivningsvejen at ordne Ægteskaberne, en endnu vigtigere Tjeneste end Militærtjenesten. Vi trænger ind i Familierne og tager Børnene for at opdrage dem til »Borgere«. Vi er Pædagoger, Filanthroper, Theologer, Moralister. Vi paatvinger vor Religion, vor Kultus, vor Moral, vore Sæder. Vi giver Forskrifter for det private Liv. Vi befaler Folk, hvorledes de skal tænke. Vi ransager Nyrer og Hjerter. Vi fængsler og guillotinerer

ikke blot de Ildesindede men ogsaa »de Ligegyldige, de Moderate, Egoisterne.« Saint-Just befaler d. 10. Okt. 1793: »I har at straffe ikke blot Forræderne, men ogsaa de Ligegyldige. I har at straffe Enhver, der er passiv, og som ikke udretter noget for Republiken.«

I alt dette er der intet Vilkaarligt; det hænger nøje sammen med hele Statsopfattelsen. Hvis Staten er almægtig, saa er det for at »gjenføde Menneskene«, og Theorien, der tilkjender den dens Rettigheder, angiver den ogsaa dens Formaal.

Hvori bestaar Menneskets Gjenfødelse? — Betragt Husdyrene, Hundene eller Hestene for Exempel. Magre er de, Prygl faar de, lænkede er de. Mod en, der har gode Dage, er der tusinde, der udpines og overanstrenges. Og baade blandt fede og magre er Sjælen endnu værre medtagen end Legemet. En overtroisk Respekt faar dem til at bøje sig under Aaget og krybe for Herren. Servile, dovne, graadige, blødagtige er de. Har de erhvervet sig Slaveriets jammerlige Talenter, saa har de ogsaa tilegnet sig dets Laster, Svagheder og Fornødenheder. En Skorpe af Slethed og Kunstlethed har lagt sig over den oprindelige Natur. — Og, paa den anden Side, den bedste Del af den oprindelige Natur har ikke faaet Lejlighed til at udvikle sig. De lever for sig, er alle Egoister, al Samfundsfølelse er gaaet til Grunde. — Netop saaledes er Mennesket i vor Tid, en fordærvet Skabning, der atter maa gjøres rask, en ufuldendt Skabning, der skal gjøres fuldkommen. Altsaa har vi en dobbelt Opgave: at nedbryde og at opbygge; først at udskille det naturlige Menneske for derefter at udvikle det sociale Menneske.

Opgaven er kolossal, og det føler vi. Vi maa gjen-

skabe Folket; thi vi maa tilintetgjøre gamle Fordomme, forandre gamle Vaner, indskrænke de overflødige Fornødenheder, udrydde indgroede Laster (Billaud-Varennes). Men Opgaven er sublim; thi det drejer sig om »at opfylde Naturens Ønsker, at opfylde Menneskehedens Bestemmelse, at holde Filosofiens Løfter.« »Vi vil«, siger Robespierre, der forøvrigt blot opvarmer de Rousseau'ske Ideer, »sætte Moralen, hvor Egoismen før raadede, Principerne i Stedet for Skik og Brug, Fornuftens Herredømme i Stedet for Modens Tyranni, Foragt for Lasten i Stedet for Foragt for Ulykken, Stolthed i Stedet for Uforskammethed, Sjælsstorhed i Stedet for Forfængelighed, Æres-Kjærlighed i Stedet for Penge-Kjærlighed, gode Mennesker i Stedet for »det gode Selskab«, et højmodigt, mægtigt, lykkeligt Folk i Stedet for et elskværdigt, frivolt og jammerligt Folk, kort sagt: alle Republikens Dyder og Undere i Stedet for alle Monarkiets Laster og Latterligheder.« Og vi vil gjennemføre dette, alt dette, — det koste hvad det vil. Hvorledes det gaar med den nulevende Slægt, bekymrer os lidet: vi arbejder for de kommende Slægter. »Den Dag, da jeg ser, at det er umuligt at gjøre det franske Folk blidt, energisk, følsomt, ubønhørligt ligeoverfor Tyranniet og Uretfærdigheden, jager jeg Dolken i mig!« (Saint-Just). »Hvad jeg har udrettet i Syden, skal jeg ogsaa udrette i Norden: jeg skal gjøre dem til Patrioter, eller ogsaa skal de dø, eller jeg vil dø« (Baudot). »Vi gjør en Kirkegaard af Frankrig, hellere end at lade være med at gjenføde Frankrig paa vor Manér!« (Carrier). Det nytter ikke at Folk protesterer og paaberaaber sig deres Rettigheder som Individer; saadanne Rettigheder kjender Samfundsoverenskomsten ikke noget til.

Vil Folk ikke med det Gode, saa »tvinger vi dem til at være fri«, som Rousseau har sagt; vi paatvinger dem den største af alle mulige Velgjerninger; vi fører dem tilbage til Naturen. »Revolutions-Regeringen er Frihedens Despotisme mod Tyranniet« (Robespierre d. 17. Pluviose Aar II). Under Konventets Bifald udtalte J. B. Saint-André (d. 25. Sp. 1793): »Man siger, at vi udøver en vilkaarlig Magt; man anklager os for at være Despoter. Despoter! Vi! Ja, ganske vist, hvis Friheden skal sejre gjennem Despotismen, saa er denne Despotisme den politiske Gjenfødelse!« Nu véd man, hvad man har at rette sig efter; gjør man alligevel Modstand, saa er man Forbryder og værdig til enhver Straf; thi man er Rebel og Meneder, Menneskehedens Fjende, Forræder mod Samfundsoverenskomsten.

Noget let Arbejde er det ikke »at gjenføde Mennesket«: Naturmennesket er i Tidernes Løb blevet altfor grundigt forkvaklet ved Masser af absurde Indretninger. Blandt dem er Religionen en af de værste. Naturmennesket er hverken Jøde eller Protestant eller Katholik; forsøger han at fatte Verdens Princip, lader han sig ikke føre bag Lyset af nogen Aabenbaring, men hører kun Fornuftens Røst: det kan være, at han saa undertiden bliver Atheist, men næsten altid vil han dog blive Deist. Naturligvis maa vi bevare Skinnet, og med Ord udtaler vi os for Trosbekjendelsens Frihed; — men i Gjerningen lukker vi uden videre Butiken, og forhindrer Salget af Drikken: der skal fra nu af ikke være nogen Katholicisme i Frankrig, ingen Daab, ingen Vielse bør finde Sted, ingen Messe afholdes, ingen sidste Olje gives. Store Midler benyttes, Guillotine, Deportation, Udjagning af Landet etc. etc. Mindre Midler forsmaas

heller ikke: vi forandre Torvedagene, for at ingen Troende skal kunne kjøbe Fisk paa Fastedagene. Intet er os mere magtpaaliggende end Krigen mod Katholicismen; ingen Paragraf i vort Program gjennemfører vi med en saadan Sejhed; thi det gjælder her Sandheden; og vi er Sandhedens Ihændehavere, og aldrig skal nogen Sandhedens Tjener anvende værre Vold mod Vildfarelsen end vi.

Men foruden Overtroen har vi et andet Uhyre at slaa ihjel: den sociale Ulighed, Fødselsaristokratiet og Pengearistokratiet. Det første er slemt, men det andet er i Grunden endnu værre. Naa, vi vil vide at forhindre Kapitalisterne, Dronerne, i hvert Aar at fortære Biernes Honning. Assignaterne kommer os her til Hjælp; de skal nok vide at faa Kapitalisternes Indtægter til at svinde. »Kapitalisterne i Frankrig«, skriver Guvernør Morris i et Brev af 1796, »blev pekuniært tilintetgjorte ved Assignaterne, fysisk ved Guillotinen.« Sylvestre de Sacy fortæller, at hans Faders Forpagter skulde betale ham 4000 Francs i Forpagtningsafgift; Forpagteren præsenterede disse 4000 Francs i Assignater eller tilbød at betale med et Svin; Hr. de Sacy valgte Svinet. Assignaterne virke lige saa godt, som om vi havde nedsat alle Lejekontrakter, Gjældsforpligtelser osv. til det Halve eller en Fjerdedel eller til en endnu lavere Brøk. Men vi har mere direkte Midler til at ødelægge Kapitalisten: er han Emigrant, og der er Hundredetusinder af Emigranter, konfiskerer vi deres Ejendomme; er han guillotineret eller deporteret, og der er Titusinder af Guillotinerede og Deporterede, konfiskerer vi hans Ejendomme; er han »anerkjendt som Fjende af Republiken« — og »de Rige opsende Ønsker

for Contre-Revolutionen« — sekvestrerer vi hans Ejendomme. Saa indfører vi en progressiv Skat efter dette Princip: Af Indtægter paa over 1000 Francs om Aaret tager vi en Fjerdedel eller en Tredjedel eller Halvdelen, alt efter Overskudets Størrelse; paa den anden Side af 9000 Francs voxer Skatten til 100 pCt.; den rigeste Familie beholder saaledes ikke mere end 4500 Francs i aarlig Rente. Testationsfriheden afskaffer vi i Principet. Arven skal deles ligelig, og mellem jo flere Arvinger desto bedre, for at opnaa den størst mulige Udstykning af Ejendommene.

Naturmennesket maa atter bringes frem for at Samfundsmennesket kan blive til Virkelighed. Det gjælder nu at danne Borgeren, men dette lader sig kun gjøre, naar Livskaarene nivelleres: i et velordnet Samfund er der »hverken Rige eller Fattige« (Saint-Just). Rigdommen, der fordærver, har vi allerede ødelagt; Fattigdommen, der nedværdiger, skal vi nu se at undertrykke. Bekymringen for det daglige Brød skal vi skaffe ud af Verden: uden Overanstrengelse skal Manden være sikker paa sit ordenlige Udkomme, »saa at han kan leve uafhængigt, have Selvagtelse, have en renlig Kone, sunde og kraftige Børn« (Saint-Just). Samfundet har at sikre ham Velstand, Sikkerhed for ikke at lide Nød, hvis han skulde blive arbejdsudygtig, Sikkerhed for at hans Familie ikke skal staa hjælpeløs, hvis han dør. Masser af Ord i den Retning fra Revolutionsmændene. Færre Gjerninger.

En Hindring for Udviklingen af det sande Borgersind er Egoismen. Medens Borgeren foretrækker Samfundet for sig, foretrækker Egoisten sig for Samfundet: han tænker kun paa sin egen Interesse, slet ikke paa

Almenvellet; han tror, at hans Ejendom tilhører ham uden Indskrænkning, og han glemmer, at han aldrig tør bruge den til Andenmands Skade. Selv i de lavere Klasser tror Ihændehaveren af Livsfornødenheder, at han kan sælge dem eller ikke sælge dem efter Behag; han tillader sig at sætte Prisen i Vejret paa Livsfornødenheder, naar Trangen til dem stiger; ja han standser endog helt Salget af dem i Haab om senere at kunne sælge dem endnu dyrere. Han spekulerer altsaa ligefrem i Andenmands Trang, forværrer den almindelige Nød, er Samfundets Fjende. Næsten alle Landmænd, Industridrivende og Handlende er nutildags Samfundets Fjender, især Bagerne, Slagterne og Vinhandlerne. »Alle Kjøbmænd er i Grunden Contre-Revolutionære, og vilde gjerne sælge deres Fædreland for nogle Skillings Profit« (Herbert i Jacobinerklubben, d. 26. Brumaire Aar II). »Imorges stod jeg udenfor en Butik og hørte der en Tigger prutte om Prisen paa et Stykke Vandmelon. Da han ikke kunde komme overens med Sælgekonen, sagde han til hende, at hun var »befængt med Aristokratisme«. »Jeg bryder mig ikke om Dig«, svarede hun, men blegnende tilføjede hun: »mit Borgersind er prøvet .... men tag blot Vandmelonen.« »Naa, nu ser jeg, at Du er en god Republikaner«, udbrød Tiggeren.« Nej, vi vil ikke finde os i det legale Plyndringssystem, dette Pugeri. Vi skal vide at befri Agerbrugeren og Kjøbmanden for den »aristokratiske Surdejg, der plager ham.« Vi gjør Pugeriet til en Dødssynd (forskjellige Dekreter af 1793), og som Puger stempler vi »Enhver, der unddrager Livsfornødenheder fra Omsætningen, og i Stedet for daglig og offenlig at udbyde dem til Salg holder dem indelukkede et eller andet

Sted.« Dødsstraf, hvis han ikke inden otte Dage giver Øvrigheden Underretning om sine Forraad. Dødsstraf hvis nogen Privatmand i sit Hus har mere Brød, end han behøver. D. 16. Brumaire Aar II dømtes til Døden »Pierre Gondier, 36 Aar gl., Vexelmægler, boende i Paris, Rue Bellefond«, der paa Grund af en Mavelidelse kun maatte spise Brød, og hvem Bageren derfor leverede en usædvanlig Mængde Brød ad Gangen. Dødsstraf for den Landmand, der ikke hver Uge bringer Korn paa Torvet. Dødsstraf mod Kjøbmanden, der lukker sin Butik. Og hvad Prisen angaar sætter vi paa Næringsmidler, Beklædningsstoffer m. fl. Varer Maximumspriser; Salg til højere Priser straffes med Fængsel. Hvad bryder vi os om, at Kjøbmanden eller den Industridrivende ikke kan staa sig ved vore Maximumspriser; lukker han Forretningen stempler vi ham som Mistænkelig. Se, saadan skal vi nok faa Kløerne paa Rovdyrene, de store som de smaa, behørigt klippede. Men Kløerne voxer ud igjen, og derfor var det vel bedre helt at hugge dem af. Derpaa har adskillige af os ogsaa allerede tænkt: »man skal i hvert Departement oprette Nationalmagasiner, hvor Producenterne til en moderat Pris skal aflevere alle de Varer, som de ikke selv forbruger. Nationen skal saa fordele disse Varer mellem Grossererne, saaledes at den selv forbeholder sig en Profit paa 6 pCt., medens Grossererens Avance begrænses til 8 pCt. og Detaillistens til 12 pCt.« Paa den Maade bliver den Avance, der tjenes, af en rimelig Størrelse, og Kjøbmænd og Producenter vil blive vænnede af med at være Egoister. Og, ærligt talt, da Egoismen er den egenlige Hovedlast, da den private Ejendomsret nærer den, hvorfor saa ikke afskaffe Ejendomsretten? Vore yderlig-

gaaende Logikere, med Baboeuf i Spidsen, gaar saa vidt, og Saint-Just synes at være af samme Mening. Som Enden paa det Hele øjner man en Tingenes Ordning, hvor Staten er den eneste Grundejer, eneste Kapitalist, eneste Industridrivende, eneste Kjøbmand, der har alle Franskmænd i sin Tjeneste, angiver hver Enkelt hans Arbejde efter hans Evner og hans Ration efter hans Trang. Disse Planer svømme endnu ubestemt om, som en fjern Taage, men det fælles Maal fremtræder alt nu i stærk Belysning.

Ogsaa Egoismen i videre Forstand forfølger vi. Det gaar ikke an, at man skiller sig ud fra det Hele, at man foretrækker en Gruppe fremfor den hele Stat. Intet er værre end den politiske, borgerlige, religiøse, huslige Føderalisme. Foretrækker man sin Kommune, sin Stand, sin Familie for Fædrelandet, saa berøver man det jo saa megen Kjærlighed. Derfor bort med al kommunal Selvstændighed. Det eneste Baand mellem Individerne skal være det Baand, der knytter dem alle til Samfundslegemet. Derfor bort med Familierne. Ægteskaberne skal være saa let opløselige som muligt. Ægtefællerne skal være ligestillede, i Formueforhold som i alle andre Forhold. Fædrenemyndigheden afskaffer vi. »En Mand og en Kvinde, der elsker hinanden, er Ægtefæller; faar de ingen Børn, kan de holde deres Forbindelse hemmelig« (Saint-Just). Faderen har ikke noget at gjøre med sine Børns Opdragelse; for den skal Staten nok sørge. Testationsret kjendes ikke mer. Arven skal deles ligelig. Adopterede Børn og den fri Kjærligheds Børn stilles lige med legitime Børn. Familiebaandet er noget aristokratisk Noget, og derfor skal det brydes. Saaledes lyder Programmet, og faktisk ser man, at f.

Ex. i Aaret VI var Tallet paa Skilsmisser større end Tallet paa Vielser.

Adskillige af os, Elever af Encyclopædisterne, har gjort »Fornuften« til Guddom og helliget den en Kultus; men aabenbart personificerer de en Abstraktion, og ingen af dem tror i deres Hjærte paa den som paa en Gud: deres foregivne Religion er forklædt Irreligiøsitet. Vi fjerner Atheismen, der opløser Samfundet og er usund. Vi vil have en effektiv, trøstende, styrkende Religion, og den naturlige Religion er sand og social; thi Jean-Jacques har sagt: »Uden Religion er det umuligt at være nogen god Borger.« Saa dekreterer vi, at »det franske Folk anerkjender *l'Être suprême* og Sjælens Udødelighed.« Og denne filosofiske Religion skal nu slaa Rod i Hjerterne. I dette Øjemed omdanner vi Almanaken, indfører *la décade* i Ugens Plads, *le décadi* i Søndagens Plads, helliger Dagene til »Naturen«, »Sandheden«, »Retfærdigheden«, »Friheden«, »Menneskeslægten«, »Heroismen« og lignende Dyder, fejre Revolutionens store Mindedage, Bastillens Indtagelse, Tronens Fald, Tyrannens Død osv. Dette er vor Religion, der i Stedet for at hæve Folk til en imaginær Himmel, fører dem til det levende Fædreland.

Men er Religionen vigtig, er Opdragelsen det ikke mindre. »Fædrelandet har Ret til at opdrage sine Børn: det kan ikke overlade dette til Familiernes Hovmod eller Privatfolks Fordomme. Opdragelsen skal være fælles og ens for alle Franskmænd. Det kommer an paa at opdrage *citoyens,* ikke *messieurs*« (Robespierre). »Børnene tilhører Republiken, før de tilhører deres Forældre. Hvem indestaar mig for, at disse Børn, naar de bearbejdedes af deres Fædres Egoisme, ikke vil blive

farlige for Republiken! I de nationale Skoler skal Barnet indsuge den republikanske Mælk. Republiken er *une et indivisible*, og den offenlige Undervisning skal ogsaa være det« (Danton). Vi forpligter Lærerne og Lærerinderne til at skaffe Attest for Borgersind, d. v. s. Jacobinisme. Vi lukker de Skoler, hvor der læres »Grundsætninger i Strid med den revolutionære Moral.« Vi vil lære Børnene at elske Revolutionen, dens Mænd og dens Gjerninger. Vi vil i det Store følge den af Jean-Jacques udkastede Opdragelsesplan. Vi vil have unge Mænd, der kan døje Savn og Anstrængelser, der — som Emile — er hærdede ved »et møjsommeligt Haandværk« og ved Legemsøvelser. Noget fuldstændigt Opdragelsesprojekt har vi vel endnu ikke, men vi har Udkast dertil. For Konventet oplæste Robespierre d. 13. Juli 1793 den af Lepelletier Saint-Fargeau fremsatte Plan: »Alle Børn uden Forskjel og Undtagelse, Drengene i Alderen fra 5 til 12 Aar, Pigerne fra 5 til 11 Aar, opdrages i Fællesskab paa Republikens Bekostning. Under Lighedens hellige Lov klædes alle ens, modtager samme Føde, samme Undervisning, samme Omsorg. Der indrettes Internater, der skal modtage fire til sex hundrede Børn. Haardt Leje, sund, men tarvelig Føde, bekvem, men grov Klædning for alle. Ingen Tjenestetyende; Børnene udfører selv Tjenestetyendets Gjerning. Arbejde med Haanden skal være Hovedsagen. Pigerne lærer at spinde, at sy, at vaske; Drengene at vogte Faar, at dyrke Jorden, at arbejde. De skal arbejde dels i Skolens Værksteder, dels i Marken, dels i Naboskabets Fabriker. De udlejes til Omegnens Industridrivende og Agerbrugere.« Saint-Justs Plan gaar endnu mere ind paa Enkeltheder: »Drengebørnene opdrages i Alderen

fra 5 til 16 Aar for Fædrelandet. De bære Lærredsklæder. De sover paa Maatter, otte Timer. De lever af Rødder, Grøntsager, Mælkemad, Brød og Vand. Før det fyldte sextende Aar maa de ikke faa Kjød. I Alderen fra 16 til 21 Aar anbringes de hos en Bonde, Haandværker eller Handelsmand, der skal være deres Lærer. Som Børn er de alle ens klædte. I Alderen fra 16 til 21 Aar er de klædt som Arbejdere; i Alderen fra 21 til 26 Aar som Soldater.«

Under Indflydelse af vore Dekreter begynder Borgersindet at slaa Rod, og der er tydelige Tegn paa Folkets Gjenfødelse. »Det franske Folk synes at være 2000 Aar forud for den øvrige Menneskeslægt. I Evropa er en Bonde, en Haandværker et for Adelsmandens Fornøjelse dresseret Dyr; i Frankrig søger Adelsmanden at omdanne sig til Bonde og Haandværker, og kan ikke engang opnaa denne Ære« (Robespierre). Efterhaanden antager hele det praktiske Liv et demokratisk Præg. Bagerne faar Befaling til kun at bage én Slags Brød, et grovt Brød, kaldet Lighedsbrød. Paa Festdagene gaar vi ned paa Gaden og spiser sammen med vore Naboer. Konventet befaler Kvinderne at bære den republikanske Kokarde. Sans-Culotternes Klædedragt antages af Alle. Velfærdskomiteen opfordrer Folkerepræsentanten David til at fremsætte Forslag til en forbedret Nationaldragt, stemmende med republikanske Sæder og Revolutionens Karakter. Der gives Ordre til i 20,000 Exemplarer at udbrede en koloreret Tegning af den borgerlige Mønsterdragt. Endog Lapsene anlægger den røde Hue og Trøje, Tøfler eller plumpe Sko; Alle siger Du til hverandre, »Borger« og »Borgerinde«, i Stedet for »min Herre«, »min Frue«. En raa Fortrolighed

afløser den monarkiske Høflighed. Alle er Kammerater. Der kjendes nu kun én Tone, ét Sprog. Endog Navnene omdannes, Maanedernes, Dagenes, Byernes, Døbenavnene. Saint-Denis bliver til Franciade, Antoine-Louis til Brutus, den Deputerede Leroi kalder sig Laloi, Dommeren Leroy antager Navnet Dix-Août.

* * *

Den offenlige Myndigheds Indblanding paa alle Privatlivets Omraader, Tvang imod Arbejdet, Omsætningen, Ejendommen, Vold imod Familien og Opdragelsen, imod Religionen, Sæderne og Følelserne, Opofring af Individerne for Almenheden, Statsalmagt, — dette er den jacobinske Opfattelse. Imod den øver Taine nu sin Kritik.

Der er, mener han, ikke nogen mere reaktionær Opfattelse end denne; thi den gaar ud paa at føre Nutidsmennesket tilbage til en Samfundsform, som for attenhundrede Aar siden blev gjennemgaaet og forladt. Og det er absurd at ville føre Nutiden med sine helt forskjellige Forhold tilbage til den romerske og græske Oldtids Tilstande — for hvilke Jacobinerne sværme —, Tilstande, under hvilke Individet helt ofres for Samfundet, hvor Socrates dømmes til Døden som ikke troende paa de Guder, »hvorpaa Byen troede.« Den moderne Verdens Forhold er helt forskjellige. Samfundet ligner ikke mere en Armé eller et Kloster. Individet hævder sin Selvstændighed. Først har Kristendommen skilt det borgerlige og det religiøse Samfund fra hverandre: »Giv Kejseren, hvad Kejserens er, Gud, hvad Guds er«, siger Kristus selv. Dernæst har Protestantismen splittet Kirken ad i en Mængde Sekter, der — da de ikke have formaaet at ødelægge hverandre —

maa leve sammen Side om Side. Og ved Udviklingen af Protestantismen, af Filosofien og Videnskaberne er der fremstaaet en saadan Tilstand, at der nu næsten bestaar lige saa mange Anskuelser som der er tænkende Mennesker, og da disses Tal hver Dag bliver større, findes der nu en saadan Mangfoldighed af Anskuelser, at den Stat, der vilde forsøge paa at paatvinge nogle af dem, vilde se en Masse andre rejse sig imod den, hvad der fører den til, hvis den er forstandig, først at forholde sig nevtral, dernæst at erkjende, at den mangler Kompetence til at intervenere. Gjennemgaaende er Individet nu uvilligt til at afhænde sig med Hud og Haar til Samfundet, og faar man det til at underskrive en »Samfundskontrakt«, kan man stole paa, at det i ethvert Fald vil forbeholde sig sine Rettigheder.

Ikke blot de ydre Forhold ere forandrede; men Sjæls- og Følelseslivet nærer Uvilje ved Tanken om den antike Kontrakt. Ganske vist kan jeg under overordenlige Forhold undertiden finde mig i at meddele en aaben Fuldmagt: men aldrig underskriver jeg en fuldstændig Afhændelse af mig selv: det vilde stride imod min Samvittighed og imod min Ære, — og min Samvittighed og min Ære skiller jeg mig under ingen Omstændighed ved. Disse to Forestillinger kjendte de Gamle ikke under samme Form som vi: den ene er udsprungen af Kristendommen, den anden er af feudalt Udspring. I Kraft af den ene har Individet Pligter, som Ingen kan fritage det for; i Kraft af den anden føler det sig i Besiddelse af Rettigheder, som Ingen kan berøve det. Og saa forlanger Jacobineren, at Individet skal udlevere sig helt og holdent!

Til hvem? I Theorien til *la communauté*, d. v. s.

en anonym, upersonlig, ansvarsløs Hob. I Praxis til Flertallet af de stemmegivende Individer; til et Flertal, der — ophidset som det er af Kampen — vil misbruge sin Sejr til at øve Vold mod Mindretallet, til hvilket jeg maaske hører; til et Flertal, et foreløbigt Flertal, der før eller senere vil blive afløst af et andet, saa at jeg, hvis jeg idag undertrykker, kan være vis paa imorgen at blive undertrykt; eller endnu nøjagtigere: til sex eller syv hundrede Deputerede, blandt hvilke der kun er en eneste, paa hvis Valg jeg kan øve nogen Indflydelse. Og hvilken Indflydelse! Jeg er 1 af 10,000 Vælgere; min Indflydelse er ligeoverfor den ene Deputerede en Titusindedel, og ligeoverfor alle de andre er den ikke engang saa stor. Og disse sex eller syv hundrede Deputerede giver jeg Fuldmagt — en ubegrænset Fuldmagt — til at handle paa mine Vegne, til at bestemme om mit Liv og min Ejendom, om mine mest private Forhold. En Magtfuldkommenhed, en Samling af ubegrænsede Beføjelser, indrømmer jeg dem, som jeg end ikke særskilt indrømmer den halve Snes Personer, til hvem jeg personlig har den største Tillid: den Jurist, der bestyrer min Formue, den Lærer, der opdrager mine Børn, den Læge, der bærer Omsorg for min Sundhed, den Skriftefader, der leder min Samvittighed, de Venner, der udføre mit Testamente, de Vidner, der i en Duel værge min Ære. Vi ville slet ikke tale om al den officielle Løgn, hvorved en Hob Fanatikere, der kun repræsentere sig selv, gjøre Fordring paa at være Folkets Repræsentanter; vi spørge blot: hvilken Grad af Tillid kan jeg have til Mandatarer, der ere valgte paa denne Maade? Ofte har jeg stemt paa den faldne Kandidat; i saa Fald repræsenteres jeg

af den, som jeg ikke vilde repræsenteres af. Og naar jeg har stemt paa den, der blev valgt, var det i Almindelighed i Mangel af noget Bedre, og fordi hans Konkurrent forekom mig at være endnu værre. Den, jeg har stemt paa, kjender jeg oftest næsten slet ikke som Menneske; jeg kjender i det Højeste hans Stemmes Klang, hans Frakkes Farve, hans Maade at lægge Haanden paa Hjertet paa. Jeg kjender blot hans Deklamationer i Bladene og paa Valgtribunen, hans foregivne Trosbekjendelse. Jeg vilde betænke mig ved at fæste et Tjenestetyende, om hvem jeg vidste saa lidt. Saa meget mere som den Klasse, af hvilken jeg næsten altid er nødt til at tage min Repræsentant, er Politikernes Klasse, — en yderst mistænkelig Klasse især i et Land, hvor der er almindelig Valgret; thi man maa ikke tro, at denne Klasse særlig har sin Tilgang af de mest uafhængige, de dygtigste og hæderligste Mænd; nej, intrigante Snakkehoveder og Charlataner, og Folk, der ikke ad anden Vej have kunnet komme frem, udgjøre dens Hovedbestanddel. I Hænderne paa denne ophøjede Person skal jeg, ifølge Theorien, nedlægge hele min Vilje. Nej, saa vilde jeg dog, naar jeg skulde opgive mig selv, risikere mindre ved at overantvorde mig til en Konge eller et Aristokrati. Og ifølge sin Natur er Demokratiet det System, hvor Individet indrømmer sine Repræsentanter mindst Tillid, og altsaa ogsaa bør indrømme dem mindst Magt. Overalt forlanger Æren og Samvittigheden, at man forbeholder sig en Del af sin Uafhængighed; men intetsteds afstaar man mindre end under det demokratiske System. Hvis Statens Omraade altid bør være begrænset, bør det ganske særligt være det i det moderne Demokrati.

Den Statsopfattelse, Taine hylder, er unægtelig snæver, og ikke ganske i Samklang med, hvad man tør betegne som den moderne Socialvidenskab, — og Red. af Nationaløk. Tidsskr. forvarer sig imod at faa sine sociale og økonomiske Anskuelser identificerede med Taines. Taines Statsopfattelse er denne: Efter Invasions- og Erobrings-Forvirringen, midt i den sociale Opløsning, under de daglige Kampe, som de Private leverede hverandre, er der i ethvert evropæisk Samfund opstaaet en offenlig Magt, og denne Magt, der har holdt sig i Aarhundreder, lever endnu. Hvorledes den har fæstet sig, ved hvilken Vold i Begyndelsen, under hvilke Konflikter, i hvilke Hænder den nu er nedlagt, hvorledes den overføres, om ved Arv eller ved Valg, overhovedet hvorledes den er ordnet, — er kun af sekundær Interesse; Hovedsagen er dens Opgave, og den Maade, hvorpaa denne opfyldes. I sit Væsen er den et draget mægtigt Sværd, der hæver sig blandt de smaa Knive, hvormed de Private tidligere skar Halsen over paa hverandre. Det var en Trusel, og under Indtrykket heraf er Knivene blevne stukne i Skederne, og der er de saa rustede fast; bortset fra Kjeltringerne har Folk nu tabt Vanen og Lysten til at betjene sig af Knivene, og i det pacificerede Samfund er det offenlige Sværd nu saa frygtet, at enhver privat Modstand falder til Jorden, naar det viser sig. Et saadant Sværd var nødvendigt for det Første ligeoverfor de lignende Glavind, som de andre Samfund svinge ved Grænsen, for det Andet imod de Knive, som slette Lidenskaber aldrig undlade at slibe i det Indre. Man vilde forsvares imod Fjenderne udefra, og imod Morderne og Tyvene hos os selv, og langsomt og efter megen Famlen har man endelig enedes

om at smede det eneste Vaaben, der virksomt kunde beskytte Liv og Ejendom. Saalænge det kun tjener hertil, er jeg Skyldner ligeoverfor Staten, der holder dets Hæfte i sin Haand: den giver mig en Sikkerhed, som jeg uden den ikke vilde have; til Gjengjæld skylder jeg den at bidrage til at skaffe de Midler, som Vaabnets Vedligeholdelse koster: den, der nyder godt af en Tjeneste, er ogsaa forpligtet til at bestride Omkostningerne ved den. Der er altsaa mellem Staten og mig, vel ikke en udtrykkelig Kontrakt, men i det Mindste en stiltiende Forpligtelse: Staten lover at sørge for min Sikkerhed udadtil og indadtil; jeg lover at yde den de fornødne Midler, og disse Midler er min Agtelse og Erkjendtlighed, min Borgeriver, min Soldatertjeneste, mine Skatteydelser, kort sagt: Alt hvad der er nødvendigt for at vedligeholde Hær, Diplomati, Domstole, Politi, centrale og lokale Øvrigheder. Og Troskab skylder jeg Samfundslegemet, om jeg er rig eller fattig, Katholik, Protestant, Jøde eller Fritænker, Royalist eller Republikaner, Individualist eller Socialist; thi jeg har modtaget fuldt Ækvivalent i Statens Beskyttelse, og naar Staten forlanger sine Udgifter dækkede, tager den i Virkeligheden ikke mit Gods, men sit eget, og kan derfor med fuld Ret tvinge mig til at betale. Men Betingelsen er, at Staten ikke forlanger mere end sit Tilgodehavende, at den ikke overskrider sin Instrux, at den ikke paatager sig et fysisk eller moralsk Arbejde, som jeg ikke har bedt den om, at den ikke gjør sig til Sekterer, Moralist, Filanthrop eller Pædagog, at den ikke giver sig til at virke for et religiøst eller filosofisk Dogme, en politisk eller social Form. I saa Fald vilde den nemlig til den oprindelige Pagt føje en ny Artikel,

der ingenlunde kan vente at finde enstemmig Billigelse; thi medens Enhver af os modtager Overenskomsten om Forsvaret mod Vold og Svig, saa afviger Meningerne udenfor dette Punkt næsten paa alle andre Punkter. Jeg har min egen Religion, mine egne Meninger, min egen Livsopfattelse, og deri er det netop, at min Personlighed bestaar, det er det som Ære og Samvittighed forbyder mig at afhænde, og det er det, som Staten har lovet mig at værne om. Naar den da ved sin Tillægsartikel forsøger at ordne disse Forhold paa sin Maade, saa vilde den, hvis denne Maade ikke netop er identisk med min, bryde sin oprindelige Forpligtelse og i Stedet for at beskytte mig undertrykke mig. Majoriteten tvinger Minoriteten til at betale, — og hvad der fravristes Minoriteten, anvendes maaske ligefrem til dens Undertrykkelse. Lad os da vogte os for, at Staten bliver Andet end en Vagthund, — en Lænkehund, der ikke faar Lov til at slippe ud af sin Gaard.

Lad os se os om i denne Gaard. Den er stor, og den har Berøringspunkter med næsten alle Privatlivets Forhold. — Ethvert af Privatlivets Forhold er udsat for Angreb fra Naboens Side, og en Tredjemands overlegne Voldgift kan vise sig nødvendig. Ejendoms- og Besiddelsesforhold, Kjøb og Salg, ægteskabelige Forhold, Forhold mellem Forældre og Børn, Herskab og Tyende, Arbejdsgiver og Arbejder osv., — overalt finde vi Rettigheder, der begrænses af tilgrænsende eller modstaaende Rettigheder, og det er Staten, der afstikker Grænsen imellem dem. Ikke saaledes at forstaa at Staten skaber denne Grænse; men for at se den maa den betegnes, og Staten har derfor Love, Domstole og Politi, for at Enhver kan faa Sit. Saaledes kommer Staten da til at

regulere og kontrollere ikke blot Ejendoms- men ogsaa det huslige Livs Forhold; med Rette har dens Myndighed trængt sig ind i den Kreds, som den individuelle Vilje havde forbeholdt sig, — og saa gaar det den som med enhver Magt: saasnart Kredsen først er angreben, gaar Bestræbelserne ud paa helt at fylde den. — Saa anfører den da sine Grunde herfor. Den anfører, at den er evigtvarende, at den altsaa kan og maa skue videre ud end de Private, der kun have et kort Liv. Den anfører, at den har et større Formaal, under hvilket de andre maa underordnes, og at det ikke gaar an at ofre den øverste Statsinteresse for to stridige Instinkter, der ofte er ufornuftige og undertiden farlige, for Samvittigheden, der skejer ud i mystisk Vanvid, og for Æren, der hidser sig op til morderiske Tvekampe. — Tilvisse har Staten videre Formaal for Øje, og naar den ved Love ordner Ægteskabet og Arveforhold, er Agtelsen for de individuelle Viljer ikke dens eneste Vejleder. Naar den tillader eller forbyder Skilsmisse, naar den foreskriver Arvens lige Deling eller tillader dens Overdragelse til en enkelt Søn, naar den udvider eller indskrænker Arve- og Testationsretten, har den videre politiske, økonomiske og sociale Formaal for Øje; den tilsigter at bidrage til Udviklingen af rene eller faste Forhold mellem de to Kjøn, af Tugt eller Kjærlighed i Familierne, af Initiativ hos Børnene eller Enighed mellem dem, den tilsigter at skaffe Nationen en Stab af naturlige Førere eller en Hær af smaa Ejendomsbesiddere, — og i alt dette har den offenlige Samstemning givet den sin Bemyndigelse. Og endvidere kan den gjøre Regning paa offenlig Samstemning, naar den paatager sig adskillige Opgaver udover sine oprindelige: Ingen

kalder det Usurpation, naar den slaar Mønt, ordner Vægt og Maal, indfører Karantæne, i Almenvellets Interesse exproprierer Privatejendomme, bygger Fyrtaarne, Havne, Kanaler, Landeveje, udsender videnskabelige Expeditioner, opretter Musæer og Bibliotheker; undertiden finder man sig endog i, at den opretter Universiteter, Skoler, Kirker, Theatre, og for at retfærdiggjøre den Aareladning, som Privatfolks Punge i den Anledning maa udholde, henviser den til — Almeninteressen. — Men kunde den saa ikke ligesaa godt inddrage under sin Omsorg ethvert Foretagende, der er nyttigt for Alle? Hvorfor skulde den, naar en Ting er nyttig for Samfundet, tage i Betænkning at befale den udført? Hvorfor skulde den, naar en Ting er skadelig for Samfundet, undlade at forbyde den? Og læg nu Mærke til dette: i Samfundet er enhver individuel Handling eller Undladelse af at handle skadelig eller gavnlig for Samfundet: hvis jeg kun daarligt plejer min Ejendom, min Sundhed, min Forstand, min Sjæl, ødelægger eller svækker jeg i mig et Medlem af Samfundet, og dette er kun gjennem sine Medlemmers Rigdom, Styrke, Sundhed rigt, stærkt, sundt, — saa at altsaa fra dette Synspunkt alle mine mest private Gjerninger er offenlige Velgjerninger eller Misgjerninger. Hvorfor skulde da, fra dette Synspunkt, Staten have nogen Betænkelighed ved at paabyde mig hine og forbyde mig disse Gjerninger? Hvorfor skulde den ikke — for derved at lette sig Udøvelsen af sin Ret og Opfyldelsen af sin Pligt — gjøre sig til eneste Driftsherre og eneste Fordeler af det Producerede? Hvorfor skulde den ikke gjøre sig til den eneste Agerbruger, eneste Industridrivende, eneste Handlende, eneste Ejendomsbesidder i Frankrig? — Netop, fordi dette vilde stride imod Alles Interesse!

Hvori bestaar Alles Interesse? I Enhvers Interesse, og det, som interesserer Enhver, er de Ting, hvis Besiddelse er En behagelig, og hvis Savn er En ubehagelig. Dette er noget ganske Personligt, og afviger fra Tid til Tid, fra Sted til Sted, fra Individ til Individ. Men blandt de Ting, hvis Besiddelse altid ønskes, og hvis Savn altid frygtes, er der en, hvis Besiddelse, der ønskes umiddelbart og for sin egen Skyld, efterhaanden som Civilisationen skrider videre frem, stedse mere attraas, og hvis Savn, der frygtes umiddelbart og for sin egen Skyld, efterhaanden som Civilisationen skrider videre frem, føles stedse mere pinligt, — Friheden. Den størst mulige Frihed er altid en af Menneskets største Fornødenheder; men i vor Tid er dette i en ganske særlig Grad Tilfældet. Der er to Grunde hertil, en naturlig og en historisk. — Ifølge sin Natur er Mennesket et Individ, d. v. s. en lille særskilt Verden, et Centrum for sig i en lukket Kreds, en udskilt Organisme, der maa lide, naar en fremmed Kraft støder imod dens uvilkaarlige Tendenser. Ifølge den historiske Udvikling er Mennesket blevet en i højeste Grad sammensat og, efterhaanden som Civilisationen skrider videre fremad, stedse mere sammensat og yderst følsom Organisme, hvoraf følger, at Mennesket, efterhaanden som det bliver mere civiliseret, føler stedse mere Uvilje mod Tvangen og Ensformigheden. Enhver af os er nu det singulære Produkt af en vidunderlig Proces, hvis enkelte Led kun denne Gang netop følge i denne Orden, en i sin Art enestaaende Plante, der, da den har sin medfødte Bygning og uafhændelige Type, kun kan give sine egne Frugter. Intet strider mere mod Egens Interesse end at plages for at frembringe Æbletræets Æbler; Intet strider mere mod Æbletræets

kalder Interesse end at pines for at bære Egens Agern; Intet
Væg er mere stridende mod Egens, Æbletræets og de andre
ter Træers Interesse end at blive hugget, beskaaret og for-
F vredet for at kunne passe ind i det obligatoriske Mønster, som en Landmaalers stive Forestillingsmaade har tegnet paa Papiret. — Saaledes er Alles første Interesse da: at blive tvunget saa lidt som muligt. Hvis de har indrettet en Tvangsmyndighed imellem sig, er Meningen den, at denne skal bevare dem for anden, stærkere Tvang, navnlig for den Tvang, som Udland og Misgjerningsmænd i Indland kunde paalægge dem. Hertil og ikke videre er dens Intervention fordelagtig for dem; gaar den ud herover, bliver den et af de Onder, som den er indsat til at forhindre. For saa vidt bliver altsaa Statens Opgave: at forhindre Tvang, eller kun at tvinge for at forhindre endnu værre Tvang, at agte Enhver paa hans fysiske og moralske Enemærker, at forlange de mindst mulige Ofre, at indskrænke sit Virkeomraade lidt efter lidt, kun at paatage sig det mindst mulige Arbejde, at overlade Enhver det størst mulige Initiativ og Plads, lidt efter lidt at opgive sine Monopoler, og ikke at konkurrere med de Private.

Men saa er der ogsaa en middelbar Interesse, der kommer tilsyne, naar man ser ikke paa Mennesket selv men paa dets Arbejde, naar man tænker sig det menneskelige Samfund som et Værksted, der bør være udstyret saa godt som muligt og ledes saa økonomisk og omsigtsfuldt som muligt. Ogsaa her bliver Statens Omraade stærkt begrænset. Se med hvilken Iver og Omtanke der arbejdes, naar vor egen Interesse staar paa Spil! Og saa Modstykket! Ligeoverfor Privatmandens Iver og Sagkundskab staar Embedsmandens sløve Slendrian.

Privatmanden véd, at hans Ve og Vel er betinget af det bedst mulige Resultat af hans Arbejde; — Embedsmanden derimod véd, at han altid faar sin Gage, naar han blot nogenlunde besørger sin Tjeneste, og han besørger den passabelt, naar han sidder et vist Antal Timer paa Kontoret. Hans Skrivelser maa være korrekte, stemmende med Reglementerne og Traditionen; men videre behøver han ikke at gaa; han behøver ikke at anstrenge sin Hjerne. Hvis han udtænker en Forbedring, vil jo ikke han, men Publikum — et navnløst og ubestemt Væsen — nyde godt deraf. Og forøvrigt, hvad vil det nytte! der kommer jo dog ikke Andet ud af det end en Indberetning, der faar Lov at sove i en Mappe! Maskinen er for sammensat, for tung, for besværet af sine rustne Hjul. Og naar Embedsmanden gaar fra Kontoret, tænker han ikke mere paa den Maskine, der jo dog ikke kan gjøres i Stand; han overlader den til sin automatiske Gang, lader den koste meget og producere lidet. Selv i et Land med en saa retskaffen Embedsstand som den franske, har man beregnet, at et Foretagende koster en Fjerdedel mere og indbringer en Fjerdedel mindre, naar Staten besørger det, end naar Private besørger det.

I ethvert Værksted — materielt eller immaterielt — som det fri Individ leder, er Bevægkraften uhyre, fordi den er en levende Kilde, hvis stedse rindende Vand arbejder til enhver Tid, uden nogensinde at udtømmes. Uophørligt tænker Moderen paa sit Barn, den Lærde paa sin Videnskab, Kunstneren paa sin Kunst, Filanthropen paa sine Stiftelser, Edison paa sine Opfindelser, Faraday paa Elektriciteten, Stephenson paa sit Lokomotiv, Pasteur paa sine Mikrober, Lesseps paa sine

Landtange, »les Petites Soeurs des Pauvres« paa deres Fattige. Og Følgen bliver, at man af sine Evner og sine Omgivelser uddrager den størst mulige Nytte, at man i den mægtige Maskine, som man leder, daglig formindsker Gnidningsmodstanden, forøger Produktionsevnen, indfører Besparelser og Forbedringer med en Sagkundskab, som Ingen kan bestride; — kort sagt: Fabrikationsmaaden bliver af en overlegen Beskaffenhed. Men denne levende Kilde, der gjør Fabriken til noget saa Fortrinligt, kan ikke udskilles fra Fabrikanten; thi den er hans Hjerte, hans inderste og stærkeste Følelse. Kun han kan sætte den i Anvendelse: ude af hans Hænder, i fremmede Hænder ophører den at rinde, at arbejde, at producere. Altsaa: hvis man vil producere meget og godt, maa man overlade Værkstedet til ham. Og i Hovedsagen kommer de Private til at selv at afstikke Grænsen for, hvad de kunne og ville overtage, medens det udenfor Grænsen liggende hjemfalder til Staten . . . . .

. . . . Kun for de Tjenesters Skyld, som Staten gjør os, elske vi den, og kun i Forhold til disse Tjenester. Hvis den saarer os i vore dyrebareste Interessser, forvandler vor Kjærlighed sig til Had, og Alt gaar i Forfald; man har set det i Fortid og Nutid. Intet er mere ødelæggende end Statens ubegrænsede Indblanding, — selv om Staten styres af vise og kjærlige Mænd: i Paraguay saa, under Jesuiternes minutiøse Disciplin, Indianerne ud som »Dyr, der var indfangede i en Fælde«. De arbejdede, spiste, drak, fødte Børn paa Klokkesignal, under den Tilsynshavendes Øje, korrekt og mekanisk; men de brød sig ikke om Noget, ikke engang om at leve; man havde gjort dem til Automater. Og dog

havde man her i det Mindste anvendt blide Midler, og før havde Indianerne ikke været andet end Dyr. Men det er Mennesker, som den revolutionære Jesuit sætter sig for at forvandle til Automater, og han benytter ikke blide men haarde Midler.

Evropas Historie udviser, at Despotier, næsten lige saa haarde som det jacobinske, oftere har tynget paa den menneskelige Vilje; men aldrig var der noget, der i den Grad var i Bund og Grund udueligt; thi intet af de andre prøvede paa at løfte saa store Masser med en saa lille Løftestang.

Og, for det Første, hvor myndig Despoten end var, saa var der dog Grænser for hans Indblanding. Da Filip II brændte Kjætterne, forfulgte Maurerne og udjog Jøderne; da Ludvig XIV med Magt omvendte Protestanterne, — saa øvede de dog kun Vold mod Dissenterne, omtrent en Femtendedel eller Tyvendedel af deres Undersaatter. Vedblev Cromwell end, efter at være bleven Protektor, at være Sekterer og en sekterisk Hærs Tjener, saa vogtede han sig dog for at paatvinge de andre Kirker sin Kirkes Theologi og Ritus; han undertrykkede tværtimod Fanatikernes Voldsgjerninger, han beskyttede Anabaptisterne saa godt som sine Independenter, han tillod Presbyterianerne at have deres offenlige Kultus, han viste de Episkopale stor Tolerance, han vedligeholdt de to store anglikanske Universiteter, han tillod Jøderne at bygge en Synagoge. I det næste Aarhundrede indrullerede Frederik II i sin Hær saa mange Bønder, som han blot kunde føde; han holdt dem tyve Aar i Tjenesten, under en Disciplin, der var værre end Slaveri, med al rimelig Udsigt til at blive skudt, og i sin sidste Krig lod han næsten en Sjettedel af sine mandlige

Undersaatter dræbe; men det var Livegne, og Borgerstanden rammedes ikke af Udskrivningen; i Borgernes og de Andres Lommer tog han saa mange Penge, som han kunde tage; endog falsk Mønt slog han, om fornødent, og han betalte ikke altid sine Embedsmænd; men under hans altid aabne Øjne var Administrationen retskaffen, Politiet godt holdt, Retsvæsenet i Orden, Tolerancen ubegrænset og Pressefriheden fuldkommen: han fandt sig i, at man trykkede bidende Skandskrifter imod ham og tillod, at de solgtes endog i Berlin. Lidt før havde i det store østlige Rige Peter d. Store med Pisken i Haanden ladet sine moskovitiske Bjørne danse paa evropæisk; men det var Bjørne, som fra Fader til Søn vare vante til Pisken og Lænken. Forøvrigt vedblev Czaren at være deres Religions orthodoxe Chef, og han rørte ikke ved deres «Mir». — Hverken i disse eller andre Tilfælde, der kunde anføres, indlod Tyrannen sig paa at omstøbe hele Mennesket eller paa at omstøbe alle sine Undersaatter. Hvor vidtgaaende Tyranniet end var, havde det dog en Grænse, paa den anden Side af hvilken der fandtes Frihed: hos det Flertal, der overhovedet var i Stand til at forsvare sig, skaanedes snart hint, snart dette, alt efter Omstændighederne.

Og medens saaledes Tyranniet altid havde sine Grænser og paa visse Punkter udviste Skaansel, var det omend skadeligt, dog ikke meningsløst: det kunde gjennemføres, naar Tyrannen raadede over en Magt, der var den Modstand, der vaktes, voxen. Og bag Fyrsten stod der faktisk enten meget talrige eller stærke Arme, der kunde støtte ham og modveje Modstanden. Bag Filip II og Ludvig XIV stod den katholske Majoritet,

lige saa fanatisk og lige saa lidet liberal som Kongen. Omkring Filip II, Ludvig XIV, Frederik II og Peter d. Store stod en Nation, der troede paa hans Ret, som Tradition og Vane havde helliget, en Nation, der ligeoverfor Suverænen havde en udpræget Pligtfølelse og en ubestemt Forestilling om, at det offenlige Velfærd laa i hans Hænder. Peter d. Store havde alle fremragende og oplyste Mænd i sit Land til Hjælpere; Cromwell havde sin disciplinerede og tyve Gange sejrrige Hær. — Med saadanne Midler kan man løfte tunge Masser; man kan ved Hjælp af de store Modvægte holde Masserne oppe, og der behøves kun en ubetydelig daglig Anstrængelse for at forhindre dem i at falde tilbage.

Ganske omvendt stiller Forholdet sig for det jacobinske Foretagende: efterhaanden som det skrider frem, lægger den stedse mere fordringsfulde Theori paa den Blok, som alt er løftet, en ny Blok, Blok paa Blok, Blokke af stedse større, tilsidst aldeles kolossale Dimensioner. I Begyndelsen nøjede Jacobineren sig med at tage fat paa Kongedømmet, Kirken, Adlen, Parlamenterne, Privilegierne, den gejstlige og fevdale Ejendom, — kort sagt: paa Institutioner fra Middelalderen; nu derimod, giver han sig i Kast med langt ældre og langt stærkere Institutioner, den positive Religion, Ejendomsretten, Familien. I fire Aar har han nøjet sig med at ødelægge; nu vil han ogsaa bygge; det drejer sig ikke mere om blot at afskaffe den positive Religion, at undertrykke den sociale Ulighed, at dødsdømme de aabenbarede Dogmer, den nedarvede Tro, Rangens og Formuens Forrettigheder, Rigdom og Lediggang, Høflighed og Elegance; — Borgeren skal nu desforuden dannes, ny Følelser skulle fabrikeres, Naturreligionen, Statsopdragelsen, Lighedssæder, Jacob-

indermanerer, Spartanerdyd etc. skal paatvinges Individet, saa at der ikke levnes det Noget, der ikke er forskrevet og paatvunget. — Saa rejser sig imod Revolutionen ikke blot Tilhængerne af det gamle Regimente, Præster, Adelsmænd, Kongeligsindede, Katholiker, men endog ethvert Menneske, der har drukket af den evropæiske Civilisation, ethvert Medlem af en regelmæssig Familie, enhver Kapitalist, stor eller lille, enhver Ejendomsbesidder, Landmand, Industridrivende, Handlende, ja endog de fleste Revolutionære, der — næsten alle — meget bestemt ville frabede sig den Spændetrøje, hvori de ville spænde de Andre. — Saa bliver Vægten af de modstridende Viljer overvældende; det vilde være lettere at løfte et Bjerg, og dog have Jacobinerne netop nu afskaaret fra sig alle de moralske Kræfter, ved hvilke en politisk Ingeniør indvirker paa Viljerne.

De have ikke, som Filip II og Ludvig XIV, bag sig et stort Flertals Intolerance; thi i Stedet for femten eller tyve Rettroende mod én Kjætter, tæller deres Kirke neppe én Rettroende mod femten eller tyve Kjættere. Der haves fra 1793 talrige Aktstykker, der vidne om «Patrioternes» Faatallighed: om en By, paa 5000 Indb., berettes det, at den kun tæller 17 Patrioter; om en anden paa 7000 Indb., at den kun tæller 40 Patrioter osv. osv. Bag de jacobinske Tyranner staar der ikke, som bag de legitime Suveræner, et helt Folks haardnakkede Trofasthed, der er nedarvet fra ældgamle Tider. Tværtimod: Jacobinerne regere siden igaar: de have tilranet og tilsneget sig Magten, først ved et Statskup, saa ved Noget, der skal gjælde for Folkevalg, men i Virkeligheden er alt Andet. — I Spidsen for Partiet staar et Dusin Førere, der i deres Hænder samle en

ubegrænset Myndighed; men de tilstaa selv, at denne kun er laant dem, at det er Konventet, der delegerer dem, at de hver Maaned maa have Stadfæstelse paa deres Stilling; at en Forrykning af Flertallet kan gjøre en Ende paa dem og deres Værk; et Pøbelopløb — og de have jo vænnet Pøblen til Opløb — kan kaste dem, deres Værk og deres Majoritet paa Porten. — Selv over deres egne Tilhænger have de kun en omstridt og kortvarig Myndighed. De er ikke, som Cromwell og Napoleon, store Hærførere, Generaler over en Hær, der adlyder uden Kritik. De er ikke Andet end Ordgydere, over hvilke Tilhørerne sidde til Doms. Og blandt disse Tilhørere mangler al Disciplin; i Kraft af sine Principer vil enhver Jacobiner være uafhængig; den Tillid og Troskab, han viser sine Førere, er ganske foreløbig og betinget; han forbeholder sig Ret til til enhver Tid at afløse sine hidtidige Yndlinge af andre. Blandt disse Tilhørere er der ikke Tale om nogensomhelst Subordination; den ringeste blandt Demagogerne, en subaltern Skraalhals, Hebert eller Jacques Roux, ønsker Forfremmelse og overbyder saa de Charlataner, der ere i Besiddelse af Pladserne, for at bemægtige sig deres Pladser. Og selv om de havde en varig og fuldstændig Myndighed over en organiseret Bande af lydige Tilhængere, vilde de jacobinske Førere dog være svage, fordi de mangle sikre og tilstrækkelige Redskaber; kun Folk af tvivlsom Retskaffenhed og notoriske Udueligheder staa til deres Raadighed. — Omkring Cromwell stod Nationens moralske Elite, rede til at støtte hans puritanske Program, en Hær af Rigorister, der endog var endnu strengere imod sig selv end mod Andre, der aldrig tillod sig en Ed, en Rus, en Times Ledig-

gang, der forbød sig enhver Handling eller Undladen af at handle, der kunde volde dem Samvittighedsnag, de mest retskafne, maadeholdne, arbejdsomme og udholdende Mænd. Omkring Peter d. Store stod, rede til at støtte hans evropæiske Program, Landets intellektuelle Elite, en Stab af indførte Talenter og indfødte Halvtalenter, alle oplyste Mænd. Omkring Couthon, Saint-Just, Billaud, Collot og Robespierre staar, rede til at gjennemføre det jacobinske Program, med faa Undtagelser (som Carnot og enkelte Andre) Sekterere, der ere indskrænkede nok til ikke at have Blik for Dumheden i Programmet, eller Sekterere, der ere fanatiske nok til at akceptere Programmets Skjændigheder, — en Flok af Deklasserede, der forsøge sig som Statsmænd, forblændede som de ere ved Misforholdet mellem deres Evner og deres Rolle, Personer med overfladisk Opdragelse, uden Sagkundskab, men med ubegrænset Ærgjerrighed, Personer med et ødelagt Følelsesliv, forvredet ved Sofismer, forhærdet ved Hovmod, dræbt ved Forbrydelser.

Altsaa: medens hine andre Despoter for at løfte en Vægt af Middelstørrelse hidkalde enten Nationens Elite eller dens Flertal, benytte Landets bedste Kræfter og saavidt muligt gjøre deres Løftestang lang, — støde Jacobinerne, der ville løfte en aldeles kolossal Vægt, baade Nationens Elite og dens Flertal fra sig, fjerne Landets bedste Kræfter, og gjøre deres Løftestang saa kort, som det er dem muligt. De beholde i Haanden kun den yderste Ende af den, den grove og haarde Ende, Jærnet, der skjærer og knuser, d. v. s.: den fysiske Magt, Gendarmens tunge Haand, der griber de Mistænkelige i Armen, Jernslaaen, som Fangevogteren

slaar for Arrestens Dør, Kolbeslagene, som Sans-Culotten retter mod Borgerens Rygstykker for at faa ham til at gaa rankt og hurtigt, Spydet, som Septembermanden jager ind i Aristokratens Mave, Guillotinekniven paa den Hals, der ligger i Guillotinens Bøje. — Anden Regeringskunst have de for Fremtiden ikke; alt Andet have de forskjærtset. De ere nødte til at udstille deres Maskine; thi den virker kun, naar dens blodige Billede altid staar levende for Indbildningskraften: hvis Negerkongen vil have, at alle Hoveder skulle bøje sig for ham paa hans Vej, maa han altid være eskorteret af sine Hoved-Afhuggere. De er nødte til at misbruge deres Maskine; thi Rædslen svækkes, naar man vænner sig til den, og den trænger til at oplives ved ny Exempler: hvis Negerkongen vil holde den Frygt, takket være hvilken han regerer, i Live, maa han hver Dag hugge flere Hoveder af; han maa dræbe for Mange, hvis han skal dræbe tilstrækkeligt Mange; han maa dræbe hvert Øjeblik, uden Indledning, paa en løs Mistanke, Uskyldige med Skyldige. Det er ude med ham, saasnart han svigter denne Regel. Enhver Jacobinei er, som enhver Negerkonge, nødt til at følge den, naar han vil holde sig som Chef for sin Bande. Saaledes maa da Sektens Førere være Theoretikere, der forstaa at fatte dens Princip, og Logikere, der forstaa at drage Konsekvenserne deraf, — dumme nok til ikke at indse, at deres Foretagende overstiger deres og alle menneskelige Kræfter; kloge nok til at indse, at den raa Magt er deres eneste Redskab; umenneskelige nok til uden Samvittighed at anvende det; unaturlige nok til at ødsle med Mord for at udbrede Rædsel.

Ny udenlandsk Literatur.

Neumann-Spallart, Uebersichten der Weltwirthschaft. Jahrgang 1881—82 (mit vielen auch das Jahr 1883 umfassenden Nachweisen). Stuttgart, Verlag von Julius Maier. 1884 (487 S., Pris: 10 M.).

Fra Aargang til Aargang voxer disse Oversigters Omfang; Tilvæxten fra Aargangen 1880 til denne for faa Maaneder siden udkomne Aargang 1881—82 udgjør rigelig hundrede Sider. Den kvantitative Fremgang er saaledes betydelig; men dermed følger ogsaa den kvalitative. Haandbogens fortræffelige Egenskaber ere nu saa almindelig bekjendte og anerkjendte, at en Anbefaling ikke mere er nødvendig; det vil være nok at nævne, at en ny Udgave er udkommen. Tilvæxten denne Gang skyldes dels Optagelsen af to ny Afsnit (om Vin og om Øl), dels og navnlig en udførligere Behandling af de Afsnit, der allerede i forrige Udgave vare komne frem.

Dr. Georg Ratzinger, Geschichte der kirchlichen Armenpflege. Gekrönte Preisschrift. Zweite, umgearbeitete Auflage. Freiburg in Breisgau, Herdersche Verlagshdl. 1884 (616 S.; Pris 8 M.).

Første Oplag af dette af Universitetet i München kronede Prisskrift udkom allerede i 1868; det foreliggende

andet Oplag er imidlertid blevet saaledes omarbejdet, at det omtrent kan betragtes som et nyt Værk. Forf., en anset katholsk Socialpolitiker, skriver bl. A. Følgende:

»I Spidsen for Værket har jeg stillet den Sætning, at Fattigdommens Historie tillige er det menneskelige Erhvervslivs Historie. Fattigdommen lader sig ikke betragte fra nogen Isolerskammel af; den er ingen isoleret Fremtoning, men Resultatet af den sociale Ordning, de økonomiske Tilstande og de herskende religiøs-moralske Principer i Erhvervslivet. Kirken har indvirket bestemmende og forbedrende paa alle disse Forhold; den har ikke blot fuldstændig omdannet de religiøs-moralske Anskuelser og dermed det sociale Liv; men den har ogsaa væsentlig befordret det økonomiske Fremskridt og saaledes bidraget til Fattigdommens Formindskelse. Skjønt Fremstillingen af denne Side af den kirkelige Virksomhed ikke fordres af Themaet, vilde jeg dog ikke ganske ignorere den. Forstørstedelen kunde jeg henvise til mit for tre Aar siden udgivne Værk «Die Volkswirthschaft in ihren sittlichen Grundlagen», der behandler de kristelige Idéers Indflydelse paa Omdannelsen af det hele sociale og økonomiske Liv. Men saavidt de socialpolitiske Forhold indvirkede paa Fattigplejens ydre Organisation, ere de udførligt behandlede i dette andet Oplag. Vexelvirkningen mellem Socialpolitiken og Fattigvæsnets Organisation har jeg helliget en indgaaende Behandling. Den opmærksomme Læser vil se mange Kjendsgjerninger belyste fra ny Synspunkter.»

«Fattigplejens Krav bestredes i de tre første Aarhundreder udelukkende ved Oblationer og Kollekter ved Gudstjenesten. Fra Constantins Tid af kom dertil Indtægten af store Grundbesiddelser. I de kristelig-germaniske Riger med overvejende Naturaløkonomi bestemtes Tienden for Fattigplejen. Da Velstanden steg og Rigdommen forøgedes navnlig i Byerne, opstod Stiftelserne, der dels tilsigtede at give Naturalydelser for alle Tilfælde af Nød, dels gav Ophold og Forplejning i Hospitaler. Stiftelserne vare saa talrige, at de i Forbindelse med de frivillige Gaver, som de Troende nedlagde i

Offerblokkene ved Gudstjenesten, slog til indtil Udgangen af Middelalderen. Trods Reformationens Hærgninger og Sækularisationens Ødelæggelse, tære mange Byer endnu paa Resterne af middelalderlige Stiftelser. Efter Reformationen skjød Havesygen op i store Samfundslag. I Stedet for Almisserne traadte i mange Lande Fattigskatten; Fattigplejen maatte vige for en simpel Understøttelse. Hvor der paa den ene Side bestaar en Tvangspligt til at underholde de Forarmede, og paa den anden Side et juridisk Krav paa Understøttelse, kan der i Grunden ikke være Tale om Fattigpleje, men kun om et af Staten indrettet Fattigunderstøttelsesvæsen. Den materielle Ydelse er her Alt. Statens Fattigvæsen kan ikke gjøre noget for den aandelige og moralske Hævelse, for Udviklingen til økonomisk Selvstændighed, for den personlige Pleje af de Hjælpeløse, da det kun raader over Fattigskattens Penge og over lønnede Organer, der efter Lovens Bogstav indrømme eller afslaa Understøttelsen. Fra Begrebet Fattigpleje er den frivillige Gave (Almisse) og den frivillige personlige Hjælp uadskillelig. Begge Dele gav kun den kirkelige Fattigpleje, saa at Fattigplejens Historie overhovedet falder sammen med den kirkelige Fattigplejes Historie«.

Men »den kirkelige Fattigpleje« betyder i Forf.s Mund kun den katholske Kirkes. »Forsaavidt Luther og Reformatorerne udtalte mærkeligere Grundsætningerne med Hensyn til Fattigplejen og formulerede dem i Kirkeordningen, gjentog og bekræftede de blot gamle katholske Lærdomme, der ganske vist ofte var blevne tilsidesatte i Praxis. Paa den anden Side havde den theoretiske Benægtelse af gode Gjerningers Fortjenstlighed og den praktiske Tilsidesættelse af de fromme Stiftelsers Ejendom de misligste Fremtoninger i Folkets sociale og økonomiske Liv til Følge. Havesyge og Haardhed skjød op, Mildhed og Barmhjertighed svandt bort.« »Den protestantiske Kirkeordning førte tidligere eller senere til, at den kirkelige Fattigpleje forsvandt, og at de politiske Kommuners Understøttelsesvæsen, der

maatte opkræve Bidragene under Form af Skat, traadte i Stedet derfor.«

Forf. har ikke blot villet skildre den ydre Organisation af den kirkelige Fattigplejes historiske Former og dens Sammenhæng med den sociale og økonomiske Udvikling; han har ogsaa villet skildre Betydningen af den kristelige Charitas, og hvad den har udrettet, hvortil den hellige Skrift, Kirkefædrenes Skrifter, Conciliernes og Synodernes Beslutninger, Helgenernes Liv etc. gav Materialet.

Værkets første Del omhandler den kristelige Oldtid (den apostoliske Tidsalder, Forfølgelsernes Tidsalder og Patristikens Tidsalder; S. 25—187); — anden Del Middelalderen (Karolingernes Tidsalder, Tiden fra Karolingerne til Hohenstauferne, Tiden fra Stauferne til Reformationen; S. 188—431); — tredje Del, den nyere Tid (den kirkelige Fattigpleje fra Reformationen til Nutiden, Nutid og Fremtid; S. 432—597; — den nyere Tid er saaledes bleven temmelig knapt behandlet).

Dr. Carl Bittmann, zur Entwickelung der deutschen Rübenzuckerindustrie. Hildesheim, Gerstenberg'sche Buchhandlung 1884. (146 S.; Pris M. 1,80).

Væsentlig af teknisk Indhold.

Dr. H. Boehnke-Reich, der Kaffee in seinen Beziehungen zum Leben... Zweite Aufl. Berlin, Verl. v. Fr. Thiel. 1885 (224 S.)

Et ubetydeligt, men ikke uinteressant, populært »Festskrift til Kaffens tohundredaarige Jubilæum i Østerrig og Tyskland«. Notitser om Kaffens Historie, Kaffeavlen, Kaffens Kemi, Surrogater, Forfalskninger etc.

Henry George, framåtskridandet och fattigdomen... Öfversatt från engelska originalets tjungofjerde upplagan af C. Löfving och H. Vennerström. Upsala, W. Schultz, 1884 (Pris 4 Kr.)

En svensk Oversættelse af H. George's berømte »Progress and Poverty«, der er bleven indsendt til os og som vi herved nævne for vore Læsere.

F. Endemann, Beiträge zur Geschichte der Lotterie und zum heutigen Lotterierechte. Inaugural-Dissertation zur Erlangung der Doctorwürde bei der juristischen Fakultät der Rheinischen Friedrich-Wilhelms-Universität zu Bonn ... Bonn, 1882 (149 S.)

Den unge Forfatter, en Søn af den bekjendte Professor Dr. W. Endemann, har her leveret et ret lærerigt Arbejde, der staar betydeligt over, hvad der plejer at fremkomme ved lignende Lejligheder. Det er jo navnlig Lotterivæsenets juridiske Side, der er Gjenstand for hans Disputats; men en ikke ringe nationaløkonomisk Interesse har denne dog ogsaa. Som en Art Indledning forudskikker Forf. endel Notitser om Læren om Spil i den ældre Ret, Comentatorernes Lære, den kanoniske Doktrin og Humanisterne (S. 2—33). Derefter følger historiske Oplysninger om Lotteriernes Opstaaen i Italien, om Lotteriet i den kanoniske Lære, om Lotteriernes Udbredelse i Tyskland, om Lotteriforbudene og deres retlige Betydning og om Tallotteriet (S. 33—76). Afhandlingens sidste Halvdel (S. 77—149) behandler den moderne, især tyske Lotteriret, Lotterilovgivningen og Lotteriforretningens retlige Side.

G. von Pacher, die chronische Finanznoth in Oesterreich. Zürich, 1883, Verlags-Magazin. Pris 1 M.

Det er en skarp Kritik af det østerrigske Finansvæsen, der gives i dette lille Skrift. Forf., navnlig bekjendt som Politiker, søger at lægge det østerrigske Budgets virkelige Indhold klart frem for Læseren, og deri ligger Skriftets Adkomst til vor Opmærksomhed. Uden en sagkyndig Førers Vejledning vil den læge Læser ikke kunne finde sig tilrette i det østerrigske Budgets Virvar.

A. P.-St.

Mindre Meddelelser.

De svenske Befalingshaveres Femaarsberetninger.

I Midten af forrige Aarhundrede blev der paalagt de kgl. »Befallningshafvande« i Sverig periodisk at indsende Beretninger om Tilstanden, navnlig i økonomisk Henseende, i de respektive Len. Senere hen, i et Tidsrum paa omtrent 50 Aar, blev disse Beretninger næsten ganske forsømte; men da man i Begyndelsen af indeværende Aarhundrede atter erkjendte, at der i dem havdes et meget godt Middel til Bedømmelsen af Landets økonomiske Forfatning, indførtes de paany, og fra det Femaar, der sluttede med Aaret 1822, ere de (alene med Undtagelse af 1848—50) regelmæssigt blevne offentliggjorte hvert femte Aar. Ved et kgl. Brev af 1821 besluttedes det, at Beretningerne skulde afgive Grundlag for en fuldstændig topografisk-statistisk Beskrivelse af Sverig. Saavidt uddannede blev Beretningerne nu rigtignok aldrig; men at de dog ere et meget værdifuldt Hjælpemiddel, erkjendes tilfulde. De fortsættes derfor fremdeles, og af det statistiske Centralbureau i Stockholm sammenbearbejdes de, saa at Bureauet (foruden det statistiske Tabel-Résumé, som det hvert Aar leverer i sit Tidsskrift) hvert femte Aar offentliggjør et Sammendrag — med Text og Tabelbilag af — »kungl. Maj:ts Befallningshafvandes Femårsberättelser». Sammendraget for 1876—80 er for nogen Tid siden udkommet i et Kvartbind paa 103 Sider, omhandlende almindelige topografiske og klimatologiske Forhold, administrativ Inddeling, Befolkningstatistik, Jordbrug, Skovbrug, Jagt, Bjergværk og Industri, Samfærd-

selsmidler og Vareomsætning, Kameralforhold, Undervisningsvæsen, Maal-, Vægt- og Kreditvæsen, Forsikringsvæsen, Sundheds- og Fattigvæsen samt fromme Stiftelser.

Fideikommisgodser i Sverig.

I Sammendraget af de svenske Befalingshaveres Beretninger for Femaaret 1871—75 optoges for første Gang en Oversigt over de svenske Fideikommisser. I det nu udkomne Sammendrag for 1876—80 ere Oplysningerne herom blevne korrigerede. De omfatte imidlertid endnu ikke Pengefideikommisserne, men kun Fideikommisser i faste Ejendomme, aldeles overvejende Landejendomme (kun i forholdsvis ringe Grad Kjøbstadejendomme, industrielle Etablissementer m. m.). Af alle »mantal« paa Landet udgjør Fideikommissernes $4{,}_{64}$ pCt., medens Fideikommisejendommenes Taxeringsværdi er $4{,}_{33}$ pCt. Omkring Stockholm og i Skaane findes de fleste Fideikommisgodser. Stockholms Len har blandt alle de svenske Len det største Antal Fideikommisgodsbesiddere, Malmöhus Len den største Taxeringsværdi at opvise. I 1880 fandtes der ialt 163 Fideikommisgodsbesiddere, hvis Fideikommisejendomme, med ialt 3100 »mantal», havde en samlet Taxeringsværdi paa 104 Millioner Disse Hovedsummer fordeltes saaledes:

Fideikommisbesidder	Mantal.	Taxer.-Værdi.
37 grevelige..........	995	37 Mill. Kr.
41 friherrelige........	1198	40 —
61 adelige	767	23 —
24 uadelige..........	140	4 —
163	3100	104

Man vil deraf se, at de «ofrälse» Slægter i Sammenligning med de «frälse» kun raade over ubetydelige Fideikommisgodser, og blandt de «frälse» staa atter de grevelige og friherrelige langt forud for de andre adelige. Medens der, som nævnt, fandtes 37 grevelige, 41 friherrelige

og 61 andre adelige Fideikommisbesiddere, fandtes der i Sverige ved Udgangen af 1880 — 66 grevelige, 160 friherrelige og 662 andre adelige Ætter. Misforholdet er iøjnespringende. Yderligere paafaldende bliver det, naar man ser paa de ovenfor anførte «Mantal» og Taxeringsværdier.

I 1880 var der ialt 13 Personer, der havde Fideikommisejendomme paa over 2 Millioner Kroners Taxeringsværdi, nemlig:

Grev G. Trolle-Bonde	6,3	Mill. Kr.
— Th. Piper	4,0	—
— N. Gyllenstierna	4,0	—
— C. A. Beck-Friis	3,4	—
Frihr. N. Trolle	3,2	—
Grev A. K. Trolle-Wachtmeister	3,2	—
Frihr. L. de Geer af Leufsta	3,2	—
— F. G. Gyllenkrook	3,2	—
Grev O. Thott	3,1	—
Frihr. O. Ramel	3,0	—
— A. T. Adelsvärd	2,7	—
— F. v. Blixen-Finecke	2,2	—
— N. Silfverschiöld	2,1	—

Blandt de øvrige fandtes 15 Personer (5 af grevelig, 3 af friherrelig, 6 af adelig og 1 af «ofrälse» Slægt), der besad Fideikommisgodser paa mellem 1 og 2 Millioner Kroners Taxeringsværdi, 26 Personer havde Fideikommiser til fra $^1/_2$ til 1 Mill. Kr., 72 mellem 100,000 og 500,000 Kr., og 36 under 100,000 Kr., hvorhos der for et Fideikommis ikke var angivet nogen Værdi. — Flere Fideikommisbesiddere have Fideikommisser i flere Len. Saaledes har den ovennævnte Grev G. Trolle-Bonde Trolleholm (3,3 Mill. Kr.) i Malmøhus Len, Kathrineholm (0,9 Mill. Kr.) i Jönköpings Len, Vibyholm i Södermans Len, Toftaholm i Kronobergs Len og Näs i Stockholms Len. Grev Th. Piper har Högestad (2,2 Mill. Kr.) i Malmöhus Len og Kristinehof (1,8 Mill. Kr.) i Kristianstads Len. Grev C. A. Beck-Friis besidder Börringekloster (2,3 Mill. Kr.) i Malmöhus Len og Fiholm (1,1 Mill. Kr.) i Södermans Len.

Rovdyr i Sverig.

De Skudpræmier, hvorved Stat og Kommune i Sverig opmuntrer til Udryddelsen af Rovdyr, gjør det muligt med temmelig stor Nøjagtighed at angive, hvor mange Rovdyr der fældes mellem Aar og Dag.

Af Bjørne er der i de fem Femaar 1856—60, 1861—65, 1866—70, 1871—75 og 1876—80 bleven skudt henholdsvis 635, 532, 494, 259 og 299, — altsaa i det Hele en ret betydelig Nedgang. Man træffer nu kun Bjørne i Nordlandet (Jemtlands og Norrbottens Len) samt i Kopparbergs og Vermlands Len. I Örebro Len har man ikke set nogen Bjørn siden 1875, i Upsala og Elfsborg Len ikke siden 1851—55. I alle de øvrige Len har man ikke i den sidste Menneskealder truffet nogen Bjørn.

Af Ulve dræbtes i de ovennævnte fem Femaar henholdsvis 868, 556, 236, 229 og 183, — altsaa en stadig og meget stærk Tilbagegang. Medens man endnu i Halvtredserne kunde træffe Ulve over næsten hele Sverig, ere de nu trængte tilbage til de nordligste Len.

Af Losser dræbtes henholdsvis 868, 679, 525, 536 og 334 i hvert af de fem Femaar. Ogsaa her betydelig Tilbagegang. Endnu kan man dog træffe Losser saa langt sydpaa som i Elfsborg, Göteborg og Bohus Len.

Af Jerver, der nu kun findes i det nordlige Sverig, dræbtes henholdsvis 611, 546, 695, 506 og 646. Nogen Mindskning synes der ikke her at være.

Af Ræve dræbtes der aarlig en halv Snes Tusinde eller mere.

I Skudpræmier udbetaltes tilsammen i det sidste Femaar 212,047 Kroner.

Den Skade, Rovdyrene anrette ved at dræbe Husdyr, anslaas til 467,753 Kroner i de sidste Femaar. I det nordlige Sverig er det navnlig Rensdyrene, som det gaar ud over. I enkelte Len klages der over, at Rovdyrene ikke alene er slemme mod Husdyrene, men ogsaa true Vildtet med Undergang.

This book should be returned to the Library on or before the last date stamped below.

A fine of five cents a day is incurred by retaining it beyond the specified time.

Please return promptly.

DUE APR 26 '49